

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KAR
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
MODERNKOR PROGRAM

GULYÁS LÁSZLÓ

SZAÚD-ARÁBIA ÉS AZ ATLANTI HATALMAK
I. ÉS II. SZAÚD URALKODÁSA ALATT
1950-1958

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Témavezető:
dr. Ferwagner Péter Ákos
egyetemi docens

SZEGED

2016

Tartalom

Bevezetés	4
Historiográfiai áttekintés	11
Történelmi háttér	19
Az első szaúdi állam.....	19
A második szaúdi állam	25
Szaúd-Arábia létrejötte.....	29
Ibn Szaúd uralkodása 1932 és 1950 között	38
Az amerikai befolyás kezdete Szaúd-Arábiában	45
Az első koncessziók az Arab-félszigeten	45
A Californian Arabian Standard Oil Company létrejötte.....	48
A szaúdi kőolajipar fellendülésének kezdete	52
Az amerikai-szaúdi diplomáciai kapcsolat gyökerei.....	54
A dzahráni légi bázis	57
II. Szaúd és a katonai rendszerek	65
II. Szaúd trónra lépése.....	65
Szaúd-Arábia és a Bagdadi Paktum	71
Szovjet tapogatózások Szaúd-Arábia irányába	75
Az „arab hidegháború” kiéleződése	81
A Buraimi-incidens	86
A konfliktus előzményei	86
A konfliktus első szakasza	88
Moszadek döntésének hatása a brit politikára Buraimi kapcsán	95
A Buraimi-oázis szaúdi megszállásának következményei	99
London és Rijád közötti megegyezési kísérletek	102
Brit katonai beavatkozás Buraimiben	113
Onasszisz tankerei	117

Az Aramco-monopólium.....	117
II. Szaúd és Onasszisz - törekvés az Aramco-monopólium felszámolására	119
A brit és amerikai kormány beavatkozása.....	129
II. Szaúd bel- és külpolitikája 1955 nyarától 1956 nyaráig	140
Erősödő ellentétek II. Szaúd és a Nyugat között.....	140
Ellentétek az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia között.....	147
Nyugati tervek Nasszer háttérbe szorítására	152
Az arab nacionalizmus terjedésének következményei Szaúd-Arábiában	159
A Szezi-csatorna államosításának következményei	164
Brit törekvés Nasszer eltávolítására	164
Az Amerikai Egyesült Államok aktívabb szerepvállalása	167
A válság következménye a brit-amerikai és a szaúdi-nyugati viszonyra.....	173
A dzahráni légi bázis szerződésének megújítása.....	177
Hatalmi harcok Szaúd-Arábiában és az iraki forradalomhoz vezető út.....	185
Washington tanácsstalansága a krízis után	185
Ellentétek kibontakozása II. Szaúd és Fejszál között.....	188
Washington komolyabb szerepvállalása – az Eisenhower-doktrína	194
Növekvő feszültségek és kiéleződő konfliktusok a térségben	201
Fejszál átveszi a hatalmat	210
Az arab nacionalizmus győzelme – a libanoni krízis és az iraki forradalom.....	216
Összegzés	222
Felhasznált irodalom.....	224

Bevezetés

A témával kapcsolatos kutatást 2010-ben kezdtem meg (korábban, BA-s szakdolgozatom megírásának okán Szaúd-Arábia későbbi időszakait vizsgáltam) az elérhető angolszász irodalmak, illetve forrásanyag feltérképezésével abból a célból, hogy pályamunkát tudjak benyújtani a helyi Tudományos Diákköri Konferenciára, illetve később az országos fordulóra. Már az akkor megvizsgált irodalom, illetve forrásanyag nagy részét is meglehetősen kevesen tanulmányozták Magyarországon (legalábbis nem ebben a kontextusban, illetve nem a teljességre törekedvén), ez részben abból fakadt, hogy a könyvek nagy része nem volt elérhető az országban, másrészt pedig, hogy a vizsgált téma és időszak kapcsán kevesen mutattak érdeklődést. A disszertáció megírása során lényegében ezt a korábban megkezdett kutatást folytattam.

Az alapvető célkitűzés az volt, hogy bemutatásra kerüljön II. Szaúd uralkodásának első néhány éve, különös tekintettel külpolitikai manőverezésére, amelynek során megpróbálta Szaúd-Arábiát regionális hatalommá tenni. Bár „divatos” II. Szaúdot egy teljesen tehetségtelen és ostoba uralkodóként ábrázolni, valójában Szaúd-Arábia mai politikai és gazdasági hatalma éppen az ő uralkodása idején került megalapozásra, nem kis részben neki köszönhetően. Ő próbálta meg megkerülni a nagy olajtársaságokat annak érdekében, hogy az országa nagyobb bevételre tegyen szert. Árnyalja a képet, hogy ezt nem feltétlenül csak az ország fejlesztése miatt tette – sőt –, hanem sokkal inkább azért, mert ő az országot a saját tulajdonának tekintette, és minél erősebb volt Szaúd-Arábia, annál hatalmasabb uralkodóként tekinthetett magára. II. Szaúd közel sem volt hibátlan és néhány világpolitikai eseményre nem is tudott megfelelő gyorsasággal és határozottsággal reagálni. Azonban a szakirodalomban általánosan elfogadott nézet, amely azt állítja, hogy a király felkészületlen volt és meggondolatlan, nem állja meg a helyét, de az tény, hogy nem volt olyan rátermett politikus, mint az apja, Ibn Szaúd, vagy a fivére Fejszál. Dolgozatomban II. Szaúd uralkodásának negatív és pozitív aspektusaira is rá kívánok világítani, amennyire lehet, objektíven.

A disszertációban a következő kérdésekre szeretnék választ adni: a.) mi az oka annak, hogy II. Szaúdot a nyugati szakirodalomban egyértelműen egy tehetségtelen és felkészületlen uralkodónak tartják b.) valóban megfelelt-e ennek a képnek a király c.) hogyan próbálta meg országát vezető hatalommá tenni az 1950-es évek derekán és emiatt milyen intézkedéseket hozott d.) miért romlott erőteljesen Szaúd-Arábia és Nagy-Britannia közötti viszony 1950-et követően e.) milyen volt a sivatagi királyság és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolata II. Szaúd uralkodásának első szakaszában f.) mi volt az ország Közel-Keleten betöltött szerepe az arab nacionalizmus megerősödését követően.

A témaválasztást két tényező indokolta. Az egyik, hogy amikor elkezdtem Szaúd-Arábiával foglalkozni, akkor alapjában véve kevés anyagot találtam II. Szaúdhhoz kapcsolódóan, legalábbis, ami a monográfiákat, tanulmányokat illeti. Ez már önmagában furcsa volt számomra, úgy gondoltam, hogy ha más nem, legalább a szuezi válság kapcsán foglalkoztak már Szaúd-Arábiával az időszakban. Kis túlzással a munkák nagy része tényleg csak a krízist magát járta körbe, és a sivatagi királyságot a legtöbb esetben csak közvetett módon érintették. A vizsgált periódusban a királyság történelme kapcsán leginkább a Fejszál és II. Szaúd közötti viszállyra fókuszáltak a szerzők. Kevés az a szakirodalom, amely konkrétan II. Szaúd uralkodását vizsgálja, így tehát nagy részben elsődleges (primer) forrásokra kellett támaszkodnom. Ez pedig elvezet a témaválasztás második okához. Nevezetesen, hogy a megvizsgált dokumentumok nagy részét még az angolszász szakirodalomban sem vizsgálták behatóbban (vagy csak részben), Magyarországról pedig lényegében senki sem. Különösen igaz ez a brit levéltári forrásokra. Emiatt tehát biztosan tudok új, még fel nem dolgozott információt prezentálni a dolgozatomban.

További újdonsága az értekezésnek, hogy feltérképezésre került a Magyar Nemzeti Levéltárban fellelhető, Szaúd-Arábiára vonatkozó iratok döntő része, emiatt – bár a dolgozat fő célkitűzése bemutatni a sivatagi királyság kapcsolatát a nyugati hatalmakkal a megjelölt időszakban – a magyar külügyi jelentések, illetve beszámolók is megjelennek a dolgozatban. Ugyan az 1950-es évek közepén még csak néhány magyarországi cég próbált piacot találni Szaúd-Arábiában, mégis megfigyelhető az, hogy tapogatózások történtek a sivatagi királyság részéről a damaszkuszi és kairói nagykövetségen keresztül Magyarország irányába azzal a céllal, hogy kétoldali egyezmények szülessenek. Ez nem csak a magyar-szaúdi kapcsolatok vizsgálatánál fontos, hanem azért is, mert a magyar jelentésekben nagyon gyakran megjelenik a szovjet álláspont, emiatt pedig – közvetett módon – betekintés nyerhető Moszkva politikájába is a sivatagi királyság kapcsán.

A disszertáció alapvetően kronologikus jellegű, 1950-től 1958-ig részletesen bemutatásra kerül Szaúd-Arábia viszonya az Atlanti Hatalmakhoz, illetve a sivatagi királyság belső viszonyainak változásai Ibn Szaúd halálától egészen Fejszál első „hatalomátvételéig”. Ezen felül célkitűzés volt a téma kulcskérdéseinek minél alaposabb feltérképezése és vizsgálata.

Az első fejezet egy általános áttekintést ad Szaúd-Arábia – pontosabban az Arab-félsziget – történelméről, visszanyúlva egészen a 18. század közepéig, ekkor kötött szövetséget Muhammad Abdel-Vahháb és Muhammad ibn Szaúd. Ebből a pontból kiindulva felvázolom az első szaúdi állam történetét, annak megalapításától bukásáig. Ezt követi a második szaúdi állam

létrejöttének és széthullásának ismertetése, majd pedig Abdel-Azíz ibn Szaúd harcainak és tevékenységének bemutatása egészen a 20. század elejétől Szaúd-Arábia kikiáltásáig. Az utolsó alfejezet pedig Ibn Szaúd uralkodásának 1932-től 1950-ig tartó szakaszát mutatja be. Ekkor Ibn Szaúd elsődleges feladata az volt, hogy megőrizze állama egységét és biztosítsa azt, hogy halála után ne hulljon szét az ország, ne jusson az előző két szaúdi állam sorsára.

A második rész az amerikai térnyerés, illetve befolyás kezdetével, valamint növekedésével foglalkozik. Körüljárja az Arab-félsziget területén, vagy annak közvetlen közelében - például Bahrein – lefolytatott kezdeti olaj utáni kutatások történetét, egészen az 1920-as évektől kezdődően.

Frank Holmes új-zélandi bányamérnök megvásárolta több, a félsziget keleti részén lévő terület koncessziós jogát, azzal a céllal, hogy valamelyik nagy olajcégnek továbbadja azokat. Ugyan az Angol-Perzsa Olajvállalat nem nézte jó szemmel tevékenységét, mégsem vásárolta meg a jogokat Holmestól, amikor az felkínálta őket eladásra. Hosszú alkudozás után sem sikerült értékesítenie a koncessziókat Holmesnak, ezért a csőd szélére került cége. Emiatt új szereplőt próbált bevonni az Arab-félsziget olajüzletébe, így esett figyelme a nagy amerikai olajcégekre. Kezdetben az Amerikai Egyesült Államokban sem járt sikerrel, többek között a Standard Oil of New Jersey is elutasította az ajánlatát. Nem sokkal később azonban a Gulf Oil megvette a koncessziós jogokat Holmestól. Pénzhiánnyal küszködött a cég, emiatt szüksége volt az új területekre: kevés tőkebefektetéssel óriási nyereségre tehettek szert, ha valóban kőolajat találnak a kérdéses régióban. Viszont a Gulf Oil részesedéssel rendelkezett a Turkish Oil Company-ben és aláírta a vörösvonal-egyezményt, ezért nem végezhetett kutatási és kitermelési munkákat a területen. Így került a képbe a Standard Oil of California, amelynek érdekében állt megvásárolni a koncessziót a Gulftól. Bár kezdetben a britek ellenezték egy újabb – amerikai – cég benyomulását a területre, végül nem gördítettek akadályt a cég útjába. Így elindult több nagyszabású olajkutató-expedíció az Arab-félsziget területén, ahol végülis 1938-ban óriási mennyiséget találtak a fekete aranyból.

Az olajkitermelés megindulása után néhány évvel egyre több amerikai diplomatában ötlött fel a gondolat, hogy államközi szintre kellene emelni a kapcsolatot Szaúd-Arábia és az Amerikai Egyesült Államok között. Bár ez nem következett be az 1940-es évek végéig, mégis szorosabb viszony alakult ki Washington és Rijád között a második világháború utolsó szakaszától. Ennek oka a Dzahránban létesítendő amerikai légi bázis. Ez a bázis az eredeti tervek szerint az amerikai, illetve szövetséges csapatokat látta volna el utánpótlással a háború második

szakaszában, de valójában mire elkezdett épülni, addigra már befejeződött a második világháború. Nem sokkal később – a hidegháború kiéleződésével – azonban felértékelődött a bázis szerepe. Immár elsődleges szempont volt biztosítani az Arab-félsziget kőolajtermelését, ugyanakkor féken tartani a Szovjetuniót azáltal, hogy közvetlen amerikai jelenlét van a régióban. Emiatt újra és újra megújították a bázis bérleti szerződését a korszakban.

A harmadik fejezet Szaúd-Arábia katonai rendszerekhez fűződő viszonyát vizsgálja, valamint ebben a részben kerül bemutatásra a szovjetek tapogatózási kísérlete is.

Nagy-Britannia terve volt az 1950-es évek legelején egy katonai szervezet létrehozása (MEDO), ennek két fő indoka volt. Az egyik saját érdekeinek biztosítása katonai jelenlétén keresztül, a másik pedig a Szovjetunió távol tartása a régiótól. Az eredeti célkitűzések szerint ezen szervezet sarokköve Egyiptom lett volna, ekkorra viszont Kairó már minél inkább függetleníteni akarta magát a britektől, így éles ellenállásba ütközött London terve, ami az idő előrehaladtával fokozatosan elhalt. Ezzel részben egyidőben jelent meg az amerikaiak „északi sorfal” tervszövege, amely lényegében hasonló célkitűzést fogalmazott meg, mint a briteké, azonban sokkal kevésbé tűnt a közel-keleti országok számára kolonialista hódításnak. Ebből a gondolatból született meg a Bagdadi Paktum, ám Egyiptomot ezzel kapcsolatban sem sikerült együttműködésre bírni. Az amerikaiak ugyan nem voltak hivatalosan a Paktum tagjai, de támogatták azt. Pontosan emiatt Washington megpróbálta bevonni Szaúd-Arábiát is a szervezetbe, ám nem járt sikerrel.

A sivatagi királyság ugyanebben az időszakban megpróbált közeledni Egyiptomhoz az egyre erősödő arab nacionalizmus miatt, amely komoly nyomást gyakorolt az országra. Nem csak külső politikai támadás érte Szaúd-Arábiát, de az Aramco munkásai révén a belpolitikai feszültség is egyre nőtt az országban. Ezt igyekezett II. Szaúd enyhíteni azáltal, hogy törekedett jó viszony kialakítására Nasszer egyiptomi elnökkel.

Ugyancsak az 1950-es évek közepén a Szovjetunió tervei között szerepelt, hogy diplomáciai kapcsolatot építsen ki Szaúd-Arábiával. Tisztában voltak a szovjetek, hogy mennyire fontos a királyság az amerikaiaknak, illetve, hogy mekkora stratégiai szereppel bír. Pontosan ezért próbálták gyengíteni az amerikai befolyást az Arab-félszigeten, ám nem jártak sikerrel. Ugyan II. Szaúd fel akarta használni a szovjet terjeszkedés rémhírét Eisenhowerék előtt, azért, hogy minél több pénzt és mozgásteret biztosítson országa számára, valójában azonban soha nem akart állandó kapcsolatot létesíteni Moszkvával, úgy vallási, mind reálpolitikai megfontolásokból. Miután bebizonyosodott, hogy az Amerikai Egyesült Államok – bár óva intette

Rijádot a veszélytől – nem fog sokkal több engedményt tenni Szaúd-Arábiának, II. Szaúd visszautasította a szovjetek közeledését.

A negyedik fejezet a Buraimi-oázis körüli incidens okait és következményeit mutatja be. Ez a kis régió szaúdi-ománi határterületen fekszik, és fontossága abban gyökerezik, hogy az 1940-es évek végétől az olajcégek meg voltak róla győződve, hogy területe alatt óriási mennyiségű kőolaj rejtőzik. Emiatt komoly ellentét alakult ki a szaúdiak és a britek között (Omán brit érdekszféra volt). Először szaúdi csapatok vonultak be a területre és foglalták el azt, nem kis neheztelést váltva ki a britekből. 1952 után a nagyhatalmi politika fontos problémájává fejlődött a kérdéskör. A britek azt szerették volna Washingtontól, hogy bírja rá II. Szaúdot arra, adja fel a területre vonatkozó igényét és vonuljon ki. A szaúdiak azt remélték az amerikaiaktól, hogy kiállnak mellettük és meg fogják győzni a briteket, hagyják ott az oázist. Az Amerikai Egyesült Államok pedig egyik félnek sem akart egyértelműen igazat adni, ő a közvetítést vállalta magára és hangsúlyozta a tárgyalások fontosságát. Azonban alapvetően a kialakult kőolajrend biztosítása volt számára (is) a meghatározó, ezért Szaúd-Arábia kívánságai csak másodlagosnak számítottak, még akkor is, ha alapvetően se a briteket, se a Szaúdot nem akarta támogatni. Hosszas tárgyalássorozat kezdődött, ám nem hozott megoldást, végül a brit fél korrupcióra hivatkozva megszakította az egyeztetéseket. A feszültség katonai összecsapáshoz vezetett 1955-re Rijád és London között. A harcot elsöprő fölényrel a britek nyerték, elűzván a Szaúdot Buraimiből, emiatt komoly esélye volt, hogy a kérdés az ENSZ BT elé fog kerülni – hiszen Szaúd-Arábia évek óta ezzel fenyegetőzött –, és Moszkva pontosan erre várt. A szovjetek egyértelművé tették, hogyha a BT elé kerül az ügy, akkor a sivatagi királyságot fogják támogatni. Így érthető volt Washington azon szándéka, hogy minél előbb kibéküljenek a felek. A viszály azonban hosszú évekig húzódott megegyezés nélkül, ékes bizonyítékát adván London kolonialista felfogásának. A Buraimi oázis kérdéskör tekinthető a szuezi válság főpróbájának.

Az ötödik fejezet Szaúd-Arábia azon törekvését vizsgálja, hogy minél inkább függetlenítse magát az olajbusinessben és ezzel együtt nagyobb bevételekre tegyen szert. A kőolaj elszállítására II. Szaúd egy új szereplőt akart bevonni az Aramco mellé: Arisztotle Onassziszt. A görög hajómágnás pontosan tudta, hogy a lehetséges nyereség megéri a kockázatot, amelyet az Aramco jelentett. Az amerikai olajcég viszont hamar Washingtonhoz fordult segítségért, amely kezdetben ózdkodott a közvetlen beavatkozástól, viszont nem akarta, hogy az Aramco elveszítse az irányítást, így bevetette befolyását az olajcég oldalán, egyre inkább megnehezítve II. Szaúd és Onasszisz egyezkedését. Itt mutatkozott meg az Aramco igazi ereje, ugyanis miután magáénak tudhatta az amerikai kormány támogatását, határozott álláspontot vett fel és nem

engedett II. Szaúd akaratának. A király pedig ráébredt, hogy, bár az elgondolása a nagyobb mozgástér biztosítására az olajüzletben nem volt rossz, de Szaúd-Arábia sokkal inkább függ az amerikai olajcégtől, mint fordítva. Pontosabban fogalmazva: sokkal többet veszíthet egy esetleges szakításon túl. Emiatt II. Szaúd fokozatosan kihátrált Onasszisz mögül, akit végül Dulles utasítására az amerikai igazságügy minisztérium lehetetlenített el. Így az Aramco monopóliuma továbbra is biztosított maradt.

A hatodik és hetedik fejezetben kerül kifejtésre az Amerikai Egyesült Államok azon törekvése, hogy Szaúd-Arábiát az első számú szövetségesévé tegye a Közel-Kelet térségében, valamint, hogy segítsen a királyságnak vezetői politikai hatalommá válni. Miután 1955. szeptemberében aláírták a csehszlovák-egyiptomi fegyvervásárlási egyezményt, Washington nehéz helyzetbe került. Egyre inkább úgy tűnt, hogy Moszkva mind nagyobb befolyásra tesz szert a régióban. Az amerikaiaknak nem sikerült rávenniük az együttműködésre Nasszert, sőt az a szovjetekhez fordult fegyverekért, ez viszont komoly aggodalmat okozott Eisenhoweréknek. Bár a célkitűzésükön – miszerint egy Nyugat-barát politikust kell a térség vezetőjévé tenni – nem változtattak, az ehhez szükséges terveken igen. Mivel Egyiptom önálló politikát folytatott, nem törődve az amerikaiak igényeivel, ezért szükség volt egy olyan államra, amely figyelembe veszi Washington kívánságait. Kézenfekvő volt Szaúd-Arábiát választani ehhez, hiszen – a kisebb súrlódások ellenére – egyértelműen baráti volt a viszony az Amerikai Egyesült Államok és a sivatagi királyság között. Így született meg az „iszlám pápájának” gondolata, azaz, hogy II. Szaúdot kell a Közel-Kelet térségében az arabság vezetőjévé tenni, felhasználva azt, hogy a mindenkor szaúdi király az iszlám szent helyeinek őrzője. Ehhez azonban rá kellett venni a királyt is az együttműködésre, aki nagyon neheztelt az amerikaiakra Buraimi miatt. Bár az „iszlám pápájának” koncepciója nem volt rossz elgondolás, a korszakban már túlhaladott volt: az egyre erősödő arab nacionalizmussal szemben akarták felhasználni ezt az elképzelést, miközben pontosan azon államokban, ahol a legerősebb volt az új eszme, szorult leginkább háttérbe az iszlám, tört előre a laicizmus. Valójában tehát nem volt esély a sikerre.

II. Szaúd egyre kevésbé bizonyult együttműködőnek: bár tisztában volt vele, hogy csak az Amerikai Egyesült Államokra támaszkodhat, egyre több feltételt próbált szabni kooperációjáért cserébe. A szakirodalomban elhíresült „zsaroló” politikája is ekkor kezdett el kialakulni, nem kis részben Buraiminek köszönhetően. Az amerikaiak pedig kénytelenek voltak engedni – még ha nem is teljesítették a király minden követelését –, hiszen el akarták kerülni, hogy a Buraimi-kérdés az ENSZ BT elé kerüljön. Washington komolyan próbálkozott a britek és szaúdiak kibékítésével nem csak azért, mert ártott a Nyugatnak az ellentétük, és Moszkva esetleges

beavatkozását vetítette elő, hanem azért is, mert Rijád újra elkezdett Kairóhoz közeledni. Ezt viszont egyik nyugati hatalom sem akarta. Ezzel egyidőben Nasszer egyértelművé tette, hogy nem érdekli őt a Nyugat figyelmeztetése Moszkvával kapcsolatban, illetve, hogy továbbra is önálló külpolitikát fog folytatni, úgy tűnt, semmivel nem lehet megmásítani döntését. Miután Eisenhowerék utolsó kísérlete sem bírta az egyiptomi elnököt együttműködésre, visszavonták a korábban, az asszuáni gát építésére beígért kölcsönt. Erre válaszul Nasszer államosította a Szezi-csatornát

A Csatorna államosítása után a britek külpolitikája még agresszívebb lett: a tárgyalásos megoldás lehetősége egyre inkább a háttérbe szorult, helyét a követelések vették át. Már 1956 nyarára elhatározták – mind a britek, mind a franciák –, hogy Nasszert valamilyen módon el kell távolítani a hatalomból, mert kevés esélyt láttak a kompromisszumra. Bár tisztában voltak Washington álláspontjával – azaz, hogy a közvetlen beavatkozást el kell kerülni – nem értettek egyet vele: Sevres-ben, 1956 októberében megállapodtak Egyiptom lerohanásáról. Mindeközben az amerikaiak próbálták rávenni II. Szaúdot a szorosabb együttműködésre, azonban a királynak egyre inkább szűkült a mozgástere a regionális politikai viszonyok okán. A szezi válságot követően óriásira nőtt Nasszer és ezzel együtt az arab nacionalizmus befolyása is, így a szaúdi király nem tehetett mást, mint támogatta az egyiptomi elnököt, legalábbis egy időre. A korábban Buraimi kapcsán újraindult tárgyalások Nagy-Britannia és Szaúd-Arábia között ismét abbamaradtak, hiszen a szezi válság miatt Rijád megszakította a diplomáciai kapcsolatot Londen-nal.

Az utolsó rész a sivatagi királyság belső hatalmi harcait vizsgálja. 1955 után II. Szaúd óriási költségeit egyre többen nehezményezték. Úgy gondolták, hogy az a fajta pénzpolitika, amelyet a király folytat, illetve a hozzáállása Szaúd-Arábiához – azaz, hogy a saját magántulajdonának tekinti az országot – előbb-utóbb katasztrófába fogja sodorni a királyságot. Nem tévedtek sokat, hiszen nemcsak, hogy annyira eladósodott az ország, hogy az IMF-től kellett segítséget kérnie, hanem politikailag is nagyon meggyengült. Egyre komolyabb nyomás érte a királyságot az arab nacionalizmus részéről. Bár a Szaúd család fiatal hercegei már 1955-ben elérkezettnek látták az időt II. Szaúd leváltására, ténylegesen nem álltak elő ezzel a tervvel, mégpedig azért, mert a törzsi társadalmi felépítettségéből adódóan, ahhoz, hogy egyáltalán esélyük legyen a sikerre, kellett néhány idősebb családtag támogatása. Elsősorban Fejszál és köre volt az, aki reformokat akart bevezetni az országban, de nem akartak olyan radikális változásokat, mint a fiatal hercegek, akik meg akarták fosztani a királyt trónjától. Azonban 1956-ot követően a család egyre több tagja vált elégedetlenné II. Szaúd irányítása miatt. Emellett az arab

nacionalizmus is egyre komolyabb befolyásra tett szert az országon belül. Mivel a külső és belső nyomás már a királyság integritását veszélyeztette, ezért döntöttek úgy a család idősebb tagjai, hogy II. Szaúd végrehajtói hatalmát csökkentik és öccse, Fejszál kezébe adják az ország tényleges irányítását. Erre szükség is volt, hiszen mire Fejszál átvette az irányítást 1958 tavaszán, addigra Szaúd-Arábia már az első számú célpontjává vált az arab nacionalizmusnak. Az ország szerencséjére azonban a kitörő libanoni krízis, illetve iraki forradalom miatt Nasszer nem tudott teljes erővel szembefordulni legnagyobb ellenfelével.

Az arab nevek átírása a Ligeti Lajos-féle *Keleti nevek magyar helyesírása*¹ alapján történt. Így lett Khalidból Háled, Nadj-ból Nedzsd stb. Az átírások során követtem a Keleti nevek magyar helyesírása által felvázolt időbeni változásokat, azaz a 20. század előtt élt személyeket az adott név régies alakjában használtam (Muhammad Abdel-Vahháb), míg a múlt században születettekre már a modern formát alkalmaztam (Mohamed Ali Ridá). Azonban a köznyelvben már meghonosodott átírásokat megtartottam, tehát Nászír helyett Nasszer fordul elő a szövegben, valamint Fejszal helyett Fejszál. Azokban az esetekben, amikor nem volt pontos átírás egy adott arab kifejezésre az analógia módszere került alkalmazásra.

Historiográfiai áttekintés

A történészek Szaúd-Arábiával az olajválság és Fejszál halála kapcsán kezdtek el először behatóbban foglalkozni. Pontosabban megfogalmazva az volt az a kiindulópont, amikor egyre többen fordították figyelmüket a sivatagi királyság irányába. Ez nem jelenti azt, hogy korábban senki nem írt a királyságról, de az azzal kapcsolatos munkák ritkának számítottak. Az 1980-as években ez a tendencia folytatódott, ám még mindig kevesen foglalkoztak a Szaúdok történelmével, legalábbis a többi, szomszédos államhoz képest. A második Öböl-háború aztán óriási népszerűséget hozott a témának: egyre többen és többen akartak a királysággal foglalkozni, vizsgálni, hogy mi a szerepe a régióban, mennyire tekinthető az Amerikai Egyesült Államok szövetségésének.² Ez a tendencia nem állt le: az 1995-ös kobári robbantás után került a célkeresztbe a szaúdi terrorizmus kérdésköre, 2001. szeptember 11. óta pedig rengeteg könyv jelent meg Szaúd-Arábiáról. A kiadott munkák egy része az államalapításhoz vezető utat beszélik el,

---

¹ Ligeti Lajos (szerk.): *Keleti nevek magyar helyesírása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.

² A teljesség igénye nélkül: Thomas W. Lippman: *Inside the Mirage – America’s Fragile Partnership with Saudi Arabia*. Westview Press, Boulder, 2004., Douglas Niles: *American Orientalism – The United States and the Middle East since 1945*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2004.

illetve a korábbi szaúdi államok történetét, míg nagy többségük a Fejszál utáni időszakot vizsgálja. Ennek következtében a II. Szaúddal foglalkozó írások száma meglehetősen kevés. Minden, Szaúd-Arábia történetéről szóló mű említést tesz az ő uralmáról is, azonban legrészletesebben a fivérével, Fejszállal való viszonyát tanulmányozzák. II. Szaúd uralkodására, annak bel- és külpolitikájára meglepően kevesen koncentrálnak a szakirodalomban, egyfajta fehér foltnak is tekinthető. Említést mindenhol kap, de átfogó bemutatást csupán néhány esetben. Ebből következik, hogy ezen disszertáció is elsősorban a primer forrásokra tud támaszkodni, valamint néhány olyan munkára, amely pontosan az általam vizsgált időszyakkal foglalkozik. Azonban még nemzetközi szinten is nagyon kevés az ilyen könyv, magyar nyelven pedig nem létezik. Rengeteg mű született az elmúlt évtizedekben, amely valamilyen formában, valamilyen mértékig vizsgálja II. Szaúd uralkodásának időszyakát, ám ezek jó részében inkább csak a teljességre törekvés kedvéért jelenik meg Szaúd-Arábia második királyának uralkodása. Ettől függetlenül a fontosabb munkák felhasználásra kerültek a dolgozat írása során.

A primer források a legfontosabbak történelmi témájú munka esetében. Ez a disszertáció sem kivétel ez alól, bár a téma megnehezítette a releváns anyagok beszerzését és felhasználását. Két nagyon fontos forráscsoportról kell szót ejteni és egy harmadikról, amelyik lényegében kiegészítésként funkcionált. Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikáját érintő dokumentumok igen komoly része elérhető az interneten, hála a *Foreign Relations of the United States* nevű hatalmas gyűjteménynek, amelyben több mint 100 évnyi, több kontinenshez kapcsolódó anyag került digitalizálásra és ezáltal elérhetővé vált a világon bárki számára. Ez persze közel sem jelenti azt, hogy Szaúd-Arábiára vonatkozóan már minden dokumentumot feldolgoztak volna, akár csak nemzetközi szinten is. Magyarországon pedig hatványozottan ez a helyzet, mivel az utóbbi évtizedekben nem jelent meg itthon olyan átfogó munka, amely Szaúd-Arábia külpolitikáját vizsgálta volna. Emiatt a dolgozatban szereplő források jó része korábban még nem került áttekintésre. A londoni The National Archives Public Records Office kutatható iratanyagára még inkább igaz ez. A brit közel-keleti jelentéseket csak helyben lehet megtekinteni, illetve dolgozni velük, azok digitalizált formában nem elérhetőek. Ezen anyag nagy részét korábban Magyarországról még senki sem vizsgálta. Az amerikai és a brit levéltári források adják a disszertáció gerincét, kiegészítve – ahol lehetséges – a Magyar Nemzeti Levéltár titkos ügyirat kezelésű és adminisztratív dokumentumaival. Ez utóbbiak azért fontosak, mert a magyar követek nem mindig látták úgy az eseményeket, mint ahogy nyugati kollégáik, és néhány esetben jól tükrözik a szovjetek hozzáállását is egy-egy kérdéshez. Emiatt tehát nagyon értékesek, ráadásul kevésbé kutatott részei a magyar külügyi levéltárnak.

A szakirodalmi áttekintést két alapvető fontosságú munkával kell kezdeni. Az első és legfontosabb, *Nathan J. Citino: From Arab Nationalism to OPEC – Eisenhower, King Saud, and the Making of U.S.-Saudi Relations*³ című könyve. Ez nagy részben ugyanazt az időszakot dolgozza fel, amelyet én a dolgozatomban, és a logikai felépítése is hasonló. Ezzel a művel kapcsolatban merül fel a legkevesebb ellentmondás, II. Szaúd uralmát a legteljesebben Citino vizsgálja, a lehető legszélesebb aspektusból. Bár alapvetően Szaúd-Arábia külpolitikájára és az Amerikai Egyesült Államokhoz való viszonyára koncentrál, ennek ellenére sűrűn említést kap a sivatagi királyság belpolitikája is. Néhány eseményt másként értelmez, mint ahogy az más szakirodalomban megjelenik és vannak források, amelyek használatát mellőzte. Ezek pontosíthatók volna az ő állításait (a dolgozatban megemlítettem, ritkán fordulnak elő), de összességében II. Szaúd uralkodása történetének legjobb összefoglaló munkája, nagyon kevés tévedéssel. A másik – majdnem ennyire fontos – monográfia Sarah Yisraeli alkotása, a *The Remaking of Saudi Arabia – The Struggle between King Saud and Crown Prince Faysal, 1953-1962*.⁴ Ez pontosan az ellentéte Citino könyvének abban az értelemben, hogy Yisraeli a sivatagi királyság belpolitikájára fókuszál, a királyi család politikájára, a II. Szaúd és Fejszál között kibontakozó ellentétek vizsgálatára. A külpolitika nála másodrangú. Emiatt jóval kevesebbszer tudtam felhasználni, elsősorban az 1957-1958-as szaúdi belpolitikai válság okán. Ez azonban nem jelenti azt, hogy kevésbé lenne értékes, mint Citino munkája, éppen ellenkezőleg: nem tudok másik olyan angol nyelven íródott (azaz nyugati) munkáról, amely ennyire „friss” lenne, és amely ilyen részletességgel dolgozta volna fel a királyi családon belüli viszály kialakulását, annak okait és következményeit. Kiválóan használható könyv, komolyabb hibát, ellentmondást nem tartalmaz.

A harmadik nagyon fontos munka – bár kevésbé mérvadó, mint az előző kettő – Nadav Safran Szaúd-Arábia története, a *Saudi Arabia – The Ceaseless Quest for Security*.⁵ Bár 1988-ban jelent meg az első kiadása, és 1991-ben az általam használt példány, de azóta sem íródott ennyire átfogó mű Szaúd-Arábia históriája kapcsán (legalábbis nem tömegével). Lényegében mindenre kiterjedő, az ország történelmét a legszélesebb aspektusból vizsgáló könyv. Ugyanolyan mértékben foglalkozik a kül- és belpolitikával, és egészen a Muhammad ibn Abdel-

---

³ Nathan J. Citino: *From Arab Nationalism to OPEC – Eisenhower, King Saud and the Making of U.S. – Saudi Relations*. Indiana University Press, Bloomington, 2002

⁴ Sarah Yisraeli: *The Remaking of Saudi Arabia. the struggle between King Saud and Crown Prince Feisal, 1953-1962*. The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies. Tel-Aviv, 1998.

⁵ Nadav Safran: *Saudi Arabia – The Ceaseless Quest for Security*. Ithaca, Cornell University Press, 1991.

Vahháb és Muhammad ibn Szaúd által kötött szövetség előzményéig visszatekint. Megjelenéséből kifolyólag az 1980-as évek végéig vezeti az ország idővonalát. Rengeteg forrással dolgozik, beleértve régi folyóiratok, illetve újságok cikkeit is. Szaúd-Arábia kapcsán alapk munkának tekinthető. A dolgozat megírása során rengetegszer használtam, még úgyis, hogy ez a kötet sem fordít túlságosan sok figyelmet II. Szaúd uralkodásának.

Az imént felsoroltak tekinthetőek a fő szakirodalomnak a téma kapcsán, ezek foglalkoznak a legtöbbet és leghosszabban Szaúd-Arábia második királyával. Ez viszont nem jelenti azt, hogy egyéb munkák nem használhatóak. Rengeteg könyv és tanulmány íródott az utóbbi évtizedekben az amerikai-szaúdi viszonyról, ezek különböző mértékig relevánsak (a tanulmányok kevésbé, már, ami II. Szaúdot illeti), de mindegyik foglalkozik legalább egy kis részben az általam vizsgált időszakkal. Rachel Bronson könyve, a *Thicker than Oil – America’s Uneasy Partnership with Saudi Arabia*⁶ alapvetésnek számít az Amerikai Egyesült Államok és Szaúd-Arábia kapcsolatával foglalkozó irodalmak között, már csak azért is, mert a sivatagi királyság megalapításától kezdi vizsgálódását, egészen Fahd 2005-ös haláláig. Bronson lényegében mindenre kitér: bel- és külpolitikai kérdésekre, pénzügyre, gazdasági kapcsolatokra, tehát széleskörű analízist adja a két ország között fennálló viszonyrendszernek. Nagy pozitívum, hogy a Buraimi kérdéskörrel részletesen foglalkozik (legalábbis a többi, nem II. Szaúdra fókuszáló munkához képest). Ugyanakkor hiányosságának érzem, hogy a király belpolitikai harcát csak nagyon röviden mutatja be, és az Onasszisz-ügyről éppen csak említést tesz, pedig igen fontos momentuma II. Szaúd uralkodásának. Elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük, nem volt olyan rossz és felkészületlen uralkodó, mint amilyenek a nyugati források – elsősorban a britek – beállítani szerették őt. Roby C. Barret *The Greater Middle East and the Cold War*⁷ című munkája az amerikai külpolitikát az egész térségre vetítve dolgozza fel az Eisenhower- és Kennedy-kormány idején, tehát jóval többet vizsgál, mint II. Szaúd uralkodása. A királlyal kapcsolatban kevés mérvadó információt közöl, de a térség történelmének egészére nézve – főleg, ami az amerikai viszonyát illeti az arab nacionalizmushoz – nagyon fontos könyvnek tekinthető és ebben a kontextusban jól is használható. II. Szaúddal kapcsolatban már kevésbé, egészen egyszerűen azért, mert túlságosan elnagyoltan ír róla. Ugyanakkor az Eisenhower- és Kennedy-kormány közel-keleti politikáját átfogóan elemzi, országokra és időszakokra lebontva. Az Eisenhower-doktrína hatásának vizsgálatához egy kiváló és teljes körű alapot nyújt. Meg kell még

---

⁶ Rachel Bronson: *Thicker than Oil – America’s Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York, 2006.

⁷ Roby C. Barrett: *The Greater Middle East and the Cold War*. I.B Tauris, New York, 2007.

említeni Barret *Oman: The Present in the Context of a Fractured Past*⁸ című könyvét – amely oktatási segédanyagként jelent meg és public domain (azaz mindenki számára ingyen beszerezhető) – az egyik legteljesebb elemzését nyújtja a buraimi-oázis miatti konfliktusnak ománi (és ezzel együtt brit) szemszögből, lényegében egyedülálló módon a nyugati szakirodalomban. Daniel Yergin *The Prize – The Epic Quest for Oil, Money, and Power*⁹ című munkája kihagyhatatlan Rijád és Washington kapcsolatában, csakúgy, mint az olaj legújabbkori történetének vizsgálatában. Se előtte, se azóta nem született még egy ennyire részletes munka, amely az olajkutatás és - kitermelés történelmével foglalkozik, lényegében minden aspektusra kitérve, bőven kifejtve azon kérdéseket is, amelyek más – a témához kötődő – szakirodalomban még csak említés szinten sem szerepelnek. Nem csoda, hiszen egy majdnem 900 oldalas opusról beszélünk. Bár 1991-ben jelent meg, egyáltalán nem elavult. Egy másik hatalmas lélegzetvételű munka Alexei Vassilievhez köthető, címe *The History of Saudi Arabia*.¹⁰ Ez több, mint 900 oldal. Az egyik legrészletesebb Szaúd-Arábia történet, amely valaha napvilágot látott, rengeteg dolgot érint, sok esetben olyan történésekre, eseményekre is felhívja a figyelmet, amelyek más-hol még nem kerültek kifejtésre, vagy akár említést sem kaptak. Ennek ellenére nem hibátlan a könyv, mert – elsősorban II. Szaúdhhoz kötődően – sok kérdéskört nagyon szűkszavúan említ meg, vagy alig jár körbe. Egy ilyen volumenű munkánál óhatatlanul előfordul, hogy valami kimarad, mégis pont ezen okból – tudniillik láthatóan törekszik a teljességre a szerző – zavaró, hogy főleg az amerikaiakhoz és a britekhez való kapcsolatokat eléggé hiányosan mutatja be. Pontosabban: a legfontosabb események megjelennek a könyvben, de nincs olyan részletességgel kifejtve, az ok-okozati összefüggések bemutatva, ahogyan – a monográfia többi részét elnézve – elvárható lenne. Az arab nacionalizmus kérdéskörének vizsgálatához nagyon jó alapot nyújt Adeed Dawisha műve, az *Arab Nationalism in the Twentieth Century: From Triumph to Despair*.¹¹ Ugyan én csak néhány esetben használtam a dolgozat megírása során, ez csupán abból fakad, hogy Dawisha az eszme elméleti hátterével foglalkozik nagyon sokat, illetve Egyiptom történetével, kis részben pedig az iraki forradalommal és következményeivel. Szaúd-Arábiát csak marginálisan érinti, ennek ellenére ki kell emelni a könyvet, mert az egyik legjobb, nagy volumenű összefoglaló munka az arab nacionalizmussal kapcsolatban, úgy az ideológiai hátterét, mint a gyakorlati következményeit tekintve. Továbbá meg kell említeni Behcet Kemal

---

⁸ Roby C. Barret: *Oman: The Present in the Context of a Fractured Past* (továbbiakban Roby C. Barret 2011). Joint Special Operations University. Tampa Bay. 2011.

⁹ Daniel Yergin: *The Prize – The Epic Quest for Oil, Money and Power*. Simon & Schuster, New York. 1991.

¹⁰ Alexei Vassiliev: *The History of Saudi Arabia*. London, Saqi Books, 2000.

¹¹ Adeed Dawisha: *Arab Nationalism in the Twentieth Century – From Triumph to Despair*. Princeton University Press, Princeton, 2003.

Yesirbursa munkáját is (*The Baghdad Pact. Anglo-American Defense Policy in the Middle East 1950-1959.*)¹² Nemcsak azért kiemelendő, mert igen széleskörűen tanulmányozza a Bagdadi Paktum létrejöttének körülményeit, annak működését, és az arra reflektáló lakossági hozzáállást az egyes Paktum-tagországokban, hanem azért is, mert nem egy „kívülálló”, nyugati írta, hanem egy „helyi”, hiszen a szerző török nemzetiségű. Ez azért fontos, mert alapvetően más szemlélettel rendelkezik, mint a nyugati történetírók nagy része, ráadásul helyi forrásokat is felhasznált könyve megírásához, olyanokat, amelynek egy jó részét korábban nem, vagy csak részben kutatták. Ezeken felül számtalan más monográfia került felhasználásra, ám ezek jó részénél csak egy-egy gondolat volt fontos, esetleg egy pár oldal, éppen emiatt hosszabb fejtegetésbe nem bocsátkozom velük kapcsolatban.

A magyar szakirodalommal már problémásabb a helyzet, már csak azért is, mert Szaúd-Arábiával foglalkozó könyvek és tanulmányok eleve ritkán jelennek meg, kevés van belőlük, II. Szaúd uralkodásának időszakával pedig lényegében magyar nyelvű könyv még nem foglalkozott. Kivételt képez Makai György *A szaúdi kapcsolat*¹³ című műve, amely 1981-ben jelent meg, és ez az utolsó magyar monográfia, amely a sivatagi királyságot vizsgálja. Elsősorban az állam megalapításával kapcsolatos fejezete használható jól, szinte nincs tárgyi tévedése, ami egy 35 éves könyvtől igen szép teljesítmény. A későbbi fejezetek nagy része is szokatlanul pontosan mutatja be az ország történelmét, bár néhány helyen sarkításokat tartalmaz és bizonyos fontos események leírását elnagyolja, bővebb kifejtés nélkül. II. Szaúd és Fejszál viszála is ilyen, amelyről pár sornyt ír, minimális ok-okozati összefüggést kiemelve. Emiatt – bár a könyv meglepően jól öregedett – sajnos nem használható igazán. Szurovy Géza műve (*A kőolaj regénye*¹⁴) viszont nagyon is jó, a kőolajhoz kapcsolódó kérdéseket jól körüljárja, az események közötti kapcsolatrendszer pedig megfelelően tárja fel. Egyetlen probléma van vele, mégpedig, hogy a már említett Yergin-könyv részeit emeli át gyakorlatilag szóról-szóra, magyarra fordítva, hivatkozás megjelölése nélkül, ami problémás. Alapvetően nem is tekinteném emiatt szakirodalomnak, inkább egy újságíró által írt hosszú bemutatónak, leírásnak. Benedek Gábor *Irán története*¹⁵ című könyvét az Iránra vonatkozó résznél tudtam felhasználni. Alapvetően jól összeszedett munka, elég részletes, próbál mindenre kiterjedően írni, de semmibe nem megy

---

¹² Behcet Kemal Yesirbursa: *The Baghdad Pact. Anglo-American Defense Policy in the Middle East 1950-1959.* Abingdon, Frank Cass, 2005.

¹³ Makai György: *A szaúdi kapcsolat.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981.

¹⁴ Szurovy Géza: *A kőolaj regénye.* Hírlapkiadó Vállalat, Budapest, 1993.

¹⁵ Benedek Gábor: *Irán története a kezdetektől napjainkig.* Alternatív Kiadó, Budapest, 2012.

bele túl részletesen, már csak abból kifolyólag sem, hogy a kezdetektől tárgyalja az ország történetét egészen napjainkig. Az, hogy nem túl részletes, még nem probléma, azonban van némi tárgyi tévedés is munkájában (például következetesen Allan Dullest, a CIA igazgatóját nevezi az Amerikai Egyesült Államok külügyminiszterének, nem pedig bátyját, John Fostert). Ettől függetlenül jól használható a Moszadek-ügy kapcsán. J. Nagy László és Ferwagner Péter Ákos közös munkája (*Az arab országok története*¹⁶), illetve ennek bővített, J. Nagy László által írt változata (*Az Ummától a nemzetállamig*¹⁷) többször is hivatkozásra került, mert bár Szaúd-Arábiával kapcsolatosan itt is kevés szó esik, viszont az arab nacionalizmus kérdéskörét megfelelő részletességgel járja körül, és a szíriai, valamint egyiptomi események kapcsán is jól használható. Kanyó András *Versenyfutás az olajért*¹⁸ című könyve, bár igen régen jelent meg (1976), mégis, a dolgozathoz felhasznált részei lényegében nem tartalmaznak tárgyi tévedést, a mai napig kiválóan használható a mű a kőolaj történetével összefüggésben. Anthony Sampson munkájára (*A Hét Nővér*¹⁹) ugyanezek elmondhatóak: jól összefoglalja a hatalmas olajtársaságok létrejöttének történetét, befolyásuk növekedését, háttérben megkötött egyezményeikkel egyetemben. Bár alapvetően nem tekinthető szakkönyvnek, mégis úgy gondolom, hogy a témával kapcsolatban nem lehet megkerülni, még úgy sem, hogy ez a monográfia is eléggé régen jelent meg (1978). Olvasmányos stílusa és felépítése miatt bátran ajánlható a téma érdeklődőinek.

A folyóiratok kapcsán még több nehézséggel kellett szembenéznem a dolgozat megírása során. Egyfelől a téma miatt eleve rengeteg periodika kiesik (ritkább megjelenésűek is), hiszen nagyon kevesen foglalkoztak az országgal az '50-es években. A külföldi, jó nevű napilapok – amelyekről feltételezhető, hogy írtak a sivatagi királyságról – nagy része nem áll Magyarországon rendelkezésre, csak egy részüknek van online elérhető archívuma és ezek sem biztos, hogy elég régre nyúlnak vissza (a *Boston Herald*nek csak 1991 utáni cikkek vannak digitalizálva). Üdítő kivétel a *Chicago Tribune*, ahol régebbi írások is elérhetőek (igaz, hiányosan). A magyarországi periodikákkal kicsit egyszerűbb a helyzet, de a munkát az sem segítette elő, egészen egyszerűen azért, mert a legtöbben egyáltalán nem írnak Szaúd-Arábiáról. Az a néhány, amely tudósít (*Magyar Nemzet*, *Szabad Nép*, *Népszabadság*) pedig gyakran egymás cikkeit veszi át, ugyan általában nem szó szerint, de arra is van példa. Ettől függetlenül áttekintésre kerültek a

---

¹⁶ J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: *Az arab országok története*. JATE Press, Szeged, 2003.

¹⁷ J. Nagy László: *Az Ummától a nemzetállamig. Az arab országok a 19-20. században*. Szeged, SZTE Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2009.

¹⁸ Kanyó András: *Versenyfutás az olajért*. Budapest, Táncsics Kiadó, 1976.

¹⁹ Anthony Sampson: *A Hét Nővér - A nagy olajtársaságok és az általuk teremtett világ*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1978.

legfontosabb magyar napilapok 1950-től 1958-ig tartó időintervallumban. Ahogy az várható volt, a cikkek száma elenyésző.

Meglepő módon a tudományos tanulmányokkal kapcsolatban sem jobb a helyzet, azért, mert az írások nagy része vagy már idejétmúlt információt tartalmaz, vagy megjelent könyvben ugyanaz, vagy pedig nem tartalmaz releváns és új ismereteket. Ez megint csak a témaválasztásból fakad. A kisebb volumenű írások döntő részben a II. Szaúd és Fejszál közötti viszályra fókuszálnak, vagy pedig az olajüzletre, mindkettőt rengetegszer kutatták már. Néhány kivétel azért akad. Ilyen például Tore Tingvold Petersen: *Anglo-American Rivalry in the Middle East: the Struggle for the Buraimi Oasis* című tanulmánya, amely a *The International History Review* című szakfolyóiratban jelent meg, 1992-ben. Újszerűsége abban állt, hogy lényegében ez volt az első tudományos tanulmány, amely behatóbban foglalkozott az oázis körüli viszályal, forrásokat is felhasználva, a kérdést minél több aspektusból megvilágítva.

Történelmi háttér

Az első szaúdi állam

A ma létező Szaúd-Arábia 1932-ben jött létre – pontosabban fogalmazva, akkor vette fel ezt a nevet – azonban előtörténelme ennél régebbre nyúlik vissza. Szaúd-Arábia valójában a harmadik szaúdi állam Arábia területén. Létrejöttében legalább akkora szerepe volt a vallásnak, mint a politikai tényezőknek.

A mai Szaúd-Arábia életében óriási befolyással rendelkezik a vahnábizmus²⁰ nevű vallási irányzat. Kialakulása Nedzsd tartományához köthető, amely az Arab-félsziget nagyjából középkéleti részének felel meg. Ez a terület az arab hódítások megkezdésétől egészen az Oszmán Birodalom terjeszkedéséig meglehetősen marginális szerepet töltött be. Geopolitikai értékkel nem rendelkezett, lényegében semmiféle stratégiai megfontolások nem kötődtek a területhez, legfeljebb annyi, hogy mind az oszmánok, mind a britek el akarták kerülni egy egységes Arábia létrejöttét, a többi nagyhatalom alig vett tudomást a létezéséről. Az Oszmán Birodalom a XVI. századra lényegében körbefogta ezt a területet, hiszen Arábia nyugati részén voltak az iszlám szent helyei és kereskedelmi csomópontok, keleti részén pedig halászzal és gyöngyhalászzal foglalkozó közösségek. Nedzsdre viszont nem tartott igényt a Porta: a terület majdnem összefüggő sivatag, ennek következtében pedig nem csak, hogy kevés nyersanyagot rejtett a föld, de szinte semmit nem lehetett rajta termelni (azon a néhány oázison kívül, amely megtalálható volt a területen), ennek következtében pedig igen kicsi volt a népsűrűség és a lakosságszám is. Arról nem is beszélve, hogy még a haddzson²¹ levők is elkerülték ezt a sivatagos területet, ha tehettek. Inkább a Vörös-tenger partján szálltak ki hajóikból, vagy északról, Damaszkusz felől jöttek karavánjaikkal. Legfeljebb az Irán irányából érkezők haladtak át a területen, onnan viszont meglehetősen kevesen. Ezen a tendencián pedig az sem javított, hogy az itteni beduin törzsek fő foglalkozása a szomszédos területek, és a Nedzsdén áthaladó karavánok fosztogatása volt.

---

²⁰ Az egyik legfontosabb iszlám reformmozgalom. Az újító elgondolásai elsőként jelentkeztek az iszlám világban, és belső kényszer eredményeként jöttek létre, szemben a későbbi mozgalmakkal, amelyek a nyugati terjeszkedésre adott válaszreakcióknak tekinthetőek. A vahnábizmus tanok lényege, hogy a vallás alapjának csak a Korán és a szunnák tekinthetőek, minden más „szennyeződéstől” meg kell tisztítani, ideértve a konszenzuson alapuló tanokat és az analógiás megokolást. Hívei elvetik a tekintély nélküli elfogadását és nagyon fontosnak tartják az önálló véleményalkotást. A vahnábizmus az egyik első fundamentalista irányzat, emiatt erőteljesen konzervatív és sok elemében puritán.

²¹ A tradicionális zarándoklat Mekkába. Az iszlám egyik pillére.

Ez alól csak az képezett kivételt, ha a területen lévő törzsek tagjai felfogadták ezen csoportokat a karavánok őrzésére egy másik törzssel szemben.²²

Az arab birodalom létrejöttétől számítva több mint 1000 éven keresztül megmaradt ez az elhanyagolható jelentősége a területnek. Legfeljebb helyi törzsi vezetők számára nevezhető fontosnak a régió. Kiemelkedett ezek közül Hidzsáz (a mai Szaúd-Arábia nyugati partsávja, amely magában foglalja a szent helyeket), ahol a mekkai saríf²³ próbálta kiterjeszteni befolyását a szomszédos Nedzsre azon okból, hogy adót tudjon kivetni az ottani törzsekre. Ez a módszer általános volt már évszázadok óta, viszont semmiféleképpen nem lehetett tartósnak nevezni: legjobb esetben is egy-két évig maradtak fenn az alá-fölé rendeltségi viszonyok, mert a törzsek sűrűn kötöttek egymással szövetséget vagy éppen fordultak egymás ellen, ennek következtében pedig nem lehetett stabil berendezkedést létrehozni. Ez nem jelenti azt, hogy nem volt letelepedett lakossága a területnek, de a nomád, folyamatosan vándorló réteg száma nagyobb volt. Néhány kivételtől eltekintve a vándorló törzsek gyakorolták a hatalmat, mivel ezek rendelkeztek valódi katonai erővel. Az itteni törzsek egyike volt a Szaúd törzs, amely 1720-ra már állandó településsel rendelkezett, Dirijával.²⁴

Itt kell megemlíteni egy nagyon fontos tény Neddzsel kapcsolatban: ahogy már szó esett róla, erre a területre gyakorlatilag senki nem tartott igényt, ez pedig azt jelentette, hogy történelmének nagy részében teljesen önálló és független volt, külső behatás alig érte. Ennek az lett a következménye, hogy sajátos társadalmi-gazdasági rendszere alakult ki, önálló fejlődési ívvel és jellemzőkkel, ez pedig elősegítette egy új vallási irányzat létrejöttét és megerősödését.²⁵

Ez az új vallási irányzat a vahhábizmus volt, és mindhárom szaúdi állam létrejöttében kiemelkedően fontos szerepet játszott. Változás a régió életében az 1700-as évek derekán következett be és legnagyobb szerepe ebben az al-Musaraff²⁶ vérvonalnak volt, amely a terület vallástudósainak és tanítóinak jelentős részét adta. Ebbe a „nagy családba” tartozott Muhammad ibn Abdel-Vahháb is, akiről később az egész irányzat a nevét kapta. 1703/1704-ben született²⁷,

---

²² David Commins: *The Wahabi Mission and Saudi Arabia*. New York, I.B. Tauris & Co., 2006. 7-9.

²³ Mohamed próféta leszármazottainak egyik elnevezése. A legismertebbek közülük a Hásimita-dinasztia tagjai, akik hagyományosan Mekka urai voltak, és ezzel együtt az iszlám szent helyeinek őrzői. Ezen felül a jordániai uralkodók is a Hasemita-ághoz tartoznak (és az iraki forradalomig Irak élén is ők álltak). Marokkó uralkodói szintén a prófétától eredeztetik magukat.

²⁴ Wayne H. Bowen: *The History of Saudi Arabia*. Westport, Greenwood Press, 2008. 67-69.

²⁵ Alexei Vassiliev: i.m.: 49.

²⁶ David Commins: i.m.: első fejezet, 6-os lábjegyzet, 217.

²⁷ A források alapján nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy melyik a helyes évszám. Meglehetősen ellentmondásos információk érhetőek el életének korai szakaszairól.

mind apja, mind nagyapja alim²⁸, azaz muszlim vallástudós volt. Több különböző helyen végezte tanulmányait, többek között mind Bászra, mind Hidzsáz iskoláinak egy részét végigjárta.²⁹

Abdel-Vahháb szerepe kulcsfontosságúnak tekinthető az Arab-félsziget újkori történelmében. Bászrai tanulmányai során, illetve az ott tapasztaltak hatására írta meg a későbbi irányzat alapmunkájának számító „Isten egységének könyvét”. Egyrészt a hamis rítusok és a bálványimádással kapcsolatos ellenérzései valószínűsíthetően ahhoz köthetőek, hogy ezt rendszeresen szóvá tette bászrai tanítóinak, akik elérték azt, hogy fejvesztés terhe mellett száműzzék a településről. Másrészt pedig a hagyomány szerint Isten maga közölte Abdel-Vahhábbal az ő mindenségének jellegzetességeit és tulajdonságait. Nem csak az egyistenhit a lényeg, és ezzel együtt a bálványok imádásának elvetése, hanem, hogy Isten nem különböző aspektusokból áll – szemben például a keresztény felfogással –, hanem egyszerű, nem összetett, egységes, a mindenség maga. Ez a tauhid, az irányzat központi elve. Az „Isten egységének könyve” lapjain fejt ki legfontosabb nézeteit, amely később a vahhábizmus alapját fogja képezni. Ugyanakkor nem tesz említést a sariáról, illetve az ahhoz való viszonyról, pedig ő maga erőteljesen követelte, hogy mindenre kiterjedjen az iszlám szokásjog.³⁰

Az Arab-félsziget vallástudósai körében nem voltak népszerűek az új alapelvek, és nem egyszer fordult elő, hogy Abdel-Vahhábot el is üldözték prédikálásának helyszíneiről. Nem meglepő tehát, hogy támogatóra volt szüksége. Mivel Abdel-Vahháb nagyon harciasan állt az új tanok terjesztéséhez, így az erőszak alkalmazását sem vetette meg. Ezért kapóra jött neki az egyik nedzsi törzsfő, Muhammad ibn Szaúd agresszív expanziós politikája: a terület nagy részét birtokba akarta venni és hosszú távon is meg akarta szilárdítani hatalmát. Egy esetleges szövetség mindkét félnek megfelelő volt: Abdul al-Vahhab katonai erőt kapott az új hit terjesztéséhez, Mohamed ibn Szaúd pedig ideológiai alapot, illetve támogatást a hódítási szándékához. A szövetség 1744-ben vagy 1745-ben kötött meg.³¹ Fontos megemlíteni, hogy Muhammad ibn Szaúd „uralma” idején nem kezdtek komoly hódításba: a vahhábizmus Dirija területén és

---

²⁸ Az alim többes száma ulema.

²⁹ Erőteljesen megnehezíti a téma kutatását, hogy a korszakhoz és a régióhoz kapcsolódóan nagyon kevés forrás maradt fenn, és azok is elsősorban retrospektívek, ráadásul vahhábita írók tollából születtek. Emiatt viszont erőteljes kirikával kell őket kezelni. A források másik része pedig az Arab-félsziget domináns jogi iskolájának vallástudósaitól származnak, akik viszont megvetéssel tekintettek a vahhábizmusra. Mivel pedig csak vallástudósok hagytak hátra írásos emléket a régióról, ezért erős torzításokat tartalmaznak a források, mind az irányzat mellett, mind ellenében. Bővebben lásd: Samer Traboulsi: An early refutation of Muhammad Ibn' Abd al-Wahhab's reformist views. In.: Die Welt Des Islam, New Series. 42. évfolyam 3. szám. 373-377., illetve David Commins: i.m: 10-12.

³⁰ David Commins: i.m. 11-12.

³¹ A különböző források különböző időpontot adnak meg.

annak közvetlen közelében terjedt csak el. Ez nem jelenti azt, hogy nem próbálták meg, csupán a környező területek törzsei erősebbek voltak és nem sikerült alávetni őket, és ez fordítva is igaz: azok sem tudták elsöpörni a Szaúd-Vahháb szövetséget, bár még magát Diriját is megostromolták 1765-ben, Mohamed ibn Szaúd is ekkor halt meg.³²

A tényleges katonai expanzió csak az 1770-es években kezdődött meg. Elképzelhető, hogy katonai hódítások nélkül is teret hódított volna a vahhábizmus, hiszen voltak előjelek ezzel kapcsolatban: 1750 után Dirijából kiindulva fokozatosan terjedni kezdtek az új tanok Nedzsd területén, először csak szórványosan és kis, nem összefüggő területen. Ettől függetlenül igaz, hogy a gyorsabb expanzió érdekében a vahhábizmusnak szüksége volt egy katonai háttérre, mint, ahogy az is megtörténhetett volna, hogy fegyveres támogatás nélkül „elsorvadt” volna az új irányzat Abdel-Vahháb halálát követően. Valójában azonban Mohamad ibn Szaúdnak sokkal inkább szüksége volt Abdel-Vahhábra, mint fordítva: a környező területeken élő törzsek kezdetben jóval erősebbek voltak a Szaúdoknál, komoly szolgálatot tett az ideológiai befolyás növekedése a tényleges katonai hódítások megkezdése előtt. Ez pedig visszahatott a hódításokra is: a hivatalos vahhábita felfogás szerint a „hitetlenek” ellen vívott expanziós háborúban szerzett zsákmány 4/5-e a katonák között oszlott el, csupán az 1/5-ét tarthatta meg a vezér ez pedig ugyancsak növelte a „térítési” kedvet.³³

A szövetség megkötése utáni évtizedekben alig növekedett a Szaúdok befolyása, területet szinte nem is sikerült szerezniük néhány oázis kivételével, és összesen 3 település tartozott a fennhatóságuk alá. Változás 1765-ben következett be, amikor Abdel-Azíz ibn Szaúd követi az apját a törzsfői pozícióban: ekkor kezdődik meg a tényleges terjeszkedés időszaka. Ez azonban nem csak katonai úton történt, hanem törzsszövetségeken keresztül, elsősorban házasságpolitika révén. Továbbá a területen élő beduinok nagy többségét szintén sikerült megnyerni az ügynek: nem csak a hit terjesztésének lehetősége miatt (ami tulajdonképpen az arab birodalom létrejötte utáni, eredeti dzsihád-felfogás³⁴), hanem azért is, mert a zsákmány jó része elosztásra került a katonák között. Lényegében tehát Abdel-Azíz idejére minden előfeltétele megvolt egy sikeres hódításnak.³⁵

---

³² Nem tudni pontosan, hogy Muhammad ibn Szaúd az ostromban szerzett sérüléseibe halt bele vagy valami más oka volt a halálának.

³³ Ez a szokás a beduin hagyományokban gyökerezik, onnan vette át a vahhábizmus. Tim Niblock: Saudi Arabia: Power, legitimacy and survival. New York, Routledge, 2006. 17-20 (továbbiakban Tim Niblock 2006.), illetve Alexei Vassiliev: i.m.: 160-161.

³⁴ Röviden megfogalmazva: a birodalom területének növelése fegyveres úton.

³⁵ Wayne H. Bowen: i.m.: 70-71.

Dirija ostroma után pár évvel ismét megerősödtek a Szaúdok, így hamar elkezdtek katonai akciókat és területszerzéseket, amelyek meglepő gyorsasággal következtek be, ahhoz képest, hogy néhány évvel korábban mennyire gyengék voltak. 1773-ra már a gazdag és virágzó (a korszak és terület körülményeihez képest) kereskedelmi központnak számító Rijádot is megszerzték, majd ezután nem sokkal elkezdtek megszilárdítani hatalmukat egész Nedzsd területén, valamint Közép-Arábia más régióiban is.

A hódítások megkezdése után a zsákmányolás miatt komoly bevételre tettek szert a Szaúdok, amit – azon túl, hogy „fizették” a katonákat – arra használtak fel, hogy egyfajta igazgatási körzeteket állítsanak fel az újonnan megszerzett területeken és vallástudósokat állítsanak azok élére. Ráadásul a meghódított területekről kötelezően beszedték adó formájában a zakatot³⁶, amit a szegények megsegítésére és mecsetek építésére használtak fel, ezzel a lépéssel pedig fokozatosan maguk mellé állították a helyi, nem vahhábita, kezdetben semleges vagy éppenséggel ellenséges lakosságot is. Ez nem elhanyagolható, hiszen az 1770-es és 1780-as években sokszor próbálkoztak megtörni a szaúdi uralmat a szomszédos törzsek vezetői, de támogatás híján nem volt meg a megfelelő katonai erejük ehhez.

Az 1800-as évek elejére teljesen megszilárdították a hatalmukat Nedzsdben, Közép-Arábiában és Haszában³⁷ is. Ez utóbbi azért kiemelendő, mivel az Arab-félsziget nagy részén a lakosság szunnita (ahogy a vahhábizmus is a szunnita irányzathoz tartozik), viszont a félsziget keleti részén az ott lakók többsége síita vallású, és éppen ezért jóval komolyabb ellenállást fejtettek ki, mint szunnita társaik. Ám 1793-ra sikerült a Szaúdoknak konszolidálni uralmukat ezen a területen is. Már ekkor megkezdték a Szaúdok azt a mai napig jellemző politikai gyakorlatukat, hogy a különböző régiók élére, különböző tisztségekbe családtagot ültettek, vagy pedig – és ez a ritkább eset – olyan egyént, akinek hűségében teljességgel biztos volt az emír, Abdel-Azíz. A Szaúdok, az alimok segítségével, a meghódított területeken fokozatosan kezdték leváltani a helyi, törzsi szokások által megszabott törvényeket a saját felfogásukat tükröző törvényekre, amely később elvezetett a klasszikus szaúdi sariához.³⁸

---

³⁶ Minden hívő kötelessége, röviden megfogalmazva alamizna, kötelezően fizetendő „egyházadó”. A közösség egységét, szolidaritást igyekszik erősíteni, a belső egyenlőségre való törekvés figyelhető meg benne. Az adakozó pedig ezáltal jelképesen megtisztul. Alapvetően minden muszlimnak kötelező a vagyonától függően jövedelmének bizonyos részét felajánlani. Manapság gyakran közösségi alapba fizetik és sokszor egy adott állam osztja szét. Emiatt az iszlám országokban arányait tekintve alacsonyabb a koldusok száma.

³⁷ Az Arab-félsziget keleti, part menti területe.

³⁸ Wayne H. Bowen: i.m.: 72, Sherifa Zuhur: Saudi Arabia. Santa Barbara, ABC Clio, 2011. 39-40., illetve Tim Niblock: i.m.: 22-23.

Ezek után felgyorsult a szaúdi expanzió szinte minden irányban: 1797-re már Bahrein és Katar területe is a szaúdi állam alá tartozott, valamint 1801-től mindennapossá váltak a betörések Mezopotámia régiójába. Itt történtek a legbrutálisabb atrocitások is, hiszen az itteni lakosok nagy része síita volt, és velük szemben különösen erőszakosan léptek fel a vahhabiták. A sereg azonban a rendszeres „fosztogató hadjáratok” ellenére sem tudott ténylegesen területeket integrálni a szaúdi államba. Ennek leginkább az az oka, hogy a helyi lakos síiták a legkevésbé sem voltak együttműködőek a vahhabitákkal, és ezt csak felerősítette Kerbela 1801-es feldúlása³⁹, ahol több ezer síitát megöltek, nem kis felzúdulást keltve a régióban, és elsősorban Perzsiában, valamint Bagdadban.⁴⁰ Erre való válaszul a síiták – egészen pontosan egy perzsa –, bosszúból meggyilkolták Abdel-Azízt. Ez volt az első mozzanat, ami elvezetett pár éven belül az első szaúdi állam széthullásához. Meg kell azonban említeni, hogy gond nélkül történt az utódlás és önmagában ez nem lett volna elég az állam megszűnéséhez. Abdel-Azíz fia, Szaúd tovább folytatta az apja által megkezdett expanziós politikát, aminek következtében többször betört Hidzsáz területére – valójában már Abdel-Azíz 1802-ben megkezdte a terület támadását –, majd el is foglalta a szent városokat, Mekkát és Medinát. Néhány helyi városban kegyetlenkedéseket hajtott végre a vahhabiták (például Taifban), de Mekka és Medina lakosságát megkímélték, mert harc nélkül megadták magukat; csak a vezetők egy részét végezték ki. Ugyanakkor a török lakosságot gyakorlatilag száműzték a területről. Ezek mellett pedig erősen szabályozták, hogy ki érkezhessen zarándokútra: Egyiptom és Szíria felől jövőket nem engedték be a városba. A helyi szentélyek és díszítések nagy részét elpusztították, hiszen azok kimerítették a szemükben a bálványimádás fogalmát.

A szaúdi expanzió pedig elvezetett ahhoz, hogy immár az oszmán szultán is veszélyesnek tartotta az egész birodalom integritására nézve – két évtizeddel korábban még lényegében érdektelenek voltak a Szaúdok cselekedetei. Ezért a szultán parancsot adott az egyiptomi alkirálynak, Mohamed Alinak, hogy állítsa meg a szaúdi terjeszkedést. Mohamed Alinak évekbe telt, amíg seregével nekitámadt a Szaúdoknak. Előfordulhat, hogy ki akart bújni a feladat elől, és csak akkor fogadta el, amikor már óriási nyomás érkezett Isztambulból. Emellett azt sem szabad elfelejteni, hogy időbe telt, amíg a hatalmát megszilárdította Egyiptomban. 1811-ben kezdte meg végül hadjáratát Arábia ellen, de kezdetben csúfos és sorozatos vereségeket szenvedett az egyiptomi sereg, először maga Mohamed Ali sem vette komolyan a Szaúdok katonai

---

³⁹ Tim Niblock 2006-os könyvében 1803-at nevezi meg az esemény évének, de ez ellentmond a legtöbb forrásnak.

⁴⁰ Kerbela a síiták számára az egyik legszentebb hely: itt temették el Ali (Mohamed unokatestvérét és vejét, a 4. kalifát, a síiták hite szerint az első imámot a Próféta után) fiát, Huszeint, miután meggyilkolták a várostól nem messze egy csatában.

erejét, úgyhogy meglehetősen kis hadtestet küldött ellenük. Változás 1812-ben következett be, amikor Mohamed Ali fia, Tusun kerül az egyiptomi sereg élére, aki jókora erősítést hozott magával, majd elkezdte Medina ostromát, amelyet végül 14 nap után vettek be az egyiptomi seregek. 1813 januárjában Mekka ellenállás nélkül megadta magát, és Taifa is elesett nem sokkal később. Augusztusban maga Mohamed Ali érkezett a területre újabb nagyszámú katonával. Ugyanakkor nem került sor döntő ütközetre Ali és a Szaúd között, ugyanis 1814-ben betegség miatt az utóbbi elhunyt, ez viszont megpecsételte a szaúdi állam sorsát, mivel Szaúdot a források egy erős, jól felkészült hadvezérnek tartották. Nem sokkal később az egyiptomiak – a terület adottságai miatt nehézkesen – megkezdték előrenyomulásukat az Arab-félsziget belseje felé: ekkorra már a Szaúdok visszahúzódtak Nedzsd területére. 1815-ben Szaúd fia, Abdalláh tűzszünetet kötött Tusunnal – Mohamed Ali már előző év végén visszatért Egyiptomba –, ám az nem tartott sokáig, mivel az egyiptomi alkirály ezt nem fogadta el, és elküldte másik fiát, Ibrahimot, hogy fejezze be a szaúdi állam elleni hadjáratot. Több összecsapás után 1818-ra jutottak el a szaúdi állam fővárosához, Dirijához. Addigra azonban már nem volt számottevő szaúdi sereg – bár így is hónapokig tartott a település ostroma – úgyhogy az egyiptomi had földig rombolta Dirija városát 1818 áprilisában, ezáltal gyakorlatilag megszüntetve az első szaúdi államot.⁴¹

A második szaúdi állam

Néhány évvel később, egészen pontosan 1824-ben, Mohamed ibn Szaúd unokája, Turki ibn Abdalláh ibn Muhammad egy új központ megszervezésébe kezdett a szaúdi-vahhabita hatalom számára: Rijádba helyezte bázisát, ahonnan nem sokkal később meg is kezdte apró hódításait. Ekkorra már az egyiptomi seregek elhagyták a területet, hiszen alapvetően a szent helyek biztosítása és „felszabadítása” volt a céljuk, Nedzsd elfoglalásának egész egyszerűen nem volt jelentősége. Emiatt viszont Turki gyakorlatilag szabadon terjeszkedhetett: ahogy pár évtizeddel korábban a helyi törzsek nem tudták megakadályozni a vahhabita előretörést, úgy most sem. 1833-ra már a teljes Perzsa-öböl menti partsáv az irányítása alatt állt. Ő azonban, bár maga is hithű vahhabita volt, reálpolitikusnak tekinthető: próbálta visszafogni az emberei fanatizmusát, hogy ne támadjanak ismét Hidzsázra és ezzel ne vonják újfent magukra az Oszmán Birodalom figyelmét, arról nem is beszélve, hogy Hidzsáz lakossága felszabadítóként tekintett az egyiptomi csapatokra, amely miatt végre megszabadultak a vahhabitáktól. Turki nagyon odafigyelt

---

⁴¹ Tim Niblock 2006. 22-23., Sherifa Zuhur: i.m.: 40-41. Nadav Safran: i.m.: 12-14.

arra is, hogy a Perzsa-öbölnél ne menjen szembe a brit érdekeltségekkel. Hiába volt meg azonban a lehetősége a majdnem szabad terjeszkedésre, mégsem volt rohamos az expanzió. Pontosabban a gyorsan megszerzett területek fölötti uralom biztosítása volt a problémás, ennek oka pedig abban keresendő, hogy Turki ellen a Szaúd család több tagja is fellépett azért, hogy megszerezze tőle a hatalmat, valamint a vallástudósok között sem volt egyetértés, hogy mennyire tolerálható az a politika, hogy nem rohanják le rögtön a szent városokat. Emellett pedig az sem elhanyagolható szempont, hogy a Szaúd család nagyobb tekintélyű tagjai és a törzsek, illetve az alimok egy része egymást hibáztatták az 1818-as katasztrofális vereségért. Ezen problémák miatt Turki egy távoli unokatestvére, Misari meggyilkoltatta Turkit 1834-ben. A hatalmat azonban nem tudta sokáig megtartani, mert nem sokkal több, mint egy hónap után Turki fia, Fejszál visszafoglalta Rijádot, Misarit pedig kivégeztette. A Szaúd családon belüli hatalmi harc viszont felbátorította a környező, már elfoglalt területek alárendelt vezetőit (például Bahrein és Katar), hogy fellázadjanak a szaúdi uralom ellen. A problémákat tovább növelte, hogy Mohamed Ali ebben az időszakban vívta háborúját az Oszmán Birodalommal szemben és elfoglalta Nagy Szíria legnagyobb részét, valamint tervei között szerepelt az Arab-félsziget megszerzése és birodalmába integrálása is.⁴²

Meglehetősen kaotikus volt az 1830-as évek Nedzsd és a Szaúdok számára, ugyanis Fejszál – bár azt állította, hogy behódol Mohamed Ali uralmának – valójában annak ellenségeit támogatta. Ezt viszont hamar megtudta az egyiptomi alkirály és ismét egy inváziós sereget küldött, aminek élére egy másik, Fejszállal rivális Szaúdot, Háledet állította. Egy rövid ideig két szaúdi uralom volt Nedzsd területén: egy „független”, Fejszál vezetésével, és egy Egyiptomnak alárendelt Háled vezetésével. Ez az állapot sem tartott sokáig: 1838-ban Háled, csapataival elfoglalta Fejszál területeit, őt magát pedig foglyul ejtette, majd elküldte Kairóba, „házi őrizetbe”.

Mohamed Ali lényegében egész Arábiát elfoglalta pár hónap leforgása alatt, ráadásul uralmát is könnyen elfogadtatta, hiszen Háled révén Szaúdok voltak a „szövetségesei”, azaz vahhabiták, éppen ezért nem lázadt a helyi lakosság az új uralom ellen. Pontosán emiatt külső körülményre volt szükség ahhoz, hogy Nedzsd és környéke ismét függetlenedhessen: 1839 nyarán az egyiptomi sereg komoly vereséget mért az oszmánok szíriai erejére, ezáltal hosszú távon veszélyeztette az Oszmán Birodalom létét is (de legalábbis regionális hatalmi státuszát mindenképpen). Ezt viszont nem hagyhatták az európai nagyhatalmak, így kiségtették „Európa beteg

---

⁴² Az Arab-félsziget nagy része továbbra is értéktelen területnek számított, azonban Mohamed Ali nagyhatalmi törekvéssel összhangban áll a megszerzése. Minél nagyobb területet akart birodalmához csatolni, ez pedig összefüggött a korszak „nagyhatalmi eszményével”: nagyobb terület egyenlő nagyobb presztízzsel és hatalommal. Wayne H. Bowen: i.m.: 76-77.

emberét”: sorozatos vereségeket mértek Mohamed Alira és viaszorították csapatait Egyiptomba. A hatalmát ugyan megtarthatta, de csak Egyiptomban: ott dinasztia alapíthatott, de semmi esetre sem terjeszkedhetett. Ennek következtében viszont nem tartott sokáig Háled uralma, hamar elűzték Rijádból, és Mohamed ibn Szaúd egy távoli leszármazottja imámnak nevezte ki magát 1841-ben. Ő sem gyakorolta sokáig fennhatóságát, mert 1843-ban Fejszál megszökött Egyiptomból és visszatért Nedzsdbé, ahol hamar visszavette a hatalmat.

Akár innen is számíthatjuk a második szaúdi állam tényleges létezését: Fejszál elfogadta az uralmát, bár igaz, hogy jóval kisebb területen gyakorolt ellenőrzést, mint amekkora az első szaúdi állam területe volt. Viszont az ő uralma alatt a szomszédos területek sokkal elfogadóbbá váltak a vahhabizmussal szemben, hiszen az nem akart minden irányban hódító hadjáratokat vezetni. Emellett elismerte a szultán főségét és adót is fizetett neki évente, cserébe a szultán elfogadta Fejszál az „arabok vezetőjének”. Ez viszont nem jelenti azt, hogy nem próbált terjeszkedni az új szaúdi állam, csupán csak jóval óvatosabb volt, és elsősorban keleti irányban akarta növelni befolyását a kis Öböl-menti sejkiségek (ma Egyesült Arab Emirátusok), valamint Katar és Bahrein irányába. Azonban Fejszál itt is nagyon figyelt rá, nehogy szembemenjen a brit érdekekkel (a kis sejkiségek ugyanis brit érdekszférába tartoztak, és 1820 óta brit protektorátusok voltak).⁴³

Fejszál megpróbált a britekkel szövetséget kialakítani az oszmánokkal szemben, hogy szabadon terjeszkedhessen nyugati irányban is, azonban London ezt elutasította. Mivel a Perzsa-öböl mentén lévő sejkiségek már egyértelműen brit érdekszférába tartoztak, ezért Fejszál délen próbálkozott: megpróbált Omán területéből leszakítani darabokat, de a korona ezt sem engedte. 1866 januárjában elkezdte lövetni a szaúdi part menti városokat, Hufufot és Dammamot (ez az utóbbi később még nagyon fontos szerepet kap Szaúd-Arábia történetében).

Fejszál uralmának ideje alatt a vahhabizmus már nem ragaszkodott ahhoz, hogy háborúkat folytasson belső Arábián kívül a „hitetlenek” ellen, egyszerismind pedig nem okozott akkora feszültséget a helyi törzsek között sem. A megjelenése óta eltelt több mint száz évben egyre többen fogadták el az új irányzatot, nem kényszer alatt, hanem önszántukból, ezzel együtt pedig a vahhabizmus agresszivitása is csökkent: aki elfogadta az új tanokat és követte annak előírásait, azt lényegében békén hagyták. Kivételt képeztek a beduin törzsek – mivel a Szaúdoknak szükségük volt a katonai erejükre, így szabadabban értelmezheték a vahhabizmus tanait (míg ezzel szemben például a Rijádban élők nem teheték ezt meg) –, valamint Omán és az Öböl-menti államok. Utóbbiak egy része adót fizetett, másik része pedig brit védnökség alá tartozott.

---

⁴³ Nadav Safran.: i.m.: 14-16.

Fontos jellemzője a második szaúdi államnak, hogy a területi expanziós célkitűzése már nagyon korlátozott volt, jóval kisebb, mint elődjéé, valamint Fejszál halála után nem sokkal már csak egy nagyon apró területet fedett le az állam, még Nedzsd egészét sem birtokolta a széthullása előtt.

A szaúdi uralomra jellemző, hogy alapvetően saját katonasága elenyésző, így tehát nagyon erősen függ a beduinoktól, valamint a szövetséges törzsektől. Az utóbbi miatt a Szaúdok kedvelt politikai fogása a beházasítás minél több törzsbe, hogy ezáltal fenntartsák az egységet az államon belül. A probléma ezzel az, hogy lényegében a Szaúdok törzse nem, vagy csak alig befolyásosabb, mint a többi, így tehát szükséges egy nagy formátumú vezéregyéniség ahhoz, hogy a szaúdi állam illetén rendszere fennmaradjon. Fejszál kiváló hadvezérnek és politikusnak bizonyult, azonban a fiaiban nem voltak meg ezek a tulajdonságok, ami végső soron elvezetett a második szaúdi állam széthullásához.

Legidősebb fia, Abdullah elkövette azt a hibát, hogy túl sok hatalmat akart a kezében tartani mihamarabb, valamint az egyes regionális hatalmi pozíciókba a saját embereit rakta, ezzel pedig szükségszerűen elidegenítette a szövetséges törzseket. Ezt kihasználta Szaúd, Abdullah fivére, akit erős szálak fűztek az Adzsmán törzshöz, és Abdullah lépései miatt komoly támogatottságra tett szert, aminek következtében néhány éven belül el is űzte őt Rijádból. Ezek után Abdullah a török szultán segítségét kérte, hogy visszaszerezhesse „trónját”, amit meg is kap: a szultán Midát pasát, Irak kormányzóját küldte Abdullah segítségére. Hamarosan bebizonyosodott azonban, hogy a pasa hódító szándékkal érkezett, és esze ágában sem volt visszaadni Abdullahnak a hatalmat, ő gyakorlatilag a foglya volt. Az időszakot bonyolítja, hogy a hatalmi harcba beszállt, Fejszál fivére, Abdullah ibn Turki is, aki könnyedén kiűzte Szaúdot Rijádból, majd miután Abdullah ibn Fejszál elszökött az oszmánoktól, csatlakozott nagybátyjához. Ez után kérvényezte Midát pasától, hogy hadd maradjon meg a vahhabiták vezetőjének és a területek urának, cserébe pedig elismeri a törökök uralmát a területen (gyakorlatilag a törökök hűbéresévé válna). Ezzel azonban nem foglalkozott Midát: török kormányzót ültetett a szaúdi területek élére. A gyakorlatban ez annyit jelentett, hogy a keleti part menti területeket irányította a török kormányzó, magában Nedzsdben nem volt hatalma.

Ezek után is tovább folyt Abdullah ibn Fejszál és Szaúd ibn Fejszál viszálya, ami a folyamatos csatározások, területszerzések és -vesztések miatt azt eredményezte, hogy a második szaúdi állam összezsugorodott Nedzsd közepére. Ez azzal is járt, hogy önmagában Rijád birtoklása

semmit nem jelentett: az igazi erő a beduinokban rejlett, azt pedig már egyetlen fél sem irányította. Fejszál halála után folyamatosan cserélgették a vezetők egymást, ez pedig végzetesen legyengítette a szaúdi államot.

Ezt kihasználták a szomszédos törzsek, főleg a Rasíd törzs, amely a háttérben nagyon megerősödött, pedig amúgy is az egyik leghatalmasabb volt Arábiában a Szaúdok mellett. Hiába fogtak össze a Szaúdok ellene (Fejszál még élő fiai, valamint unokái), a Rasídok vezetője, Mohamed ibn Rashíd 1884-ben lerohanta őket, bár ekkor még nem vonult Rijád ellen, csupán Arábia északi részeit tartotta meg. 1885-ben Abdullah és fivérei, valamint azok fiai ismét egymás ellen fordultak, és elfoglalták Rijádot Abdullahtól, akit foglyul ejtettek. Azonban ő még így is tudott segítséget kérni Mohamed ibn Rasídtól, aki a Szaúdok erejét jóval meghaladó hadserege élén Rijádba vonult 1887-ben, és el is foglalta azt, majd elűzte a Szaúdokat, Abdullahot pedig házi őrizetbe vetette. Ezzel pedig gyakorlatilag megszűnt a második Szaúdi állam, amelyet lényegében a belső széthúzás buktatott meg: a Szaúd család trónviszályai sokkal komolyabb csapást mértek az államra, mint bármelyik külső hatalom, beleértve a Rasídokat is, amelyek mindig is a Szaúdok vetélytársai voltak Arábiában a legerősebb törzs címéért, és lényegében csak a megfelelő alkalmat várták, hogy megragadják a hatalmat az Arab-félszigeten. Az már csak érdekesség, hogy ehhez szinte nem is kellett katonai sikereket elérniük, elég volt türelemmel kivárniuk, míg a Szaúdok a folyamatos viszálykodás miatt annyira meggyengítik a saját államukat, hogy különösebb erőfeszítés nélkül el tudják foglalni azt.⁴⁴

Szaúd-Arábia létrejötte

A Rasídok elől Abdel Rahmán ibn Szaúd, Fejszál legfiatalabb fia, valamint Abdullah és Szaúd fivére, szűk családjával és pár fős kíséretével Kuvaitba menekült. A Szaúdok ott is maradtak a következő 15 évben. A „modern” Szaúd-Arábia – pontosabban ekkor még a harmadik szaúdi állam – megszületéséhez vezető események kezdőpontjának egyöntetűen 1902-es évet tartják a források. Abdel Rahmán fia, Abdel Aziz (akit legtöbbször csak Ibn Szaúd néven emlegetnek) ebben az évben döntött úgy, hogy elutasítja a rákényszerített száműzetést és távozik Kuvaitból. 24 emberével együtt 1902-ben megtámadta Rijádot és azzal a pár emberével elűzte a Rasídokat a korábbi szaúdi fővárosból. A katonai siker megdöbbentő volt, emiatt pedig (legalábbis részben) hirtelen ismét megnövekedett a Szaúdokat támogatók száma Rijádban és Nedzsd egyes

---

⁴⁴ Nadav Safran: I.m: 17-20., Wayne H. Bowen: i.m: 78-79.

területein. Ezt pedig elősegítette az is, hogy Abdel Aziz nem csak fizikai erő, hanem kellő intelligencia birtokában korszakának egyik legkarizmatikusabb vezetője volt.

Rijád elfoglalása után egyre nőtt a serege: pár éven belül Nedzsd nagy részét magáénak tudhatta, 1906-ban elfoglalta Háilt, a Rasídok városát is. Terjeszkedése itt nem állt meg: sorozatosan indította támadásait az Arab-félsziget különböző részeire. Ebben elsősorban az segítette, hogy egyre több beduin özőnlött zászlaja alá, hiszen a korábbi évszázadok gyakorlata még mindig élt, azaz, hogy a vahhabita vallási hagyományok szerint a háborúk idején az elfoglalt, illetve megszerzett javak csupán egy ötöde illette a vezért, a többi pedig eloszlott a katonák között. Kezdetben Ibn Szaúd is – Fejszálhoz hasonlóan – a háborúit dinasztikus alapon akarta megszervezni, és lehetőleg a vallást ki akarta zárni a kérdéskörből (nehogy a vahhabiták fanatizmusa erőteljes retorziót váltson ki a szomszédos regionális hatalmaktól). 1902 és 1912 között ekképpen folytatta politikáját, mert tartott tőle, hogy a vallás fegyverként való alkalmazása visszaüthet. 1912-re azonban ez a felfogása megváltozott, rájött, hogy ha komoly expanziós politikát akar folytatni, akkor igenis szüksége van a vahhabita beduinok katonai erejére, amelyhez pedig bizonyos szinten fanatizálnia kell őket, így hát „térítőket” küldött a beduin területekre, hogy újra „felszítsa a vahhabizmus tüzét”. Amikor pedig ez megtörtént, ösztökélte őket, hogy alapítsanak muszlim közösségeket annak mintájára, ahogyan Mohamed cselekedett Jaszribba⁴⁵ érve.⁴⁶

Abdel Aziz egy igen komoly hódító hadjáratban gondolkozott, ami óriási jövedelemmel kecsegtetett. A beduinok harci kedvét jó stratégiai érzéssel használta ki a törzsi vezető: 1912-ben létrehozta az Ikvánok nevű szervezetet (Testvérek, vagy Testvériség). Ezen szervezeten keresztül közvetlenül tudta ellenőrizni a beduinokat, hiszen lényegében letelepítette őket (még ha névleg nem is erről volt szó), ezáltal felszámolta a nomád életmódjukat (legalábbis részben). Az így létrehozott kolóniák viszont már lehetőséget biztosítottak a felsőbb szintű igazgatásra. Tehát nem csak katonailag rendelkezett a beduinok fölött Abdel Aziz Ibn Szaúd, hanem politikailag is tudta őket irányítani. Ehhez jött még az a tényező, hogy a legtöbb beduin csoport erőteljesen vallásos volt, egy részük egyenesen fanatikus, mivel pedig az ulema nagy része támogatta Ibn Szaúdot, ezért az Ikvánok lényegében gondolkodás nélkül követték őt. Ez nagyon komoly fegyvertény volt, olyannyira, hogy valószínűsíthető, hogy az Ikvánok megszervezése nélkül közel sem lett volna ilyen sikeres Ibn Szaúd hódítása és előbb-utóbb ugyanaz következett volna be, mint a két korábbi szaúdi állammal. Vagy túlságosan mohóvá válik és emiatt magára

---

⁴⁵ Később nevezik át a „Póféta városává”, azaz Medinává.

⁴⁶ Nadav Safran: i.m.: 40.

haragítja a szomszédait, vagy pedig túlságosan sok vezető kezében lett volna befolyás, ami viszont megakadályozta volna egy erős központi hatalom kialakítását. Ez a gondolatmenet figyelmen kívül hagyja Ibn Szaúd vezető kvalitásait. Nem szabad lebecsülni az így letelepített beduinok létszámát: egyes becslések szerint akár hatvanezret is meghaladhatta a számuk egyidőben.⁴⁷

Ibn Szaúd 1913 májusában elfoglalta a Perzsa-öböl melletti parti sávot, Haszát és elűldözte a török helyőrséget, amely 1872 óta állomásozott a területen. Bár alapvetően nem történetek komoly harcok a régióért – hiszen a törökök inkább a visszavonulás mellett döntöttek – mégis szégyenteljes vereségként könyvelte el ezt Isztambul, hiszen csak a britek segítségével sikerült elmenekülniük Haszából.⁴⁸

Joggal vetődhet fel a kérdés, hogy a törökök miért hagyták ez alkalommal, hogy a Szaúdok szabadon tevékenykedjenek. Ennek több oka van. Az első és legkézenfekvőbb az, hogy az 1900-as évek elejére „Európa beteg embere” már annyira legyengült, hogy nem is biztos, hogy katonailag fel tudta volna tartóztatni a beduin törzseket, főleg annak fényében, hogy ugyanebben az időszakban folyt az első és második Balkán-háború⁴⁹, ami az Oszmán Birodalom katonai erejének jó részét lefoglalta (és ami azt eredményezte, hogy a törökök majdnem teljesen kiszorultak Ruméliából). Az Ifjú Törökök korábbi hatalomátvétele miatt pedig az Oszmán Birodalom egyre több tartománya követelt magának önrendelkezési jogot. Ráadásul ekkorra már a nagyhatalmak közti feszültség is erőteljesen érezhető volt, küszöbön állt az első világháború, amely már csak egy ürügyre várt, hogy kirobbanjon. A másik, legalább ilyen fontos tényező, hogy a nagyhatalmak (és elsősorban a britek) sem tudták pontosan, hogy mit is csináljanak a Szaúdokkal kapcsolatban, így inkább a kivárást választották. Ennek oka abban keresendő, hogy az 1914-ben kirobbant első világháborúban az Oszmán Birodalom a Központi Hatalmakhoz csatlakozott, és így már nem állt érdekében Nagy-Britanniának, hogy érintetlen és ép maradjon az Oszmán Birodalom. A britek rájöttek, hogy közvetett módon úgy gyengíthetik a leginkább a törököket, ha támogatják az ellenük szerveződő arab felkelést. A kérdést már csak az jelentette, hogy Huszein mekkai saríftot támogassák-e (aki magától a törökellenes felkelés élére állt) vagy pedig a belső-arábiai Ibn Szaúdot. Az előbbinek konkrét célkitűzése volt területeket kiszakítani az Oszmán Birodalomból és létrehozni egy egységes arab államot, míg

---

⁴⁷ U.o.: 40-41., Wayne H. Bowen: i.m.: 91.

⁴⁸ Gary Troeller: *The Birth of Saudi Arabia – Britain and the Rise of House Sa'ud*. Routledge, New York, 2013. 43-45.

⁴⁹ 1912. október 8. és 1913. május 30. között zajlott az első háború, a második pedig 1913. június 29-től augusztus 10ig.

az utóbbinak ez nem volt a céljai között (legalábbis a források nem említik). Ő maga egyébként is a kivárára játszott: kezdetben egyik fél felé sem orientálódott, sem a törökök, se a britek irányába, inkább megpróbálta kihasználni az ellentéteiket. Egyes brit csoportok inkább Huszeinben bíztak (ők voltak, akik a Szezi-csatorna fontosságát hangoztatták), míg mások inkább Ibn Szaúdot támogatták volna (hogy legyen egy „ütközőzónájuk” a Perzsa-öböl mentén, illetve a gazdag perzsa olajmezőkhöz közel). Így végül is a „klasszikus” brit diplomáciát választották: mindenkinek ígértek mindenfélét, és mindenkinek csepegtettek valamennyit az ígéletükből. Ezen politika folyományaként a régió fontosabb vezetőivel szerződéseket kötöttek a törökkel szemben.⁵⁰

A Szaúdokra vonatkozó szerződésnek több kikötése volt. Az egyik legfontosabb, hogy a brit korona meg akarta szerezni magának Bászrát, illetve rá akarta venni Ibn Szaúdot arra, hogy biztosítsa a Perzsa-öböl menti sejségek függetlenségét (mellesleg pedig, hogy ígéretet vegyen, hogy Ibn Szaúd maga sem fenyegeti ezen sejségeket). Ibn Szaúd azonban nem volt ostoba, átlátott a korona taktikázásain és meglehetősen bizalmatlan volt, mind a britekkel, mind Huszein szemben (ez utóbbival való viszonyt nehezítette, hogy kézenfekvő volt, hogy a vahhabiták ismét meg akarják szerezni maguknak a szent városokat, Huszein pedig pont azoknak volt a tradicionális „védelmezője”, így valójában elkerülhetetlen volt a rossz viszony Ibn Szaúd és Huszein között, függetlenül a brit diplomáciától). Ibn Szaúd ragaszkodott ahhoz, hogy semleges maradjon, és fenntartsa magának a lehetőséget az önálló, helyzetnek legmegfelelőbb politizálásra, egészen addig, amíg a britek nem garantálják írásban, hogy megtarthatja eddig megszerzett területeit és pozícióját. London ebbe nem akart kezdetben belemenni, mire Ibn Szaúd változta annak lehetőségét, hogy így akkor lépéseket kell tennie annak érdekében, hogy kiengesztelje a szultánt és ez pedig esetlegesen sértheti majd a brit nagypolitika érdekeit. Jól látható, hogy bár a harmadik szaúdi állam nem egy modern állam volt, sőt kifejezetten elmaradottnak számított már a korszakban, az élén álló Abdel Aziz Ibn Szaúd nagyon is átlátta a gyarmatosításra kihegyezett nagyhatalmi politikát és ő maga is úgy politizált, hogy a lehető legjobban ki tudja használni azt, és a saját előnyére alakítsa a helyzetet. Elmondható, hogy a britek lebecsülték őt.⁵¹

Így ismerte el London Ibn Szaúdot Nedzsd uralkodójának, és cserébe „csupán” annyit kértek, hogy a Szaúdok ne tartsanak kapcsolatot külföldi hatalommal, ne adjanak el a megszer-

---

⁵⁰ Alexei Vasiliev: i.m.:480-482., Wayne H. Bowen: i.m.: 86-88.

⁵¹ Nadav Safran: i.m.: 35-37., Alexei Vassiliev: i.m.: 482-484.

zett területeikből, és ne adjanak olajkoncessziót a britek beleegyezése nélkül senkinek (ez később óriási fontossággal bír majd). Emellett garanciát kellett vállalnia Ibn Szaúdnak, hogy a Perzsa-öböl irányába nem fog terjeszkedni, és nem fogja megpróbálni meghódítani a kis emírségeket, elsősorban főleg Kuvaitot nem. Londont egy Isztambullal kötött szerződés kötelezte arra, hogy biztosítsák Kuvait elméletben független állami mivoltát – gyakorlatilag azonban brit érdekszférába tartozását. Huszeinnek is tett ígéreteket a brit diplomácia: őt egy önálló arab királyság létrehozásáról biztosították.

Ez a szerződés lényegében kötelezte Ibn Szaúdot arra, hogy a világháborúban egyetlen hatalommal se működhessen együtt. Az Oszmán Birodalom miatt született ez a kitétel elsősorban, ugyanakkor viszont nem kényszerítette a britekkel szövetséges viszonyba Nedzsd királyságát. Emellett pedig Ibn Szaúdnak fizettek 20000 font sterlinget, illetve „ajándékoztak” neki 1000 puskát. A valódi oka, hogy nem vett részt a háborúban – azon túl, hogy átlátta, hogy valószínűleg vesztesen kerülne ki belőle – az volt, hogy egy sor törzsi lázadás tört ki ellene, mégpedig azért, mert 1915. év elején elvesztett egy csatát a Rashídok ellen, és sokan úgy gondolták, hogy jobb, felkészültebb vezetők lennének helyette. Hónapokig tartott míg leverte a lázadásukat. Ugyanakkor ez a helyzet furcsamód előnyös volt Ibn Szaúdnak: részben emiatt, ha akart volna sem tudott részt venni a Közel-Kelet területén folyó csatározásokban. Ráadásul később az is bebizonyosodott, hogy ha a háború elején ő is beállt volna a hadviselők sorába, és a britekkel szövetségben tette volna mindezt, akkor az ő csapatai is vereséget szenvedtek volna a török alakulatokkal szemben, ez pedig végzetes lehetett volna a harmadik szaúdi államra és az ő uralmára nézve is.

A háború befejezte után nem sokat váratott magára Ibn Szaúd újabb hódító hadjárata. Kihasználta azt, hogy az Oszmán Birodalom széthullott, és, hogy a brit korona is mással van elfoglalva és pont azt tette, amire pár évvel korábban ígéretet tett, hogy nem teszi meg: 1919-ben megtámadta a kis emírségeket, beleértve Kuvaitot is. Ennek oka nem csak abban keresendő, hogy mindenáron ki akarta terjeszteni állama határait a Perzsa-öböl partjára is – persze részben ez is szerepet játszott benne –, hanem abban is, hogy a 4 évvel korábban ellene szervezett felkelés vezetőinek többsége Kuvaitba menekült, és azok egy része továbbra is szervezkedett Ibn Szaúd ellen. Ezt pedig nem hagyhatta, ha biztosítani akarta állama belső egységét (és, hogy ne következessen be ugyanaz, mint a második szaúdi állam esetében). Bár magát Kuvaitot nem sikerült elfoglalnia, mégis győztesen jött ki a csatározásokból, hála a briteknek. Mielőtt ez bővebb kifejtésre, kerülne szót kell ejteni Nedzsd más irányban végrehajtott hadjáratairól is.⁵²

---

⁵² Nadav Safran: i.m.: 37-39., Alexei Vassiliev: i.m.: 514-515.

Alig, hogy véget ért a Kuvait ellen folytatott háború, Ibn Szaúd rátámadt Irak és Transzjordánia határterületeire. A területszerzés mellett az is motiválta, hogy a szent helyek tradicionális őrzői, a Hásimita család egy-egy tagja került trónra mindkét országban. A szaúdi csapatok nem egyszer erősebbnek bizonyultak a Hásimiták hadseregénél, így többször előfordult, hogy a briteknek kellett beavatkozni a harcokba, csak így tudták visszaszorítani a beduin előretörést. Tisztában volt a brit diplomácia azzal, hogy ez az állapot nem tartható sokáig, mert a vahhabita csapatok harci kedve nem fog alábbhagyni, az pedig tökéletesen szolgálta Ibn Szaúd expanziós terveit, és ő maga is tudta, hogy katonailag erősebb a szomszédainál.

1920-tól nem indultak zarándokok Nedzsdból a szent városok irányába, hiszen hivatalosan Ibn Szaúd hadban állt a Hásimitákkal, ez viszont belső feszültséget okozott, ráadásul ő maga sem bízott abban, hogy a Hásimiták megvédenék a vahhabita zarándokokat is, éppen ezért felvetődött a gondolat benne, hogy az Ikvánok közül küld katonai kíséretet, ami önmagában is üzenetet hordozott. Lényegében egy többfrontos háború kialakulását vetítette előre. 1921-ben még nem indított katonai kíséretet a zarándokok mellé, de egyértelművé tette, hogy a következő évtől fog. A britek viszont nem akarták azt, hogy az egész Arab-félszigeten háborús állapotok uralkodjanak, és miután a vahhabiták komoly eredményeket értek el Dél-Irak és Kuvait területén, kénytelenek voltak beavatkozni. Az, ahogyan ezt tették, viszont nagyon meglepte a már évek óta szövetséges Huszeint.⁵³

A britek tárgyalásos úton próbálták rendezni a térség problémáját, ami eléggé visszás eredményt hozott. Az Ukairban megrendezett tárgyalássorozaton a fő téma Nedzsd határának végleges kialakítása volt, mind Irak, mind Kuvait viszonyában. 1922 novemberében ültek össze a felek, Kuvaitot viszont nem képviselte senki sem. Függetlenül attól, hogy ekkor az már egyértelműen brit érdekszféra volt, ők mégsem szólaltak fel Ibn Szaúd területi igényével szemben. Az Ukairi Egyezmény értelmében kialakítottak egy-egy semleges zónát Irak és Nedzsd, valamint Kuvait és Nedzsd között. Ezen felül Kuvait elvesztette korábbi területének több, mint 2/3-át, és ezzel kialakultak a mai, modern Kuvait határai. Ezzel magyarázatot nyert az, hogy miért is került ki győztesen Ibn Szaúd a Kuvait ellen vívott háborúból, függetlenül attól, hogy katonailag nem tudta legyőzni Kuvaitot. Ráadásul Huszein számára is felért egy arculcsapással, mivel a britek nem az ő oldalára álltak.⁵⁴

---

⁵³Alexei Vassiliev: i.m.: 519-520.

⁵⁴Nadav Safran: i.m.: 43-46., Benke József: Az arab országok története. I. kötet. Pécs, Pécsi Direkt Kft., év nélkül, 50-53., valamint J. Nagy László:i.m: 73-74., illetve Gary Troeller: i.m.: 170-173.

Egyszersmind viszont a határok és a semleges zónák kijelölése lényegében lezárta a hódító hadjáratokat, hiszen akármennyire erős is volt Nedzsd a szomszédos arab területekhez képest, annyira közel sem volt erős, hogy szembe merjen szállni a britek érdekeivel és helyi politikájával. Emiatt viszont feszültség keletkezett az Ikvánok, illetve Ibn Szaúd között: a hódítások elmaradása azt is jelentette, hogy megszűnik a térítés, de valójában ennél fontosabb volt, hogy zsákmányszerzésre sem lesz több lehetőség. Kézenfekvő volt a gondolat, hogy a megszűnő bevételt a mekkai zarándoklat biztosításából fedezzék, ehhez pedig „csupán” el kellett foglalni a szent városokat, Mekkát és Medinát. Erre kiváló ideológiai alapot szolgáltatott az, hogy 1924-ben Musztafa Kemál megszüntette Törökországban a kalifátus intézményét, erre válaszul pedig Huszein önmagát nevezte ki kalifának. Ez nagyon feldühítette az Ikvánokat és elkezdtek követelni Ibn Szaúdtól, hogy támadják meg Hidzsáz tartományát. Ekkorra viszont már ő maga és tanácsadói is látták, hogy megfelelő az idő erre, ráadásul a többi muszlim vezető is valószínűleg távol marad a konfliktustól, sőt a szunnita hívők nagy többsége akár még támogathatja is őket, hiszen Huszein önhatalmúlag nevezte magát kalifának, ez pedig szemben áll a szunnita felfogással. Ibn Szaúd gondosan vigyázott arra, hogy megvárja hadjáratával a zarándoklási időszak végét, nehogy magára haragítsa a szunnita hívők nagy részét. A probléma viszont az volt, hogy miután a harcok megkezdődtek már nem tudta visszafogni a vahhabita fanatizmust: az Ikvánok gondolkodás nélkül fosztogattak és gyilkoltak (köztük külföldieket is, sőt, brit megbízottakat is). A Hásimiták segítséget kértek a Szaúdok ellen a brit koronától, de azt a választ kapták, hogy muszlim belügynek tekintik a kérdést, és amíg nem ér hátrány vagy sérülés nagy számban brit alattvalót, addig nem fognak beavatkozni. Ennek következtében Huszein lemondott kalifai tisztségéről és sarífságáról a helyi méltóságok követelésére, és helyére fia, Ali lépett. Ő rögtön tárgyalni akart Ibn Szaúddal, de nem járt sikerrel. 1924. október 4-én a nedzsd-i csapatok ellenállás nélkül elfoglalták Mekkát. Ibn Szaúd ugyan megtiltotta a korábbihoz hasonló mészárlásokat, de csak annyit ért el vele, hogy kevesebb gyilkosság történt, ám a beduinok ugyanúgy erőszakoskodtak a helyi lakossággal, mint korábban más városok esetében. Innentől pedig Abdel Aziz legnagyobb problémája nem Ali volt és az ő katonái, hanem, hogy mi lesz akkor, ha a külföldi (nagy)hatalmak megelégedik az Ikvánok brutalitásával és beavatkoznak, hiszen akkor mindent, amit eddig megszerzett, elveszthetett volna. Emiatt utasításba adta, hogy az Ikvánok ostromolják a városokat, de ne törjenek be és főleg semmi esetre se érintkezzenek a helyi lakossággal. Különösen igaz volt ez Dzsiddára, ahol a külföldi követek nagy része tartózkodott. 1925 decemberére az összes nagyobb település az Arab-félszigeten a vahhabiták kezébe került,

és ekkor pontosan azok léptek elő Ibn Szaúd legnagyobb problémájává, akik az eddigi győzelemhez hozzásegítették: az Ikvánok.⁵⁵

A nemzetközi ellenállás elkerülése érdekében Ibn Szaúd muszlim kongresszust hívott össze Mekkába 1926 júniusában: itt garanciát vállalt a zavartalan zarándoklat biztosítására, cserében a szunniták elfogadták „hivatalos” irányzatnak a vahhabitákat. 1927. május 27-én Dzsiddában a britek aláírtak egy szerződést, amellyel elismerték Ibn Szaúd területszerzéseit, az utóbbi pedig kötelezettséget vállalt, hogy jó viszonyt fog Londonnal fenntartani, illetve nem próbál meg terjeszkedni az Öböl menti emírségek irányába. Ezzel viszont egyértelművé vált az Ikvánok számára, hogy a hódítások időszaka lezárult, és nem lesz több „bevétel” sem. Ez rosszul érintette a beduinokat és egyre hevesebben kezdték kritizálni Ibn Szaúdot, és ehhez még ideológiai alapjuk is volt, hiszen Nedzsd és Hidzsáz királyságában – ahogyan 1926 óta hívták az országot – is elkezdtek terjedni a modern kor vívmányai, úgy, mint a távíró – ez csak az Arab-félsziget közepén volt modernnek tekinthető már abban az időben –, a telefon, a rádió, az autók. 1928-ban az elégedetlenség nyílt lázadásba csapott át. Ezt viszont nem tűrte Ibn Szaúd: leszámolt az Ikvánok egy részével és jó néhány kolóniát leromboltatott.⁵⁶

1929-től egyre rosszabb pénzügyi helyzetbe került az ország. Egyrészt már két éve megszűntek a hódító hadjáratok, amelyek az elsődleges bevételi forrást jelentették, másrészt a gazdasági válság itt is éreztette hatását – bár tény, hogy jóval kevésbé, mint a nyugati államokban. Azonban annak következményeként drasztikusan lecsökkent a zarándokútra érkezők száma, ami újabb bevételkiesést jelentett. Lényegében fizetéképtelenné vált az ország, és ezt az állapotot csak súlyosbította az, hogy a nyugati államok jó része megszüntette a kölcsönök folyósítását. Ibn Szaúd szerencséjére azonban, egy olyan területen alakította ki államát, ahol a legtöbb szakértő szerint rengeteg kőolaj volt található. Így hát kiárusította a koncessziós jogokat a területre, amelyet végül az amerikai Standard Oil egyik utódvállalata szerzett meg nem túl nagy összegért. Az amerikai kapcsolatok kezdetéről és az olajkitermelés elindulásáról a következő fejezetben lesz bővebben szó.

Ibn Szaúd okult az előző szaúdi államok hibájából, jól átgondolt, dinasztikus politikát folytatott, amelyet házasságokon keresztül biztosított. A legerősebb törzsek tagjaiból választott magának feleségeket, hogy vérségi kötelék fűzze azokhoz, ezáltal próbálta elejét venni, hogy szembeforduljanak vele. Ezen felül eléggé hamar, már 1933-ban kinevezte utódjának legidősebb fiát, Szaúdot, hogy ezzel megakadályozza az esetleges trónviszályokat.⁵⁷

---

⁵⁵ Nadav Safran: i.m.: 46-48., Wayne H. Bowen: i.m. 89-90.

⁵⁶ Makai György: i.m.: 42-43.

⁵⁷ J. Nagy László: i.m.: 74-76.

Ibn Szaúd határozott és átgondolt politikája révén, valamint kiváló helyzetfelismerése okán létrejött a mai Szaúd-Arábia, amelyet 1932. szeptember 24-én kiáltottak ki, és a nevét is akkor kapta az ország.

Ibn Szaúd uralkodása 1932 és 1950 között

Ibn Szaúd uralkodásának utolsó két évtizede azzal telt el, hogy egyben tartsa az évtizedek alatt létrehozott államát és mindent egybevetve ez legalább olyan nehéznek bizonyult, mint az Arab-félsziget területeinek egyesítése. Két fő tényező volt, ami leginkább veszélyeztette Szaúd-Arábia egységét a korai években, és amely még II. Szaúd uralkodása alatt is jelentős kockázatot jelentett. Az egyik, a meglévő törzsi keretek és az azokkal együtt járó széthúzás, valamint az ezzel egyszerre jelen lévő különböző hatalmi törekvések az egyes törzsi vezetők részéről. Lényegében ugyanaz a veszélyforrás, amely az első és második szaúdi állam széthullásához is elvezetett. A másik tényező a Hidzsázból elüldözött Hásimiták kérdése: Ibn Szaúd élete végéig tartott attól, hogy a szomszédos Transzjordánia és Irak élén álló uralkodók bosszút fognak állni a korábbi események miatt, és közös erővel megtámadják Szaúd-Arábiát.

A királyság megalapításának idején az amerikai diplomaták meg voltak győződve róla, hogy Szaúd-Arábia nem lesz hosszú életű, szerencsés esetben addig megmarad a területi integritása, ameddig Ibn Szaúd él, majd pedig darabokra fog hullani, ahogyan ez már korábban kétszer megtörtént. A britek is ugyanezen a véleményen voltak. W. W. Walmsley Jr., Áden amerikai alkonzulja írta 1932-ben, hogy bár Ibn Szaúd bevételei az 1920-as évek második felében óriásira nőttek – legalábbis a korábbiakhoz képest – a törzsi berendezkedés hihetetlen mértékben apasztotta az „államkincstárát”, és ebbe az alkonzul még nem kalkulálta bele a gazdasági válság miatti óriási visszaesést. Walmsley állítása szerint Ibn Szaúdnak 93 autója volt, köztük luxusjárművek is. Emellett a családjának az eltartására is óriási összegeket áldozott, és a családon csak a saját gyerekeit és házastársait kell érteni. Ugyanezen jelentés szerint Ibn Szaúdnak összesen 184 felesége volt (egy időben egyszerre „csak” 4) és legalább 130 gyereke. Így könnyen érthető, hogy miért szegényedett el Szaúd-Arábia megalapításának idejére.⁵⁸

Mind Nagy-Britannia, mind az Amerikai Egyesült Államok egyetértett tehát abban, hogy Szaúd-Arábia nem lesz hosszú életű állam. Úgy gondolták, hogy bár Ibn Szaúd eléggé karizmatikus és ravasz vezető ahhoz, hogy létrehozza a királyságot, megtartani nem fogja, mivel a terület óriási a lakosságszámhoz képest, lényegében nincs infrastruktúra kiépítve, és államigazgatási apparátus sem volt. Néhány nyugati úgy vélte, hogy még Ibn Szaúd életében szét fog esni az ország erőforrások hiányában. Mások szerint viszont a király sokkal logikusabban épí-

---

⁵⁸ Joseph Kostiner: *The Making of Saudi Arabia 1916-1936. From Chieftaincy to Monarchical State.* Oxford University Press, New York, 1993. 146-147.

tette fel államát a korábbiakhoz képest, pontosabban fogalmazva, az oda vezető úton kellőképpen bebiztosította magát, hála a házasságpolitikájának, illetve a vahhábizmus elterjedéseként létrejött egységnek. Bár a külföldi megfigyelőknek nem lett igaza azzal kapcsolatban, hogy szét fog esni a királyság a megalapítását követő pár éven belül, az Ibn Szaúdot érintő problémákkal kapcsolatban többé-kevésbé bevált a számításuk.

Szaúd-Arábia királyának fő gondja az ország biztonságának és integritásának garantálása volt. Majdnem minden oldalról brit érdekszféra határolta a királyságot. Ez egyrészt azt jelentette, hogy nem fogja tudni tovább folytatni a hódításait, függetlenül attól, hogy a kis sejkések nagy részét valószínűleg gond nélkül el tudta volna foglalni egy rövid időre. Másrészt pedig azt, hogy valamiféle garanciára volt szüksége a britektől arra nézve, hogy az országát nem éri külső támadás a Hásimiták részéről. Logikus volt a gondolat, hiszen Irakot és Transzjordániát Nagy-Britannia támogatta és lényegében ő adta mögéjük a valódi hatalmat. Így abban az esetben, ha a britek jóindulatát Ibn Szaúd el tudta volna nyerni, akkor biztonságban tudhatta volna országát. Pontosan ez volt a célkitűzése és el is sikerült érnie ezt: a britek garantálták a sivatagi királyság egységét a soron következő években, mégpedig azért, mert Ibn Szaúd ígéretet tett, hogy tiszteletben tartja a brit érdekszférába tartozó Szerződéses Sejkéseket a Perzsa-öbölben. Cserében a britek biztosították a szaúdi királyt: nem kell félnie a Hásimitáktól.

Ibn Szaúdnak sokkal komolyabb próbatételt jelentett az, hogy az országán belül fenntartsa az uralmát, illetve megőrizze Szaúd-Arábia integritását. Ennek az az oka elsősorban, hogy a hatalmas területen több kisebb „hatalmi góc” volt jelen, egy-egy törzs irányítása alatt. Ezen törzs tagjai jól felfegyverezettek voltak, Ibn Szaúd katonáinak száma alig haladta meg a szövetséges törzsek fegyvereseinek számát külön-külön. Emiatt erőszakkal nem tudta volna fenntartani az uralmát, de nagy valószínűséggel nem is gondolt erre az eshetőségre. Szaúd-Arábia történetének ezen szakasza meglehetősen furcsa, mégpedig azért, mert a király nem mint alattvalókként kezelte a törzsi vezetőket, hanem szövetségesekként. Emiatt az országon belüli kapcsolatok fenntartása sokkal inkább hasonlított két idegen ország közötti diplomáciára, semmint belügyre. Az egész kapcsolatrendszere az elrettentés, a kedveskedés és tárgyalás különös elegyét képezte. Bár alapvetően a legmodernebb – legalábbis az akkori szaúdi viszonyokhoz képest – serege neki volt, hála a Hidzsázból megöröklött, oszmánok által kiképzett katonaságnak, valójában esze ágában nem volt őket használni. Elsősorban azért, mert kételkedett hűségükben és egy esetleges lázadást elkerülendő szétszította az alakulatokat Szaúd-Arábia nyugati részén és elsősorban rendőri, valamint határvédelmi feladatokat bízott rájuk. A hű serege magját a saját törzsterületéről származó katonák alkották, azaz Nedzsd és a szomszédos régiók emberei.

Az egész rendszer meglehetősen ingatag lábakon állt és működéséhez Ibn Szaúd politikai képességeire volt szükség. A házasságok hálójára, mind a szövetséges törzsekkel, mind korábbi ellenségekkel, is pontosan ezen módszereket segítette elő. A házasságkötések révén a „veszélyes” elemeket az udvarba hozathatta, ahol mindenféle tisztségeket és címeket adományozott nekik. Ezen pozíciók kis jelentőséggel és befolyással jártak, viszont azt jelentette, hogy viselőiknek kötelezően az udvarban kellett tartózkodniuk. Ennek folyományaként Ibn Szaúd rajtuk tarthatta a szemét, így az immár „szövetséges” családok vezetői – vagy prominens személyei – , ha akartak volna sem tudtak volna szervezkedni ellene. Emellett pedig a különböző ajándékok (lényegében hűségpénz) folyamatos áramlása biztosította a hűségüket, egyszersmind pedig elejét vette annak, hogy bizonyos törzsek katonái fosztogatásokba kezdjenek más törzsek területein. Pontosan a szaúdi rendszer felépítettsége miatt gondolta azt Walmsley, hogy az ország be fog dőlni azonnal, ahogy a kifizetések megszűnnek. Valójában komoly esély volt arra, hogy Szaúd-Arábia nem fogja átvészelni a pénzügyi válságot. Már 1932-ben tört ki lázadás Hidzsáz északi részén a pénzhiány miatt. A lázadást valószínűleg Abdalláh, Transzjordánia emíre szította, bár bizonyíték nincs rá, csak szóbeszéd.⁵⁹

A szaúdi pénzügyi válságért – a hódítások megszűnése mellett – a haddzson lévő zarándokok számának visszaesése tehető elsősorban felelőssé. Míg az 1920-as évek közepén nagyjából 120-130 ezer ember zarándokolt évente Mekkába, addigra 1932-re ez a szám a korábbi 1/5-ére esett vissza. Így viszont Ibn Szaúdnak már nehezebbre esett kifizetnie a hűségpénzeket. Emiatt a pénzügyi stabilitás kérdése összefonódott Szaúd-Arábia biztonságának kérdésével és ez az állapot fennmaradt a II. világháború végéig. Pontosan ez a krónikus pénzhiány vezetett el oda, hogy a Standard Oil of Californiának nagyon alacsony áron adjon koncessziós jogokat az Arab-félsziget keleti részein. Ugyanakkor az 1933-ban Jemen határterületén kitört háború révén meglepően sok bevételre tett szert Szaúd-Arábia: jóvátétel révén Jemen körülbelül 700.000 dollárt fizetett ki a királyságnak. Az viszont, hogy 1938-ban olajat találtak az ország területén, csak átmeneti megnyugvást hozott Ibn Szaúdnak, ugyanis a második világháború idején az olajiparral kapcsolatos fejlesztések lényegében leálltak. Ugyancsak a háború miatt, a zarándoklatozóknak száma még a gazdasági válság idején tapasztalható visszaeséshez képest is drasztikusan csökkent, közelített a nullához. Az 1940-es évek elejére ismét úgy tűnt, hogy Szaúd-Arábia fel fog bomlani.

---

⁵⁹ Nadav Safran: i.m.: 57-60.

A britek nagyon féltették a közel-keleti pozícióikat a háború során, emiatt komoly segélyszállítmányokat juttattak el a sivatagi királyságnak, valamint a Standard Oil of California közbenjárására az amerikai kormány kezdetben rajtuk keresztül segítette Szaúd-Arábiát a kölcsön-bérleti szerződés felhasználásával.⁶⁰ Ezek segítségével Ibn Szaúd át tudta vészelni a háború időszakát, ami után újra megkezdődhetett az olajipar fejlődése, amely végre megoldotta a király pénzügyi gondjait. 1946-ben 10 millió dollár bevételre tett szert a kitermelt olaj után, míg 1948-ra ez az összeg már meghaladta az 50 millió dollárt. Ibn Szaúd uralkodásának utolsó teljes évében, azaz 1952-ben, az olajjövedelemből származó éves bevétele elérte a 212 milliót. Hiába az óriási növekedés azonban, az ország felépítettsége miatt tényleges vagyonfelhalmozás nem következett be 1950-ig: a pénz nagy része ugyanúgy elment a szövetséges törzsfők hűségének biztosítására, mint korábban. Az ország jövedelme nőtt, ugyanakkor azzal együtt exponenciálisan nőtték a kiadások is, hála a növekvő összegű hűségpénzek kiosztásának. Ettől függetlenül az óriási bevétel már biztosítani tudta a stabilitást az országnak és az 1940-es évek végére immár elfogadottá vált a nyugatiak előtt is, hogy Szaúd-Arábia léte többé nem veszélyeztetett belpolitikailag.

Az ország helyzete stabillá vált, azonban ez nem jelenti azt, hogy nem volt veszélyeztetve. Bár a britek megnyerték a második világháborút, nagyon legyengültek közben. Ugyan Nagy-Britannia rendelkezett a háború után a legnagyobb befolyással a Közel-Kelet térségében, mégis rákényszerült arra, hogy egyre kevésbé vállaljon közvetlen szerepet a régió életében. Fokozatosan a háttérbe húzódott, a direkt irányítás helyett egyre inkább a háttérből való befolyásolás gyakorlatát kezdte meghonosítani. Miközben az elköteleződését csökkenteni akarta Nagy-Britannia, befolyását továbbra is meg akarta tartani. Emiatt egy sor olyan intézkedést hozott, amely a háború után függetlenné vált államoknak kedvezett. A britek megpróbálták elejét venni annak, hogy esetlegesen teljesen kiszoruljanak a térségből, ezért önként távoztak bizonyos előjogokért cserében. Szaúd-Arábiát nagyon is érintette ez a brit politika, hiszen ezen indíttatásból a britek jó viszonyra törekedtek a Hásimitákkal, akik Ibn Szaúd legfőbb ellenségei voltak.

A király őszintén félt attól, hogy a britek támogatni fogják Irak és Transzjordánia törekvését arra nézve, hogy területeket szakítsanak ki Szaúd-Arábiából, vagy akár lerohanják azt. Ugyan a britek többször biztosították Ibn Szaúdot, hogy nem óhajtanak belefolyni az ellenségeskedésbe és egyik fél pártjára sem akarnak állni, a szaúdi király nem hitt nekik, ami annak

---

⁶⁰ Ennek lényege, hogy a háborúban a szövetségesek oldalán harcoló államok pénzbeli illetve hadianyag támogatást kaptak az Egyesült Államoktól. Elsősorban Nagy-Britanniának, Franciaországnak és a Szovjetunióknak juttatott az Amerikai Egyesült Államok a kölcsönből. A törvényt 1941. március 11-én fogadták el, és a korábbi merev semleges politika megszűnését jelentette.

fényében, hogy lényegében a brit tisztségviselők jelölték ki Irak és Transzjordánia határait és vezetőit, valamint erőteljesen befolyásolták politikájukat, nem meglepő. Főleg, mivel Nagy-Britannia megnyerte a világháborút, lényegében nem volt riválisa a Közel-Keleten, így nehezen volt elképzelhető, hogy nem akar belefolyni a helyi politikába.

Ibn Szaúdnak nem volt oka hinni a briteknek, és nem is hitt nekik, mindenesetre elfogadta ígéretüket, amely szerint továbbra is jó viszonyra akarnak törekedni Szaúd-Arábiával, valamint tovább is akarják fejleszteni ezt a kapcsolatrendszert. Emiatt a király hozzájuk fordult annak érdekében, hogy segítsenek neki létrehozni egy modern, ütőképes, jól felfegyverzett és kiképzett sereget, a transzjordániai Arab Légiónak mintájára. Valójában azonban ekkorra már Ibn Szaúdnak felötlött az a gondolat, hogy a britek befolyását megpróbálja csökkenteni országában. Ehhez az Amerikai Egyesült Államokat akarta felhasználni. Remélte, hogy rá tudja venni az amerikaiakat, hogy gyakoroljanak nyomást a britekre a Hásimita-kérdéssel kapcsolatban, valamint abban is bízott, hogy Washington hajlandó modern fegyverzetet szállítani Szaúd-Arábia számára. Ennek érdekében a király megpróbálta kihasználni a britek és amerikaiak között egyre erőteljesebben jelentkező rivalizálást, továbbá a szovjet terjeszkedés esélyét, és annak az olajiparra vonatkozó lehetséges következményeit is felvillantotta az amerikaiak előtt. Azonban számítása csak részben jött be.⁶¹

Tovább bonyolította ezt a kérdést Palesztina 1947. november 29-i felosztása. Elterjedt annak a híre, hogy az Arab Liga államai fel fogják bontani a koncessziós szerződéseket a nyugati hatalmakkal a felosztásban játszott szerepük miatt. December 3-án Ibn Szaúd katonai és politikai segítséget kért az amerikai küldöttől Dzsiddában. Ezt azzal indokolta, hogy az Arab Ligában a Hásimita államok rá akarják kényszeríteni Szaúd-Arábiát a koncessziók felmondására, annak érdekében, hogy megromoljon az ország viszonya az Amerikai Egyesült Államokkal és így támogató nélkül maradjon. Ha pedig ez megtörténne, akkor Irak és Transzjordánia számára Szaúd-Arábia szabad prédává válna. Ibn Szaúd hajlandó volt szembeszegülni az Arab Liga államaival a kőolaj kitermelési jogaira vonatkozó kérdésben – de nem a cionizmusban –, de tudni akarta, hogy milyen fokú támogatásra számíthat ezért cserében Washingtontól. A király nem járt szerencsével: az amerikaiak azonnal elhárították kérését, mivel nem sokkal korábban embargót hirdettek minden Közel-Keletre történő fegyverszállításra. Bár Washington biztosította Ibn Szaúdot országa területi integritásáról, ez nem nyugtatta meg őt. Ezért pár hónappal később megismételte kérését a fegyverekre vonatkozóan, ráadásul egy katonai szövetség létesítésének gondolatát is felvetette Szaúd-Arábia és az Amerikai Egyesült Államok között.

---

⁶¹ Nadav Safran: i.m.: 60-63.

Miután azonban 1948 májusában kitört az első arab-izraeli háború, Washington mereven elzárkózott mindenféle katonai segítségnyújtás gondolatától, egészen addig, amíg nem rendeződik a kiobbant konfliktus.⁶²

Egy évvel később, 1949 májusában Ibn Szaúd ismét előhozakodott kérésével, akkor viszont már a kommunista térnyerés erősödésével indokolta igényét. Nem attól tartott, hogy Szaúd-Arábián belül nyernének teret a kommunisták, hanem, hogy a szomszédos arab államokban tesznek szert túl nagy befolyásra. Dzsiddában az amerikai küldöttnek, J. Rives Childsnak azt is megjegyezte a király, hogy a britek egyre hűvösebben viselkednek vele, amiért az amerikaiak elkezdtek közeledni Szaúd-Arábiához. Ez viszont azzal jár, hogy újra Irak és Transzjordánia mögé állnak be, ami továbbra is veszélyezteti a sivatagi királyság biztonságát. Nemcsak azért, mert a király véleménye szerint Jement is megpróbálják a maguk oldalára fordítani a Hásimiták, hanem azért is, mert tartott tőle, hogy a britek egy esetlegesen létrejövő Nagy Szíria élére Abdalláht, Transzjordánia királyát ültetnék, akinek régóta álma ez. Ibn Szaúd azt is megjegyezte, hogy információi vannak arról, hogy Abdalláh átengedne területeket Ciszjordániában Izraelnek, amennyiben az segít visszaállítani Hidzsában a Hásimita uralmat. A szaúdi király azt is nehezményezte, hogy minden olyan állam, amely ártani akar országának, sokkal fejlettebb haditechnikával rendelkezik, mint ők, és ez az állapot tarthatatlan hosszú távon.⁶³

Végül Ibn Szaúd hadseregfejlesztés iránti kéréseit a dzahráni légi bázis bérleti jogának megújított szerződése kapcsán részben teljesítették az amerikaiak, de a katonai szövetség gondolatától mereven elzárkóztak. Mindenközben pedig – részben ezzel összefüggésben – a sivatagi királyság britekhez fűződő viszonya tovább romlott, amely végül elvezetett a Buraimi-oázissal kapcsolatos krízishez. Ibn Szaúd úgy gondolta, hogy mivel a britek nem tartják magukat korábbi megállapodásukhoz, azaz, hogy amennyiben Szaúd-Arábia nem terjeszkedik a kis sejk-ségek irányába, akkor féken tartják a Hásimitákat, ezért neki is joga van kiterjeszteni országa határát keleti irányban.

A szaúdi király megpróbálta minél jobban kihasználni az Arab Liga által biztosított kéréteket: minden olyan arab országnak el akarta nyerni a barátságát, amely élén nem Hásimiták álltak. Ennek érdekében több látogatást tett Egyiptomban és Szíriában is. Jó kapcsolatot ápolt Farúk egyiptomi királlyal (1952-es lemondatásáig) és Sukri al-Kuvatli szír elnökkel is (1949-es eltávolításáig), valamint más befolyásos emberekkel, még Transzjordániában és Irakban is. Ennek segítségével csökkenteni tudta a politikai nyomást, amit a Hásimiták helyeztek rá az

---

⁶² Foreign Relations of the United States. 1947, Volume V. The Near East and Africa. 1335-1338. Nadav Safran: i.m.: 65.

⁶³ Foreign Relations of the United States. 1949, Volume VI. The Near East, South Asia and Africa. 1595-1596.

olajkoncessziók kérdésével kapcsolatban. Azonban Ciszjordánia és Kelet-Jeruzsálem Transzjordánia általi anektálása politikai vereséget jelentett Ibn Szaúdnak, mivel a jeruzsálemi al-Aksza és a Szikla Mecset Mekka és Medina után az iszlám legszentebb helyei.

Az arab-izraeli háború azt is bebizonyította, hogy Ibn Szaúd hadserege – bár korábban elég volt az Arab-félsziget meghódításához és Hidzsáz elfoglalásához – valójában nem veheti fel a versenyt a Hásimiták haderejével, különösen nem a britek által kiképzett Arab Légióval. Nem véletlen, hogy a szaúdi király legsürgetőbb problémájává vált 1948 után a hadseregének felszerelése és modernizációja. Ezt ugyan biztosította számára az Amerikai Egyesült Államok 1951 után, de Ibn Szaúd nagyon is tisztában volt vele, hogy az csak a kezdet. Évekkel volt elmaradva a Hásimiták ütőképességétől, emiatt az idő előrehaladtával exponenciálisan nőtt a fegyverkezésbe ölt összeg.⁶⁴

---

⁶⁴ Nadav Safran: i.m.: 66-68.

Az amerikai befolyás kezdete Szaúd-Arábiában

Az első koncessziók az Arab-félszigeten

A 20. század elejére egyre nagyobb kereslet mutatkozott a nyersolaj iránt, és az első világháború idején ez még tovább nőtt. A viláégés befejeztével mind több helyen indítottak expedíciókat a fekete aranyért. Nem azért, mert a korábban megtalált lelőhelyek a kimerülés közelébe kerültek (például az Amerikai Egyesült Államok mezői), hanem amiatt, mert egyre nyereségesebb üzletté kezdett válni, amely nem csak óriási jövedelmekkel, de hatalmas befolyással is együtt járt. Elég csak John D. Rockefeller Standard Oiljára gondolni, amely ellen az amerikai államnak is fel kellett lépnie. A hatalmas trösztöt 1911-ben feldarabolták. Azonban minden vállalkozó szellemű egyén előtt ott lebegett annak a lehetősége, hogy belőle is Rockefeller lehessen. Ráadásul közvetlenül az első világháború után még magánszemélyek is sikeresen szállhattak be az olajüzletbe anélkül, hogy a nagyobb cégek rögtön ellehetetlenítették volna őket.

Szaúd-Arábia területén – pontosabban akkor még Nedzsd királyságában – az egyik úttörő személy egy bizonyos Frank Holmes volt. Az új-zélandi Holmes farmerek családjába született, de nem vonzotta az egyszerű vidéki élet. Helyette dél-afrikai aranybányákban kezdett el dolgozni és bányász mérnöki diplomát is szerzett. Munkás éveinek első 20 évében majdnem az összes kontinens tárnáiban megfordult. Járt többek között Oroszországban, Nigériában, Uruguayban és Mexikóban is. A kőolajjal való közelebbi ismeretségét a brit seregnek köszönhette. Az első világháborúban ugyanis hadbiztos volt, és az egyik észak-afrikai beszerzőkörútján halott arról, hogy a Perzsa-öböl térségében gyakran szivárog a földből a vízbe a nyersolaj. Ezt azt jelenthette, hogy a felszínhez nagyon közel lehet olajmező, ami nagyon gazdaságossá tette volna a kőolaj kitermelését. Az érdeklődését felkeltette a dolog, de a háború miatt nem foglalkozott vele. Azonban ahogy véget ért az első világháború a Közel-Keleten letelepedett: először Ádenben nyitott egy kis boltot, ezzel azonban nem volt elégedett. Nem sokkal később Bászrába költözött. Ott az Angol-Perzsa Olajvállalat tevékenysége iránt kezdett érdeklődni, amely az öböl Perzsiához közeli részén végzett kutatásokat. Holmesnak meggyőződése volt, hogy az Arab-félsziget területén is legalább akkora mezőket rejt a föld, mint a túlpárnál. A háború után megalapította az Eastern and General Syndicate nevű céget, amelynek fő profilja a tőkebefektetés volt, különböző üzletek beindítása és felfuttatása, leginkább a kőolajhoz kapcsolódva. Tervei szerint koncessziókat vásárolt volna olcsón, majd pedig befektetőknek drágábban adta volna tovább azokat.

Ennek érdekében a régió nagy részét bejárta és a kis sejkiségek uraitól összevásárolta a terület kitermelési jogait (ott, ahol azokat még nem birtokolta Nagy-Britannia). Emiatt Ófelsége kormányának tisztségviselői elég hamar fel is figyeltek rá, és bizalmatlanul szemlélték tevékenységét, egyfajta „bajkeverőnek” titulálták. A helyi lakosság viszont nagyon is pozitívan viszonyult Holmeshoz, és Abu al-Naftnak, az „olaj atyjának” hívták. 1923-ban Haszában szerzett koncessziós jogokat a helyi törzsektől, köztük a legerősebbtől, a Szaúdoktól. Mivel Ibn Szaúd folyamatosan pénzhiánnyal küszködött, ezért jelentéktelen összegért, mindössze 2000 fontért egy majdnem 40000 km²-nyi területet kaparintott meg Holmes. Majd az Ukairi Egyezmény megkötése után a Nedzsd és Kuvait közötti semleges terület egy részén is az övé lett a kőolaj kitermelési joga. Végül Bahreinben állította fel főhadiszállását a helyi sejk engedélyével, akit azonban nem érdekelt az olaj létezése, ő vizet akart. Holmes elvállalta, hogy kutakat fúr a területen, ha cserében (a tetemes profit mellett) övéi lesznek a koncessziós jogok is. A sejknek ez elfogadható alkunak tűnt, hiszen komoly vízhiány volt a területen, így az jóval többet ért, mint a kőolajhoz köthető jogok. Így tehát 1925-ben az új-zélandi bányamérnök megszerezte a fekete arany kitermelési jogát három, később fontosnak bizonyult régióban is. A probléma már csak a megfelelő vevő megtalálásában mutatkozott, lévén a britek nem voltak érdekeltek a koncesszió megvásárlásában. Bahreinben a hivatalos pénznem a rúpia volt (mivel közigazgatásilag India alá volt rendelve) így eleve nagyon kedvező feltételekkel vásárolhatta volna meg a jogokat London, azonban a hatalmas mennyiségű perzsa készlet miatt nem érdeklődött. Ugyanakkor az Angol-Perzsa Olajvállalatot (Anglo-Persian Oil Company, AIOC) nagyon is zavarta az, hogy egy idegen az ő érdekszférájában köt üzletet és esetleg megzavarhatja a perzsa kőolaj gondtalan kitermelését. Megvásárolni viszont ők sem akarták a jogokat, hiszen őszintén úgy hitték, hogy Arábiában nincs a fekete aranyból, és a legkevesebbet sem akartak kockáztatni. Holmes hiába hozatott a területre külföldi szakértő geológust, az is azon a véleményen volt, hogy kevés az esélye annak, hogy az Arab-félszigeten kőolajat fognak találni, így tehát az ottani kutatás szó szerint szerencsejátéknak bizonyulhat. A probléma, hogy ez a jelentés kiszivárgott, így a korábban esetlegesen érdeklődő, nem a brit kormányhoz, vagy AIOC-hoz tartozó tőkések is elriasztotta. Ez oda vezetett, hogy 1926-ra Holmes cége csőd közeli állapotba jutott, hála a folyamatos utazásoknak és a helyi vezetőknek juttatott ajándékoknak. Erre az összes, addig megvásárolt koncesszióját megpróbálta eladni az AIOC-nak, azonban az többszöri megkeresésre is nemet mondott. Nem volt más választása az új-zélandinak, minthogy szerencsét próbáljon az Amerikai Egyesült Államokban.

New Yorkban sem járt több sikerrel kezdetben: a Standard Oil of New Jersey vezetője, Walter C. Teagle szintén úgy hitte, hogy Arábiával nincs értelme foglalkozni, Bahrein pedig túl kicsi ahhoz, hogy megérje a befektetést, így ő is elküldte Holmest. Más társaságok pedig azért nem foglalkoztak az ajánlatával, mert mindegyikük azzal volt elfoglalva, hogy a frissen megalapított Turkish Petroleum Company-ben⁶⁵ részesedést szerezzen. A Gulf Oil azonban látott fantáziát Holmes ajánlatában. Valójában a cégnek szüksége volt egy olyan befektetésre, amely nagyon sokat hozhatott a konyhára, mivel pénzügyi nehézségekkel küszködött. A Gulf kockázatos és 1927 novemberére felvásárolta Holmes koncessziós jogait, majd pedig elkezdett azon munkálkodni, hogy Kuvaitot is a magáénak tudhassa. Ez azonban komoly akadályba ütközött, a Gulf Oil ugyanis részesedést szerzett a Turkish Oil Companyben, emiatt pedig az úgynevezett vörösvonal-egyezmény a céget is kötelezte. Az 1928. július 31-én megkötött egyezmény lényege, hogy a Turkish Oil Companyt alkotó cégek, az AIOC, a Royal Dutch Shell, Compagnie Française des Pétroles⁶⁶ és a Közel-Kelet Fejlesztési Társaság⁶⁷ vállalták azt, hogy az egyezmény határain belül (amely nagyjából a XX. század eleji Oszmán Birodalom területét fedte le) nem végeznek semmilyen, a kőolaj kitermeléséhez kötődő tevékenységet – beleértve az olaj utáni kutatást is – a többi fél megkérdezése nélkül. Emellett ekkorra sikerült az érintett feleknek megegyezni abban is, hogy a TPC-ben milyen arányban birtokolják a részvényeket. Ennek következtében minden érdekelt cég 23.75%-os részesedést szerzett. A fennmaradó 5%-ot pedig Calouste Gulbenkian, egy örmény származású brit üzletember kapta meg, aki már korábban is kőolajjal foglalkozott, aminek kapcsán nemcsak, hogy dúsgazdaggá vált, hanem komoly, már-már megkerülhetetlen tényezőjévé az olajiparnak a Közel-Kelet térségében. Gulbenkiannak óriási szerepe volt a részesedés elosztásában, sőt, lényegében a Turkish Oil Company neki köszönheti a létét. Az egyezmény a nevét onnan kapta, hogy egy piros ceruzával rajzolta körbe egy térképen azt a területet, amelyet az egyezmény magában foglalt, és amely lényegében a már széthullott Oszmán Birodalom területét fedte le (kivéve a Szezi-csatornától nyugatra eső területeket). A Gulf tehát nem tehetett semmit Bahrein kérdésében (és Szaúd-Arábia kapcsán sem), hiszen ahhoz a többi cég egyhangú egyetértése is kellett volna, és az már korábban egyértelművé vált, hogy az Angol-Perzsát hidegen hagyja a terület. Kuvaittal viszont foglalkozhatott, ez viszont már nem állt Holmes érdekében.

---

⁶⁵ Későbbi Iraq Petroleum Company

⁶⁶ A CFP a francia állami olajvállalat

⁶⁷ A cég a Standard Oil of New Jerseyt, a Standard Oil of New Yorkot, a Gulf Oilt, a Pan-American Petroleum and Transport Companyt és az Atlantic Richfield Companyt tömörítette magába

A Californian Arabian Standard Oil Company létrejötte

A Gulf kiutat keresett a helyzetből: kutatni nem kutathatott, de ez nem jelenti azt, hogy nem adhatta tovább a megvásárolt koncessziós jogokat. Emiatt elkezdett házalni velük a nagyobb amerikai cégeknél, amelyek nem voltak érintettek a TPC-ben. A Standard Oil of California (Socal) nagyon is megfelelt ennek a célnak, már csak azért is, mert komoly pénzeket ölt már korábban is az Amerikai Egyesült Államokon kívüli kutatásokba, viszont szinte semmit nem tudott még felmutatni a befektetéseikért cserében. Azt is fontos megemlíteni, hogy bár a Socal kőolaj termelése volt a legnagyobb a Standard Oil vállalatok közül, külföldi felvevőpiaca neki volt a legkisebb. Kapóra jött a cégnek egy újabb opció, így tehát megvásárolta a bahreini koncessziót. Ez már a britek érdekeit sértette a régióban, akik még a század első éveiben egyezséget kötöttek a sejkekkel, hogy a területen csakis brit cégek kutathatnak kőolaj után (bár ez akkor még a német terjeszkedés ellen irányult elsősorban), és ahogy London tudomására jutott az üzlet, azonnal közbe is avatkozott. Így valójában nem csak a Socal kutatását akadályozta Bahreinben, hanem a Gulfét is Kuvaitban. Ez a fajta bánásmód viszont már az amerikai kormány figyelmét is felkeltette, amely egyébként nem avatkozott be az olajtársaságok ügyeibe, viszont a britek döntése, a „nemzeti érdekekre” hivatkozva cselekvésre készítette. Ez meglehetősen hátrányos volt London számára, mivel el akarta kerülni, hogy az Amerikai Egyesült Államok terjeszkedni kezdjen a régióban. Úgy gondolta, hogy már így is sokkal gyorsabban növekszik a hatalma, mint kellene, és ha a Közel-Kelet térségében is megveti a lábát, akkor az azt eredményezheti, hogy a britek befolyása drasztikusan csökkenni kezd a Perzsa-öböl környékén (amely végül be is következik, ahogy később látni fogjuk, de ehhez kevés köze van kezdetben az amerikai kormánynak).

Végül 1929-re meggondolta magát a brit kormány: úgy döntött, hogy az esetleges amerikai tőke beáramlása az az ő érdekszférájukba tartozó területeken is fellendüléshez vezethet, illetve a TPC, pontosabban ettől az évtől IPC terjeszkedését is elősegítheti. Ez viszont azt is jelentette, hogy sokkal gazdaságosabban lehet fizetni a sejkeknek (mivel gyakorlatilag a helyben kitermelt kőolajból származó jövedelem lesz visszaforgatva a támogatásukra), ráadásul a több nyersolaj a brit hadiflottának is jól jött. Továbbá egyre inkább kezdte érezni a brit korona az amerikai diplomácia nyomását Bahrein kérdésében is. London úgy gondolta, hogy a kis sejk-ség és az esetlegesen hozzá köthető területek koncessziós joga felett felesleges összetűzésbe keveredni Washingtonnal, így fokozatosan enyhült a britek hozzáállása, végül meg is egyeztek

a Socallal a terület kapcsán. A egyezmény értelmében munkához láthatott a Social Bahrein területén, de mindenféle hivatalos ügyet a brit helyi képviselőkön keresztül kellett intézniük, ők személyesen nem találkozhattak a sejkkel. Így elkezdődhetek a munkálatok, majd pedig a tárgyalások után nagyjából egy évvel, 1931 októberében az első fúrások is. A Social erre egy külön leányvállalatot hozott létre Bahrein Petroleum Company néven. 1932. májusában feltört a fekete arany a föld mélyéből. Ugyan a gazdaságosan kitermelhető kőolaj mennyisége nem volt túl nagy (akkoriban, az adott technológiai szint mellett), mégis igen komoly következménye volt a bahreini kőolajnak: bebizonyosodott, hogy az Arab-félsziget területén (illetve annak közvetlen közelében) igenis jövedelmező lehet az olajüzlet. Ez sokkolta a nagy olajcégeket, akik korábban nevetségesnek tartották Holmes elgondolását, hogy érdemes a figyelemre az Arab-félsziget.⁶⁸

Ekkor került a képbe Ibn Szaúd és az ő Arábiája. A félsziget keleti területeiért már korábban is érdeklődött a Social, azonban komolyabb tárgyalásokba nem kezdett a cég, mivel túlságosan kockázatosnak ítélte a dolgot: túl sok pénzt kellett volna befektetni egy olyan kutatásba, amely jó eséllyel nem fog megtérülni. Ezt a hozzáállást változtatta meg a bahreini mező feltárása. Vassiliev a könyvében azt írja, hogy már 1932-ben járt Arábiában az amerikai Karl Twitchell néhány geológussal a Social megbízásából. Szurovy viszont ennek részben ellentmond: járt ugyan Twitchell 1933 előtt Szaúd-Arábiában, de azt nem írja, hogy mikor. Ugyanakkor ő azt állítja, hogy az első geológusok csak 1933. szeptemberében érkeztek meg a sivatagi királyságba és akkor kezdték meg földtani vizsgálataikat. Ez viszont kizárja annak a lehetőségét, hogy már 1932-ben tisztában voltak a Social szakemberei a szaúdi földnek a geológiai szerkezetével, illetve, hogy az nagyobb mennyiségű kőolajat rejthet magában. Ez ellentmond annak, amit Vassiliev állít, miszerint már 1932-ben tudták a Social szakemberei, hogy a szaúdi földnek megfelelő a szerkezete ahhoz, hogy komolyabb mennyiségű kőolajat rejtsen magában. Ez felveti azt a kérdést, hogy miért várnának az amerikai olajcég vezetői, míg a britek felfigyelnek a területre, és ezáltal lényegében gyengítik a saját pozícióikat. Még tovább nehezíti a tisztánlátást, hogy Yergin a művében azt írja, hogy Twitchell már 1931 áprilisában járt Szaúd-Arábiában, hogy vizet keressen (Yergin nem tesz említést a kőolajról, de, ha logikusan nézzük, Twitchell valószínűleg más típusú geológiai vizsgálatokat is elvégzett, nem csak azt, amelyik az ártézi víz feltárásához kell). Az egész helyzet meglehetősen zavaros, ami valószínűleg annak tudható be, hogy az expedíciók menettervét és időpontját csak utólag jegyezték fel, így viszont

---

⁶⁸ Daniel Yergin: i.m.: 280-283.; Szurovy Géza: i.m.: 200-206.

a különböző forrásokra hivatkozó szakirodalmak (már, amelyik egyáltalán hivatkozik) egymásnak teljességgel ellentmondanak. Talán ez az oka annak, hogy más szakirodalmak az első geológiai kutatások idejét egyszerűen csak az 1930-as évek elejére teszik, pontos időpont megjelölése nélkül.⁶⁹

Összességében elmondható, hogy a körülmények elősegítették az Arab-félszigeten zajló kutatások megkezdését (a pontos dátumtól függetlenül), ugyanis az 1930-as évek elejére Nedzsd és Hidzsáz királya lényegében a csőd szélére jutott. Ennek elsősorban a gazdasági válság volt az oka, illetve, hogy amiatt a háddzson lévőek száma drasztikusan lecsökkent, valamint a szaúdi pénz, a rijál is erősen inflálódott. Ibn Szaúdnak nem volt elég pénze ahhoz, hogy a szövetséges törzsfőket „megajándékozhassa”, ezáltal biztosítván a hűségüket, ráadásul a király eddigre már leszámolt az ikvánokkal is, így egy esetleges lázadást leverni se nagyon tudott volna. A pénzhiánnyal együtt, vagyis annak következtében kezdett meginogni a pozíciója a félsziget belsejében. Elképzelhető, hogy Ibn Szaúd tartott annak a lehetőségétől, hogy valóban kőolajat találjanak a földjén, mert úgy gondolhatta, hogy az egyre nagyobb teret hódító és mindinkább az országba benyomuló technológia a kialakult szokásokat, kapcsolatokat erőteljesen átrendezheti (és később részben át is rendezte), aminek következtében szintén ellene fordulhatott volna. Ez már csak azért is lehetett reális félelme a királynak, mert ebben az időben nem egy infrastrukturális fejlesztésbe kezdett bele (mint például vízvezetékrendszer építése Dzsiddában), amelyek nagy részét külföldiek végezték. Attól viszont még inkább tartott, hogy az állandósuló pénzhiány miatt kicsúszhat a kezéből a hatalom. Így tehát az a lehetőség, hogy már azért pénzt kaphatott, hogy egyáltalán engedélyezi magát a keresést, egy olyan esélynek bizonyult, amelyet az elszegényedő Ibn Szaúd nem hagyhatott ki. Még úgy sem, hogy ő személyesen jobban örült volna annak, ha víz után akarnak kutatni a nyugatiak és nem kőolaj után.

Mind az AIOC, mind a Socal beszállt az alkudozásba. Kezdetben azt hitték, hogy könnyű dolguk lesz, könnyedén kijátszhatják a félnomád Szaúdokat. Nem számoltak azonban Abdullah Szulejmánnal, Ibn Szaúd kvázi pénzügyminiszterével. Ő volt a király azon tanácsosa, aki mindenről tudott, kellőképpen ravasz volt és felkészült. Ráadásul nedzdsdi születésű „hivatalnok”, ami ritkaságszámba ment abban az időben: akkoriban inkább a Magreb térségéből alkalmazott Ibn Szaúd embereket, már csak azért is, mert a belső-arábiaiak döntő része analfabéta volt. Aki nem, az pedig nagy valószínűséggel vallás- vagy jogtudós. Emiatt igen értékesnek bizonyult Abdullah Szulejmán. Mi több, a kereskedelemhez is nagyon jól értett, emiatt pedig kemény

---

⁶⁹ Daniel Yergin: i.m.: 288.; Szurovy Géza: i.m.:205-206.; Alexei Vassiliev: i.m.:637-638. Pontos időpontot pedig Bowen nem közöl a könyvében: Wayne H. Bowen: i.m.: 103.

tárgyalópartnerévé vált az olajcégek képviselőinek, akik nem voltak felkészülve arra, hogy egy hozzáértővel kerülnek szembe.

Volt még egy kulcsszereplő, egy bizonyos Harry St. John Philby nevű angol férfi, aki a század első évtizedeiben több helyen állomásozott a világban a brit politikai küldöttség tagjaként, köztük Bagdadban és Bászrában is. Itt ismerkedett meg az arabok kultúrájával, és itt is tanult meg arabul. Már 1917-ben megismerkedett Ibn Szaúddal. 1925-ben kilépett a brit szolgálatból és Arábiába költözött, ahol kereskedelemmel kezdett foglalkozni. Ennél azonban sokkal fontosabb, hogy lényegében a király külföldi tanácsadójává vált, és az elbeszélések alapján Ibn Szaúd bízott is benne. Philby pedig nem élt vissza ezzel a bizalommal. Az AIOC képviselője Stephen Longrigg elszólta magát előtte: a megbízója egyrészt csak 5000 fontnak megfelelő előleget hajlandó fizetni a koncesszióért előleg gyanánt, másrészt azt is rúpiában fizetné ki, miközben Ibn Szaúd aranyat várt a jogokért cserében. Ráadásul az Angol-Perzsának csak azért kellett az arabiai opció, hogy megakadályozhassa a vetélytársakat abban, hogy kőolaj után kúttassanak a területen. A cég tökéletesen meg volt elégedve az Irakban és Perzsiában lévő mezővel, azokban is óriási mennyiségű kőolaj várt még kitermelésre. Továbbá a meglévő mezőkön is hatalmas beruházásokat hajtott végre a vállalat, amelyek ekkor még nem térültek meg, így nem volt érdeke egy újabb nagy befektetés. Megelégedett volna azzal is, hogy más se használhassa a területet. Ezzel szemben a Socal 50 ezer dollárt ajánlott azonnal. Valójában a király – bár jó barátság kötötte a britekhez – az amerikaiak jelenlétét akarta az országában, ha már elkerülhetetlen volt a nyugati jelenlét: Washington nem törekedett a kolonializmusra, sőt, inkább szembehelyezkedett azzal. A kérdés azután dőlt el véglegesen, hogy Philby közölte a királlyal a „belső” információkat. Így Ibn Szaúd végül az amerikaiak mellett döntött, még úgy is, hogy eredetileg 100 ezer arannyal egyenértékű fontot kért a koncesszióért. Philby segítségével sikerült egy kompromisszumot kialakítania: a Socal hajlandó volt többet fizetni, Ibn Szaúd pedig megelégedett az előzetes elvárásaihoz képest kevesebb pénzzel. Végül 50 ezer fontnak megfelelő aranyban egyeztek meg a felek,⁷⁰ elhárult az akadály a koncessziós szerződés megkötése elől, amelyet 1933. május 29-én, Dzsiddában írtak alá. Ennek értelmében Szaúd-Arábia keleti részén kapta meg a kitermelési jogokat az amerikai cég, majdnem egymillió négyzetkilométeres területen. Ezzel egy időben a Socal létrehozta a Californian Arabian Standard Oil Company (Casoc) nevű leányvállalatát, amely lényegében megegyezett a Socallal, annyi különbséggel,

---

⁷⁰ Érdemes megjegyezni, hogy az aranytallérokat egyesével vizsgálták át, nehogy véletlenül Viktória királynő képmásával ellátott érmék kerüljenek Szaúd-Arábiába, mivel féltek attól, hogy azt esetlegesen sértésnek tekintenék. Lásd: Daniel Yergin: i.m.: 292.

hogy csak a szaúdi koncesszióval foglalkozott, illetve, hogy adózási szempontból jóval kedvezőbb helyzetben volt, mint az anyacég (újonnan alapított cégeként adókedvezmények illeték meg).

A szaúdi kőolajipar fellendülésének kezdete

Az első szakemberek 1933 szeptemberében érkeztek meg a területre. A geológusok mérései alapján a kőolajfúráshoz leginkább alkalmas terület a Dammam nevű falucska közelében volt. Ettől a területtől nem messze, Dzahránban állították fel központjukat az amerikai tudósok és munkások. Egészen 1935 tavaszáig kellett várni az első fúrások megkezdésére. Az innen körülbelül 100 km-re, Bahreinben lévő lelőhelyekhez igazították a fúrások mélységét, azonban nem találtak kitermelhető mennyiségű kőolajat. Emiatt az Arab-félsziget belseje felé folytatták kutatásaikat, ám abban a mélységben ott sem kaptak kielégítő eredményt. A Socal tisztségviselői már azon gondolkodtak, hogy ideje elkönyvelni a veszteséget és kivonulni a területről. Ám végül kaptak még időt a geológusok, akik több, mint két év elteltével rájöttek, hogy attól függetlenül, hogy az adott (és előfeltételezett) közetréteg között nincs kőolaj, mélyebben még lehet. Ennek következtében a korábban kialakított meddő „kutak” helyén tovább fúrtak, aminek meg is lett az eredménye. Végül 1938 tavaszán feltört a föld mélyéről a kőolaj, ráadásul óriási mennyiségben. Egyértelművé vált, hogy a befektetett munka és a koncessziós szerződés ára (évi járadékokkal együtt) busásan meg fog térülni. Olyannyira, hogy a kitermelt olaj mennyisége Ibn Szaúdnak 3.2 milliós évjáradékot jelentett.

Mint ahogy volt róla szó korábban, a Socalnak meglehetősen kicsi volt a felvevőpiaca, ezért kénytelen volt társulni mással, még akkor is, ha emiatt az olajbevételek egy részéről le kellett, hogy mondjon (persze csak elméletben, hiszen, ha nem tudta volna eladni, akkor egyáltalán nem lett volna bevétele). Kézenfekvő volt, hogy ahhoz a Standard Oil céghez forduljon, amelyik az egyik legnagyobb piaccal rendelkezett, azaz a Texacóhoz. Az utóbbi pedig nagyon is részt akart magának a rengeteg pénzzel kecsegtető szaúdi olajból. A két cég hamar megegyezett: piaciért cserében a Texaco 50%-os részesedést kapott a Casocból. Így 1936. július 1-jén létrejött a California Texas Oil Company, vagyis a Caltex (bár nagyon ritkán hivatkoztak a cégre ekként). Ezzel pedig megindult a szaúdi kőolajipar fellendülése, és lényegében az ország modernizálása. Dammam és Dzahrán környékén rohamtempóban kezdett kiépülni az infrastruktúra, megjelentek a modern technológiai vívmányok, mint a telefon és a rádió, nem kis nehézséget okozva ezzel Ibn Szaúdnak, akinek el kellett bánnia a saját szélsőségeivel.

A kőolaj szállítására új kikötőt kezdtek el építeni Rász Tanúránál (ami szintén egy kis falucska volt a termelés megindulásának kezdetén), ahol ma a világ egyik legnagyobb kőolaj finomítója található. A hatalmas siker arra ösztönözte a Casocot, hogy bővítse a koncesszió méretét, amibe a király készséggel beleegyezett. Így majdnem további 150 ezer km² került az amerikai céghez. A britek végre ráébredtek, mekkora hibát követtek el azáltal, hogy nem kellett nekik a terület. Az IPC követet küldött Ibn Szaúdhhoz, ahol sikerült kialkudniuk, hogy koncessziót kapjanak Hidzsáz területére. Ezért a területért már jóval többet kellett fizetnie az IPC tagoknak, de nem ellenkeztek. Számításaik mégsem jöttek be, mert hamar bebizonyosodott, hogy Szaúd-Arábia nyugati területei alatt lényegében nincs kitermelhető kőolaj.

Az amerikai olajcégek megjelenése az első előfutárát jelentette a jövőben bekövetkező politikai változásoknak: a brit befolyás gyengülni fog, miközben az amerikaiak térnyerése fokozódik. Bár politikai szinten ez elég sokáig nem realizálódik, mivel hiába sürgette a Social a Rooseveltt-kormányt a diplomáciai kapcsolat felvételére, az többször is elutasította ezt arra hivatkozva, hogy arra semmi szükség nincs, a gazdasági kapcsolatok anélkül is tökéletesen működhetnek. A változást csak a II. világháború hozta meg, de 1942-ben is csupán egy politikai küldöttséget állítanak fel Szaúd-Arábiában (1939-től az egyiptomi nagykövet látta el a sivatagi királysághoz köthető feladatokat is). A nagykövetség felállításáig sok idő telt el a koncessziós szerződés aláírásától számítva.⁷¹

Az olajfúrások megkezdése után Dzahrán szerepe is felértékelődött. Korábban nem volt több, mint egy sátortelepülés néhány állandó épülettel, azonban mikor bebizonyosodott, hogy óriási olajmező van a terület alatt, kézenfekvő lett, hogy a Casoc ide helyezze szaúd-arábiai főhadiszállását. 1938 után rohamosan fejlődésnek indult a régió, hiszen a legmodernebb technológiákat telepítette ide a cég, és jól képzett, amerikai munkaerőt hozott. A II. világháború kitörése után viszont folyamatosan visszavették a termelést, sőt a közeli, rász tannúrai finomítót is bezárták 1941 júniusában, nagyjából 2 millió dolláros veszteséget okozva ezáltal Ibn Szaúdnak. A bezárás részben annak tulajdonítható, hogy olasz repülőgépek – tévedésből – Dzahránt bombázták 1940. október 19-én.⁷² Az ideiglenes bezárásnak is köszönhető, hogy 1944. január 31-én hivatalosan is különvált a két vállalat, a Social és a Casoc, és az utóbbiból megszületett az Arabian American Oil Company (Aramco). Az Aramco minél szélesebb körben

---

⁷¹ Daniel Yergin: i.m.: 289-292., Nadav Safran: i.m.: 61., Rachel Bronson: i.m.: 14. Szurovy Géza: i.m.: 206-207., Kanyó András: i.m.: 66-67., Arthur P. Clark (szerk. et al): Saudi Aramco and its World. Aramco Services Company Houston, 1995. 194., 198.

⁷² Bahreint kellett volna bombáznuk, ami brit érdekeltség volt. A tévedés oka nem tisztázott, mindenesetre az Egyesült Államok ekkor még nem állt hadban a tengelyhatalmakkal.

próbálta olaját értékesíteni. Létrehozta a Transzarábiai Csővezeték Társaságot (Trans-Arabian Pipeline – Tapline mai nevén), majd megépítette 1946 és 1949 között a csővezetékét, amely, Abkaik falujától (kb. 240 km-re északkeletre Rijád városától) egészen Szidón libanoni kikötőig húzódott, mintegy 1700 km hosszan. 1951-re állították üzembe a Tapline-t, majd a '60-as évek közepétől ezen a vezetéken áramlott Európa felé az exportált szaúdi olaj 44%-a. Az Aramco piacainak bővítésére két másik céget is megpróbált soraiba vonni: a Standard Oil of New Jersey-t (Exxon), illetve a Standard Oil of New York-ot (Socony-Vacuum, későbbi Mobil). Mindkettő amerikai cég volt, ami összefüggésben állt Ibn Szaúd azon kívánalmával, hogy az Aramco csak ilyen cégeket foglaljon magába (nem bízott az európaiakban, főleg a britekben nem a kolonialista külpolitikájuk miatt). Ezt azonban kezdetben nem tette lehetővé a vörösvonal-egyezmény. Az amerikai kormány fokozódó nyomására végül is 1948-ban érvénytelenítették a nevezett szerződést a két olajcégre nézve, és mindketten tulajdonrészt vásárolhattak az Aramcóból. Ezután kezdődött meg igazán Szaúd-Arábia rohamléptékű fejlődése.⁷³

Az amerikai-szaúdi diplomáciai kapcsolat gyökerei

Az olaszok által végrehajtott véletlen bombázás, illetve a termelés visszafogása kellett ahhoz, hogy Washington észrevegye Szaúd-Arábia stratégiai jelentőségét is. Korábban az Egyesült Államok kormánya nem kezelte a sivatagi királysággal való viszonyt politikai kérdésként, pusztán gazdasági kapcsolatként, ráadásul tisztában volt vele, hogy a Perzsa-öböl térsége brit érdekszféra. A háború okán növekvő nyersolajigények miatt azonban az Arab-félsziget, és elsősorban Dzahrán szerepe felértékelődött.

Mint említettem nem volt hivatalos amerikai képviselő Szaúd-Arábiában egészen 1942-ig. Ha Ibn Szaúd tárgyalni kívánt az Amerikai Egyesült Államok kormányával, akkor azt csak a Casoon keresztül tudta megtenni (a cég főhadiszállása kezdetben Dzsiddában volt). Ugyan 1932-ben elismerte Washington a frissen megalakult Szaúd-Arábiát, tényleges diplomáciai kapcsolatot nem alakított ki a sivatagi királysággal. Hivatalosan a kairói nagykövet látta volna el ezt a feladatot is, de ő nagyon ritkán látogatott el a királyságba, így ez a megoldás nem volt hatékony. Az első, hivatalos küldöttséget Dzsiddában James S. Moose Jr. nyitotta meg, 1942. május 1-jén, de megjegyzendő, hogy ez a küldöttség nem mehetett el a királyhoz, csak akkor, ha a király hívta őket tárgyalni Rijádba. Ráadásul semmiféle privilegizált helyzetet nem élvezett.

---

⁷³ Daniel Yergin: i.m.: 410-417.

A II. világháború derekán a szaúdi állam bevétele drasztikusan visszaesett. Ennek egyik oka az volt, hogy az olajkitermelés leállt, a másik pedig, hogy a háború miatt erőteljesen visszaesett a hádzson lévőek száma. Emiatt éhezés tört ki az országban. A Casoc adott kölcsön a királynak egy kisebb összeget, illetve kérte az amerikai kormányt, hogy nyújtson gazdasági segílyt az országnak. A Roosevel-t-kormány ekkor még elvetette ennek gondolatát. Úgy gondolták, hogy a terület brit érdekszféra, cselekedjenek ők. A britek pedig kihasználták az amerikaiak vonakodását, próbálván újra beférközni a király kegyeibe, hiszen tisztában voltak vele, mekkorát hibáztak az olajkoncesszióval kapcsolatban, és kifizettek 40 millió dollárt Ibn Szaúdnak. Ez viszont aggodalommal töltötte el a Casoc munkatársait: mi lesz, ha emiatt a szaúdiak Nagy-Britannia felé kezdenek el közeledni, és esetleg felbontják a koncessziós szerződést?⁷⁴

Ez végül nem következett be, több okból sem. Egyrészt, bár Ibn Szaúd tisztában volt vele, hogy a tényleges politikai tényező a térségben Nagy-Britannia, mégis ódzkodott attól, hogy túlságosan elköteleződjön az irányában, a korábbi évtizedek tapasztalatai, valamint azon szerződések miatt, amelyeket a britek kötöttek a kis sejkiségekkel. 1943-ra az Egyesült Államok számára értékesebbé vált az Arab-félsziget területe stratégiai szempontból az utánpótlási vonalak miatt, és ezzel egy időben (köszönhetően az óriásira növekvő igényeknek) az olajmezőkre is egyre nagyobb szükség lett. Szaúd-Arábia továbbra is pénzhiánnyal küszködött, a többlettermelés miatt megnövekedett bevételek ellenére is. Roosevelt 1943 februárjában kiterjesztette Szaúd-Arábiára is a kölcsön-bérleti szerződést, holott az ország ekkor nem hadviselő fél (csak 1945 márciusától az). Tulajdonképpen ez volt az, ami a két ország közötti politikai együttműködés útján az első lépcsőfokot jelentette. Emiatt a dzsiddai küldöttség szerepe is felértékelődött: inentől kezdve nem a kairói nagykövet és nem is a Casoc emberei látták el a hivatalos amerikai képviselést.

Dzsiddával mint helyszínnel, komoly problémák voltak: nem volt se vezetékes víz, se megfelelő csatornázás, elektromos áramot is csak a követség szomszédságában álló Casoc-főhadiszállás generátorával nyertek. A fő gond – legalábbis az amerikai kormány szempontjából – nem ez volt, hanem az, hogy a releváns gazdasági kérdésekkel kapcsolatos döntések, illetve a Szaúd-Arábiában élő amerikai állampolgárok döntő többsége több, mint 1200 km távolságban volt, az ország másik végén. Ez pedig nagyon megnehezítette a kommunikációt, a közlekedést és a döntéshozatalt is. Nem szabad elfelejteni, hogy ekkor Szaúd-Arábián belül nem voltak autóutak, nem beszélhetünk légi közlekedésről, de kiépült telefonvonalokról (néhány helyen

---

⁷⁴ Thomas W. Lipmann: i.m: 27.

volt meg a hálózat csak) sem, sőt a távíróval való ellátottság sem volt megfelelő. Ha pedig valaki nem akarta gyalog, illetve tevekaravánnal megtenni az utat Dzsiddából Dzahránba, akkor kénytelen volt Dzsiddából Kairóba repülni, majd onnan Bagdadba, majd Bászrába, végül pedig Bahreinbe, ahol hajóba szállva meg lehetett közelíteni Dzahrán települését. Ez nagyon nehézkes, így kézenfekvő volt az elképzelés az amerikai kormánytól, hogy konzulátust kell nyitni a régióban, annak minden előnyével együtt. Eredetileg az Egyesült Államok Bahreinben akarta azt megnyitni, hiszen onnan könnyen el lehetett érni Dzahránt, de a britek – lévén az ő protektorátusuk volt – megtagadták Washingtontól az engedélyt. Így hát James Moose a szaúdi királyhoz fordult, hogy a tervezett konzulátust Dzahránban nyithassák meg. Ibn Szaúd erre a kérésre meglehetősen hűvösen és negatívan reagált kezdetben. Az ellenvetései abban gyökereztek, hogy a konzulátus megnyitásával egy új gyarmatosítás kezdetét látta, valamint az előjogokban az Oszmán Birodalom kapitulációs szerződéseit⁷⁵ vélte felfedezni. Emiatt Moose többször megkérdezte a királyt és tanácsadóit is, hogy tudják-e pontosan, hogy mit is jelent egy konzulátus. Bár állításuk szerint igen, az iratokból egyértelműen kiderül, hogy téves elképzelésük volt ezzel kapcsolatban. Ráadásul Ibn Szaúd úgy gondolta, hogy azáltal, hogy engedélyezi az amerikaiaknak egy konzulátus nyitását, az szükségszerűen maga után vonja majd azt, hogy más állam ilyenén kérésének is eleget kell, hogy tegyen, mert ez „diplomáciai törvény”, „politikai törvény”, illetve „muszlim vallási törvény”. Az nem tisztázott, hogy mit is értett pontosan ezek alatt. Végül Ibn Szaúd úgy egyezett bele a konzulátus létrehozásának kérdésébe, hogy az amerikaiak biztosították: semelyik másik ország nem akar hasonló diplomáciai küldetést Szaúd-Arábiában, ebből következően precedenst sem fog felállítani.⁷⁶

Végül is hosszas tárgyalások után 1944. szeptember 1-jén nyílt meg a dzahráni konzulátus, akkor még az Aramco egyik épületében. Ibn Szaúd továbbra is tartott a gyarmatosítás rémétől, ezért külön kívánsága volt, hogy az amerikai zászló nem lehet szaúdi földben, így tehát az a konzulátus épületén kapott helyet. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a második világháború idején a Közel-Kelet térségében még Nagy-Britannia volt a tényleges politikai hatalom, és Ibn Szaúd nem akart ellenükben dönteni, így megpróbált kivárni. Jól látható ez a konzulátusról folytatott tárgyalások időtartamából is. A háború végére azonban a britek kimerültek,

---

⁷⁵ A kapitulációs szerződések lényege, hogy „A” állam megengedi egy szerződésben „B” államnak, hogy a „B” állam polgáira ne „A” állam törvényei vonatkozzanak, hanem a sajátja, így röviden fogalmazva „B” állam egy adott területen kivonja magát a fogadó állam joghatósága alól.

⁷⁶ Foreign Relations of the United States. 1943, Volume IV. The Near East and Africa. Saudi Arabia (továbbiakban FRUS 1943 SA) 835-840., illetve Rachel Bronson: i.m. 41.

politikai befolyásuk is drasztikusan lecsökkent, még ha nem is szűnt meg teljesen. Mindenesetre ez elég „bátorítást” jelentett a királynak ahhoz, hogy elfogadja az amerikaiak ajánlatát.⁷⁷

A dzahráni légi bázis

A II. világháború utolsó szakasza és a dzahráni konzulátus megnyitása a két ország közötti kapcsolatok rohamos bővülésének a nyitánya volt. Innentől kezdve tényleges stratégiai szerepe is volt a sivatagi királyságnak, ráadásul a világháború alatt a termelését visszafogni kénytelen Aramco is gyors növekedésnek és terjeszkedésnek indult. Így a megkezdett együttműködés egyenes folytatása volt az Amerikai Egyesült Államok kormányának részéről, hogy engedélyt kérjen Ibn Szaúdtól egy tényleges katonai bázis megépítésére, amelyet aztán bérelnék a tulajdonos Szaúd-Arábiától. Az oka ennek az amerikaiak azon igénye, hogy könnyen elérjék az afrikai színtérről az ázsiai színteret, és biztosítani tudják az utánpótlást az ottani csapataiknak. A már korábban említett okok miatt a briteknek nem volt ellenvetése ezzel kapcsolatban.

Mire a légi bázissal kapcsolatos tárgyalások befejeződtek (1945. augusztus 6-án kötötték meg az egyezményt), addigra a II. világháború majdnem véget ért (augusztus 6-án dobtak atombombát Hirosimára), és Japán kapitulációjának idejére is csak épphogy elkezdődtek az előkészítő munkálatok. Ettől függetlenül a bázis építése nem állt le, már csak azért sem, mert a rohamosan fejlődő Dzahránnak, és az ott lakó, egyre nagyobb számú külföldi lakosságnak szüksége volt egy repülőtérre, és általánosságban véve az országnak (sőt a régióknak) is, hiszen Szaúd-Arábiában korábban nem volt ilyen létesítmény. A hidegháború kezdetével aztán még indokoltabbá vált, hogy az Amerikai Egyesült Államok megtartsa a légi bázist. Emiatt megfigyelhető Washington azon törekvése, hogy a repülőtér bérleti jogát minél nagyobb időre biztosítsa a maga számára. Ez azonban nem sikerült maradéktalanul az amerikaiaknak. A bázis megépítése utáni időszakban Ibn Szaúd a szerződés első lejártát követően csak egy évnyi időtartamra volt hajlandó meghosszabbítani az egyezményt, ez viszont nem zárta ki annak lehetőségét, hogy aztán újra és újra megújítsák azt. Ez rengeteg kellemetlenséggel járt, hiszen a szerződés lejárt előtt már jó pár hónappal el kellett kezdeni a tárgyalásokat mindig újabb és újabb feltételeket szem előtt tartva. Ez nem volt túl praktikus. Kiolvasható azonban Ibn Szaúd azon szándéka, hogy egy erős nyugati szövetségest biztosítson az országa számára, viszont ne legyen

---

⁷⁷ Foreign Relations of the United States. 1945. Volume VIII. The Near East and Africa. Saudi Arabia (továbbiakban FRUS 1945 SA) 943-945., Rachel Bronson: im. 46-47.

feltétlenül elköteleződve egyvalaki iránt, legalábbis ne sok időre. Továbbra is tartott a gyarmatosítástól, valamint az 1940-es évek közepén még egyáltalán nem volt biztos abban a király, hogy a britek nem szerzik-e vissza nagyfokú befolyásukat a Perzsa-öböl térségében. Nem akarta, hogy ha ez bekövetkezik, akkor országa hátrányt szenvedjen el az amerikai kapcsolata miatt. Ami érdekessé tette ezt a szerződést az volt, hogy tartalmazott egy kitélet, miszerint az Amerikai Légierő katonáira és a légi bázis polgári alkalmazottjaira nem vonatkozhatnak a hatályos szaúd-arábiai törvények. Sőt, ha valaki a bázison kívül követne el törvénysértést, akkor a szaúd-arábiai hatóságoknak át kell adniuk az elkövetőt az amerikai hatóságoknak, hogy ők határozzanak a sorsa felől (azaz sok szempontból valóban hasonlított a régi kapitulációs szerződésekre, amelyektől Ibn Szaúd tartott, csak „modernebb” volt azoknál).⁷⁸

A dzahráni konzulátus és légi bázis megépítése előtt Szaúd-Arábiába szinte kizárólag magántőke áramlott (elsősorban az Aramco miatt), inentől azonban elkezdődött az állami pénzek investálása is – Szaúd-Arábia gazdasági és infrastrukturális felzárkóztatása okán –, amihez viszont a Kongresszus engedélye kellett. Részben emiatt nem akarta Rooseveltt a kapcsolatokat állami szintre emelni, mivel ez bizonyos fokú ellenőrizhetőséget is maga után kellett volna, hogy vonjon.⁷⁹

A légi bázis szerződése tartalmazta azt a kitélet, hogy a háború vége után a bázis tulajdonjoga átszállt Szaúd-Arábiára, viszont az Amerikai Egyesült Államoknak használati és működtetési joga van még három évig. Először a Japán ellen folytatott harcok befejezésétől számították a három évet. Mivel azonban Japán nem sokkal a szerződés aláírása után kapitulált, ezért a légi bázis szerződését is át kell írni. Az első változtatásban leszögezték, hogy a felépítéstől számított három évig marad amerikai irányítás alatt a létesítmény (de rögtön szaúdi tulajdonba kerül), azután azonban több kiegészítést toldottak a szövegbe a civil légi forgalomra vonatkozóan. Emellett a legelső változatban a repülőtéren lévő berendezések és maga a repülőtér nem adható át harmadik félnek, viszont a módosítás már tartalmazza azt a kitélet, hogy az Amerikai Egyesült Államok beleegyezésével más is megveheti azokat. További változás, hogy a bérlet lejártá után magát a létesítményt egy olyan amerikai (és csak amerikai) légitársaság fogja működtetni, amelyet mindkét fél elfogadhatónak tart. Ennek a társaságnak 1956. január 1-jéig van joga működtetni a repülőteret (tehát ez a bérleti jogtól független), azonban abban az esetben, ha a szaúdi kormány biztosítani tudja a megfelelő szakembergárdát a működtetéshez, akkor már 1956. január elseje előtt átvehetik az irányítást. Végül pedig: bármely nemzet

---

⁷⁸ FRUS 1945 SA 946-949.

⁷⁹ Thomas W. Lipmann: I.m.: 24-35.

repülői használhatják a repülőteret, amennyiben erre engedélyt kaptak Szaúd-Arábia kormányától.⁸⁰

Ez az összes, a bázishoz köthető dokumentumban szerepel, viszont az első megújítási tárgyalások folyamán a három évet egy évre változtatták felek szaúdi kérésre. A felépítéssel, illetve a hosszabbítással kapcsolatban a legfőbb problémát az jelentette, hogy nem sokkal a szerződés megkötése után véget ért a háború, így az amerikai Hadügyminisztérium⁸¹ nem tartotta szükségesnek a megépítését és fizetni sem akart érte. Viszont a stratégiai jelentőségét hamar felismerték, illetve a Hadügyminisztérium is tisztában volt vele, hogy, ha kihátrál az egyezményből az nemzetközi szinten (tehát nem csak Szaúd-Arábiával való kapcsolatában) komoly arcvesztéssel járna, így tehát mégis felépítették a bázist. Ibn Szaúd is hasonló állásponton volt, mint a Hadügyminisztérium, de belegyezetett az építkezés folytatásába, mert egyrészt látta, hogy komoly gazdasági előnyei lehetnek a repülőternek (ha más nem, hát a szállítás és civil légi forgalom miatt), másrészt tudta, ha elkészül, szüksége lesz az amerikaiakra, hogy működtessék azt, mivel tisztában volt vele, hogy egyszerűen nincs erre megfelelően kiképzett munkereje.⁸²

Mire az amerikaiak a légi bázisra vonatkozó használati joga a végéhez közeledett (ahogy láttuk a tulajdonos hivatalosan már korábban is a szaúdi kormány volt), Washington már nem engedhette meg, hogy elveszítse ezt a stratégiailag jelentős helyet. Egyrészt addigra már Szaúd-Arábia volt az egyik fő külföldi nyersolaj szállítója az Amerikai Egyesült Államoknak, így érdekében állt katonailag is biztosítani a területet, másrészt a hidegháború kiéleződése miatt különösen előnyös volt egy katonai bázis a térségben, ahonnan – ha a szükség úgy hozta volna – el lehetett érni a Szovjetunió nyugati határait. Emellett volt még egy fontos, de talán kevésbé ismert tényező is. Nevezetesen az, hogy több jelentés érkezett az amerikai kormányhoz, amelyek szerint a Szovjetunió meg akarja szerezni a britektől a gazdag iráni olajmezőket, később pedig akár az egész Perzsa-öböl térségét is. Ez érthetően aggodalmat váltott ki az amerikaiakból, hiszen ennek egyenes következménye lehetett volna a törekvés Dzahrán elfoglalására vagy más módon történő megszerzésére is.⁸³

1948-ra elfogadottá vált az a szemlélet az amerikai kormányban, hogy meg kell újítani a légi bázis bérleti jogát, amennyiszer lehet. Ezzel egy időben növelni kell az ott teljesítő katonák

---

⁸⁰ FRUS 1945 SA 983-985.

⁸¹ War Department (elsősorban a szárazföldi haderők tartoztak az irányítása alá). 1949-től összevonták a haderő parancsnokságokat és átnevezték Védelmi Minisztériumra.

⁸² Rachel Bronson: i.m.: 47-48.

⁸³ Douglas Little: i.m.: 50-51.

számát, valamint a kiképzőtiszti állományt is, mind a hadsereg, mind a haditengerészet részéről, egyrészt, hogy a folyamatosan bővülő repteret zavartalanul tudják működtetni, másrészt pedig, hogy a szaúdi hadsereg kiképzése folytatódhasson. Bár az kérdéses volt, hogy milyen mértékben kellene az amerikai személyzet számát növelni, mint ahogy az is, hogy a kiképzés vonatkozzon-e másra is, mint a létesítmény működtetésére.⁸⁴

A szerződés 1949. március 15-én járt le, de a megújítására vonatkozó tárgyalások már az év januárjában elkezdődtek. Az amerikai kormány lényegében ugyanazokkal a feltételekkel szerette volna meghosszabbítani a szerződést, azzal a kitételrel, hogy bár az csak egy évre lenne érvényes, a szerződés lejártakor automatikusan megújulna a meglévő feltételekkel, amennyiben a szerződő felek egyikének sincsen ellenvetése ezzel szemben. Az amerikaiak ezzel legalább 25 évre terveztek, azaz, hogy legalább ennyi ideig megújításra kerüljön az egyezmény, fél éves, vagy – ami a legjobb lenne – egy éves felmondási idővel. Ezért cserében az amerikai vezérkar úgy gondolta, hogy a szaúdiak kiképzését bővíteni kell, hogy azok katonai feladatok ellátására is képesek legyenek, viszont a tárgyalások pillanatában (azaz 1949-ben) az Amerikai Egyesült Államok nem szándékozott fegyvereket szállítani Szaúd-Arábia számára.⁸⁵

A 25 éves intervallumról hallani sem akart Ibn Szaúd. A pontos okok e mögött nem ismertek, de valószínűsíthető, hogy egyrészt azért választotta a rövid lejáratú szerződést, hogy minél többször lehessen minél jobb alkupozícióban az új szerződések megkötésénél, másrészt pedig – ahogy korábban írtam – egyelőre nem akarta magát egyértelműen elkötelezni egyik nyugati hatalom irányában sem. A szerződést 1949. június 23-án újították meg, egy évre szóló és az előző egyezményhez képest tartalmaz újdonságot. Ilyen például, hogy már polgári alkalmazottak is tartózkodhatnak a repülőtéren, amelyek vagy a két szerződött országból származnak vagy pedig egy olyan harmadik országból, amelyhez mindkettőt baráti viszony fűzi. Ezen polgári személyzet száma nem haladhatja meg az 1000 főt (a katonai személyzet 500 főt számolhat összesen). Az Egyesült Államok kormánya felhatalmazást kapott, hogy megépítsen bármilyen berendezést vagy épületet, amelyet szükségesnek tart a repülőtér működtetéséhez, feltéve, hogy az amerikai költségen történik és a szerződés lejártakor Szaúd-Arábia tulajdonába kerül. Ugyanígy, a meglévő épületek és infrastruktúra fejlesztése hasonló elven volt engedélyezett, külön kitérve vasút építésének lehetőségére, amely a repteret kötötte volna össze Dzahrán

---

⁸⁴ Foreign Relations of the United States. 1948. Volume V. The Near East, South Asia and Africa (in two parts), part 1. Saudi Arabia. 255-256.

⁸⁵ Foreign Relations of the United States. 1949. Volume VI. The Near East, South Asia and Africa. Saudi Arabia (továbbiakban FRUS 1949 SA)1576-1577., 1579-1580.; Foreign Relations of the United States. 1950. Volume V. The Near East, South Asia and Africa. Saudi Arabia. (továbbiakban FRUS 1950 SA) 1020.

városával. A megépült vágányok ez is a szaúdi kormány tulajdonába kerülnének. Ami nagyon fontos, hogy a légi bázis kapcsán lényegében adó- és vámmentességet kapott az Amerikai Egyesült Államok kormánya, amennyiben a behozott felszerelés vagy ellátmány a repülőtér működtetéséhez kellett (azaz lényegében mindenre, hiszen akármire elmondható volt, hogy szükséges a működéshez, a szaúdi fél szakember híján nem tudta megállapítani az állítás valóságtartalmát). A szerződés kapitulációs jellege megmaradt viszont: ha valaki az amerikai kontingens közül törvénysértést követ el a repülőtéren kívül, akkor a szaúd-arábiai hatóságok letartóztathatták ugyan, de át kellett adniuk az amerikai hatóságoknak, ami után amerikai törvények alapján ítélnék felettük. Az elkövetett vétségtől függően az amerikai kormány kártérítést fizetett Rijádnak, viszont a komolyabb bűnökre, mint például súlyos testi sértés vagy gyilkosság, nem tért ki a szerződés. Emellett az amerikai fél vállalta szaúdi diákok katonai kiképzését (bár nem sokét, összesen 20 főről van szó), akiket az Amerikai Egyesült Államok területén fognak tanítani. A tréning és felszerelés költsége az amerikai kormányt terhelte. Látható, hogy pár dolog kapcsán előnyösebb volt Szaúd-Arábiára nézve, mint a korábbiak, de a kapitulációs szerződésekre hasonlító szakaszok továbbra is hátrányosak voltak a sivatagi királyságra nézve, effektíve csökkentve annak szuverenitását.⁸⁶

Hamar bebizonyosodott, hogy az évenkénti, meglehetősen hosszúra nyúló tárgyalások nem praktikusak, hiszen – kis túlzással – alig egy fél évvel a szerződés megkötése után újra el kellett kezdeni a megújítással kapcsolatos egyeztetéseket. Ami érdekes, hogy az amerikai politikusok egy része sokkal inkább civil repülőtérként kezelte a dzahráni létesítményt, semmint katonai bázisként. Ennek az lehet a magyarázata, hogy fontos összekötő volt Egyiptom és Pakisztán, illetve India között, ezért az ebben az irányban haladó gépek leszálltak a repülőtéren üzemanyagért, emiatt a civil forgalma nagyobb volt, mint a katonai. Ráadásul néhány diplomata komolyan meg is kérdőjelezte, hogy miért is van szükség arra, hogy az Amerikai Egyesült Államok állami pénzen tartson fenn egy repteret egy idegen országban. Azért, mert a szaúdiak erre képtelenek, mind a technikai felkészültséget, mind a pénzügyi tényezőt figyelembe véve, vagy pedig azért, mert az Amerikai Légierő katonai műveleteket akar onnan vezényelni. Valójában a kérdés eléggé furcsa, hiszen könnyedén átlátható: három évvel a containment-policy meghirdetése után logikusnak nevezhető, hogy az Arab-félsziget irányából is „el legyen zárva” a Szovjetunió. Emiatt kapott olyan javaslatokat a State Department, hogy talán érdemes lenne megváltoztatni a tárgyalásokhoz való hozzáállást, más alpra helyezni azokat. Leginkább a „kettős tulajdonú” légi bázis koncepcióját kellett volna semmissé tenni (még, ha hivatalosan

---

⁸⁶ FRUS 1949 SA: 1607-1611.

Szaúd-Arábia is a tulajdonosa a bázisnak), ugyanis ez akadályozta a zavartalan ügymenetet és minden jellegű fejlesztés okán egyeztetni kellett a szaúdi kormánnyal. Emiatt azt javasolták, hogy az egész repülőteret helyezték egyértelműen szaúdi fennhatóság alá, beleértve mindent, ami ezzel jár (többletköltségek). Ezután pedig, ha Rijád nem bírja ellátni a létesítmény üzemeltetését, akkor közös irányítás alá kell vonni azt, kinevezvén egy főigazgatót a bázis élére, olyan embert, akit mindkét fél támogat. Ameddig katonai tevékenység (is) folyik a területén, a rangidős amerikai tisztnek kellene ennek az igazgatónak lennie. Alapvetően kevés változást jelentett volna ez a korábbiakhoz képest, mégis jól mutatja azt, hogy az amerikai politikusok egy része túlságosan drágának tartotta a légi bázis üzemeltetését, illetve azt, hogy mennyi plusz pénzt fektetnek egy „lényegében civil repülőterbe”. Az amerikai fél részben ezért egyezett bele könnyedén a szaúdiak katonai kiképzésébe: ezáltal a szaúdi kormány átvállalhatta a dzahráni légi bázis feletti irányítás felelősségét. Legalábbis ez volt néhány amerikai diplomatának a terve, de a regionális politikai helyzet változása, illetve a hidegháború kiéleződése ezt nem tette lehetővé (és egyébként is kérdéses, hogy a mindenkori amerikai kormányok ebbe belementek volna-e).⁸⁷

Mint említettem, mindkét fél számára hamar kényelmetlenné váltak a megújítási tárgyalások. Így mind Washington, mind Rijád egyre inkább hajlamosnak mutatkozott rá, hogy egy hosszabb távú megoldásban gondolkodjanak. Ez inkább szaúdi részről tekinthető komoly előrelépésnek. Mivel azonban Ibn Szaúd felkészült uralkodó volt, ezért hamar belátta, hogy hosszú távon sokkal jobb egy hosszabb lejáratú idejű szerződés, mint a rövid, még akkor is, ha nem tud állandóan változtatni a szerződés feltételein (és egy bizonyos határon túl amúgy sem tudott volna). Ennek valószínűleg részben az is az oka, hogy korábban, Juszuf Jászín tanácsára, mindig teljesen nulláról kezdték meg a tárgyalásokat, nem alapul véve az előző megegyezéseket (függetlenül attól, hogy az elfogadott szerződés jó része, már a korábbi változatokban is ott volt), ez pedig még tovább lassította az egész ügymenetet. Mindenezek fényében érthető, hogy miért is álltak át az 5 éves időtartamú szerződésre.

Az új tárgyalások 1950. december 14-én kezdődtek meg. Az alapvetését pedig az adta, hogy Ibn Szaúd mindenképpen egy ütőképes szaúdi légierőt szeretett volna létrehozni, a költségektől függetlenül. Ennek érdekében a briteket is felkeresték a szaúdiak, tőlük vadászgépeket és bombázókat akartak vásárolni, ám Londonban nem mutatkoztak együttműködőnek. Ezzel kapcsolatban az amerikaiak úgy vélték, hogy néhány repülő „adományozható” Szaúd-Arábiának, ha ezzel előremozdíthatóak a tárgyalások. Egyrészt a repülőök régi gyártmányok lennének, másrészt látni kell, hogy még jó pár évig nem lettek volna használatban azok a gépek, mivel

---

⁸⁷ FRUS 1950 SA 1189-1190, 1191-1192.

nem volt szaúdi pilóta. Megfelelő kiképzésük évekbe telt. Ennél komolyabb követelménye volt a szaúdi kormánynak, hogy egy olyan katonai kiképző programot akartak biztosítani maguknak, amely lényegében teljesen megreformálja a szaúdi hadsereget, az alapoktól kezdve újjáépítve azt. Emellett a dzahráni légi bázis szerződése bérletének időtartamát a katonai kiképzés hosszával akarták egyenlővé tenni. Emiatt tehát az amerikai félnek is érdekében állt teljes körű katonai kiképzőmisszió létesítése, amely a lehető leghosszabb ideig Szaúd-Arábiában marad, mivel ez azt is jelentette, hogy a bérleti jog addig egészen biztosan érvényes lesz (ez végül nem következett be).⁸⁸

Végül 1951. május 31-én sikerült megállapodniuk a feleknek abban, hogy a bérleti jogot öt éves időtartamra újítsák meg. Kevés újdonságot tartalmazott az új szerződés. Ezek között megemlíthető, hogy a dzahráni repülőtér nem katonai személyzethez köthető repüléssel kapcsolatos ügyeinek intézését (azaz a civil légi forgalmat) a szaúd-arábiai kormány hatáskörébe utalta. Ismét szóba került a repülőtér és Dzahránt összekötő vasút kérdése: ez ugyan nem új rendelkezés, de megmutatja, hogy 1949 óta nem épült meg a már akkor eltervezett vonal. Van azonban egy érdekes kitétel a szerződésben, miszerint „minden amerikai katonai személy, a misszió minden tagja és minden amerikai állampolgárságú vagy baráti államok állampolgárságával rendelkező polgári alkalmazott, valamint a felügyeletük alá tartozó polgári személyek a Dzahráni Légitámaszpont területén engedelmességgel tartoznak a Szaúd-Arábiai Királyság vonatkozó törvényeinek és rendelkezéseinek”. Ugyanakkor „minden törvénysértés, amelyet az a) pontban említett személyek valamelyike követ el, kivéve az amerikai katonai személyeket, a Szaúd-Arábiai Királyság igazságszolgáltatásának hatáskörébe tartozik.” Ennek alapján a civil személyzetre vonatkoznak a szaúdi törvények, de a katonai személyzetre nem. Azaz a kapitulációs mivolta valamelyest csökkent a szerződésnek, de mégsem tűnt el teljesen. Elégé ködös megfogalmazás és egyszersmind furcsa, hogy a katonai személyzetre is vonatkoznak Szaúd-Arábia törvényei, viszont az igazságszolgáltatást már nem Rijád gyakorolja fölöttük, hanem az amerikai katonai törvényszék. Annyi módosítás van a korábbi szerződésekhez képest még, hogy csak Dzahránban és közelében, illetve az amerikai érdekeltségű helyeken van bíraskodási joga az amerikai katonaságnak (mint például Dammamban és a Rász Tanúrai finomítónál). Tehát Szaúd-Arábia egyéb területein az amerikai katonai törvényszéknek nincs fennhatósága, ott a szaúdi törvények hatályosak a repülőtér személyzetére is. Összességében van néhány változás, amelyek Szaúd-Arábia számára pozitívnak tekinthetők a korábbiakhoz képest, mégsem

---

⁸⁸ Foreign Relations of the United States. 1951. Volume V. The Near East and Africa. Saudi Arabia (továbbiakban FRUS 1951 SA). 1042-1044.

lehet azt mondani, hogy túl sokat nyert volna Ibn Szaúd az újratárgyaláson. Valószínűleg egy részben pont emiatt döntött úgy a király, hogy az évenkénti megújítás értelmetlen.⁸⁹

A légi bázis bérleti jogának megújításával kapcsolatos tárgyalásokkal párhuzamosan zajlott a vita az amerikai kiképzőprogram részleteiről is. Ezt is különösebb akadály nélkül írták alá 1951-ben. A Mutual Defense Assistance Agreement értelmében amerikai kiképzők érkeztek Szaúd-Arábiába, mind a légierő, mind a hadsereg részéről, összesen száz ember. Ezen csoportnak nem a tényleges kiképzés volt a célja, hanem, hogy felmérjék pontosan milyen anyagi és dologi vonzatai lesznek a szaúdi katonák felkészítésének. Az ő ajánlásaik alapján fogalmazták meg a 1953. június 27-én aláírt új katonai szerződést, amely miatt létrehozták a United States Military and Training Missiont. Ez a katonai kiképző misszió a mai napig érvényben van Szaúd-Arábiában.⁹⁰

Az Aramco üzleti érdekeltségei és a dzahráni légi bázis működtetési joga mellett az amerikai kiképző misszió elindulása tette széleskörűvé az amerikai befolyást a sivatagi királyságban. Ez a három teremtette meg Washington befolyását az országban, illetve a két ország közötti jó kapcsolatot, amely a mai napig többé-kevésbé megvan, és ami miatt az Amerikai Egyesült Államok hajlamos szemet hunyni Szaúd-Arábia politikai döntései fölött.

---

⁸⁹ Lugosi Győző: Dokumentumok a Közel-Kelet XX. Századi történetéhez. L'Harmattan Budapest, 2006. Az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia szerződése a dhahrani légitámaszpont használatáról, 1951. június 18. 285-291.

⁹⁰ FRUS 1951 SA 1064-1066, Rachel Bronson: i.m.: 58.

II. Szaúd és a katonai rendszerek

II. Szaúd trónra lépése

Az 1953-1956 közötti 3 éves időszak korántsem volt esemény nélkülinek tekinthető Szaúd-Arábia számára, függetlenül attól, hogy az egész térség szinte forrongott, és a sivatagi királyságon túlmutató események sokasága következett be. Ezen események mindegyike természetesen érintette az országot, és annak a Nyugathoz fűződő viszonyát. Az említett három évben három tényező árnyékolta be Szaúd-Arábia Egyesült Államokhoz és Nagy-Britanniához fűződő viszonyát. Az első – és nemzetközileg legfontosabbnak tekinthető – a közel-keleti szövetségi rendszer létrehozásának gondolata és a sivatagi királyság ehhez kapcsolódó politikája volt. A második az újra felerősödött ellentét London és Rijád között Buraimi kapcsán, a harmadik pedig közvetett módon érintette az Egyesült Államokat az Aramco révén: II. Szaúd az Aramcót megkerülve, Aristotle Onasszisz görög hajómágnás segítségével akart nyersolajat exportálni az országából.

Miután Abdel-Azíz Ibn Szaúd 1953 novemberében elhunyt, a trónon legidősebb fia, Szaúd ibn Abdel-Azíz (a szakirodalomban általánosan, az egyszerűség kedvéért II. Szaúdként nevezik) követte. Abdel-Azíz már 20 évvel korábban kinevezte őt az utódjának szóban, de a hivatalos kinevezés csak 1953. október 9-én történt meg.⁹¹ A király tanácsadói már az 1930-as években is kételkedtek a döntés helyességében, hiszen már akkorra világos volt, hogy öccse, Fejszál jobb képességű politikus, mint ő. Azonban Abdel-Azíz úgy gondolta, hogy a Szaúd család uralmának fenntartásához, illetve a „dinasztia” alapításához elengedhetetlen, hogy a legidősebb fiú vegye át a hatalmat. Fejszál elfogadta édesapja akaratát és (legalábbis kezdetben) elfogadta bátyját uralkodónak.

Szaúd ibn Abdel-Azíz 1902-ben született Kuvaitban, abban az évben, amikor az apja elfoglalta Rijádot és ezzel elindult azon az úton, amely végül elvezetett Szaúd-Arábia 1932-es megalapításához. Hidzsáz meghódítása után apja Szaúdot tette meg a nedzsi ügyek intézőjévé (ez egyféle kormányzói tisztségnek felelt meg), majd pedig 1953-tól a minisztertanácsnak volt a feje.⁹² Míg Abdel-Azíz élt, jól együtt tudott működni Szaúd és Fejszál. Mi sem bizonyítja ezt

---

⁹¹ The National Archives Public Records Office. Foreign Office: Political Departments: General Correspondence from 1906-1966 (továbbiakban: PRO FO 371) 104854 Es 1016/3.

⁹² PRO FO 371 104854 Es 1016/4.

jobban, mint hogy mindkettőjüknek komoly szerepe volt a szaúdi közigazgatási rendszer kiépítésében: megszervezték a különböző minisztériumokat, illetve hivatalokat. Miután Ibn Szaúd elhunyt és II. Szaúd trónra lépett, hamar bebizonyosodott, hogy az új király nem akar semmi változást a meglévő „kormányzási rendszerben”. Ettől függetlenül sor került modernizációra, de ez nem egyik pillanatról a másikra következett be, hanem évtizedek kellettek hozzá. Belső-Arábia korábbi fejlettségi szintjét, pontosabban elmaradottságát figyelembe véve (mind technológiai, mind társadalmi aspektusban) azonban még így is figyelemre méltó a fejlődés sebessége.⁹³

Tény, hogy II. Szaúdot az utókor hajlamos teljesen tehetségtelen, hozzá nem értő, reálpolitikai gondolkodással nem rendelkező vezetőnek beállítani, de az ennyire sarkosan megfogalmazott állításokat kritikával kell kezelni. Az igaz, hogy szerényebb képességekkel rendelkezett, mint az öccse, és az is helytálló, hogy a nyugati nagyhatalmak nem kedvelték őt. Azon túl, hogy a politikája elhibázott volt-e vagy sem, a megítéléséhez nagyban hozzájárult az öccsével hosszú éveken keresztül folytatódó viszálya is, amiben a Nyugat sokkal inkább Fejszált támogatta, semmint őt.

Abdel-Aziz a politikai tevékenységét viszonylagosan békés időszakban kezdte meg: a nagyhatalmak nagy része nem foglalkozott vele és az első világháború is csak marginálisan érintette Arábia területét (leginkább az északnyugati peremét). Sőt a második világháború is elkerülte szinte teljes mértékben Szaúd-Arábiát. Ezzel szemben a trónra lépő II. Szaúd sokkal bonyolultabb regionális helyzettel szembesült, hiszen 1953-ra már megszületett Izrael Állam, felbomlott a mandátumrendszer és Egyiptomban átvette a hatalmat a Szabad Tisztek Mozgalma, ezzel együtt pedig megjelent az arab nacionalizmus,⁹⁴ amely Szaúd-Arábia Nyugat-orientáltsága miatt elég hamar a sivatagi királyság ellen fordult. Könnyen belátható, hogy II. Szaúdnak már a kezdetektől nehéz dolga volt, de tény, hogy nem volt eléggé felkészült és jó képességű az uralkodáshoz.

---

⁹³ Arthur P. Clark (szerk. et al.): i.m.: 150.

Ez a kiadvány – lévén szaúdi kiadású – diszkréten nem tesz említést a fivérek viszályáról és arról, hogy ez milyen következménnyel járt az ország számára.

⁹⁴ Az arab nacionalizmus (gyakran nevezik arab szocializmusnak is) az 1950-es és 1960-as évek meghatározó eszmeisége a Közel-Kelet térségében. Gyökerei a pánarabizmuson keresztül egészen a pániszlálmizmusig nyúlnak vissza. Az eszme lényege, hogy az arab nyelvnek és kultúrának vissza kell kerülnie korábbi magas pozíciójába, és ez megerősítheti az arab államokat, megszüntetheti ideológiai alávetettségüket, így antikolonialista tartalmat is kapott. Ezzel együtt az arab országokban is megjelent a klasszikus nacionalizmus. Amiben viszont több az arab nacionalizmus az európainál az az, hogy igen komoly figyelmet fordít a lakosság szociális jólétére, központilag irányított szociálpolitikával (innen ered az arab szocializmus elnevezés, nem pedig a szocialista mozgalomból).

Ibn Szaúd stabil uralmat és következetes külpolitikát hagyott maga után. Egyszersmind elkezdte modernizálni az államát, ő hozta létre a minisztertanács intézményét, bizonyos szempontból megteremtette a közigazgatás alapjait, illetve a modern infrastruktúra bázisát. Azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy a legtöbb regionális „intézmény” élére nem szakmailag felkészült emberek kerültek (valójában nem is nagyon beszélhetünk az 1920-as és 1930-as években szakmaiságról Arábiában), hanem azok, akiknek a támogatására szüksége volt Ibn Szaúdnak; ők mintegy fizetségként kapták a tisztségeket. Másrészt pedig ily módon minden nagyobb hatalmú törzsi vezető szem előtt volt és emiatt sokkal nehezebben tudott ellene szervezkedni, amire korábban nem egyszer volt példa.

Felvetődhet a kérdés, hogy ha Abdel-Azíz egy minél modernebb, minél nyugatibb országot akart létrehozni (illetve hátrahagyni), akkor miért éppen Szaúdot jelölte ki utódjául, akiről már akkor köztudomású volt, hogy erőteljesen konzervatív és jó eséllyel visszafogja majd a fejlődést, szemben Fejszállal, aki egyértelműen a modern Szaúd-Arábia mellett szállt síkra. Valószínűsíthető, hogy Abdel-Azíz leginkább egyfajta „fontolva haladást” tartott elfogadhatónak, és semmi esetre sem egy ténylegesen modern, nyugati mintára épülő államot. Már csak azért sem, mert az nem volt összeegyeztethető az ő általa megteremteni kívánt dinasztikus uralommal, illetve azzal, hogy minden hatalom egy kézben összpontosuljon külső kontroll nélkül.⁹⁵

Rögtön a trónra lépése után egyértelművé vált, hogy II. Szaúd apja nyomdokain szeretne haladni, hiszen látogatást tett a fontosabb törzsi vezetőknél, illetve az erősebb beduincsoportoknál és „adományokat” osztott szét köztük, azaz gyakorlatilag megvásárolta hűségüket. Ez a fajta „pénzpolitika” egyébként II. Szaúd egész uralkodására jellemző volt: eléggé szabadon értelmezte az államkassza fogalmát, lényegében úgy gondolta, hogy Szaúd-Arábia állami vagyona és az ő személyes tulajdona ugyanaz. Mivel pedig a kettő megegyezik, ezért a saját pénzét arra használja fel, amire szeretné. Ez a tendencia csak erősödött az uralkodása alatt. Azon túl, hogy megvásárolta a törzsi vezetők lojalitását, hatalmas összegeket költött fényűzésre: több új palotát építtetett magának márványból úszómedencékkel, rengeteg autót vásárolt, az amerikai szériamodellek mellett különleges sportautókat is. Hosszan lehetne sorolni pazarlásának módjait, viszont ami lényeges ebből az az, hogy ez üzenetként is felfogható volt: az, hogy ezt megtette, megtehetette, szimbolizálja egyeduralmát az ország felett.

Ezzel szemben Fejszál elkötelezett híve volt a reformoknak, legalábbis ami az ország kormányzását illeti; bizonyos szempontból politikája „liberálisnak” tekinthető. Ez nem nyugati értelemben véve volt így, de mégis a szaúdi vezetőréteg jó részénél szabadelvűbb volt. A teljes

---

⁹⁵ Nathan J. Citino: i.m.: 63-64.

egyeduralmat gyakorlati alapon vetette el: ha minden hatalom egy kézben összpontosul, akkor nem lehet számon kérni a döntéseket, illetve ez a fajta rendszer gátolja a jól működő, modern közigazgatás kialakítását. Fejszálknak ez volt a legfontosabb célkitűzése és minden döntését következetesen ennek érdekében hozta meg. Jól bizonyítja ezt az, hogy kiharcolta, a testvére, II. Szaúd hozzon létre miniszterelnöki tisztséget, s hogy bizonyos kormányzási és döntési jogkörök erre az új tisztségre szálljanak át, emiatt pedig az uralkodó ne tudjon önhatalmúlag dönteni minden kérdésben. Fejszál Hidzsáz kormányzójaként nem volt hajlandó lemondani erről a tisztségéről addig, amíg Szaúd nem tett ígéretet a miniszterelnöki poszt létrehozására. Mivel Hidzsázt Fejszál irányította és igazgatta, reális volt annak a veszélye, hogy ha Szaúd nem enged ebben a kérdésben, akkor Hidzsáz önálló kormányzatot alakít ki, ezzel kettészakítva Szaúd-Arábiát. Ezt mindenképpen el akarta kerülni a király, így tehát engedett az öccsének.⁹⁶

II. Szaúd uralkodását több dolog nehezítette, ami apja bel- és külpolitikájához egyaránt kapcsolódott. Az államalapító törekedett arra, hogy minél jobb kapcsolatot építsen ki az Amerikai Egyesült Államokkal, miközben fenntartja Nagy-Britanniához fűződő baráti viszonyát is, egyszersmind együttműködik Egyiptommal annak érdekében, hogy meghatározó legyen a regionális politikában (és hogy legyen egy stabil szövetségese a Hásimitákkal szemben). Ibn Szaúd meglehetősen kényes egyensúly fenntartására törekedett, amit képes volt véghezvinni. Ez azonban csak kisebb részben köszönhető annak, hogy milyen jó politikus, illetve vezető volt. Nagyobb részben – és ez jóval fontosabb – annak tulajdonítható, hogy a korszak politikai viszonyai lehetővé tették ezt. Ibn Szaúd uralkodásának végére, illetve halála idejére viszont alapvető változások következtek be a régió politikai életében. Miután a Szabad Tisztek 1952 júliusában hatalomra kerültek Egyiptomban, átalakulás kezdődött Kairóban és az egész Közel-Kéleten. Széles körben ismertté vált az arab nacionalizmus, eszmeisége rohamosan kezdett elterjedni a régióban, sőt ami ennél is fontosabb, rövid idő alatt hatalmas befolyásra tett szert.

Az 1952 és 1954 között Egyiptomban hatalmon lévő Mohamed Nagíb tábornok, a Forradalmi Tanács elnöke jóval mérsékeltebb volt katonatársainak egy részénél (és főleg a későbbi elnök Nasszernél), politikája az egyiptomi viszonyokhoz mérten liberálisnak tekinthető, ugyanakkor viszont az iszlámista folytonosságot is képviselte. Ő maga is hithű muszlim volt és tel-

---

⁹⁶ Nathan J. Citino: i.m.: 64-65.

jességgel élvezte a Muszlim Testvérek Szervezete – vagy röviden Muszlim Testvériség – támogatását.⁹⁷ Uralma alatt a nyugati hatalmak – elsősorban az Egyesült Államok – üdvözölték a reformokat, amelyeket végrehajtott, illetve kilátásba helyezett (királyság eltörlése, földreform stb.). Nagíb és köre mellett párhuzamosan ténykedett egy másik csoport is Gamel Abden Nasz-szer vezetésével. Ő laikus államban gondolkozott, amelyben nem szánt politikai szerepet a val-lásnak, modernizálni akarta a társadalmat és a gazdaságot. Véleménye szerint a Muszlim Test-vériség és annak célkitűzései ennek pontosan ellentmondtak. Nem tagadta meg az iszlámot és alapelveit, és nem lehetetlenítette el hívőit sem, de az iszlám alapokon álló állam gondolatát mereven elutasította.⁹⁸ 1954-ben Nasszer került hatalomra, az arab nacionalizmus erősödött, erre reagálva a Nyugat egyre közvetlenebb módon kezdett el beavatkozni a térség mindennap-jaiba.

Nasszer a nagyhatalmaktól független, semleges politikát folytatott, rendszeresen kritizálta a Nyugat szerepvállalását a Közel-Kelet térségében. Ez érthetően rosszallást váltott ki a britek és franciák részéről, akik a szuezi válság előtt a fő politikai szereplők voltak a régióban. Az Eisenhower-kormánynak pedig az nem volt ínyére, hogy Nasszert nem érdekelte az amerikaiak és a szovjetek politikai-ideológiai szembenállása. Gyakorlatiassági szempontok miatt egyik fél-lel sem akarta megszakítani a kapcsolatot. Az egyiptomi elnök törekedett arra, hogy a lehető legjobb feltételeket biztosítsa az országa számára, az mellékes volt, hogy melyik féltől jutott támogatáshoz. Nem volt hajlandó megszakítani a kapcsolatot a Szovjetunióval, sőt kifejezetten jó viszonyra törekedett Moszkvával. Ezt az amúgy sem egyszerű szituációt bonyolította a nyu-gati hatalmak egymáshoz való viszonya is, hiszen az sem volt mindig felhőtlen, mivel más-más módszerekben gondolkodtak és néhány aspektusban az érdekeik is különbözőek voltak.⁹⁹

Ebben a bonyolult helyzetben kezdte meg uralkodását II. Szaúd és a regionális tényezők miatt eleve nem folytathatta az apja által megkezdett politikát: nem tudott egyszerre jó viszonyt fenntartani az amerikaiakkal, a britekkel és az egyiptomiakkal is. Ahogy már volt róla szó, en-nek okai nem csak az ő vezetői kvalitásaiban keresendők. Az viszont II. Szaúd hibája, hogy mindhárom főbb regionális szereplővel feszült viszonyba került. Ezzel egy időben, és részben

---

⁹⁷ 1928-ban Iszmáilijában alapította egy tanár, Haszán al-Banna. Kezdetben szegényeket és elesetteket segítő szervezetnek indult, a célja az volt, hogy létrehozza azt a szociális hálót, amelyet az állam nem tett meg (iskolák alapítása, étkeztetés, kórházak építése, alamizsnaosztás stb.). Az idő múlásával egyre inkább politikai színezetet vett fel a szervezet: elkezdte hangoztatni, hogy az iszlám hagyományokat lábba tiporják a nyugati elvek és emiatt azoknak el kell tűnniük. Ennek érdekében pedig egyre radikálisabbá és szélsőségesebbé vált, mind eszközeiben, mind retorikájában.

Gilles Kepel: Dzsihad. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007. 57-62.

⁹⁸ J. Nagy László: i.m.: 108-110.

⁹⁹ Nadav Safran: i.m.: 73., J. Nagy László: u.o. 108-110., Roby C. Barrett: i.m.: 15.

ennek következtében Szaúd-Arábián belül is egyre többen tiltakoztak II. Szaúd módszerei és uralkodása ellen. Itt nem általános, alulról indított tiltakozóhullámra kell gondolni, hanem az uralkodócsalád néhány befolyásosabb tagjára.

II. Szaúd uralkodásával az egyik legnagyobb probléma az volt, hogy teljességgel a saját feje után ment, nem fogadta meg a tanácsadói ajánlásait (beleértve az öccsét, Fejszált). Ebből talán nem lett volna akkora probléma az ország számára, ha II. Szaúd tud önállóan felelős döntést hozni, az összes körülményt figyelembe véve és az országa érdekeit szem előtt tartva. Azonban sok esetben nem ez történt: a király óriási energiát ölt abba, hogy minél hatalmasabbnak láttassa magát, illetve hangsúlyozza, ő Szaúd-Arábia egyeduralkodója. Emiatt gyakran túlzásokba esett és hihetetlen mértékben költekezett, ami miatt tetemes államadósság keletkezett. Másrészt tovább növelte az ellenszenvet vele szemben, hogy a különböző minisztériumok élére jórészt a saját fiait ültette. Önmagában a nepotizmus nem feltétlenül lett volna probléma, viszont II. Szaúd fiai nem a nagyapjuk tehetségét örökölték, hanem sokkal inkább az édesapjuk tulajdonságait. Ennek következtében a minisztériumok élére hozzá nem értő emberek kerültek, és ez már nem csak Fejszált zavarta, hanem a királyi udvar jó részét is. A helyzetet tovább rontotta, hogy az uralkodó nem sokkal apja halála után fokozatosan rászakott az alkoholra, emiatt pedig egyre kisebb lett a tekintélye (amelyből már trónra lépésekor sem rendelkezett sokkal).¹⁰⁰

II. Szaúdnak nem volt határozott, előre átgondolt politikája, nem voltak egyértelmű célkitűzései. Pontosabban csak egy volt neki: megpróbálni úgy manőverezni, hogy a lehető legkevesebb sérülést és hátrányt szenvedje el országa, ám ezt sem tervezte meg különösebben, sokkal inkább a pillanatnyi helyzetekre adott válaszreakciókat. Emiatt a sivatagi királyság politikai céljai folyamatosan váltakoztak az uralkodása alatt. 1955 végéig az Egyiptom-párti, Hásimita-ellenes irányvonalat favorizálta, a lehető legjobban együttműködve Nasszerrel, egyszersem próbált kimérten viszonyulni a nyugati hatalmakhoz, ideértve az Egyesült Államokat is, amelyhez nagyon erős gazdasági szálak fűzték. Az 1956-os évre ez kezdett megváltozni. Még mindig próbált jó viszonyra törekedni Egyiptommal, de az erősödő arab nacionalizmus miatt ez egyre kevésbé sikerült (és körülmények miatt nem is sikerülhetett), a britekkel végleg megromlott a viszonya és az Egyesült Államokkal is egyre gyakoribbá vált az összetűzés, elsősorban gazdasági kérdésekben. 1956 után viszont belátta II. Szaúd is, hogy az arab nacionalizmus teljes erejével ellene fog fordulni, és az Amerikai Egyesült Államok kívül máshoz nem fordulhat védelemért, így tehát ismét közeledni kezdett az Eisenhower-kormányzathoz.

---

¹⁰⁰ Rachel Bronson: i.m.: 2006. 68-69.

Szaúd-Arábia és a Bagdadi Paktum

1953-ra nyilvánvalóvá vált, hogy a britek (és részben az amerikaiak) tervét a MEDO működtetéséről nem fogja siker koronázni. A Közel-keleti Védelmi Szervezetet (Middle Eastern Defence Organization) 1950-ben kezdték el szervezni azzal a céllal, hogy védje a Nyugat érdekeit, biztosítsa a Csatornaövezet zavartalanságát, illetve katonai támogatást nyújtson az olajtermelő országok számára, ha szükséges. Tagjai lettek volna Egyiptom mellett, Nagy-Britannia, Irán, Pakisztán és Törökország, a katonai segítséget az Egyesült Államok nyújtotta volna szükség esetén, központját a tervek szerint pedig szintén Egyiptomba helyezték volna (a Szezi-csatorna miatt). Nem lett nagy jövője ennek az elgondolásnak a Szabad Tisztek hatalomátvétele miatt: az imperializmus újabb hódító szándékát látták a szervezetben és határozottan visszautasították a hozzá való csatlakozást. Ezzel együtt a többi, Egyiptommal szomszédos arab állam sem lelkesedett a gondolatért. Az 1953-ban beiktatott Eisenhower azonban úgy gondolta, a MEDO alapjai felhasználhatók lesznek egy hasonló jellegű szövetség létrehozására.¹⁰¹

Már Truman elnök is őszintén hitt abban, hogy a MEDO vagy valamilyen hasonló szervezet megvalósítható, azonban mandátuma lejártakor semmi kézzelfogható eredményt nem sikerült felmutatnia. Az Eisenhower-kormány ugyancsak támogatta egy védelmi szervezet létrehozásának a gondolatát, azonban más alapokon, mint a britek. Ennek kiindulópontja már nem Egyiptom lett volna, mivel az Egyesült Államok külügyminisztériuma – és elsősorban John Foster Dulles külügyminiszter – úgy gondolta, hogy a Csatornaövezetben lévő brit bázisokat át kell adni az egyiptomiaknak teljes körű hozzáféréssel (és a működtetésért is ők legyenek felelősek), valamint meg kell kezdeni a brit csapatok kivonását a Szezi-csatorna partjairól. Miután ez megtörtént, el lehetett volna kezdeni tárgyalni Kairóval a MEDO-ban (vagyis annak utódjában) való részvételéről, azaz Kairó önállóan dönthetne, akar-e csatlakozni vagy sem. Az 1952-es és az 1953. év eleji tárgyalások során azonban London ragaszkodott ahhoz, hogy mindenféle katonai szövetség főhadiszállását csakis a Csatornaövezet katonai létesítményei adhatják, brit irányítás alatt, illetve csak akkor hajlandók átengedni a létesítményeket Egyiptomnak, ha az garanciát vállal arra, hogy belép a MEDO-ba. Emiatt elég hamar holtpontra jutott az amerikaiak és britek tárgyalása a kérdésben, ráadásul az is feszültséget generált a felek között, hogy az Amerikai Egyesült Államok ígéretet tett Nagíbnak, hogy fegyvereket fog szállítani a számára

---

¹⁰¹ Elie Podeh: *The Quest for Hegemony in the Arab World – The Struggle over the Baghdad Pact*. Leiden, Brill, 1995. 55., 62.

(körülbelül 10 millió dollár értékben), ez pedig egyértelműen gyengítette Nagy-Britannia helyzetét, hiszen elvesztette a fegyverszállítási monopóliumát. Továbbá az is komolyan nehezítette az egész kérdéskört, hogy nem csak az arabok nehezményezték a britek gyarmattartó múltját, hanem maga az Egyesült Államok is. Washington sokkal fontosabbnak tartotta a gazdasági és katonai támogatások rendszerének kiépítését, amelynek segítségével – elgondolásuk szerint – az arab államok kiépíthetik a maguk (nyugati mintájú) demokratikus rendszereit, ezáltal elhárítva a kommunista térnyerést. A bonyolult kérdést végül is az döntötte el, hogy 1953. január 20-án beiktatták Eisenhowert és az ő külügyminisztere, Dulles egészen más elképzeléssel rendelkezett, mint elődje (sőt ebben a kérdésben szembe is ment az elnökkel). Végül a MEDO-t elvetették, s – elsősorban Dullesnek köszönhetően – ekkor született a northern tier (kb. „északi sorfal”) gondolata. Ennek létrehozásában pedig legalább akkora szerepe volt Dullesnek, mint Eisenhowernek. Az új szervezet alapelve: Egyiptomot (és a legtöbb arab államot) kikerülve, a Közel-Kelet északi részén hozzanak létre egy katonai szövetséget Törökország, Irak, Irán és Pakisztán részvételével, ezáltal teljesen elzárva az utat a térségbe a Szovjetunió elől.¹⁰²

1954 elejére egyértelművé vált, hogy az egyiptomiak nem hajlandók semmilyen katonai szövetségben részt venni, amelyhez köze van a briteknek, illetve amelyhez előzetesen feltételeket szabnak a Nyugat hatalmai, egészen addig, amíg a britek ki nem vonják a csapataikat a Csatornaövezetből. Ugyan a britek nehezen akarták elfogadni ezt, de végül kénytelenek voltak megbarátkozni a helyzettel és 1954 októberére aláírták a csapatkivonásról szóló megállapodást. A probléma az volt, hogy a Dulles segítségével létrehozott megállapodás érvénybe lépésével csökkent Kairó Washingtonra való utaltsága. 1954 novemberében (nagyjából egy hónappal a megállapodás aláírását követően) Nasszer átvette a hatalmat Egyiptomban. Azonban az „esetleges” Nyugat-barát politikája miatt szinte rögtön tüntetéseket szervezett ellene a Muszlim Testvériség – azért, mert ők Nagibot támogatták –, amellyel nem sokkal később leszámolt ugyan, de politikailag mégis megkötötték a kezét. Nasszer számára az év végére nyilvánvalóvá vált, hogy az Amerikai Egyesült Államok által beígért pénzügyi és gazdasági segélyek komoly feltételekhez vannak kötve, emiatt a Washingtonnal fenntartott viszony fontossága és előnye rohamosan csökkent. Innentől Dullesék felismerték, hogy Egyiptomot nem tudják rávenni a katonai szövetségre. Törökország és Pakisztán került a fontossági sorrend elejére: velük sikerült

---

¹⁰² Behcet Kemal Yesirbursa: i.m.: 9-12., Foreign relations of the United States, 1952-1954. The Near and Middle East (in two parts). Volume IX, Part 1. Military and Economic Policies with Respect to the Near and Middle East (Továbbiakban FRUS 1952-54 NE MIL) 503-504. és 525-536.

a „barátságos együttműködésről szóló egyezményt” aláírni. Ezzel a britek MEDO-konceptiója véglegesen elhalt, ugyanakkor megszülettek Bagdadi Paktum csírái.¹⁰³

A Bagdadi Paktum az 1955. február 24-én megkötött katonai egyezmény Törökország és Irak között, amelyhez az év végéig csatlakozott Nagy-Britannia, Irán és Pakisztán is. Fő célkitűzése az volt, hogy megakadályozza a Szovjetuniót az esetleges térnyerésben a Közel-Keleten. Hivatalosan az Egyesült Államok nem volt tagja a szövetségnek, „csupán” fegyverrel látta el a tagokat, illetve felajánlotta, hogy katonailag is a védelmükre siet, ha a helyzet megkívánná: nem szeretett volna összetűzést Izraellel az „arab szövetségi rendszer” miatt, illetve ekkor még Egyiptommal is törekedett a jó viszonyra. Valójában azonban Washington volt a megállapodás megkötésének fő mozgatórugója, ugyanis a Bagdadi Paktum a Truman által meghirdetett containment policy egyenes folytatásának tekinthető, amely a britek MEDO-jának alapjaira épült, kikerülvén a „problémás” államokat (Egyiptomot és Szaúd-Arábiát). A korábban említett szaúdi Hásimita-ellenesség pedig ehhez köthető. Mióta létrejött Nedzsd és Hidzsáz királysága 1926-ban, illetve mióta Rijád és Bagdad 1927-ben lezárta a határvitáikat, azóta viszonylagos békében éltek. Ezt viszont gyökeresen megváltoztatta az 1955-ben megkötött katonai szerződés. A probléma ezzel a kérdéssel kapcsolatban is többretű. Egyrészt Egyiptom egyértelműen semleges, önálló politikát folytató állammá vált Nasszer irányítása alatt, és 1955-ben II. Szaúd még törekedett a jó viszonyra vele (de ez nem jelenti azt, hogy kedvelte volna, vagy hogy megbízott benne, sőt meglehetősen gyanakvással kezelte brit jelentések alapján¹⁰⁴), így ebben a kérdésben is őt támogatta. Északnyugaton és északkeleten a Szaúd-Arábiával szomszédos országokat (Jordánia és Irak) a Hásimiták irányították, akik a 19. század óta ellenséges viszonyban álltak a Szaúdokkal, ráadásul Szaúd-Arábia nem volt elég erős katonailag ahhoz, hogy mindkét állammal szembeálljon, ha a helyzet úgy alakulna. Így viszont II. Szaúd csak olyan valakihez fordulhatott, aki elég erős volt a Közel-Keleten és nem szimpatizált a Hásimitákkal, ez pedig kizárásos alapon csak Egyiptom elnöke lehetett. A Hásimiták hagyományosan Nagy-Britannia szövetségesei voltak, azon országé, amely korábban szinte félgymarmati sorban tartotta Egyiptomot¹⁰⁵ és még az 1950-es években is nagyon komoly katonai és gazdasági befolyással rendelkezett (sőt, az egyiptomiak szerint egyenesen megszállás alatt tartotta földjüket). Kézenfekvő

---

¹⁰³ Roby C. Barrett: i.m.: 12-18.

¹⁰⁴ PRO FO 371 114874 Es 1015/2

¹⁰⁵ 1922. február 28-án Anglia egyoldalúan deklarálta Egyiptom függetlenné válását, de valójában kulcsfontosságú kérdésekben (hadsereg és védelem) továbbra is Londoné volt a döntő szó. Ezt követően 1936-ban egy másik szerződéssel megerősítették Egyiptom függetlenségét, és hivatalosan is elismerték önálló államnak (nagykövetet cseréltek). Azonban a külső agresszióval szembeni védelem joga továbbra is Londont illette, részben emiatt Egyiptom elfogadta, hogy a Csatorna-övezetben tízezres brit sereg állomásozzon, továbbá elismerte a britek érdekeit a térségben.

volt tehát a baráti viszony kiépítése Rijád és Kairó között. II. Szaúd ezen törekvését erőteljesen nehezítette az, hogy Nasszer a beszédeiben mind többször kelt ki a konzervatív, „reakciós”, Nyugat-barát monarchiák ellen, ebbe pedig nem csak Irak és Jordánia, hanem Szaúd-Arábia is beletartozott. II. Szaúdnak volt egy másik, legalább ilyen komoly oka a Bagdadi Paktumtól való távolmaradásra: érzékenyen érintette és bizonyos mértékig fel is háborította, hogy a legfőbb szövetségese, az Egyesült Államok „lepaktált” a legnagyobb ellenségével. Ezt csak súlyosbította az, hogy Washington Jordániát is be akarta vonni a Bagdadi Paktumba.¹⁰⁶

II. Szaúd komolyan tartott attól, hogy a Bagdadi Paktum valójában egy Szaúd-Arábia-ellenes szövetség alapját képezheti, amelybe Irak a szomszédos államokat is bevonná, és ezután megtorló hadjáratot indítana Szaúd-Arábia ellen, elfoglalná Hidzsázzal együtt a szent helyeket, majd pedig lerohanná Nedzsdet is. A király nem volt egyedül ezzel a gondolatával, tanácsadóinak egy része is elképzelhetőnek tartotta az események ilyen alakulását. Ezt elkerülendő Szaúd-Arábia ugyanazzal az indokkal próbálta eltántorítani Irakot a szerződés megkötésétől, mint Egyiptom, azaz, hogy az arab államoknak törekedniük kell a semlegességre és az arab nacionalizmus szellemében kell politizálniuk. Belátható, hogy II. Szaúd ezen döntése finoman szólva is meglepő, még akkor is, ha 1955 elején még nem volt olyan feszült a viszony Rijád és Kairó között. Már csak azért is, mert a sivatagi királyság belső rendjét á(s)ta volna alá ezzel, azt nem is említve, hogy veszélyeztethette a szaúdi–amerikai kapcsolatok stabilitását is.

Ami viszont valóban furcsa döntés volt a szaúdi király részéről, az az, hogy az utasítására Fejszál, a miniszterelnök, szaúdi küldöttséget vezetett Bandungba és több olyan hivatalos nyilatkozatot is tett Szaúd-Arábiát képviselve, miszerint a királyság kiáll az el nem kötelezettek mozgalma mellett, valamint támogatja a semlegesség koncepcióját. Igaz, hogy az utóbbi II. Szaúd szájából már korábban is elhangzott, de hivatalosan, nemzetközi delegációk előtt (és ráadásul a nemzetközi sajtó által nyomon követve) ez volt az első említése a sivatagi királyság ezen döntésének. Az Egyesült Államok nem örült ennek, de a külügyminisztérium hiába próbálta elmagyarázni a szaúdi diplomatáknak a paktum fontosságát, illetve Szaúd-Arábiára nézve ártalmatlanságát, azok hajthatatlannak bizonyultak. Továbbá az amerikaiakban joggal vetődhetett fel az a félelem, hogy a dzahráni légi bázis bérletének megújításához újabb előfeltételeket szabnak majd a szaúdiak, amikor az lejár 1956-ban. Valójában azonban II. Szaúd soha nem volt Bandung elkötelezett híve, pontosan tisztában volt vele, hogy Szaúd-Arábia döntően függ a Nyugattól a kőolajipara révén, és az állami bevételek nagy része abból származik, tehát nem haragíthatta magára a „szövetségeseit”.

---

¹⁰⁶ Nadav Safran: i.m.: 74., Rachel Bronson: i.m.: 70., Nathan J. Citino: i.m.: 76-77.

Igaza volt az amerikai külügyminisztériumnak abban, hogy II. Szaúd mindent el fog követni annak érdekében, hogy minél jobb feltételeket csikarjon ki a dzahráni légi bázis bérleti szerződésének megújításakor: hatalmas összegeket sikerült „kizsarolnia”, valamint rengeteg új fegyvert is szállított az országa számára az Egyesült Államok, ez azonban inkább csak nehezítette II. Szaúd belpolitikai helyzetét. Az egyre erősebb nyugati elköteleződés egyre erősebb nemtetszést váltott ki mind Egyiptom részéről, mind pedig a Szaúd-Arábiában egyre nagyobb arab nacionalista ellenzékben.

Szovjet tapogatózások Szaúd-Arábia irányába

1955-ben a Dzahránnal kapcsolatos tárgyalások idején döntött úgy a Szovjetunió, hogy megpróbál kapcsolatot kiépíteni Szaúd-Arábiával, azzal az országgal, amelyik leginkább tekinthető az Amerikai Egyesült Államok szövetségesének a térségben. Először csak óvatos tapogatózásba kezdtek a szovjetek, a kereskedelmi kapcsolatokat akarták felélnékníteni, pontosabban létrehozni. A kereskedelem nem tekinthető nagyarányúnak a két ország között, általában egy-egy cikkre korlátozódott – építőipari, illetve könnyűipari termékek –, már ha egyáltalán engedélyezték az adás-vételét. A legtöbb esetben, egy harmadik, közvetítő országon – elsősorban Libanonon – keresztül végezték a kereskedelmet. Széles körben álltak bojkott alatt a szovjetektől származó áruk, és ez így is maradt 1958-ig. Ezen felül azonban voltak Szaúd-Arábiának kereskedelmi kapcsolatai a keleti blokkal. Már 1955-ben volt érintkezés Magyarország és Szaúd-Arábia között, mégpedig a hidzsázi vasúttal kapcsolatban, ugyanis magyar cégek is pályáztak a vonal kiépítésére az év szeptemberében. Bár a pályázatot nem nyerte meg Budapest, mégis elégedett volt azzal a szaúdi fél, ugyanis 1955. decemberében felvetette a damaszkuszi magyar követségen keresztül, hogy szívesen kötnének kereskedelmi megállapodásokat Magyarországgal. Azonban a magyar fél az államközi megállapodásokat – előzmény nélkül – túl korainak tartotta, és kérte a szaúdiakat, hogy tegyék lehetővé a beutazást az országukba és állítsanak ki vízumokat magyar vállalati alkalmazottaknak, hogy azok piackutatást végezhesenek. A magyar fél emellett egy keret-megállapodás megkötését ajánlotta, vagy bankok közötti együttműködés kialakítását, amely előfutára lehet egy komolyabb együttműködésnek.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban MNL) XIX-J-1-j Kis országok - Szaúd-Arábia 1945-1964 10377/1-0048. sz.

A kereskedelmi kapcsolatoknál nagyobb szerepe van a politikai kapcsolatkeresésnek, amely nem volt előzmény nélküli. A Szovjetunió volt az első, amely elismerte a harmadik szaúdi államot, pontosabban 1926-ban Nedzsd és Hidzsáz királyságát. A szovjetek szerint ez elengedhetetlen a régió fejlődése és függetlensége szempontjából, úgy tekintettek Ibn Szaúd országára, mint a kolonializmus bukásának első jelére. Emiatt a királyság volt az első közel-keleti állam, amellyel Moszkva diplomáciai kapcsolatot létesített. Azonban nem tartott sokáig a jó viszony: 1938-ban Ibn Szaúd egyoldalúan felbontotta a diplomáciai köteléket. Ennek ellenére a szovjetek többször próbálkoztak feleleveníteni a kapcsolatokat.

Ez elsősorban a szovjetek számára volt fontos: tisztában voltak vele, hogy mennyire lényeges ez a régió az Egyesült Államok számára. A politikai tapogatózások egyik legfontosabb sarokköve újra a szovjet diplomáciai képviselő kérdés volt az országban. Már 1955-ben felvetette a teheráni szovjet nagykövet a szaúdi nagykövetségen keresztül, hogy hivatalos diplomáciai kapcsolatot szeretnének létesíteni Szaúd-Arábiával és ezzel együtt követséget létrehozni az országban, valamint, hogy szívesen szállítanak fegyvert is a királyság számára, amennyiben erre van igény.¹⁰⁸

Emellett a nagykövet utalt arra is, hogy hazája megnevezési egyezményt kötné a monarchiával, illetve, hogy hajlandó lenne semleges állammá nyilvánítani Szaúd-Arábiát, amennyiben ebbe az Egyesült Államok és Nagy-Britannia is beleegyezne (ne felejtsük el, hogy 1955 az osztrák államszerződés éve). II. Szaúd meglehetősen hűvösen reagált ezekre a felvetésekre: se a nagykövetet nem volt hajlandó fogadni, se választ nem adott neki, ami – érthető módon – türelmetlenséget váltott ki a szovjet diplomatából. A szaúdiak a dzahráni amerikai nagykövetnek sem mondtak semmit azzal kapcsolatban, hogyan fognak reagálni a szovjetek fent említett terveire. Ez újabb eleme volt II. Szaúd bevett politizálásának, egyszersmind közvetett módon bírálta a britek és az amerikaiak szaúdi-arábiai politikáját, mert szerinte nem biztosítottak elég gazdasági és katonai támogatást az országa számára. Miközben az 1950-es években több 10 millió dolláros segínyt folyósított Szaúd-Arábiának Washington és ezt az összeget nem kölcsönalapon adta, tehát a királyságnak vissza sem kellett fizetnie azt (hangsúlyozandó, hogy ez az Aramco által fizetett juttatásokon felüli összeg volt). Emellett a fegyverszállítások mennyiségével sem volt elégedett a szaúdi király (1955 tavaszáig 60 darab páncélozott járművet és 5 darab B-26-os repülőt szállított le az Amerikai Egyesült Államok). Különösen nehezményezte

---

¹⁰⁸ PRO FO 371/114892 Es 1192/8, Foreign Relations of the United States, 1955-1957. Near East: Jordan-Yemen Volume XIII. Saudi Arabia (továbbiakban FRUS 1955-1957 SA) 261-263.

a király azt, hogy sugárhajtású repülőgépet egyikük sem hajlandó szállítani Szaúd-Arábia számára, miközben – állítása szerint – Izraelt a legmodernebb haditechnikákkal látják el mindketten.¹⁰⁹

Ettől függetlenül II. Szaúd lehetőség szerint próbálta kerülni az érintkezést a kommunistákkal, elsősorban vallási meggyőződésből. Valószínűsíthető viszont, hogy a tanácsadóinak legalább egy része támogatta a szovjetekkel való kapcsolatfelvétel gondolatát, élükön Juszuif Jászinnal¹¹⁰, aki ráadásul megpróbálta kisebbiteni a jelentőségét és következményét is ennek. Főleg annak fényében igaz ez, hogy a szaúdiaknak 1955-re nagyjából már volt képük arról, hogy milyen politikát akar folytatni a Szovjetunió a Közel-Kelet térségében. Nem lehetetlen, hogy a többi arab államhoz hasonlóan azért lettek volna hajlandóak együttműködni Moszkvával, hogy ezzel erős támogatót szerezzenek Izrael ellenében, hiszen eddigre egyértelművé vált, hogy a Nyugat a zsidó államot támogatja az arabokkal szemben. Ezzel esetlegesen rá lehetett volna kényszeríteni az Egyesült Államokat a nagyobb katonai szállításokra.

Van a brit Foreign Officeba érkező jelentéseknek egy másik, nagyon értékes eleme is: jól megjelenik bennük az, hogy szinte mindenki gyengekező, manipulálható uralkodónak tartotta II. Szaúdot (ez az állítás azonban korántsem állja meg a helyét, legalábbis jó néhány esetben nagyon is ravasz döntéseket hozott a király), és bár nyíltan sehol nincs kimondva, érezhető a jelentésekből a lenézés. Emellett kiválóan megfigyelhető a britek aggodalma, hogy esetleg Jászinek elszámítják magukat „gőgös elbizakodottságukban”, és a szándékoltnál nagyobb befolyást fognak adni a Szovjetunióknak, valóban engedélyezik nagykövetség nyitását Szaúd-Arábiában. Ennek következtében megindulhatna a kommunista térnyerés a sivatagi királyságban. Igazából ennek a félelemnek nem volt alapja, hiszen a térségben eleve ritkán működtek a kommunista pártok legalisan, Szaúd-Arábiában pedig nem létezett hivatalos kommunista párt (sőt, egyáltalán semmiféle párt sem). Néhány, munkások jogait védő csoport létrejött ugyan (ezek is inkább ad hoc módon, semmint szervezetten), de ezek sem egységes ideológiával, sem egységes politikával nem rendelkeztek, így együttműködni sem voltak képesek, ez pedig még egy szakszervezet esetleges létrejöttét is megnehezítette, nem hogy egy munkásság jogait védő párttét egy pártéttel (és demokratikus hagyományokkal) nem rendelkező országban. Ettől függetlenül ez ténylegesen aggasztotta mind a brit, mind az amerikai nagykövetet. Többször fordultak kormányaikhoz, hogy megpróbálhassák megakadályozni, hogy a szaúdi uralkodó engedélyezze a szovjet nagykövetség megnyitását. Még ajánlásokat is tettek a State Departmentnek

---

¹⁰⁹ PRO FO 371/114876 Es 10338/1, PRO FO 371/114876 Es 10338/9, illetve PRO FO 371/114892 Es 1192/1

¹¹⁰ Ebben az időben Fejszál távollétében helyettes külügyminiszter.

és a Foreign Office-nak arra vonatkozóan, hogyan kellene megpróbálni bemutatni a valós veszélyt, amit a kommunisták jelenthetnek II. Szaúdra és államára nézve. 1) Kétséges, hogy a szovjetek valóban csak diplomáciai tevékenységet végeznének, 2) a háddzsot álcaként használnák fel arra, hogy kommunista ügynököket szivárogtassanak be az országba¹¹¹, 3) valószínű, hogy a kommunista térnyerést éppen az uralkodó elit szenvedné meg leginkább.¹¹²

Egyértelműen kiderült a brit álláspont, miszerint a kormányuk nem fogja hagyni megfélemlítettetni magát és nem fog változtatni a politikáján Szaúd-Arábia irányában, ami viszont jó eséllyel rontani fog a két ország közötti viszonyon, hacsak a monarchia nem tesz le arról a szándékáról, hogy felveszi a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval. Mire azonban ez a jelentés elment 1955. augusztus 17-én, II. Szaúd már fogadta a szovjet küldöttséget, ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy még nagyobb nyomást akart gyakorolni a Nyugatra. Itt személyesen vetette fel a nagykövetség létrehozásának ajánlatát a szovjet követ a királynak, illetve javasolta, hogy kezdjenek tárgyalásokba a jövőbeli fegyverszállításokról. II. Szaúd – legalábbis a brit nagykövet forrásai alapján – nem adott egyelőre választ ezekre a kérésekre. Egyszersmind a követ megjegyezte, nagy a valószínűsége annak, hogy a szaúdiak nem is akarják közölni vele hivatalosan, miként is fognak reagálni a szovjet ajánlatra, emiatt nemtetszését is kifejezte. Valójában a Buraimi-fiasco miatt (egy kevesebb, mint 2000 négyzetkilométeres oázis hovatartozásának kérdése) ezen egyáltalán nem lehet csodálkozni.¹¹³

Később a teheráni szaúdi követség közölte az ottani amerikai nagykövettel, hogy milyen ajánlatot tettek a szovjetek, külön kihangsúlyozva a megnehtámadási egyezményt, ezzel próbálván nyomást gyakorolni Washingtonra. A szaúdiak ismét nemtetszésüket fejezték ki a brit és amerikai politikára vonatkozóan. A már korábban említett kérdések jöttek elő ebben az időben a szaúdi–amerikai tárgyalásokon. II. Szaúd újra és újra megemlítette, hogy kevesli a gazdasági támogatást, nem értette (vagy nem akarta megérteni), hogy a közvetlen állami „segélyhez” szükséges a Kongresszus beleegyezése. Ez jelentősen megbonyolította a dolgokat, mivel igen nehéz volt megmagyarázni a szenátoroknak, hogy egy olyan ország, amely évente dollár-százmilliókat nyer az olajüzleten, miért szorul rá a segélyezésre. Az amerikaiaknak az sem volt világos, miért kellett megszüntetni az 1951-től érvényben lévő fejlesztési programot, az úgynevezett „Point Four”.¹¹⁴

---

¹¹¹ Nem volt teljesen alaptalan elképzelés, mivel ebben az időszakban évente nagyjából húszan érkeztek háddzsra a Szovjetunió területéről. Ivo J. Lederer és Wayne S. Vucinich (szerk.): *The Soviet Union and the Middle East*. Hoover Institution Publications. Stanford, 1974. 196-197.

¹¹² PRO FO 371/114876 Es 10338/2

¹¹³ PRO FO 371/114876 Es 10338/3, Es 10338/4

¹¹⁴ FRUS 1955-1957 SA 257-259.

Sem az amerikaiak, sem a britek nem tudták, meddig hajlandó elmenni a király azért, hogy kikényszerítse az akaratát. Ebben rejlett a legnagyobb veszély szerintük, ugyanis könnyen előfordulhatott volna, hogy mire a szaúdiak rájönnek, nem képesek eredményt elérni a kommunista rémkép Nyugat előtti lebegtetésével, addigra a szovjetek már megvetik a lábukat az Arab-félszigeten. Nem egyszer előkerült a király személyi titkárának, Abdalláh Bakhlairnak a neve, mint aki komoly befolyással lehet a királyra, és aki meggyőződéses antikommunista volt. Emiatt jelentős tényezőként számolhattak vele a britek és az amerikaiak is abban, hogy sikeresen tántorítsák el II. Szaúdot a szovjet kapcsolatfelvételtől. Ezzel kapcsolatban még az iráni sahnak, Reza Pahlavinak is elejtettek néhány megjegyzést. Eszerint mind London, mind Washington jó néven venné, ha a sah felhívná a szaúdi király figyelmét a szovjetek jelentette valódi veszélyre. Hogy ez megtörtént-e vagy sem, nem jelenik meg a brit követi jelentésekben. A britekre olyannyira jellemző mentalitás viszont szépen látható ezen dokumentumokban is: hadd próbálkozzanak az amerikaiak a szovjetek távoltartásával a félszigettől, ők támogatják őket, ahol szükséges, de nem fognak tevékenyen részt venni ebben, mivel Szaúd-Arábia úgyszólván amerikai érdekszférába tartozik.¹¹⁵ Ez a fajta hozzáállás az egész korszakban jelen van a britek részéről.

A kérdést bonyolítja az is, hogy sok amerikai politikus, köztük leginkább New York akkori kormányzója, Averell Harriman, úgy gondolta, sokkal határozottabb Izrael-párti politikát kellene folytatnia az Egyesült Államoknak, több segínyt biztosítani a zsidó állam számára. Ettől függetlenül is folyamatosan erősödött az Izrael-párti lobby, azonban Harrimanen keresztül nagy nyilvánosságot is kapott. Egyes vélekedések szerint ez az egyik tényező, ami határozott állásfoglalásra készítette Szaúd-Arábiát: ismét Washington felé fordult, nehogy kiessen az amerikaiak „kegyeiből”. Ez a vélekedés két tényezővel nem számolt. Az egyik, hogy előfordulhatott volna, hogy ez a szituáció éppen az ellenkező hatást váltja ki II. Szaúdból, mint amit reméltek, tehát éppen, hogy a szovjetek felé kezdett volna el orientálódni. A másik pedig, hogy az uralkodó – büszkesége folytán – nagy valószínűséggel nem fogadta volna el azt, hogy a véleménye kikérése nélkül kész helyzet elé állítsák, ráadásul még arra is megvolt az esély, hogy az erőteljesebb Izrael-barátságot árulásként kezelte volna. A másik oldalról viszont a szovjetek új közelkeleti politikája sokkal inkább az arabok megelégedésére szolgált. Talán bizonyos szempontból még a szaúdiak számára is, hiszen igaz ugyan, hogy a Szovjetunió gyanús lehetett a hirtelen

---

¹¹⁵ PRO FO 371/114876 Es 10338/5

barátságos gesztusaival, mégis egyértelmű, hogy nem Izrael-párti, inkább a bandungi konferencia elveihez hasonló politikát folytat a Közel-Kelet térségében (legalábbis jelenlétének első szakaszában).¹¹⁶

Az amerikai külügyminisztériumot aggodalommal töltötte el a szovjet tapogatózás. Hamar kiderült azonban, hogy Szaúd-Arábia, a zarándokok és az iszlám szent helyeinek biztonságára hivatkozva lehetőleg el szeretné kerülni a diplomáciai kapcsolatfelvételt a Szovjetunióval, amit támogatott Washington. A brit levéltári iratokból az is kiderül (ismét), hogy II. Szaúd a politikájában erőteljesen épített arra, hogy minél több engedményt tudjon kicsikarni az Amerikai Egyesült Államok kormányából¹¹⁷. Éppen emiatt az amerikaiak nem is gondolták komolyan a király szándékát, de túlzás lenne azt állítani, hogy egyáltalán nem tartottak attól, hogy a szovjetek valahogy az Egyesült Államok ellen fordítják a királyságot.¹¹⁸

1955. augusztus 31-re vált biztossá, hogy II. Szaúd nem fog engedni a szovjeteknek. Ezen a napon közölte ugyanis Abdalláh Bakhlair a dzsiddai brit megbízottal, Horace Phillipsszel, hogy Szaúd-Arábia semmilyen kapcsolatot nem fog létesíteni a Szovjetunióval, legalább annyira politikai, mint vallási okokból, függetlenül attól, hogy sokan vannak a királyi udvarban, akik ebbe az irányba akarják terelni az uralkodót. Jogos a feltételezés, hogy Bakhlair ezt azért mondhatta – a király megbízásából –, hogy a brit kormányt rászorítsa a szorosabb együttműködésre.¹¹⁹ Phillips úgy gondolta, hogy akár változtat a brit kormány a politikáján, akár nem, II. Szaúd nem fog lepaktálni a szovjetekkel, legfeljebb akkor, ha a Nyugat valamivel külön kiprovokálja azt, tehát érdemi lépéseket nem kell tenniük az ügyben. Ezt követően, egy szeptember 14-ei jelentésből kiderül, hogy a brit megbízottnak igaza volt: a szaúdi király másodjára már nem volt hajlandó fogadni a teheráni szovjet követet, sőt egyértelművé tette azt is, hogy a két ország nem fogja felvenni egymással a diplomáciai kapcsolatot.¹²⁰

Az 1955-ös év végeztével lényegében megszűnt a szovjetek szaúd-arábiai tapogatózása, amely teljességgel érthető a már kezdetben is jelenlévő, meglehetősen felemás szaúdi viselkedés, illetve a hamarosan bekövetkező hűvös visszautasítás miatt.¹²¹

---

¹¹⁶ PRO FO 371/114876 Es 10338/7

¹¹⁷ Részben igaz, hogy ezen túl nem voltak nagy tervei, vagy előremutató célkitűzései II. Szaúdnak, mindenesetre a taktikája nagyon is jól működött egészen 1958-ig, és az azután következő „bukása” sem csak rajta múlt.

¹¹⁸ PRO FO 371/114876 Es 10338/8

¹¹⁹ Nem szabad elfelejteni, hogy 1955-ben, még a szuezi válság előtt, a fő politikai hatalom a Közel-Keleten Nagy-Britannia (és Franciaország), nem pedig az Egyesült Államok.

¹²⁰ PRO FO 371/114876 Es 10338/9, PRO FO 371/114876 Es 10338/10

¹²¹ A korábbi eredménytelenségtől függetlenül azonban Moszkva újrapróbálkozott 1958-tól

Az „arab hidegháború” kiéleződése

Ahogy már volt róla szó, II. Szaúd szinte rettegett attól, hogy Irak vezetésével koalíció alakulhat ellene, így miután Irak és Törökország aláírták a Bagdadi Paktumot, Egyiptom és Szaúd-Arábia kölcsönös védelmi egyezményt írt alá 1955 októberében, és mindent megtettek a felek annak érdekében, hogy megakadályozzák Jordánia és főleg Szíria paktumhoz való csatlakozását. Külön érdekesség, hogy II. Szaúd ugyanazt a módszert használta Irak, Jordánia és Szíria lakosságán, amelyet egy évvel később Egyiptom majd rajta használ: rádiós propagandával próbálja fellázítani a helyi lakosságot az „istentelen” vezetőkkel szemben, akik nem tesznek semmit azért, hogy segítsék az arab ügyet Izraellel szemben. Ezek mellett megpróbálta lefizetni a vezető politikusok egy részét is (ezt a taktikát is rendszeresen alkalmazta, és ez később komoly következménnyel járt számára: közvetett módon elvezetett a hatalma elvesztéséhez).

II. Szaúd nem volt a mértékletesség híve, és ahogy már szó esett róla, nem mindig ismerte fel a politikai realitásokat. Emiatt voltak erősen megkérdőjelezhető döntései. Erre az egyik legjobb példa az, hogy teljes mértékben kiállt az egyiptomi vezető mellett még meglehetősen kényes kérdésekben is: az 1955 szeptemberében bejelentett egyiptomi–szovjet fegyvervásárlási szerződést is üdvözölte és részben ez segítette elő a fentebb említett kölcsönös védelmi egyezmény aláírását 1955 októberében. Sőt még ezen is túlment II. Szaúd: támogatta Nasszer azon döntését, hogy államosítsa a Szezei-csatornát, ez pedig felért egy arculcsapással mind az Egyesült Államok, mind Nagy-Britannia irányában, bár akkorra az utóbbival már eléggé megromlott a királyság viszonya, sőt a szezei válság kitörésekor meg is szakította Nagy-Britanniával a diplomáciai kapcsolatot (ahogy Franciaországgal is).

Az Egyiptommal megkötött kölcsönös védelmi egyezmény után egyiptomi katonai tanácsadók és kiképzők érkeztek Szaúd-Arábiába, és párhuzamosan tevékenykedtek az 1951 óta az országban lévő amerikai kiképzőmisszióval. Ez azt a benyomást keltette, hogy a szaúdiak nem bíznak az amerikaiakban és jobbnak látták, ha arabok is részt vesznek a katonáik felkészítésében. Ezzel azonban együtt járt az, hogy sok szaúdi újonc közvetlen kapcsolatba került az arab nacionalizmus eszméjével, első kézből hallották az új ideológiát, ez viszont káros következményekkel járt Szaúd-Arábiára nézve a szezei válságot követő években. Pontosan az egyiptomi kapcsolat miatt 1955-ben a sivatagi királyságban is létrejött a Szabad Tisztek Mozgalom egyiptomi mintára, akik megpróbálták átvenni a hatalmat az országban, sőt Fejszált meg is akarták öletni, azonban nem jártak sikerrel, a résztvevők nagy többségét kivégezték, majd II.

Szaúd elrendelte a hadsereg megtisztítását, ami részben azzal járt, hogy jól kiképzett, hozzáértő katonák is áldozatul estek a tisztogatásnak.¹²²

A Bagdadi Paktum aláírói között folyamatosan terjesztették a szaúdi és egyiptomi propagandát a semlegesség és az önálló politizálás fontosságáról, viszonylag kevés eredménnyel. Jordániában azonban sikeresnek tekinthető Kairó és Rijád akciója, hiszen elérték, hogy Ammán nem csatlakozott a katonai szövetséghez: válság alakult ki Jordániában, egymás után több kormányváltás is történt, sőt még annak is megvolt a veszélye, hogy Huszein királyt letaszítják a trónjáról. Ez ugyan nem következett be, de jelentősen legyengült az ország, tehát ebből a szempontból nagyon is sikeresnek tekinthető a szaúdi–egyiptomi együttműködés.

Belpolitikai szempontból viszont nagyon visszás helyzetet eredményezett II. Szaúd politikája: a befolyásos réteg (vallástudósok, törzsi vezetők, a Szaúd család tagjai) döntő többsége nem értett egyet királya döntéseivel, sőt nagy részüket elítélte. Emiatt II. Szaúd próbálta enyhíteni a belső feszültséget és mind nagyobb hangsúlyt fektetett a *vahhábita* hagyományok betartására, egyre nagyobb hatalmat adott a vallásos rendőrségnek (mely nem egyszer vissza is élt ezzel). Így beleavatkozott évszázados törzsi szokásokba a vallás nevében, ezzel pedig éppen az ellenkező hatást érte el, mint amit eredetileg akart: még azok is nemtetszésüket fejezték ki, akiket addig nem érintett II. Szaúd politikája. Egyes törzsek még fel is lázadtak ellene, és a konfliktusokat csak tárgyalásos úton sikerült rendezni (bár II. Szaúd nem egyszer bevetette a katonaságot).¹²³

1955 végétől aztán fokozatosan egyre feszültebbé vált a viszony Szaúd-Arábia és Egyiptom között, kiélesedett az „arab hidegháború”. Valójában ez nem csak Rijád és Kairó szembenállását jelentette, hanem minden monarchia és Egyiptom szembenállását. Az utóbbi volt az, aki az arab nacionalista, republikánus felfogást hangoztatta, amely önmagában materialista ideológia, alapvetően a vallást nem tekintette politikai tényezőnek. Bár Nasszer kezdetben elfogadta az iszlámista politikai szervezet, a Muszlim Testvérek Szervezete ténykedését, de ez hamar megváltozott és ő maga iszlámellenessé vált (legalábbis ami a vallás politikai szerepvállalását jelentette). 1954. október 28-án (nem sokkal azután, hogy Nasszer átvette a hatalmat Nagib tábornoktól) merényletet kíséreltek meg az egyiptomi vezető ellen. Mint kiderült, a Muszlim Testvériség egyik tagja próbálta meggyilkolni, ezt pedig Nasszer nem hagyta megtorlatlanul:

---

¹²² Nathan J Citino: i.m.: 78. Nadav Safran: i.m.: 81. Safran a könyvében a szaúdi Szabad Tisztek Mozgalmával kapcsolatban a State Department, Bureau of Near Eastern Affairs Research and Intelligence csoportjának 7144-es számú jelentésére hivatkozik. A jelentés megtekintésére nem volt módom, és Safran könyvén túl egyedül Sarah Yizrael: *The remaking of Saudi Arabia* című könyvében említik magát a puccskísérletet, de konkrétumok nélkül. Ezért a Fejszál elleni merényletre vonatkozó információt fenntartásokkal kell kezelni.

¹²³ Nadav Safran: i.m.: 77-81.

több ezer embert börtönöztek be, a szervezet vezetői közül hetet kivégeztek. A Muszlim Testvériségnek menekülnie kellett. Szaúd-Arábia pedig örömmel fogadta be,¹²⁴ hiszen ezzel rengeteg támogatót szerzett a laikus Egyiptommal szemben: a nasszerizmus elleni harcához ezzel ideológiai alapot kapott az iszlámizmus képében.¹²⁵

Bár az arab nacionalizmus alapvetően kevés követőre akadt Szaúd-Arábián belül, ez mégsem jelenti azt, hogy egyáltalán nem voltak, akik magukénak érezték az eszmét. Már az 1940-es években megfigyelhető volt az újonnan elkülönült társadalmi réteg, a munkásság létrejötte. Ezen munkásság az amerikai olajcégnek, az Aramcónak dolgozott. Első sztrájkjára már 1945-ben sor került a borzasztó munkakörülmények (alacsony biztonság, hosszú munkaórák és hetek, fizetett szabadság hiánya) és az alacsony fizetés miatt. Ez a munkásság ekkor még azonban teljes mértékben külföldiekből került ki, tehát szaúdi nem dolgozott a cégnek. Mégis néhány évvel később ezen előzményeknek komoly következményei lesznek: az 1950-es évek első harmadára már szaúdi munkásokat is alkalmazott az Aramco és ők is átvették külföldi társaik eszméit, aminek következtében az arab nacionalizmus gyökeret tudott verni a sivatagi királyságban is. A munkások 1947-re már elérték, hogy törvényileg szabályozzák a munkaórák és a munkanapok számát, valamint a fizetett szabadságokat (az más kérdés, hogy ekkor még ezen megállapodást nem nagyon tartotta be az Aramco). 1952-re pedig létrehoztak egy bizottságot, amely lényegében szakszervezetként működött. A kéréseik között szerepelt a bérek növelése, új szállás biztosítása, arab nyelvű továbbképzés, azonban ezeket a kéréseket is elutasította az amerikai olajcég. 1953 októberére viszont már volt olyan erős az arab nacionalizmus hatása, illetve az engedetlenség is odáig növekedett, hogy immár több mint 20 ezer munkás utasította vissza a munkafelvételt. A szaúdi lakosság egy része szimpatizált is velük. A kormányzat statáriumot hirdetett és kivezényelte a katonaságot a sztrájkoló munkások ellen, azok viszont nem voltak hajlandóak tüzet nyitni a munkásokra. A helyzetet az oldotta meg, hogy az Aramco hajlandó volt engedni: átlag 20%-os fizetésemelést kapott mindenki, valamint javultak a munkások lakhatási körülményei, étkeztetésben és oktatásban részesültek, azonban továbbra is tilos volt szakszervezetet létrehozniuk. A sztrájk véget ért november 1-jén, de hatása nem múlt el: egyértelművé vált, hogy az arab nacionalizmusnak Szaúd-Arábiában is számos híve van. A következő három évben a szaúdi kormány és az Aramco mindent megtett, hogy megakadályozza szakszervezetek létrehozását, és azt, hogy a munkásság egységesen, szervezeten tudjon fellépni.

---

¹²⁴ PRO FO 371 114874 Es 1015/2.

¹²⁵ J. Nagy László: i.m.: 110., Rachel Bronson: i.m. 70.

1956-ra a helyzet megváltozott. Már Szaúd-Arábiában is olyan erős volt a Nyugat-ellenes légkör, hogy amikor az év nyarán II. Szaúd Dzahránba látogatott, hatalmas zúgolódó tömeggel kellett szembesülnie, amely antiimperialista szlogeneket hangoztatott és követelte az amerikai bázis felszámolását, valamint politikai jogokat, magasabb fizetést és az amerikai munkásokkal egyenlő elbánást. Erre válaszul II. Szaúd betiltotta a sztrájkokat, amivel csak annyit ért el, hogy még többen szüntették be a munkát (ez persze még mindig kevés volt ahhoz, hogy megálljon az olaj kitermelése). Erre reagálva parancsba adta a munkásvezetők bebörtönzését és fizikai bántalmazását. Igaz ugyan, hogy II. Szaúd a sztrájkokat elfojtotta ezzel, de valójában Nasszer malmára hajtotta a vizet, hiszen egyre többen és többen kezdték magukénak vallani az arab nacionalizmus eszméit, és egyre komolyabbá vált az ellenállás II. Szaúd uralmával szemben, és nem csak a munkásság részéről. Ebben az időszakban jött létre a Szabad Hercegek nevű társulás, amely Szaúd-Arábia fiatalabb, külföldön tanult hercegeit foglalta magába, azokat, akik komoly politikai reformokat akartak a sivatagi királyság számára.¹²⁶

Miután a szuezi válság véget ért és a nasszerizmus soha nem látott mértékben megerősödött, II. Szaúd kénytelen volt változtatni a prioritásain: a Nyugathoz kezdett el húzni és Egyiptomtól próbált távolságot tartani. Érthető ez a lépése, hiszen csak a Nyugat menthette meg az arab nacionalizmus következményeitől, amelynek veszélye nem volt elhanyagolható Szaúd-Arábiára nézve, még úgy sem, hogy az országon belül csak pár ezres munkásrétegről beszélhetünk, akik magukénak vallották annak elveit, és rendszeresen hangoztatták is azokat. Mivel a szaúdi gazdaság nagy részben az olajbevételektől függött, egy esetleges általános sztrájk az olajcég dolgozói között nagyon komoly következménnyel járhatott volna. A másik, a munkások elégedetlensége szempontjából legalább ilyen problémás létesítmény a dzahráni repülőtér volt, ahol szintén fennálltak a rossz munkafeltételek. Ráadásul Nasszer is szította a feszültséget a konzervatív monarchia elleni folyamatos propagandájával, amely a rádiókból szólt.¹²⁷

II. Szaúd politikája 1953 és 1956 között nehezen átlátható, első látásra talán nem is tekinthető túl átgondoltnak, mindenesetre néhány kérdésben nagyon is következetesnek bizonyult. A legfontosabb, hogy valóban próbálta szem előtt tartani Szaúd-Arábia érdekeit a Közel-Kelet változó politikai viszonyait figyelembe véve (nem szabad elfelejteni, hogy lényegében a saját tulajdonának tekintette az országot). Emiatt viszont úgy tűnhet, hogy sok kérdésben ad hoc módon döntött, valójában azonban bizonyos döntései éppen, hogy logikusak voltak. Egyyszerre próbált jó viszonyra törekedni Egyiptommal, támogatta annak külpolitikáját s ezzel

---

¹²⁶ Nathan J. Citino: i.m.: 78; Alexei Vassiliev: i.m.: 686-689.

¹²⁷ Nadav Safran: i.m.: 74., Rachel Bronson: i.m.: 74-75.

együtt az arab nacionalizmust, valamint névlegesen elkötelezte magát a semlegesség mellett is. Belpolitikájában ugyanakkor nagyon erősen elnyomott minden törekvést, ami valamiféle változást akart elérni. Ez a kettősség nagyon jól látszik II. Szaúd döntéseinél. A hátránya viszont az volt, hogy erősen függött a külpolitikai viszonyoktól és a régió más szereplőitől, így amikor Nasser szembefordult Szaúd-Arábiával, II. Szaúd elvesztette politikájának egyik pillérét, ami később a trónjába is került.

A Buraimi-incidens

A konfliktus előzményei

A már említett, szövetségi rendszerekhez való kapcsolaton túl más is terhelte Szaúd-Arábia és az Egyesült Államok, valamint Nagy-Britannia viszonyát az 1950-es évek közepén. A legkomolyabb feszültséget a Buraimi nevű oázis hovatartozása jelentette a felek között. Ez a kevesebb, mint 2000 négyzetkilométeres régió a mai Omán területén található – annak észak-nyugati határa közelében – és az Egyesült Arab Emírségekkel (pontosabban Abu Dzabival) határos. Az 1950-es években azonban vitatott terület volt: a birtoklásáért Szaúd-Arábia, Abu Dzabi és Omán folytatott küzdelmet, amely hosszú éveken keresztül konfliktusforrást jelentett, hiszen a kérdés újra és újra előjött a felek között. Bonyolította az egész ügyet, hogy Omán és Abu Dzabi is brit érdekszféra volt, és a korona folyamatosan beavatkozott az eseményekbe, emiatt pedig Szaúd-Arábia először csak távolságtartóan, majd egyre ellenségesebben viselkedett Nagy-Britanniával szemben. Majd pedig, miután bebizonyosodott, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem áll ki Szaúd-Arábia mellett az ügy kapcsán, Rijád viszonya az Eisenhower-kormánnyal is hűvössé vált.

A Buraimi-viszály nem az 1950-es években kezdődött, előzményei az 1940-es évek végéig vezethetőek vissza. Azonban már az első szaúdi állam idején, az 1700-as évek végén és az 1800-as évek elején is szerepet játszott a régió hatalmi politikájában a kis oázis, hiszen az Arab-félsziget azon területén csak itt állt rendelkezésre víz elegendő mennyiségben ahhoz, hogy a környékbeli törzsek állatait el tudja látni. Emiatt folyamatos harcok dúltak a régióért. Pontosan előnyös helyzete miatt, ha egy törzs a környékbeli többi törzset az uralma alá akarta hajtani, akkor mindenképpen szüksége volt Buraimire. A vahhábiták tudták ezt és Abdel-Aziz ibn Szaúd trónra kerülése után nem sokkal, 1795-ben megszállták a területet, 1800-ra pedig nagyjából megszilárdították a szaúdi fennhatóságot. Szultán ibn Ahmed, Omán akkori emírije próbálta visszahódítani a területet a Szaúdoktól, de nem járt sikerrel: miután vereséget szenvedett, három évre fegyverszünetet kötött Dárija urával. A harcok beszüntetése kapóra jött Abdel Aziz ibn Szaúdnak is, hiszen így teljesen Mezopotámia irányába fordíthatta a figyelmét. Szultán azonban nem hagyta annyiban, hanem Hidzsáz uraival – a Hásimitákkal – lépett szövetségre, hogy visszaszorítsa a Szaúdokat. Ezúttal sem járt sikerrel, sőt, a vahhábita csapatok egészen Maszkatig nyomultak, ahol egy „megbízottat” hagytak a helyi vezetők szemmel tartására. A probléma Omántól függetlenül oldódott meg: Kerbela 1801-es kifosztása után (és vélhetően

ezen okból), 1803-ban meggyilkolták Abdel-Azizt. Nem sokkal később az első szaúdi állam felbomlott, de a terület hovatartozása tisztázódott.

Már a 18. század felénél rájött Nagy-Britannia a Perzsa-öböl fontosságára: komoly kihátással volt az Indiai-óceánon zajló kereskedelemre. India pedig a brit korona legfontosabb gyarmata volt, az azzal való kereskedelem kulcsfontosságú kérdésnek bizonyult. A labilis politikai viszonyokkal rendelkező Perzsa-öböl emiatt veszélyforrást jelentett. Elég csak a vahhábita hadjáratokra gondolni (amelyek nem egyszer kalózkodásba csaptak át), de meg lehet említeni a szomszédos emírségek katonai vállalkozásait is. Napóleon 1798-as veresége után a térségből a brit diplomácia nyomására lényegében kiszorultak a franciák, a kereskedelem fő haszonélvezőjévé Nagy-Britannia vált. Ehhez az is kellett, hogy a Szultán ibn Ahmedet a trónon követő Szaid ibn Szultán felismerte azt, hogy a térség nagyon instabil, és ahhoz, hogy szilárd berendezkedést tudjon kialakítani, szüksége van a britekre. Így tehát lényegében „behívta” az briteket a területre (miközben az oszmánok felszámolták az első szaúdi államot). A britek érdekeltsége tehát innen eredeztethető. A 19. század második felétől kezdődően mind közvetlenebb befolyást gyakoroltak a térségre: a kis, öböl menti sejkségekkel egyesével szerződést kötöttek, amelynek értelmében Nagy-Britannia vált a protektorukká, innentől az angolszász szakirodalomban használt nevük a Trucial States vagy Trucial Shaykdoms (azaz Szerződéses vagy Szerződésben Kötelezett Államok, illetve Sejkségek).¹²⁸

Buraimi kérdése az évszázadok során rengetegszer előkerült, de a helyi, koncentrált konfliktus jellegét nem nötte ki az 1940-es évek végéig. Annak oka, hogy a lokális problémakörből globálissá vált a Buraimi-ügy a nemzetközi viszonyok megváltozásában keresendő. A terület hovatartozása a korábbi évszázadokban elsősorban presztízskérdés volt: a nagyhatalmi szerep fenntartásához szükséges volt, hogy minél több terület tartozzon egy adott ország fennhatósága alá. A briteknél a presztízsz mellett elsődleges fontosságú volt a kereskedelem, valamint a nyugodt „szomszédság” biztosítása India számára. Ez azonban megváltozott 1947 után, hiszen India elnyerte a függetlenségét. A második világháborút követően a Perzsa-öböl régiója felértékelődött gazdasági szempontból – Indiától függetlenül is –, mivel az öbölben található kőolajkincs kulcsfontosságú volt Európa újjáépítésében. Emellett az is fontos szempont volt, hogy a Szerződéses Sejkségekből érkező fekete aranyért London a saját valutájával, font sterlinggel tudott fizetni, és ezáltal olcsóbban jutott hozzá, mintha amerikai dollárban kellett volna, hogy megvegye. Ráadásul a felesleget tovább is tudta adni, immár dollárért cserében, így extraprofitra téve szert.

---

¹²⁸ Roby C. Barret 2011: 18-20., Alexei Vassiliev: i.m.: 706.

Szaúd-Arábia esetében kicsit más a helyzet. Először is – bár 1932-ben létrejött a sivatagi királyság és ki lettek jelölve az állandó határai – Ibn Szaúd folyamatosan kereste annak lehetőségét, hogy növelje az uralma alatt álló területek nagyságát, ezáltal biztosítván regionális hatalmi státuszát. Másodsor Ibn Szaúd azt vallotta (ahogy a korszakban sok más arábiai törzs vezetője is), hogy ha egy terület valaha az ősei birtokában volt, vagy korábban az ő érdekszférájukba tartozott, akkor joga van az országához csatolni. Valóban, ezen gondolkodásmód alapján Omán egy része tényleg Szaúd-Arábiához kapcsolódott: számtalanszor fizette a zakátot Rijádnak. Ebből a szempontból hosszú ideig a Szaúdok fennhatósága érvényesült a régióban. A többi érintett fél (Omán és Abu Dzabi) nem volt hajlandó alávetni magát Szaúd-Arábia akaratának. A konfliktus Nagy-Britannia miatt kezdte kinőni lokális kereteit: a korona nem hagyta, hogy akárki is veszélyeztesse az érdekeltségeit és ebben az időszakban a britek még keményen vallották a kolonializmus eszméit. Tovább nehezítette a kérdést, hogy a második világháborút követően egyre komolyabb szerepet kapott a kőolaj is, és az 1940-es évektől elterjedté vált az elgondolás, miszerint Buraimi alatt hatalmas olajmezők találhatóak.

A konfliktus első szakasza

1949-ben kezdődött el a viszály Szaúd-Arábia és Nagy-Britannia között. Ebben az évben az Aramco – szaúdi támogatással – kereső expedíciókat indított Katarba, illetve a mai Egyesült Arab Emírségek területére. Valójában már a vállalkozás megindítása előtt komoly viták voltak azzal kapcsolatban, hogy ténylegesen mekkora is az olajkincs Buraimi alatt, vagy található-e ott egyáltalán. A növekvő feszültségnek ez csak az egyik oka volt, a másikat a terület vitatott helyzete jelentette, ami leginkább abból fakadt, hogy a korszakot megelőzően Londont egyszerűen nem érdekelték Arábia belső ügyei. Ezért nem is foglalkozott a határok pontos megállapításával, az egyetlen, ami számított neki az a stratégiai szempont volt, azaz a vízi utak nyugalmanak biztosítása. Azonban ez megváltozott a második világháborút követően: a brit kormány engedélyt adott az Iraq Petroleum Company egyik leányvállalatának, a Petroleum Concessions Limitednek, hogy kőolajat keressen a területen. Így tehát mindkét érintett fél elkezdte a maga keresőexpedícióját szervezni a területre, kezdetben kisszámú személyzettel. Ezen körülmény pedig elég volt a terület hovatartozásának kérdésén felül a viszály kirobbanásához. Egyszermind pedig egyre növekvő ellentétet vezetett az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia között, hiszen mindinkább nyilvánvalóvá vált: másként képzelték el a kialakult kőolajrend fenntartását. Míg Washington ezt a magáncégek felhasználásával, a közvetlen politikai

beavatkozás mellőzésével gondolta megvalósítani, addig London ennek éppen ellenkezőjében gondolkodott. Ennek hangot is adott a brit fél: véleményük szerint közös kőolaj-politikát kellene folytatnia a Nyugatnak, mégpedig azért, hogy az együttes fellépés elejét vehesse az egyre inkább megerősödő arab nacionalizmus terjedésének. Az amerikaiak szerint viszont ez éppen az ellenkezőjét eredményezte volna annak, amit a britek szerettek volna: a nacionalisták megerősödését és a Nyugattal közös szembenállást hozta volna magával. Ez sértette volna az érdekeiket, és valószínűleg a második világháborút követően kialakult kőolajrend felbomlásához vezetett volna. Visszatekintve már látjuk, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak volt igaza a kérdésben, és a britek politikája pontosan odavezetett, amit az amerikaiak megjósoltak. A britek fokozatosan elvesztették a befolyásukat a Közel-Keleten.¹²⁹

Ibn Szaúd állítása szerint szaúdi törzsek éltek a területen (szám szerint összesen 8 faluban¹³⁰), ezért tehát az ő fennhatósága alá kell, hogy tartozzon az oázis. Nem tévedett: a terület lakosságának jó része Belső-Arábia különböző régióiból vándorolt ide, az itteni törzsek többsége valóban Szaúd-Arábiából „származott”. Azon állítása viszont, hogy már 155 éve áll szaúdi uralom alatt a terület nem volt igaz. Ezzel egy időben Ibn Szaúd azt is rendszeresen hangoztatta, hogy Omán és Abu Dzabi független államok és nem Nagy-Britannia kolóniái, ezért Szaúd-Arábia csak velük hajlandó tárgyalni a területről, a brit koronának az egészhez semmi köze nincs. Sőt, az oázis hivatalosan nem tartozott se a maszkati szultán, se az Abu Dzab-i emír joghatósága alá, valamint az említetteknek semmilyen hatályos szerződése nem volt Nagy-Britanniával, amely alapján a britek védnökként léphettek volna fel a kérdésben. Ez nem volt teljesen igaz, ahogy láttuk, hiszen a britek szerződésben álltak a legtöbb sejkséggel. A britek azonban az Aramco kutatótevékenysége miatt megkerülték Szaúd-Arábiát (és egyébként sem kezelték egyenlő félként) és rögtön az amerikai State Departmenthez fordultak megoldásért. Ott azt a választ kapták, hogy a legjobb az lenne, ha nemzetközi döntőbíróshoz fordulnának, és ezzel lezárhatnák az egész ügyet 1950-re. A britek ezt nem fogadták el. Jogos lehet a következtetés, hogy tisztában voltak vele, a nemzetközi bíróság nem nekik ítélné a területet, pontosan az Ibn Szaúd által felsorolt indokok miatt, azaz, hogy Omán és Abu Dzabi hivatalosan önálló államok.

---

¹²⁹Mohammad Zaid al-Kahtani: The Foreign Policy of King Abdulaziz. Doktori értekezés. Department of Arabic and Middle Eastern Studies, University of Leeds, 2004. 202-203., Nathan J. Citino: i.m. 20-21.

¹³⁰Al-Kathani 9 faluról számol be, de a brit források 8-at említenek:

Valójában azonban Nagy-Britannia a nemzetközi ítélet miatti presztízsveszteséget akarta elkerülni, illetve, ha a kérdésben ilyen könnyen engedett volna az precedensértékkel bírhatott volna a későbbiekben más államok számára.¹³¹

Ezután Nagy-Britannia követelte, hogy az olaj utáni kutatás álljon meg, egészen addig, amíg nem tisztázzák a terület hovatartozását. Ibn Szaúd ebbe viszonylag könnyen belegyezett, nem szerette volna, hogy teljesen elfajuljanak az indulatok a kérdés kapcsán a britekkel, hiszen ebben az időben még Nagy-Britannia volt az elsődleges hatalom a térségben, az Amerikai Egyesült Államok csak gazdasági partnerként volt jelen. Éppen Ibn Szaúd előzékenysége miatt tekinthető furcsának az, hogy 1950 elején az Angol-Iráni Kőolajvállalat (Anglo-Iranian Oil Company - AIOC)¹³² is olajmérnököket küld a területre szintén azért, hogy kőolaj után kutassanak, viszont nem álltak meg Buraiminél, hanem néhány szigeten is elkezdték a kutatást, és ezen szigeteket már jóval korábban a magáénak mondta Szaúd-Arábia. 1950. május 21-én a szaúdi kormány tiltakozott ez ellen: éppen a britek mondták, hogy amíg nem tisztázott a terület fennhatósága, addig minden olaj utáni kutatás tilos. Erre a brit kormány azt a választ adta októberben, hogy a szaúdiak területi igénye alaptalan, így tehát nincs joguk beleszólni az ott folyó kutatásokba, amelyeket immár két brit cég emberei végeztek.

1949 óta folyamatosan folytak az egyeztető tárgyalások az oázis hovatartozásáról Juszuf Jászín vezetésével, de hosszú időn keresztül nem vezettek eredményre. Végül Fejszál, a szaúdi külügyminiszter, látogatott el Londonba, ahol a tavasszal tárgyalássorozat kezdődött, ám a ramadán miatt félbeszakadt egy rövid időre. 1951 nyarán és kora őszén folytatódtak az egyeztetések a brit fővárosban, és bár többször tűnt úgy, hogy megegyezhetnek a felek ez nem következett be. Ennek oka elsősorban a felek rugalmatlanságában keresendő. Ezt még tetézte a britek gyakorlatiatlan felfogása: a Szaúdok hajlandónak bizonyultak engedni néhány kérdésben (közvetlenül nem Buraimihoz tartozó kérdéskörként a Perzsa-öböl kis szigeteinek hovatartozása, illetve azok felosztása), illetve kompromisszumkészebbnek bizonyultak, mint a britek. Ezzel szemben London semmiben nem akart engedni. Ráadásul – amerikai jelentések szerint – Fejszálék jól ismerték a Buraimi körüli viszonyokat, a pontos elhelyezkedését az oázisnak, a vitás területek fekvését, a helyi törzseket, egyszóval tájékozottak voltak a kérdésben. A brit fél viszont jóval kevésbé volt az, ráadásul eléggé lekezelően is viselkedett a tárgyalások alatt.

---

¹³¹ Roby C. Barret 2011: 28-30. Elham Manea: Regional Politics in the Developing World. The Case of the Arabian Peninsula. Yemen, Saudi Arabia, Oman. University of Zürich, Zürich, 2001. 108.

¹³² Korábbi nevén az 1909-ben alapított Anglo-Persian Oil Company, amelyből később a British Petroleum alakul meg.

Ezenfelül pedig kijelentette, hogy a határok megállapításánál csak letelepült népcsoport lakhelyei vehetőek figyelembe, nomád életmódot folytatóké nem. A probléma ezzel az, hogy a Buraimiben élők a kettő közé estek: bizonyos évszakokban vándoroltak, máskor pedig letelepedett életmódot folytattak. London egész hozzáállásából áradt a kompromisszumkészség hiánya és a gyarmattartó hatalom mereven elzárkózó, felsőbbrendű viselkedése.¹³³

Emiatt az ezzel kapcsolatos egyeztetéseket magasabb szintre kellett emelni: 1951 augusztusában Fejszál és Herbert Morrison, az akkori brit külügyminiszter-helyettes megállapodott abban, hogy összehívják egy konferenciát Dammamba, amelyre meghívják minden érintett felet (beleértve a vitás területek törzsi vezetőit is) és közösen próbálják megoldani a kérdést, miközben minden olajkutató expedíciót leállítanak. A tanácskozás-sorozatot meg is tartották 1952. január 28. és február 14. között, ám lényegi eredményt nem hozott. Bár a britek azt állították jelentéseikben, hogy a tárgyalássorozat nem megszakadt, csupán a tárgyaló feleknek más kötelezettségeiknek is eleget kellett tenniük (az nincs kifejtve, hogy mik is azok pontosan). Ez mégis hozzájárult ahhoz, hogy tovább romoljon a kapcsolat a britek és a szaúdiak között, pedig pár évvel korábban még igen jó viszonyt ápolt egymással a két ország. A második világháború alatt katonai tanácsadók és kiképzők érkeztek Szaúd-Arábiába, azonban nem bizonyultak megfelelőnek (nem tudták kezelni a beduinok felfogását, illetve szokásait), ezért még a háború vége előtt távoztak a sivatagi királyságból. A hidegháború kezdetét követően azonban újra brit katonák érkeztek az országba: 1947-ben 10000 beduin kiképzésére kaptak parancsot. A célkitűzés az Arab Légiónhoz (Transzjordánia britek által vezetett hadserege) hasonló ütőképes sereg létrehozása volt. Ezzel egy időben jó néhány magas rangú szaúdi (a királyi család tagjai) Nagy-Britanniába ment és az ottani katonai akadémiákon tanult. Ez az együttműködés alapvetően gyümölcsözőnek bizonyult, de a Buraimi-incidens okán egyre több súrlódás történt a felek között, és 1951-re megszűnt a britek kiképzőprogramja. Ekkor vetődött föl először az a lehetőség is, hogy Ibn Szaúd egyiptomi katonákat hív be az országába, hogy pótolja a brit kiképzést. Végül ezt a szerepet töltötte be a szintén 1951-ben alakult amerikai United States Military Training Mission dzahráni központtal. Ez rosszul érintette a briteket, hiszen azt az üzenetet közvetíthette volna a többi közel-keleti brit érdekeltség felé, hogy a korona meggyengült és itt az alkalom a cselekvésre, legyen szó akár előnyösebb kereskedelmi egyezmények kötéséről,

---

¹³³ Foreign Relations of the United States 1951. Volume V. The Near East and Africa. The Near and Middle East: multilateral relations. (továbbiakban FRUS 1951 NE) 330-332.

akár függetlenség kivívásáról. Emellett pedig dühítette a Foreign Office tisztviselőit az, hogy az amerikaiak a helyzetet kihasználva akarnak „nyerészkedni” a térségben¹³⁴

A brit levéltári források alapján a brit tisztségviselők nagy része eleve értelmetlennek tartotta a konferencia összehívását is – és kis túlzással mindennemű tárgyalást –, hiszen úgy gondolták, Ibn Szaúddal nem lehet egyezkedni, ő mindenképpen akarja Buraimi területét, egészében, és kisebb gesztusokkal semmire sem menni nála. Tehát állításuk szerint Ibn Szaúd képtelen a kompromisszumra. Ebben van némi igazság, elsősorban Ibn Szaúd jellemére vonatkozóan, miszerint meglehetősen makacs volt, de közel sem ésszerűtlen. Arról jótékonyan nem tesznek említést a jelentésekben, hogy a brit kormány sem mutatkozik túlzottan együttműködőnek. Az is megtalálható ezen iratokban, hogy kézzelfogható eredmény nem fog születni a kérdésben, egészen addig, amíg a szaúdi király nem változtat a hozzáállásán, és őszintén kételkedtek abban, hogy ezt önszántából megtenné. Így tehát két megoldási lehetőség mutatkozott: az egyik, ha nemzetközi döntőbíróvá bízják a kérdés megoldását – ez viszont komoly presztízsvesztést jelenthetne a briteknek –, a másik, ha egyoldalúan kinyilvánítják, hogy az adott terület a brit protektorátus része. A probléma az utóbbival az, hogy nem volt a területen se brit katonaság, se kiépült közigazgatás, ráadásul ez a lépés drasztikusan meggyorsíthatta volna a szaúdi-brit kapcsolatok romlását. Ezért először – ahogy már volt róla szó korábban – a britek az amerikai külüghöz fordultak közvetítésért.

A State Department többször értekezett ez ügyben a szaúdi királlyal, hangsúlyozták, hogy a britek közel-keleti politikájával kapcsolatos aggodalmaik alaptalanok. Ahogy a többi közel-keleti ország, úgy Szaúd-Arábia is tartott attól, hogy Nagy-Britannia kolonizáló hatalomként lép fel a térségben. Ezzel egy időben a szaúdi oldal is felkereste az amerikaiakat, szintén közvetítést kérve tőlük, ám a fentebb említett megnyugtatónak szánt mondatokat inkább üres frázisként kezelték. A britek pedig azt nehezményezték, hogy az Amerikai Egyesült Államok kormánya nem akar közvetlenül belefolyni az ügybe, csak a mediátor szerepét hajlandó magára öltetni, illetve pártatlan tanácsokkal ellátni a feleket, miközben az Aramco erősen munkálkodott azon, hogy Buraimi Ibn Szaúdé legyen. Korábban már volt róla szó, hogy a szaúdi király többször hivatkozott arra, hogy a terület lakosai a múltban rendszeresen fizettek adót Szaúd-Arábiának (pontosabban a korábbi szaúdi államoknak). Ez az információ az Aramco kutatásai alapján került a királyhoz, így tehát az olajcég közvetlenül támogatta Ibn Szaúd politikai igényét a te-

---

¹³⁴ Alexei Vassiliev: i.m.: 707-708., PRO FO 371 98828 Es 1051/5, Es 1051/7, Népszava 1951. augusztus 25., szombat, 5.

rületre. Azt viszont az Aramco tisztségviselői „véletlenül” elfelejtették közölni, mind az amerikai kormánnyal, mind a szaúdi vezetéssel, hogy a terület lakosai időközönként Abu Dzabinak és Ománnak is fizettek adót az elmúlt korszakokban. Emiatt Szaúd-Arábia igénye a területre a korábban már említett indokok alapján nem volt teljesen jogos, de ezt ők nem tudták. A probléma ezzel kapcsolatban az volt, hogy az 1950-es évek első felében az amerikai kormány nem végzett hírszerző tevékenységet a régióban, az Aramco által neki juttatott információból gazdálkodtak, azt pedig nem nehéz látni, hogy ez milyen visszaélésekhez vezethetett el. Az olajcég is tisztában volt ezzel, így a neki kedvező értesítéseket jelentette Washingtonnak. Ezt még az is elősegítette, hogy szinte szimbiózisban létezett a szaúdi kormányzattal: a legtöbb részlegét és osztályát úgy alkották meg, hogy a lehető legjobban együttműködjön a szaúdi végrehajtói hatalommal, illetve kiegészítse azt, kis túlzással élve állam volt az államban, saját tisztségviselőikkel a legnagyobb szaúdi városokban. Pontosan emiatt Szaúd-Arábia sokkal inkább együttműködött az Aramcóval, mint az Amerikai Egyesült Államok kormányával és gyakran előfordult, hogy sok kérdésben nem is Washingtonhoz fordult, hanem az olajcéghez. Az pedig a legtöbb esetben segítőkésznek bizonyult: a szaúdi közigazgatás – még ha kezdetleges is volt – kialakítása leginkább az Aramcónak köszönhető, ahogy az infrastruktúra fejlesztése is. Az amerikai kormány ezekbe nem avatkozott bele. 1953-at követően az Aramco valószínűleg azért volt ilyen segítőkész Buraimi kapcsán, hogy elejét vegye a tiltakozó- és sztrájkhullámnak az országban: az 1953-as események késztették elgondolkodásra az olajcég vezetőit, az akkori több ezres megmozdulás sokkal komolyabb következményekkel is járhatott volna, mint amivel járt.¹³⁵

Tovább nehezítette az egész ügyet az irakiak, azaz a Hásimiták tevékenysége, és kőolaj iránti kutatása az iraki-szaúdi határ mentén. Ibn Szaúd uralmának nagy részét meghatározta a Hásimitáktól való félelme, tartott attól, hogy revánsot akarnak venni a szaúdiakon és vissza akarják foglalni Hidzsázt. Az pedig, hogy Nagy-Britannia ilyen jó viszonyt ápolt Irakkal csak olaj volt a tűzre. Komolyan nyugtalanította a szaúdi királyt annak a gondolata, hogy valóban létrejön egy Hásimita „termékeny félhold”, és a regionális hatalom az ő kezeikbe kerül. Könnyen elképzelhető, hogy Buraimi kapcsán azért eszkalálódott a helyzet viszonylag gyorsan, mert megszűnt Ibn Szaúd biztonságérzete. Korábban, Nadav Safran szerint, egyfajta hallgatólagos megegyezés működött a britek és a szaúdiak kapcsán: London „megfékezi” a Hásimiták Szaúd-ellenes tevékenységét, cserébe a sivatagi királyság tisztes távolságot tart a sejkiségektől. Ez a gentlemen's agreement egyre kevésbé működött a felek között, és Ibn Szaúd fokozódó nyugtalansággal figyelte Irak tevékenységét. Az 1940-es évek vége óta nem egyszer hangot

---

¹³⁵ PRO FO 371 98828 Es 1051/1, Es 1051/2, Es 1051/5, Es 1051/7, Rachel Bronson: i.m.: 64-67.

adott abbeli félelmének, hogy körülzárják országát a Hásimiták. Emiatt már 1949-ben az Amerikai Egyesült Államok kormányához fordult segítségért, ám eredményt nem ért el vele, hiszen a Truman-kormány nem foglalkozott az aggodalmaival.¹³⁶

Növelte a kezdeti feszültséget az is, hogy a britek csak jól hangzó ígéreteket adtak Ibn Szaúdnak a királysága biztonságával kapcsolatban, de valódi tettek nem követték ezeket. Emiatt viszont Szaúd-Arábia közvetlenül az Amerikai Egyesült Államokhoz kellett, hogy forduljon segítségért: a britekben már nem bízott, egyedül pedig nem lett volna képes megakadályozni a Hásimita támadást, ha arra került volna a sor. Ne feledjük, hogy a britek igen jól kiképezték és jól felszerelték Irak és Transzjordánia seregeit még évekkel korábban. Ugyanakkor ez a segítségkérés is inkább okozott problémát Szaúd-Arábiának mint megnyugvást, hiszen így nagyon jó viszonyt kellett, hogy kialakítson Washingtonnal – ahol igen komoly befolyással rendelkezett az Izrael-párti lobbí –, ami viszont a többi arab állammal rontotta a kapcsolatát az arab-izraeli konfliktus miatt. Igaz ugyan, hogy maga Truman elnök biztosította Ibn Szaúdot arról, hogy az „Egyesült Államok érdekében áll megőrizni Szaúd-Arábia területi egységét és függetlenségét”, illetve, hogy „nincs olyan fenyegetés, ami ne váltana ki azonnali aggodalmat az Egyesült Államokból”, mégis, ez önmagában nem volt elég a szaúdi királynak. Ezen levél 1950. október 30-án kelt – és nem személyesen Truman elnök írta –, viszont csak december 24-én kapta kézhez Ibn Szaúd, némi késéssel. Ez azonban – bár a jelentések szerint nagyon örült az üzenetnek – nem csillapította a király félelmeit, bizonyos szempontból még ártott is. Az Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő viszony miatt egyre inkább elképzelhető volt, hogy elszigetelődik a többi arab államtól és így – egy esetleges konfliktus során – egyedül maradna a Hásimitákkal szemben, mivel jogos volt a feltételezés, hogy Washington nem akarna szembekerülni Londenal.¹³⁷

Az amerikaiak is nehéz helyzetben voltak, hiszen egyértelműen nem szállhattak szembe a britekkel (és nem is akartak), mert ez azt a látszatot keltette volna, hogy a Nyugat nem egységes, ezt viszont kihasználhatta volna a Szovjetunió. Helyette – még a konfliktus eszkalálódása előtt – Raymond Hare, a Dzsiddában székelő amerikai nagykövet, azt javasolta brit kollégájának, George Pelhamnek, hogy célszerű lenne felülvizsgálni a sejkiségekkel kötött és már elavult passzusokat tartalmazó szerződéseket. Emellett Hare azt is felvetette, hogy esetlegesen Szaúd-

---

¹³⁶ Nadav Safran: i.m.: 62-63., PRO FO 371 98828 Es 1051/2, Foreign Relations of the United States 1949. Volume VI. The Near East South Asia and Africa. The Near East: multilateral relations. 88-89., Foreign Relations of the United States 1949. Volume VI The Near East, South Asia and Africa. Saudi Arabia. 1624.

¹³⁷ Nathan J. Citino: i.m.: 22-24., Foreign Relations of the United States 1950. Volume V. The Near East, South Asia and Africa. Saudi Arabia (továbbiakban FRUS 1950 SA). 1190-1191. és 1197.

Arábiával is köthetnének valamiféle szerződést és akár azon is érdemes lenne elgondolkodniuk, hogy föderációt hozzanak létre a Perzsa-öböl partján álló államokból, akár Irak, akár Szaúd-Arábia vezetésével. Egyik ajánlatnak sem volt reális esélye a megvalósulásra, hiszen amennyire tiltakoztak volna a Szaúdok a Hásimita irányítás ellen, ugyanannyira tiltakoztak volna ők is a szaúdi irányítás ellen. Pelham erre az „ajánlatra” biztosítékot követelt, hogy ez nem a hivatalos amerikai politikai irányvonal, inkább egyfajta „ötletelés”. Nem véletlenül ijedt meg Pelham, mivel a britek tisztában voltak azzal, hogy az Aramco erőteljes mértékben segíti a szaúdi törekvéseket Buraimi kapcsán, ráadásul az amerikai tisztségviselők sem tagadták, hogy ez a valóság. Így tehát bizonyos szempontból London aggodalma is érthető volt. Ezzel együtt London nem foglalkozott ezzel az ajánlással, hanem a Perzsa-öbölben lévő hatalmának fenntartása érdekében újra klasszikus gyarmattartó hatalomként lépett fel Szaúd-Arábiával szemben: még kevésbé akartak kompromisszumot kötni, mint korábban.

Moszadek döntésének hatása a brit politikára Buraimi kapcsán

Azon felül, hogy komoly tekintélyvesztéssel járt volna a terület elvesztése a britek számára, gazdaságilag is felértékelődött a régió, mint a korona elsődleges kőolajforrása a térségben. 1951 márciusában az Angol-Iráni Kőolajvállalatot Mohamed Moszadek iráni miniszterelnök a „parlament” jóváhagyásával államosította, miután az olajcég visszautasította az iráni kormány azon kérelmét, hogy belenézhessenek a cég papírjaiba és ügymenetébe. Továbbá nem sikerült megállapodni jobb munkafeltételekben, illetve a bevétel megfelelő elosztásában az olajcéggel. Ezen felül a közhangulat is meglehetősen rossz volt az államosítás idején: a lakosság nagy része ellenségesen, de legalábbis kételkedve fogadta Mohamed Reza Pahlavi sahnak a reformjait, amelyekkel a sah azt tűzte ki célul maga elé, hogy nyugatosítja az országát. A vallásos rétegnek (és különösen a vallási vezetőknek) ez erősen ellenszenves lépés volt. Kezdetben – egészen pontosan az 1953-as iráni puccs előtt – a vallási vezetők Irán minden elmaradottságát, szegénységét az AIOC-nak tulajdonították és a népet a cég ellen hangolták. Azt a tényt elhallgatták, hogy Irán infrastrukturális fejlesztéseinek egy része (legalábbis a nyugati területeken) pont a kőolajvállalatnak köszönhető, csakúgy, mint az egészségügy fejlesztése is. Az AIOC által realizált extraprofit egy részét visszaforgatta a vállalat. Ez egyébként tendencia ebben a korszakban, hogy a helyi lakosság nem vesz tudomást az olajcégek működésének esetleges pozitív folyamányairól, vagy még inkább: nem tudják, hogy a fejlesztések bizonyos része hozzájuk kötődik. Az arab nacionalizmus megerősödésekor ez még hatványozottabban jelentkezett, mint az iráni

helyzettel kapcsolatban. Az AIOC elejét akarta venni az egyre nagyobb elégedetlenségnek és egy évvel az 50-50% egyezmény venezuelai megkötése után (1950-ben) a britek felajánlották Iránnak ugyanezt a megállapodást. Az iráni parlament egy szakértői bizottságra bízta a döntés meghozatalát. Ennek a testületnek a nacionalista Nemzeti Front elnöke, Mohamed Moszadek volt a vezetője. Moszadek nem értett az olajiparhoz vagy úgy általában a gazdasági kérdésekhez, ő csak egyet akart: minél előbb eltávolítani a briteket az iráni kőolajiparból. Erre kézenfekvő megoldásnak mutatkozott a nacionalizálás, és ezt az iráni néppel is közölte. Széleskörű támogatásra talált, és végig is vitte, amit eltervezett: 1951 márciusában államosította az AIOC-ot. Azért tehette ezt meg, mert az akkori miniszterelnököt, Razmara tábornokot – miután elutasította Moszadek tervét – meggyilkolták. Ez után szabad volt az út Moszadek előtt, övé lett a miniszterelnöki tisztség. Még ugyanabban az évben hiába ítélt a nemzetközi bíróság Nagy-Britannia javára, Irán nem foglalkozott az ítélettel. Leginkább ennek lesz a következménye, hogy 1953-ban egy CIA irányította – és a britek által támogatott – puccs keretében eltávolítják a hatalomból.¹³⁸

Lévén, hogy Irak hagyományosan brit szövetséges volt, Ibn Szaúd hajlamos volt összemosni Irak és Nagy-Britannia politikáját: ha ez egyik határánál problémát okoznak a britek (azaz, az irakiak), akkor a másik határnál miért ne okoznának? Ezt a gondolatmenetet nehéz észérvekkel megcáfolni, hiszen nagy részben érzelmekből fakadt, mindenesetre volt némi alapja Ibn Szaúd félelmének, és a britek tevékenysége Buraimiben egyáltalán nem a kétségek eloszlatását szolgálta. Ráadásul – ahogy láttuk – a brit tisztségviselők hozzáállásából is megállapítható volt a kompromisszumkészség hiánya. Emellett pedig, 1950-től jól látszik a belső levelezésekből és jelentésekből, hogy a britek egyre problémásabbnak tartották Ibn Szaúdot és ezzel együtt a megfelelő (de legalábbis ő általa elvárt) tiszteletet sem adták meg neki a találkozókkor. A jelentésekben többször hívják „nyafogónak és hiúnak”, valamint azt írják róla, hogy „egy olyan öregember, aki tudja, hogy a modern világ elmegy mellette és a barátai is elhagyják”. Ezen felül pedig az is kiderül, hogy talán nem is annyira valótlan Ibn Szaúd félelme, még ha talán kicsit túlzó is: egy 1952. április 15-én kelt jelentésből látszik, hogy egy évvel korábban Núri asz-Szaíd, az iraki miniszterelnök azt nyilatkozta, hogy a Foreign Office nem tiltakozott azzal kapcsolatban, hogy beszéljen egy Perzsa-öböl régiójában létrehozandó védelmi szervezetről, amely elgondolást a brit kormány is támogatta. A probléma, hogy szinte mindenki elfelejtkezett erről, kivéve Ibn Szaúdot, ez pedig elég volt ahhoz, hogy komolyan vegye a britek

---

¹³⁸ Kanyó András: i.m.: 111-114., Szurovy Géza: i.m.: 237-240., Benedek Gábor: i.m.: 201-206.

által támogatott Hásimita „fenyegetést” az öböl térségében. Ez a szaúdi király szerint azt jelentette, hogy az irakiak a britek „ügynökei”, az ő akaratukat teljesítették, tehát a Hásimiták brit támogatással törhetnek esetlegesen Szaúd-Arábiára.¹³⁹

A londoni amerikai nagykövet levelében aggodalmát fejezte ki annak kapcsán, hogy a szaúdi-brit viszony romlása akár az egész térség stabilitására – és ezzel együtt a brit érdekekre a térségben – veszélyt jelenthet.¹⁴⁰ Éppen ezért az amerikai fél – a hosszabb távú célokat szem előtt tartva – a Szaúdok igényét tartotta jogosnak, bár közvetlenül nem támogatta azt. Egyszermind a forrásokban megjelenik, hogy a nagykövet reméli, London megérti miért is kell így cselekednie az Amerikai Egyesült Államoknak, és nem fogja a brit kormány félreérteni a döntésüket. Az amerikaiak szerint előnyös lenne, ha sikerülne megegyezni a feleknek, mivel ez még lehetővé tenné a jövőben a baráti viszony meglétét, míg ha nemzetközi bíróság elé kerül az ügy, ennek esélye drasztikusan csökkenne. Ugyanakkor a döntőbírósnak is meglennének az előnyei: így elkerülhető lenne, hogy az ENSZ elé kerüljön az ügy és a Szovjetunió is beavatkozzon. A nagykövet azt is felveti, hogy talán Buraimi területét átadhatnák a britek Szaúd-Arábiának, miközben megegyeznének a kőolajmezők használatáról, de be kell vallani ez nem volt reális elképzelés. Az amerikai félnek ebben az időben még egy dolog volt fontos: a baráti viszony fenntartása, és a szovjetek távoltartása a régiótól¹⁴¹, teljesen mindegy, hogy milyen megegyezés keretében (ekkor még az olaj kérdése sem aggasztotta). Ezzel együtt a briteket nagyon frusztrálta az, hogy az amerikaiakkal való viszonya miatt Szaúd-Arábia mintha egy teljesen önálló kategóriát képezett volna, bármelyik másik országtól elkülönülve, és a sivatagi királysággal kapcsolatban mindig sokkal megengedőbbnek bizonyult Washington. Az pedig kifejezetten idegesítette a brit tisztségviselőket, hogy az Aramco mintha szándékosan nehezítette volna meg a dolgukat azáltal, hogy Ibn Szaúd törekvéseit támogatta, és ezzel együtt lényegében gyengítette a korona befolyását.¹⁴²

Miután a damdami konferencia nem érte el a célját, Rijád Washingtonhoz fordult és Fejzál közvetlen beavatkozást kért, sőt követelte, hogy támogassa az Amerikai Egyesült Államok kormánya a szaúdi területi igényeket. Ezen felül a Szaúdok Truman elnök 1950 októberében írt levelére hivatkoztak, amelyben az amerikai fél garanciát vállalt arra, hogy nem fog sérülni

---

¹³⁹ PRO FO 371 98828 Es 1051/3, Es 1051/4

¹⁴⁰ Nem szabad elfelejteni, még hónapokkal a Szabad Tisztek egyiptomi hatalomátvétele előtti járunk.

¹⁴¹ Ebben az időszakban még nem volt reális az amerikaiak Szovjetuniótól való féleleme, hiszen Sztálin kevéssé foglalkozott az Európán kívüli területekkel.

¹⁴² PRO FO 371 98828 Es 1051/1, Es 1051/2, Es 1051/5

Szaúd-Arábia területi integritása. Csakhogy Truman ezt a Hásimitákkal kapcsolatos aggodalmuk lecsillapítására írta, nem pedig azért, hogy jogalapot szolgáltatson a sivatagi királyság területszerzési szándékainak. Ez már önmagában összezavarta a szaúdiakat és további problémát szült az is, hogy Ibn Szaúd és környezete még mindig összemosta az Aramcót és az amerikai kormányt. Lényegében tehát, mivel az olajcég támogatta a Szaúdok területi igényét, ezért az amerikai kormánynak is támogatnia kellett volna azt.¹⁴³

Dammamot követően a britek úgy döntöttek, hogy ügyvivőt (az öböl ügyeit intéző politikai megbízottat) küldenek a régióba, hogy intézze az „adminisztratív ügyeket”. Ezzel saját fennhatóság alá akarta vonni a korona a területet azáltal, hogy az Emírségek, illetve Omán közigazgatásába akarta integrálni azt. Ennek oka elsősorban a kőolajban keresendő: a brit cégek előjogát akarta London biztosítani, pedig ekkor még nem voltak meggyőződve arról, hogy található-e ott olaj vagy sem. Ez a lépés akár egyenes ági következményének tekinthető az Aramco saját kutatásainak. Ahogy korábban említésre került, a britek tiltakoztak mind az Aramcónál, mind a State Departmentnél, hogy az amerikai cég emberei vitás területen kutatnak olaj után. Az Amerikai Egyesült Államok kormánya a nemzetközi bíróságot javasolta ismét, míg az Aramco azt a választ adta, hogy ez Szaúd-Arábia belügye, és csak a szaúdi királytól függ, hogy kutatnak-e vagy sem. Ibn Szaúd a britek miatt – az akkori indokukat figyelembe véve – leállította az expedíciót. A britek viszont folytatták a maguk kutatásait. A problémát ebben az jelentette, hogy a helyi lakosságot ez kimondottan zavarta, és kérték Ibn Szaúdot, hogy intézkedjen az ügyben. A szaúdi király panaszt tett erre az indokra hivatkozva. A britek erre azt felelték, hogy nyugodjanak meg, nem egy újabb expedícióról van szó, „csupán” egy politikai megbízott végzi el a szükséges adminisztratív feladatokat. Ez a kijelentés viszont pont az ellenkező hatást érte el, hiszen a britek a pusztán gazdasági kérdésből immár politikai kérdést csináltak az ügyvivő kiküldésével, ez pedig Ibn Szaúdot cselekvésre készítette a meghátrálás helyett.

---

¹⁴³ FRUS 1951 NE 286-287.

A Buraimi-oázis szaúdi megszállásának következményei

1952. augusztus 31-én 40 (más források szerint 80) fős szaúdi kontingens érkezett a területre (nem csak katonák, hanem szakemberek is, és persze szolgák), hogy birtokba vegye azt, és berendezkedtek Hamásza falujában. A szaúdi álláspont szerint csak műszaki személyzet, illetve munkások voltak a csapatban, fegyveres egyén nem. Állításuk szerint a helyi lakosságból toboroztak „rendfenntartó erőket”. A britek kijelentették, hogy semmitől sem riadnak vissza, annak érdekében, hogy visszavonuljanak a szaúdi csapatok, és „megvédik a pozícióikat”. Ennek következtében Maszkat szultánja hadba hívta a neki hűséges törzseket, és így október elejére már 8000 fős sereget tudhatott magáénak, majd a brit megbízott az Abu Dzabi területén álló erődítésekbe küldte őket. Ezen felül pedig a brit légierő napi rendszerességgel körözött a falu felett elrettentés gyanánt. Így egy kellemetlen szituáció hirtelen nagyon veszélyessé vált az Egyesült Államok számára: most már mindenképpen rá kellett, hogy szorítsa az eredményes tárgyalásra a feleket, még mielőtt tovább eszkalálódik a konfliktus és esetleg harc törne ki a területen.¹⁴⁴

A State Department innentől sokkal aktívabb szerepet vállalt a konfliktusban, de továbbra sem akart se döntőbíróként fellépni, se egyértelműen beleszólni az ügybe, hiszen ha rossz felet támogatna, akkor elidegeníthetné a másikat, vagy – legrosszabb esetben – akár mindkét szövetségeseit. Ezért a szaúdi területi igényeket megpróbálta finoman visszautasítani, miközben a britekkel is közölte, hogy semmiféle közvetlen katonai beavatkozást ne hajtsanak végre, mert kicsúszhat a kezükből az irányítás. Ugyanakkor biztosították Ófelsége kormányát, hogy nem volt előzetes tudomásuk Hamásza megszállásának tervéről. Egyszersmind kérték őket, hogy állítsák le a légierő megfélemlítő „bepüléseit” Hamásza fölött, mert csak rontanak a helyzeten vele. Erre Ronald Bailey, a washingtoni brit nagykövetség titkára, azzal vágott vissza, hogy tehetetlenek nem maradhatnak, a pozícióikat fenn kell tartaniuk.¹⁴⁵

A brit csapatok körülzárták a szaúdi „haderőt” és elzárták az utánpótlási vonalaikat is. Meg kell jegyezni, hogy a brit jelentések szerint igaz, hogy Hamászában csak 40 fő volt a szaúdi haderő, azonban a falun belül is sok szimpatizánsuk volt, nagy részük felfegyverkezve, ráadásul a környező területek lakossága akár az 1000 főt is meghaladta és nagy részük szintén Szaúd-párti volt. Emiatt a britek sem akartak tényleges harcba bocsátkozni a faluért.¹⁴⁶

---

¹⁴⁴ FRUS 1952-1954. SA 2474-2475. Nathan J Citino: i.m.: 27.

¹⁴⁵ FRUS 1952-1954. SA : 2471-2474., Alexei Vassiliev:i.m.: 708-709., al-Kathani: i.m.: 205-207.

¹⁴⁶ PRO FO 371 104317 Ea 1081/1167

A washingtoni szaúdi nagykövet, Aszad al-Fakíh sejk szeptember 29-én tiltakozott a britek akciója ellen és azzal „fenyegette” meg az amerikaiakat, hogy ha a britek nem hagynak fel tevékenységükkel és nem szüntetik meg a blokádot, akkor az ENSZ Biztonsági Tanács elé fogják vinni az ügyet. Mint volt róla szó, ezt Washingtonban mindenáron el akarták kerülni. Emellett viszont azt is mondta al-Fakíh, hogy Ibn Szaúd hajlandó lenne a tárgyalásos megegyezésre. Henry A. Byroade, a Bureau of Near Eastern Affairs (NEA)¹⁴⁷ főtitkár-helyettese közölte a sejkkel, hogy már megkezdődtek a tárgyalások az amerikaiak és a britek között, valamint nagyra értékeli a szaúdi király tárgyalási szándékát. Azonban ezzel együtt is kezdett igen feszültté válni a helyzet, és az amerikaiak számára is egyre inkább kényelmetlenné vált.¹⁴⁸

A problémát súlyosbította, hogy a washingtoni brit nagykövetség egyik tanácsadója, Bernard Burrows egyértelművé tette: ha tárgyalásra is kerülne sor, az csak úgy történhet meg, ha a szaúdiak először kivonulnak Hamásza falujából. Parker T. Hart, a NEA vezetője szerint sokkal egyszerűbb lenne, ha ott maradna a szaúdi kontingens, amíg le nem zárják tárgyalással az ügyet. Ezt elutasította a brit diplomata, mondván, akkor jogalapot adhatnának a szaúdi követelésnek. Hart ezután a kölcsönös csapatkivonást ajánlotta, de arra megint csak elutasító volt a válasz, hiszen „semmilyen legitím alapjuk” nincs a területen maradni (persze más kérdés, hogy bizonyos szempontból a briteknek sem volt). Ismét látható, hogy a britek mennyire rugalmatlanok voltak a kérdésben, de legalább elismerték, hogy azért nem engedhetnek, mert az súlyos csapást jelentene a presztízszükre.¹⁴⁹

Október 6-án Ibn Szaúd magához hívatta Hare-t és elpanaszolta neki, hogy mennyire elege van az egész Buraimi-ügyből. Emellett pedig hangot adott nemtetszésének, hogy az amerikaiak „nem tartják be a szavukat”, utalván ezzel Truman levelére. Ennek ellenére pozitívan viszonyult Hare azon ajánlatához, hogy előnyös lenne folytatni a magas szintű tárgyalásokat, közvetlenül a brit és a szaúdi fél között, lehetőleg amerikai beavatkozás nélkül. Ez az utóbbi legalább olyan fontos volt az Egyesült Államok kormányának, mint maga a megegyezés. Az egész Buraimi-kérdéskör kezdett irányíthatatlanná válni, és, ha emiatt romlott volna a megítélése a Nyugatnak a Közel-Kelet térségében, akkor legalább az amerikaiak arcvesztés nélkül akarták átvészelni a dolgot. Arról nem is beszélve, hogy bár a Truman-levél nem specifikálja, hogy mikor is kellene az Amerikai Egyesült Államoknak beavatkozni Szaúd-Arábia érdekében,

---

¹⁴⁷ A NEA a State Department alá tartozó hivatal, amelynek élén az egyik külügyminiszter-helyettes áll. Az Amerikai Egyesült Államok közel-keleti külpolitikájával foglalkozik, illetve a régió államaihoz fűződő diplomáciai kapcsolatok koordinálásáért felelős. A mai napig létezik.

¹⁴⁸ FRUS 1952-1954. SA. 2477-2478.

¹⁴⁹ FRUS 1952-1954 SA. 2478-2480.

azért volt némi alapja Ibn Szaúd ez irányú megjegyzéseinek és ezzel ők is tisztában voltak. Így tehát Washingtonnak muszáj volt elérnie valahogy a kompromisszumot a két fél között. Még ugyanezen a napon David Bruce, amerikai külügyminiszter-helyettes elmagyarázta David Franks brit nagykövetnek Washingtonban, hogy ha még tovább mérgesedik a viszony, és a szaúdi király valóban az ENSZ elé viszi az ügyet, akkor azzal mindenki rosszul járhat, úgyhogy határozottan kérte a brit diplomatát, törekedjenek a megegyezésre. Erre azt a választ kapta Bruce, hogy továbbítják az amerikaiak felvetését a Foreign Office-nak, egyszersmind biztosították, hogy London már elfogadta Ibn Szaúd azon kérését, hogy folytassák a tárgyalásokat.¹⁵⁰

A tárgyalások újraindulását az is nehezítette, hogy a szaúdi király minden kompromisszumkészsége ellenére egy 700 fős alakulatot küldött Buraimi területére, hogy biztosítsa Hamászáat. Ezzel egy időben – jelezve békülési szándékukat – a britek nem indítottak több repülőgépet a vitás területre, viszont ekkorra meg Omán szultánja akart aktívabb szerephez jutni: ő is összevonta a csapatait Buraimi Ománhoz közelebb eső határán. Ez azzal fenyegetett, hogy ellehetetleníti a tárgyalásokat, amelyeknek a feltételeit éppen ez idő tájt próbálták megteremteni a felek. Eddigre ráadásul már Anthony Eden brit külügyminiszter is a megegyezésre törekedett, és beleegyezett abba, hogy ha Turki ibn al-Utaishan, a szaúdi kontingens parancsnoka kivonja a csapatait a területről, akkor ők is ki fogják és utána újakezdődhetnek a tárgyalások a terület hovatartozásáról. Az ománi szultán akciója pedig veszélyeztette ezt.¹⁵¹

Eddigre viszont már Ibn Szaúd nem akart engedni: kölcsönös csapatkivonásról szó sem lehet, mivel Buraimi Szaúd-Arábiáé, és a saját, jogosan birtokolt, őt megillető területről nem fog kivonulni senki kedvéért. Valószínűsíthető, hogy megelégtelte a számára méltatlan bánásmódot, illetve azt, hogy hiába bizonyult kezdetben engedékenynek a kérdésben a britek nem voltak hajlandóak a kompromisszumra. A király kijelentette azt is, hogy csakis a közvetlen amerikai beavatkozás akadályozhatja meg a szaúdiak drasztikusabb szerepvállalását. Ezzel együtt pedig hivatalosan is felkérték az Egyesült Államokat a közvetítésre. Arra, amit Washington szeretett volna elkerülni. Ibn Szaúd kívánságát közvetítették brit szövetségeseik irányába is, egyszersmind pedig megismételték azt az ajánlatukat, hogy az egész kérdéskört vigyék független, nemzetközi döntőbíró elé, talán mindegyik fél úgy járhatna a legjobban. A britek végre hajlandónak mutatkoztak erre: visszatértek a közvetlen tárgyalásokhoz, valamint kijelentették, ha azok nem járnak sikerrel, akkor a bírósághoz fordulnak.¹⁵²

---

¹⁵⁰ FRUS 1952-1954 SA. 2777-2778, 2782-2785.

¹⁵¹ FRUS 1952-1954 SA 2485-2486.

¹⁵² FRUS 1952-1954 SA 2486-2488.

Ettől függetlenül az Amerikai Egyesült Államok kormánya valójában el szeretne volna kerülni a döntőbírószéket, hiszen azáltal túlságosan nagy nemzetközi visszhangot kapott volna az egész ügy, ráadásul azt a Szovjetunió is felhasználhatta volna propagandacélokra. A britek rászánták magukat arra, hogy valóban másra bízzák a döntést, főleg azért, mert kezdetben úgy gondolták, hogy nekik több törvényes joguk van a területhez, mint a szaúdiaknak. Ezzel az utóbbiak is tisztában voltak, ezért Turki megérkezése óta folyamatosan kisebb-nagyobb összegeket juttatott a helyi törzseknek annak érdekében, hogy Ibn Szaúdnak esküdjenek hűséget. Emellett pedig azt tervezték, hogy (valószínűleg az Aramco segítségével) egyfajta népszavazást rendeznek, ahol a lakosság arról szavazhatna, hogy kihez akar csatlakozni: Abu Dzabihoz, Ománhoz vagy Szaúd-Arábiához. Hála Turki előzetes akcióinak kevés kétség lehetett afelől, hogy mire is szavaztak volna a helyi lakosok. Persze itt felvetődik egy érdekes kérdés magával a népszavazással kapcsolatban, nevezetesen az, hogy a helyi lakosság nagyjából 95%-a (kiindulva az '50-es évek Szaúd-Arábiájából) lehetett analfábéta, ami eléggé megnehezítené egy titkos szavazás végrehajtását. Maradhatna tehát a nyilvános, esetleg szóbeli szavazás, amely pedig problémás végkimenetelt eredményezett volna.

Az amerikai kormány habozott a népszavazással kapcsolatban, valószínűleg tisztában lehetett annak problémáival és esetleges következményeivel, ezért ők jobban szerették volna, ha a kétoldali, közvetlen tárgyalások folytatódtak volna a szaúdi és brit fél között. Ezt jelezték is a Foreign Office felé, valamint küldtek egy másolatot Truman 1950-es leveléből nekik, figyelmeztetve őket, hogy a Szaúdok erre a levélre hivatkoznak, és az ő értelmezésük alapján, amit London művel az sérti a sivatagi királyság területi integritását.¹⁵³

London és Rijád közötti megegyezési kísérletek

A tárgyalások folytatódtek és megkezdésük után egy héttel a felek, Pelham és Juszuf Jászín képviselőiben, 1952. október 26-án aláírtak egy megállapodást az úgynevezett Mozdulatlan-sági Egyezményt (Standstill Agreement). Ebben vállalta mindkét fél, hogy nem fogja zavarni a másik ellátmányozási útját, viszont katonai erősítést egyik fél sem kaphat, és semmiféle katonai akciót nem hajthat végre, valamint a helyi lakossággal sem érintkezhet. Azt is kijelentették, hogy ez nem rendezés, csupán keretet teremt a tárgyalások folytatására. Ezzel a megoldással egyébként az olajcégek jártak (volna) a legjobban, hiszen a területet megosztva hasznosíthatták volna. Az ománi szultán Szaíd ibn Taimur viszont nagyon rosszul járt a Standstill Agreementtel.

---

¹⁵³ Nathan J. Citino: i.m. 31, FRUS 1952-1954 SA 2489-90.

Nem csak, hogy a megkérdése nélkül vették át a britek az irányítást az incidens kapcsán és hoztak döntéseket (elviükben mégiscsak ománi területéről volt szó, legalább részben), de ennek következtében nem csak a vitás területen csökkent a hatalma és a presztízse, hanem az egész országában és a régióban egyaránt. Egyértelművé vált, hogy csak másodrangú szerepet tölthet be, és lényegében a britek irányítják őt. Az is problémát jelentett, hogy Ibn Szaúd továbbra is azt hangoztatta, hogy a kérdést csakis az amerikaiak közbenjárásával lehet megoldani. Pelham tartott tőle, hogy a nemzetközi bíróság nem kerülhető el. Érdekesség, hogy Hare-nek megjegyezte Dzsiddában, hogy amit a Szaúdok csinálnak, az „imperializmus, nem más”. Az is meglepő, hogy Pelham elismerte, hogy bizonyos szempontból igazuk van a szaúdiaknak, de a követeléseikkel túl messzire mennek.¹⁵⁴

A Standstill Agreement aláírását követően a megegyezésre több kísérlet történt. Az első, a már korábban említett népszavazás ötlete, amelyet Ibn Szaúd nagyon támogatott. Meglepően demokratikus felfogás volt ez a szaúdi monarchia fejétől, de nyilvánvalóan azért ajánlotta ezt, mert tisztában volt vele, hogy a korábban megkezdett lefizetések beválnak és a helyi lakosságnak elege van a britekből és emiatt a szaúdi félnek kedvezően szavazott volna. Ezen elgondolás szerint állítottak volna fel egy háromtagú bizottságot, egy brit és egy szaúdi fővel, illetve egy „semleges” személlyel – aki az Amerikai Egyesült Államok delegáltja lett volna –, aki mindkét vitás féllel jó viszonyt ápolt, majd pedig ezen bizottság tagjai járták volna végig a vitás területet, beszélgettek volna az emberekkel, hogy ők mit szeretnének. Végül pedig megtartották volna a népszavazást. Ezt a britek azonnal elutasították: az előzmények ismeretében egyértelmű volt, hogy a helyi lakosság a britek ellenében volt, és ha néhány fő nem is így gondolkozott volna, annak szavazatát már régen megvásárolták a Szaúdok. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a 40 fős szaúdi kontingens, akár kényszerítőerőnek is tekinthető a britek (és a helyi lakosság egy része) szemében. Emellett a britek is tisztában voltak azzal, hogy a hagyományörző helyi lakosság a tradíciókra sokat adó Szaúdokkal sokkal inkább hajlandó lehet az együttműködésre. A britek immár ténylegesen a döntőbírágra szerették volna bízni az ítélet meghozatalát és lehetőség szerint ki akarták hagyni az amerikaiakat az ügyből – és az Egyesült Államok is ezt akarta –, viszont ez meg Szaúd-Arábia számára nem volt elfogadható. A sivatagi királyság mindenképpen be akarta vonni az amerikai kormányt. Byroade a szaúdi nagykövetnek próbálta elmagyarázni, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem lehet döntőbíró a kérdésben, mivel mindkét félhez baráti (sőt, szövetséges) viszony fűzi, emiatt mindketten elvárnák a „különleges bánásmódot”, amit nem áll módjukban megadni, már csak azért sem, mivel akkor a másik fél

---

¹⁵⁴ FRUS 1952-1964 SA 2491., Nathan J. Citino: i.m. 31.

érthetően csalódott lenne. Pontosán emiatt sajnálkozását fejezte ki, hogy a Szaúdok a bizottság felállításához kötötték a tárgyalások folytatását, miközben azok nyugodtan folyhatnának az amerikai fél nélkül is.¹⁵⁵

Végül november végén a Foreign Office hivatalosan is ajánlatot tett a szaúdi félnek, hogy vigyék bíróság elé az ügyet. Úgy gondolták, előnyös lenne, ha az éppen akkor New Yorkban, az ENSZ székházban tartózkodó Fejszálhoz fordulnának először: reménykedtek benne, hogy ő megengedőbb lesz a kérdésben, mint az apja és összességében jobban hajlik a kompromisszumra. Számításuk azonban nem vált be, már csak azért sem, mert nem csak Buraimi ügyében (következtesen kerültek a szaúdiak a viszály szó használatát) akarták a döntőbíróságra bízni a vitás kérdések eldöntését, hanem több más kérdésben is (többek között a sejkiségek és az Adeni Protektorátus pontos határa). Fejszál december 2-án az ENSZ-ben személyesen ment oda Dean Acheson amerikai külügyminiszterhez, és közölte vele, hogy egy olyan kérdést, ami egy olyan területről döntene, mint Buraimi, amely ennyire „integráns része Szaúd-Arábiának” nem hajlandó nemzetközi bíróság elé vinni, mivel azon túl, hogy jogos-e a követelése Ibn Szaúdnak vagy sem, ott volt a vallás nagyon fontos kérdése, és emiatt a lakosság hozzáállása az üggyhöz. Nevezetesen a Buraimiben élő törzsek egy része vahhábitának vallotta magát, míg a környező sejkiségek más irányzathoz tartoztak. Fejszál érvelése szerint ez nagy valószínűséggel problémát szülne, kisebbségbe kerülnének és esetleg retorzió érhetné őket. Így a vahhábiták védelme miatt ez az eljárás nem elfogadható, már csak azért sem, mivel a helyi lakosság kérte a Szaúdok „segítségét”. Ezért újra a népszavazás lebonyolítását ajánlotta a külügyminiszternek, ám a Fejszál által remélt támogatás az amerikai fél részéről most is elmaradt, időt kértek az átgondolására. Két nappal később az amerikai ENSZ delegáció tagja, Edwin A. Plitt újfent találkozott Fejszállal, és arról számolt be, hogy a szaúdi külügyminiszter meglehetősen dühös és rosszkedvű volt, sőt, nyilvánosan dohányzott, amit egyébként sohasem szokott. Miután rákérdezett, hogy Acheson döntésre jutott-e és kitérő választ kapott, kissé cinikusan megjegyezte, hogy érdekes, hogy 1936 előtt, mielőtt bebizonyosodott volna, hogy nagy mennyiségű olaj van a sivatag alatt senki sem foglalkozott Szaúd-Arábia ügyeivel, utána viszont hirtelen mindenki érdekeltté vált a belpolitikájában.¹⁵⁶ Emellett azt is hozzátette, hogy ha az Amerikai Egyesült Államok nem hajlandó jobb viszonyra törekedni az arab államokkal a Közel-Kelet térségében, akkor annak komoly következményei lehetnek. Lényegében akár fenyegetésként is felfogható ezen mondata. Arról nem is beszélve, hogy célozgatott arra is, hogy egy kétségbeesett személy

---

¹⁵⁵ FRUS 1952-1964 SA 2496-2497.

¹⁵⁶ Itt vagy a jelentésben van rosszul leírva, vagy Fejszál emlékezett rosszul, de a nagymennyiségű olaj csak 1938-ban nyert bizonyítást, miután Dammamban feltört az olaj.

olyan módszerekhez is folyamodhat, amelyeket alapvetően elutasítana. Távozása közben figyelmeztette az amerikai küldöttet: „Ne bízzanak nagyon abban, hogy az arab vezetők azt mondják, hogy a kommunizmus nem összeegyeztethető az iszlámmal. Helyzetünk kétségbeejtő. Egy fuldokló ember egy kígyót is megpróbál megragadni – még ha az mérges is – ha ezzel megakadályozhatja azt, hogy újból alámerüljön”. Egyértelművé tette, hogy Szaúd-Arábia nem zárkózik el a Szovjetunióhoz való közeledéstől sem.¹⁵⁷

Miután a Szaúdok elutasították a nemzetközi bíróság lehetőségét a brit tisztségviselők panaszkodtak arra, hogy ez az amerikaiak hibája: azáltal, hogy nem foglalnak határozottan állást a kérdésben lényegében fenntartják Ibn Szaúd reményeit a népszavazásra vonatkozóan, emellett pedig feltételezték, hogy a király úgy gondolja, Nagy-Britannia semmi esetre sem alkalmazna erőszakot, hogy eltávolítsa Turkit. Nem tévedett ezzel kapcsolatban a szaúdi vezető: ha fegyveresen távolítanák el Turki embereit, akkor joggal kerülhetne az ENSZ elé az ügy, de Ibn Szaúd nagyon is tisztában volt azzal, hogy ezt a Nyugat nem szeretné. Ennek ellenére több brit tisztségviselő szerint is el kell távolítani a szaúdi kontingenst Buraimi területéről, minél hamarabb, annál jobb, hiszen az ott töltött idővel arányosan egyre inkább erősödnek a szaúdi pozíciók, míg a briteké gyengül. Ezért akár a fegyveres erők bevetése is fontolóra vehető. Ez inkább amolyan utolsó lehetőségként szerepelt a brit tervekben, mindenesetre nem adott okot a megnyugvásra az amerikaiaknak az, hogy ez az eshetőség egyáltalán szóba került. Ettől függetlenül London még csak kért: ismét felhívta az amerikai fél figyelmét arra, hogy az lesz a legjobb, ha egyértelműen támogatja a független bíraskodás gondolatát. Ezzel szemben a dzsiddai brit nagykövet, Pelham, már sokkal inkább szemrehányást fogalmazott meg. Szerinte már a viszály legelején el kellett volna távolítani Turkit a területről és akkor nem tartana most ott az ügy, ahol, illetve hogy az amerikai „passzivitás” az oka annak, hogy ilyen hosszúra nyúlik és ilyen problémás az oázis kérdése.¹⁵⁸

A legnagyobb gondot az jelentette a britek számára, hogy ők nem engedhettek a kérdésben. Nem azért mert annyira fontos lett volna Buraimi területe – még az alatta esetlegesen található olajjal együtt sem –, hanem amiatt, mert ugyanebben az időszakban több „fronton” vereséget szenvedtek. 1951-ben elvesztették – legalábbis egy időre – az Anglo-Iranian Oil Company-t Moszadek döntése nyomán. 1952 második felére pedig egyre inkább világossá vált, hogy a britek vezette MEDO-ból nem lesz semmi: túlságosan erős volt az egyiptomiak ellenállása. Ha pedig Szaúd-Arábia is elérné, amit szeretne, akkor előfordulhatna, hogy a Perzsa-öböl

---

¹⁵⁷ FRUS 1952-1954 SA 2498-2503.

¹⁵⁸ FRUS 1952-1954 SA 2504-2508,

térségében a brit befolyás döntően megingana. Megtörténhetne, hogy a Szerződéses Sejkségek is nagyobb önállóságra akarnának törekedni, és esetlegesen a szerződések felülvizsgálatát vagy eltörlését kezdenék el követelni. Ennek következtében pedig a még meglévő kőolaj-koncessziókat is elveszthetné Nagy-Britannia. A brit kormány ezt nem engedhette meg, és egyre inkább nehezményezték azt, hogy az amerikaiak úgy tartják meg a pozícióikat az Arab-félszigeten, hogy folyamatosan engednek a szaúdi nyomásnak. Korábban is egyértelmű volt az Aramco támogatása a szaúdi igényekkel kapcsolatban, de egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy az Amerikai Egyesült Államok kormánya még erősebb tényezővé válik, mint az olajcég.¹⁵⁹

A szaúdi fél számára valószínűleg meglepő lett volna, ha tudják, hogy a britek az amerikaiakat azzal vádolták, hogy a sivatagi királyságot segítik, miközben Ibn Szaúdék kéréseit folyamatosan elutasították az amerikai diplomaták. A szaúdiak szerencsésnek tartották, hogy a Truman-kormány éppen leköszönőfélben volt, mert így reménykedhettek benne, hogy az újonnan beiktatandó Eisenhower és emberei sokkal inkább hallgatnak majd rájuk. Ennek érdekében Fejszál december 30-án – még mindig New Yorkban – tanácskozásra hívta John Foster Dullest, a leendő külügyminisztert és elpanaszolta neki a Buraimi oázis kapcsán jelentkező problémákat, valamint reményét fejezte ki, hogy az új vezetés együttműködőbbnek bizonyul. Ráadásul az idő is sürgette: az volt a véleménye, hogy az új amerikai kormányt megpróbálják a britek rábírnival arra, hogy őket támogassák az üggyel kapcsolatos kérdésekben. Emiatt meglepő döntést hozott Fejszál: a már korábban egyeztetett megbeszélését lemondta Achesonnal, hogy az új vezetésre koncentrálhasson. Ez legjobb esetben is udvariatlan lépés volt a szaúdi külügyminisztertől.

Az új amerikai kormány számára adott volt a feladat: úgy kell a bíróság elfogadásának gondolata felé terelni a szaúdiakat, hogy azok véletlenül se gondolhassák azt, hogy összefogtak a britekkel. Hiába közölték a Szaúdokkal újra és újra, hogy számukra meglehetősen kényes lenne egy háromtagú tanácsban részt venni, mintegy „döntőbíróként”, ők nem akarták ezt megérteni. Szaúd-Arábia térségében ez jelentette a legnagyobb problémát a Truman-kormány számára és ki kell jelenteni, hogy nem tudtak megbirkózni az oázis kérdésével. Ezt a problémát Eisenhowerék örökölték tőlük. A szaúdiak pedig reménykedtek benne, hogy „tiszta lappal” kezdhetik újra a tárgyalásokat az új amerikai kormány révén, ez azonban nem következett be.¹⁶⁰

Nem sokkal Eisenhower beiktatása után az elnök külügyminisztere, John Foster Dulles körutat tett a Közel-Keleten. Többek között Ibn Szaúddal is találkozott, és Buraimi kérdéséről

---

¹⁵⁹ PRO FO 371 98828 Es 1051/18.

¹⁶⁰ FRUS 1952-1954 SA 2512-2514.

is szó esett kettejük között. Hazatérve Dulles azt jelentette az amerikai elnöknek, hogy ez az alapvetően jelentéktelennek tűnő ügy nagyon komoly következményekkel járhat, ha nem foglalkoznak vele, olyannyira, hogy akár arra is rákényszerítheti Szaúd-Arábiát, hogy átgondolja az Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő jó viszonyát, és esetlegesen még az olajkoncessziót, sőt a dzahráni légi bázis bérleti jogát is megszüntetheti. Emiatt szükséges foglalkozni az ügygel. Dulles tartott tőle, hogy Ibn Szaúd összemoshatja az amerikai politikát a britekével, és Washingtont büntetheti London cselekedeteiért.

Ilyen körülmények között nem véletlen, hogy nem haladtak a tárgyalások. Végül a brit kormány a londoni amerikai nagykövetség egy korábbi tanácsát fogadta meg, miszerint Churchill írjon egy barátságos, szívélyes és legfőképpen őszinte levelet Ibn Szaúdnak, amelyben kifejti a brit álláspontot, és garantálja, hogy az nem ellenséges Szaúd-Arábiára nézve. Az amerikaiak szerint, hogy ha a britek előzékenyek lennének, és ők tennék meg a levéllel az első barátságos lépést, az rengeteget jelentene a békés rendezés szempontjából, sőt, könnyen lehet, hogy komoly engedményeket érhetnének el Ibn Szaúdnál. Végül a brit miniszterelnök valóban küldött egy levelet a szaúdi királynak, de egy évvel később, mint ahogy azt az amerikaiak ajánlották, 1953 áprilisában. Érthető, hogy a britek el akarták ezt kerülni. Nem szerették volna, ha úgy tűnik, hogy függenek Ibn Szaúd jó akaratától. Ebben a levélben Churchill kihangsúlyozta a régi szaúdi-brit barátságot, de annak is hangot adott, hogy Ibn Szaúdnak tiszteletben kell tartania Nagy-Britannia kötelezettségeit Szaúd-Arábia szomszédjaira vonatkozóan is. Éppen ezért a korona meg növelni fogja katonai erői számát a vitás területeken. Ezek következtében a levél pontosan az ellenkező hatást érte el, mint amit az amerikaiak reméltek tőle. Az sem segített az egész szituáción, hogy a levél elküldésével egy időben a brit olajmérnökök folytatták az olaj utáni kutatást, miközben az Aramco követte Ibn Szaúd utasításait és nem keresték a fekete aranyat.¹⁶¹

A feszültség a két ország között egyre erősödött, amit egyes állítások szerint Ibn Szaúd különösen fájlalt¹⁶², mivel korábban személyes jó barátjának tartotta Winston Churchill, és nehezen tudta elfogadni, hogy egy ilyen kis jelentőségű terület miatt, mint Buraimi, így elmérgesedhetett a viszony. Mire pár hónappal később, 1953. november 9-én Ibn Szaúd elhunyt, az ellentét Nagy-Britannia és Szaúd-Arábia között soha nem látott mértékűre nőtt. Bár már korábban is előfordultak kevésbé baráti periódusok a két ország kapcsolatában – elsősorban Irak és a

---

¹⁶¹ Al-Kathani: i.m.: 208-210., PRO FO 371 98828 Es 1051/2, Es 1051/3, Es 1051/5

¹⁶² Al-Kathani nem egyszer írja, hogy a király nagy barátsággal viseltetett a brit miniszterelnök irányában. Emellett a Foreign Office jelentéseiből is kiderül, hogy Ibn Szaúd valóban kedvelte Churchill, és a köztük lévő viszony romlása is érzékelhető az iratokból közvetett módon.

Hásimiták kapcsán –, de Buraimi volt a legkomolyabb próbatétel az országok között, Nagy-Britannia és Szaúd-Arábia „kis Szueze”. Egyre nőtt a kőolaj iránti kereslet, még akkor is, ha ekkor még fillérekért be lehetett szerezni, valamint nyilvánvalóbbá vált, hogy a britek mindinkább kiszorultak a Közel-Kelet térségéből. Ahogy láttuk nagyon megnehezítette az ügy megoldását, hogy egyik fél sem akart változtatni az álláspontján. A brit csapatok a helyükön maradtak, körülzárván Hamásza faluját, és a szaúdi kontingenst, miközben egyre nagyobb területen keresték mérnökeik az olajat, míg a szaúdiak továbbra is azt hangoztatták, hogy az oázis az őseik földje, mindig is Szaúd-Arábiához – és annak elődeihez – tartozott. Beszedték az adót a helyi lakosságtól, valamint – ami talán a legfontosabb – a szaúdi csapat tagjai folyamatosan házasodtak a helyi nőkkel, mégpedig azért, hogy jogilag is bizonyíthatóan az övék legyen a föld.

A britek egy egész esettanulmányt készítettek arról, hogy kik lehetnek Buraimiben azok, akiket megvett a szaúdi királyság, és kik azok, akiket ők is „meggyőzhetnek” esetleg. Ahogy korábban már esett róla szó, a szaúdi népszavazási ajánlatra ezen indokból mondtak nemet: névre pontosan tudták kik azok, akik Szaúd-Arábiára voksolnának és, hogy ők lennének többségben. A szaúdi csapat vezetője, Turki ibn al-Utaisan a helyzetet remekül felmérve cselekedett, pontosan azokra a pontokra fókuszált tevékenységével, amelyek problémásak voltak a britek számára, így szinte nem hagyva mozgásteret nekik – részben ez az oka annak, hogy a britek 1955-ben végül a katonai beavatkozás mellett döntöttek.

1953 decemberében a Petroleum Concessions Limited olajat talált a vitás területen belül (ekkor még nem tudták, hogy elenyésző a mennyisége) ez pedig még tovább bonyolította az egyébként sem egyszerű helyzetet. Eden elejét akarta venni annak, hogy az olaj kérdése erősebben essen a latba, mint korábban, ezért azt ajánlotta az amerikai félnek, hogy egy konzorciumot hozzanak létre az érdekelt cégek. Nem mindenki gondolta ezt jó ötletnek a britek közül: Burrows szerint az Aramcóval egyezkedni méltánytalan, hiszen nincs joguk a területhez, míg az Iraq Petroleum Company igazgatója, Horace Gibson, úgy gondolta, hogy a cégnek hosszútávon hátrányos lenne a szerződés, mivel jelentős profittól esnének el így, és nem biztos, hogy a befektetés költségei megtérülnének. Az is előfordulhatott volna, hogy ha nem sikerül meg egyezni az Aramcóval a feltételekről, akkor az az iráni brit-amerikai együttműködésre is negatív hatással lehetett volna, ezért lényegében senki nem állt Eden felvetése mögé. Ezzel egy időben elkezdtek felfegyverezni a helyi törzsek közül azokat, amelyek britpártinak számítottak. A Foreign Office úgy gondolta, hogy, ha erre a célra pénzt adnának a törzseknek az kevésbé

lenne hatásos. A fegyverek miatt pedig elő-elő fordultak villongások a vitás területen, ez megint csak nem segítette elő a tárgyalásos megoldást.¹⁶³

1954 februárjában azzal a javaslattal állt elő a Foreign Office, hogy hajlandó kivonulni az Abu Dzabi által „megszállt” – pontosabban a britek által a sejkiség nevében birtokba vett – területről, ha Rijád beleegyezik abba, hogy egy közös brit-szaúdi rendőrség tartsa fenn a rendet az oázis területén, viszont Hamásza faluját mindenképpen el kell, hogy hagyja Turki és csapata. Ezután pedig a döntőbíróóság ítélné a területi vita kérdésében. Ugyanakkor a britek ahhoz is ragaszkodtak, hogy ezzel egy időben az olaj utáni kutatásuk folytatódhasson. A State Department komoly előrelépésnek tekintette, hogy legalább ennyi kompromisszumkészséget el tudott érni a briteknél, azonban mégsem lehetettek boldogok. A Szaúdok azért utasították el ezt, mert szerintük, ha kivonulnának a területről, akkor az ott maradt szaúdi-párti lakosságon megtorlásokat hajtana végre a britbarát ománi szultán. Az Aramco vehemensen tiltakozott mind az expedíciók folytatása, mind pedig a konzorcium létrehozásának elképzelése ellen. Szerintük sértette a Szaúd-Arábiával kötött koncessziós jogukat az, hogy a britek az egész terület kőolaját saját maguknak akarták, ez pedig hátrányosan érintette volna az amerikai céget. Amikor emiatt a State Departmenthez fordultak, akkor az nyomatékosan kijelentette, az ő érdeke elsősorban az, hogy rendezzék végre ezt a viszályt, ami egyre terhesebbé kezdett válni, nem pedig az, hogy az Aramco elégedett legyen. Ettől függetlenül mindent megtettek annak érdekében, hogy lehetőség szerint biztosítsák azt, hogy a cég érdekei ne csorbuljanak, de nem ez volt az elsődleges célkitűzés, és jó lett volna, hogy ha ezzel ők is tisztában vannak. Byroade javasolta azt végül is, hogy a brit feltételeken próbáljanak módosítani az Aramco kívánságára. Emellett az érdekelt brit cégek felajánlották, hogy amennyiben a döntőbíróóság olyan területet is a szaúdi félnek ítélt, amelyen az IPC-nek vagy az AIOC-nak van érvényes koncessziója, akkor a két cég hajlandó tárgyalásba bocsátkozni az Aramcóval a jogok eladásáról. Erre az Aramco annyit reagált, hogy a vitás területeken a helyi szokásokat, hagyományokat és történelmi előzményeket figyelembe véve kellene döntenie a hovatartozásról, nem pedig a koncessziós jog alapján. Emiatt tartózkodott az olajcég a saját kutatásának folytatásától és emiatt lett volna elvárható a brit cégektől, hogy ugyanígy járjanak el. Némi képmutatás érzékelhető ezzel kapcsolatban, nem valószínű, hogy fordított esetben ilyen előzékeny lett volna az Aramco.

Az előzmények fényében nagyon meglepő volt, hogy II. Szaúd utalt rá, hajlandó lenne akár egy brit koncessziós szerződést is kötni, sőt, Juszuf Jászín kérte is a Foreign Office embe-reit, hogy próbálják meggyőzni az amerikaiakat ennek előnyéről. Ez a fajta „hintapolitika” igen

---

¹⁶³ Nathan J Citino: i.m.: 70-71. PRO FO 371 104317 Ea 1081/1159, PRO FO 371 104317 Ea1081/1163

merész volt a szaúdi vezetőktől, hiszen nagyon komolyan visszaüthetett volna és az Egyesült Államok kormányával is megromolhatott volna a viszony ennek következtében. A britek pozitívan viszonyultak ehhez az ajánlathoz, lévén nekik ez komoly haszonnal kecsegtetett, mind gazdasági, mind politika szempontból. Ugyanakkor Jászín tisztában volt vele, hogy nagy a valószínűsége annak, hogy még ha meg is tudnak egyezni a britekkel a terület fennhatóságának kérdéséről, a koncessziós jogok kapcsán mindenféleképpen a nemzetközi bíróságé lesz a döntő szó. A Szaúdok taktikáját azonban hamar felismerték az amerikai és brit tisztségviselők egyaránt, és emiatt nem is lehetett eredményes a tervük.¹⁶⁴

Miután május végén II. Szaúd ráébredt, hogy a britek nem fogják félbehagyni a kőolaj-expedícióikat, elkezdte követelni az Aramcótól, hogy folytassák ők is a kutatást. A State Department nyomatékosan kérte az amerikai olajcéget, hogy ne tegyenek eleget a király kérésének, de az Aramcónál úgy gondolták, hogy II. Szaúd kérése jogos és helytálló. Az amerikai kormány nagyon tartott attól, hogy esetleg elmérgesedik a viszony, amely félelem nem volt alaptalan, hiszen a briteket ekkorra már csak az érdekelte, hogy a presztízszük minél kevésbé csorbuljon. Emiatt pedig arra is hajlandónak mutatkoztak, hogy megakadályozzák az Aramco embereinek kutatásait. A Foreign Office azzal védekezett, hogy ha ezt engednék, akkor a védelmük alatt álló törzsi vezetők megkérdőjelezhetnék London képességét arra nézve, hogy megvédje az ő érdekeiket, ha már a sajátját sem tudja, ezt pedig nem hagyhatták. Arról nem is beszélve, hogy az ő nézeteik alapján az Aramcónak továbbra sincs semmi keresnivalója a területen, hiszen Buraimi régiója nem része a korábban megkötött koncessziós szerződésüknek. Az Amerikai Egyesült Államok nagyon remélte, hogy emiatt nem történik összeütközés a brit és amerikai cégek emberei között, hiszen semmi sem hiányzott volna kevésbé a hidegháború derekán, mint az, hogy a két legnagyobb nyugati szövetséges egymásra támadjon.¹⁶⁵

Ezzel az érintett felek is tisztában voltak, ennek érdekében pedig II. Szaúd tudomása nélkül összehangolták a kutatási műveleteiket. Az Aramco tisztségviselői biztosították a brit kolégáikat, hogy kimennek az érintett területre, azért hogy megnyugtassák II. Szaúdot (akinek nem állt módjában ellenőrizni, hogy mit csinálnak pontosan), ám érdemi kutatás, illetve fúrás nem lesz. A britek közül néhányan határozott fellépést szorgalmaztak, akár még az expedíció járműveinek megrongálását is elfogadhatónak gondolták, míg mások szerint hiba lett volna konfliktust kirobbantani az Aramco és a brit kormány között, mivel ez szükségszerűen azt is jelentette volna, hogy az Amerikai Egyesült Államok kormánya közvetlenül avatkozott volna a

---

¹⁶⁴ FRUS 1952-1954 SA 2575-77., 2580-2588., 2590-2591, 2604-2605.

¹⁶⁵ FRUS 1952-1954 SA 2606-2611.

kérdésbe. Végül semmiféle szélsőséges akcióra nem került sor. Június 5-én a brit légierő gépei szórólapokat szórtak az Aramco kutatóbrigádjának, amelyben közölték velük, hogy jogsértés követnek el azáltal, hogy Abu Dzabi területén kutatnak, és egyszersmind felszólították őket, hogy haladéktalanul hagyják el a területet. Az Aramco elnöke Robert L. Keyes annyit reagált rá, hogy tisztában van a terület hovatartozásával kapcsolatos viszályal, de ettől függetlenül a régiót Szaúd-Arábia a magáénak tartja, ennél fogva jogosan hajtják végre a király utasításait a területen. Azt is közölte, hogy nagyjából egy hét múlva lejár az expedíció tervezett működési ideje, akkor pedig visszatérnek Džahranba, azonban az, hogy kivonják a kutatókat a területről teljesen független a britek kívánalmaitól. Az amerikai cég kivonulása határozottan kedvező fordulatnak tekinthető, ugyanis ezután felélénkültek a tárgyalások. Június végén Churchill lényegében „meghívatta magát” Washingtonba, hogy személyesen vegyen részt a tárgyalásokon, sőt vezesse azt. Nem kis részben az ő érdeme, hogy sikerült tető alá hozni a megállapodást egy hónappal később, és komoly szerepe volt abban, hogy a felek elfogadták a közös rendőri erő koncepcióját, sőt a vezetésével a brit kormány még abba is belement, hogy létrehozzanak egy semleges zónát Buraimi körül (nagyjából úgy, ahogy Szaúd-Arábia és Kuvait határán is volt egy), és itt egyik fél sem kereshetett köoolajat. Végül is 1954. július 30-án aláírták az úgynevezett Washingtoni Deklarációt, amelynek következtében a vita rendezését a nemzetközi bíróság jogkörébe utalták ki, a megállapodás alapján a bíróság 1955 nyarán ült össze, Genfben (ugyanott, ahol szintén abban az évben Indokína kérdésével kapcsolatban is komoly tárgyalások folytak). Augusztus 13-án Turki és csapata elhagyta Hamásza faluját, a britek pedig elégedettnek mutatkoztak az elért eredménnyel. Lényegében megerősítése volt ez a brit-amerikai együttműködésnek a Közel-Kelet térségében, és egyszersmind a brit diplomácia utolsó békés megoldása a régióban egy jó ideig.¹⁶⁶

Problémát jelentett, hogy a Churchillt a miniszterelnöki székben követő Anthony Eden nem osztotta elődje nézeteit: szerinte az amerikaiakkal való kooperáció, illetve az ő érdekeik túlzott figyelembe vétele szükségszerűen azt jelenti, hogy Nagy-Britannia befolyása és presztízse csökken. Emiatt ő kevésbé megengedőnek bizonyult a politikájában, és ez a fajta hozzáállás nem csak a Buraimi oázis körül kialakult viszály kapcsán volt veszélyes, de némi túlzással állíthatjuk, hogy elvezetett Szuezhhez. Talán éppen ezért meglepő – főleg az előzményeket ismerve –, hogy a felek betartották az ígéreteiket, csak néhány kisebb fegyveres tevékenységről lehet beszámolni, és ezek sem voltak közvetlen összecsapások, inkább figyelemfelkeltések. Így

---

¹⁶⁶ FRUS 1952-1954 SA 2611-2612, 2614-2615., Nathan J. Citino: i.m.: 72-73.

az érintett felek – és az amerikaiak – joggal számíthattak arra, hogy 1955 nyarától normalizálódik a helyzet az Arab-félszigeten. Nem ez történt. Washington bízott benne, hogy megerősödik az amerikai-szaúdi barátság és újra nőni fog a befolyása a sivatagi királyságra, azonban ennek ellenkezője következett be. II. Szaúd és köre nehezteltek az Amerikai Egyesült Államokra, mivel szerintük jóval több támogatást kellett volna, hogy biztosítson a számukra az egész viszály alatt, mint amennyit ténylegesen adott, úgy érezték, nem állt ki mellettük. Ezzel együtt azt is meg kell említeni, hogy Szaúd-Arábia sem tette azt, amit az amerikai kormány elvárt volna tőle: nem támogatta a Bagdadi Paktumot, nem akart részt venni az arab-izraeli béketárgyalásokban, ráadásul egyre közelebbi kapcsolatba került Egyiptommal is (legalábbis egy ideig, ahogy azt korábban láttuk). Ennek fényében talán kijelenthető, hogy az Aramco volt az összetartó kapocs minden szempontból. Emiatt is volt szerencsés, hogy egyre inkább úgy tűnt, végre lezárhatják az oázis körüli viszály kérdéskörét. Már az amerikai olajcég vezetőségének is kezdett elege lenni az állandó huzavonából.

Brit katonai beavatkozás Buraimiben

Mégsem lett a kérdés békésen rendezve: a döntőbírótság szinte éppen csak megkezdte munkáját, amikor a brit delegált, Sir Reader Bullard kilépett a testületből 1955. szeptember 16-án. Ezt azzal indokolta, hogy szaúdi korrupció miatt jogos ítélet nem hozható az ügyben. A szaúdi delegált ugyanis ragaszkodott hozzá, hogy tanúkat is hallgassanak meg a kérdéssel kapcsolatban. Bullard pedig tartott attól, hogy ezeket a tanúkat II. Szaúd emberei lefizették, így a britek ellenében tanúskodtak volna, és, ha emiatt Londonra nézve hátrányos ítélet született volna, az komoly presztízsveszteséget jelentett volna a korona számára. Ezt elkerülendő lépett ki a bíróságból Bullard. A lefizetések mellett további indokot is említett a brit delegált: a szaúdiak fegyvereket csempésznek be a falvakba. Ez is jogos felvetés volt, ám bizonyítani nem lehetett, legfeljebb közvetetten, mivel a helyi lakosságot nem kutathatták át a brit rendőri erő tagjai. Emellett azt is nehezményezte Bullard, hogy a szaúdi delegált maga Juszuf Jászín volt, akiről eddigre köztudomásúvá vált, hogy mindent megtesz annak érdekében, hogy a kérdés a szaúdiak javára dőljön el, ráadásul a beidézni kívánt tanú a Jászín által Buraimi élére kinevezett egyik politikai megbízott volt. Igazat kell adni a brit delegátnak abban, hogy ez csekély esélyt jelentett a tisztességes, nem részrehajló tárgyalásra, még akkor is, ha tudatában vagyunk annak, hogy ha a briteknek hasonló eszköz van a kezükben, vélhetően ők is felhasználták volna. Nem sokkal később a brit kormány megvádolta a Szaúdokat, hogy le akarták fizetni Abu Dzabi sejkjének bátyját, Zaid ibn Szultánt annak érdekében, hogy a területi vitában őket támogassa.¹⁶⁷ Emellett pedig azt is gyanították Londonban, hogy a bíróság pakisztáni tagját, Mahmúd Haszánt befolyásolni próbálták a szaúdiak akkor, amikor az a mekkai zarándoklatát végezte.

Ezen vádak közül leginkább a korrupcióra és lefizetésekre volt bizonyítéka Londonnak, lényegében esettanulmányokat készítettek arról, hogy kik azok, akiket már lefizettek a Szaúdok. Emiatt pontosan tisztában voltak a korrupció mértékével, és ahogy láttuk pontosan ez volt az oka annak is, hogy nem fogadták el Rijád népszavazásra vonatkozó ajánlatát. A Mahmúd Haszánnal kapcsolatos vádat viszont nem hangoztatta Nagy-Britannia: nem akarták elidegeníteni Pakisztánt, hogy az esetleg kilépjen a Bagdadi Paktumból a gyanúsítgatások miatt.

---

¹⁶⁷ Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy Nathan J Citino idézett könyvében azt írja – egy brit újságíró, Leonard Mosley cikke alapján –, hogy a Szaúdok nem önállóan cselekedtek, sőt, valójában az egész terv a CIA munkája volt, a lefizetésekre használt összeg pedig az Aramcótól jött. Az elérhető, titkosítás alól feloldott dokumentumok alapján ezt se cáfolni, se megerősíteni nem lehet. Mindenesetre a Szaúdok 1954 tavaszi, koncessziós jogra vonatkozó titkos ajánlatát figyelembe véve nehezen hihető, hogy egy titkos, CIA által vezetett akcióba belementek volna annak érdekében, hogy még inkább aláássák a britek befolyását az Arab-félsziget keleti részén.

Szaúd-Arábia nem tagadta a Jászinra vonatkozó vádakat, azt viszont igen, hogy Jászin embere lett volna a tanú. Véleményük szerint a britek egyre inkább úgy érezték, hogy nem a javukra fog döntés születni, ezért inkább visszaléptek. Ezt azonban önmagában a korrupciós vádakkal nem lehet magyarázni, hiszen már 1952-ben is tisztában voltak azzal, hogy a helyi lakosságot megvásárolták a Szaúdok, mégis már akkor beleegyeztek egy független döntőbírótság összeülésebe, és pontosan Eden volt az, aki a leginkább támogatta ezt a megoldást akkor. Ő volt az is, aki ennek elfogadására ösztökélte Churchillt. Nem a korrupció lett nagyobb, hanem az arab nacionalizmus erősödött meg annyira, hogy immár a britek – legalábbis nagyon komoly presztízsveszteség nélkül – nem engedhettek a kérdésben, biztosítaniuk kellett érdekeiket. Korábban Buraimi másodrangú kérdés volt, egy félreeső hely, a britek az egyiptomiakkal vívták legnagyobb harcukat a Szezei-csatorna kapcsán. A politikai helyzet azonban megváltozott, az oázis területe felértékelődött, nem csak gazdaságilag és stratégiaileg, hanem a tekintélyük szempontjából is. Emiatt egy kompromisszumos döntés is sokkal hátrányosabb lett volna a britek számára, mint a Szaúdoknak.

London azonban várt a katonai beavatkozással, mert nem tudták, hogy az amerikaiak mit fognak reagálni rá. Tartottak tőle, hogy ha bevonulnak a területre, akkor Szaúd-Arábia tényleg az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé viszi az ügyet, ott pedig valószínűsíthető, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem a britek érdekeit fogja nézni. Ugyanakkor reménykedtek benne, hogy ha bemutatják a korrupciós vádakra a bizonyítékokat, akkor Washington inkább semleges marad az ügyben. Végül is Eden az utóbbiból indult ki és parancsot adott a támadásra. Külügyminisztere, Harold Macmillan ezt azzal indokolta a brit kormány előtt, hogy ha a Szaúdok elérik, amit akarnak, akkor az szükségszerűen azzal a következménnyel fog járni, hogy London szövetségesei a területen elárultnak fogják magukat érezni, hiszen a brit kormány nem tett meg mindent az ő érdekükben. Ezzel együtt a protektortori megítélésük nemzetközi szinten is komoly csorbát szenvedne el. Ez pedig nagyon komoly következménnyel járna nem csak az Arab-félszigeten, hanem a Közel-Kelet egészére nézve is.

1955. október 26-án a brit csapatok elfoglalták Buraimi területét, elkergetvén a szaúdi rendőri erőt, ezzel egy időben pedig a Foreign Office deklarálta az új határt Szaúd-Arábia és Abu Dzabi között. Az Aramco cseppet sem örült a beavatkozásnak, az alelnök Terry Duce meglátogatta a CIA elnök Allen Dullest, majd elmondta, hogy véleménye szerint a britek szabták a tárgyalásos megoldást, miután nyilvánvalóvá vált, hogy nem a nekik kedvező döntés fog születni az ügyben. Dullesnek is megvoltak a maga aggályai: a katonai beavatkozás szinte

szabad utat nyitott a Szovjetunió előtt, hogy az Arab-félsziget államainak is megtegye fegyverszállításai ajánlatait (ahogy ezt korábban láttuk is). Továbbá az Aramco tartott attól is, hogy ha az Amerikai Egyesült Államok kormánya nem áll ki egyértelműen Szaúd-Arábia mellett, akkor ki fognak szorulni az országból. Maga II. Szaúd nem tudott mit kezdeni a támadás tényével, szinte megbénította az, hogy ez bekövetkezett, és egészen addig, amíg a testvére, Fejszál haza nem érkezett (Egyiptomban tartózkodott ebben az időben) nem is döntött megfelelő válaszcírról.¹⁶⁸

A britek katonai akciójának nem csak Szaúd-Arábia expanziós politikája, illetve korrupciós ügyei az okai, hanem az is, hogy Ománban új imámot választottak 1954 májusában. Az új vezető Galib ibn Ali al-Hinai egyértelműen britektől független ománi imamátust akart létrehozni, egyszersmind letaszítva a trónjáról a szultánt. A legfontosabb ezzel kapcsolatban pedig az, hogy Szaúd-Arábia – az arab nacionalizmus nevében – támogatta az új imámot a szultán ellenében. Ameddig csak kétszereplős volt a Buraimi-viszály, addig a brit kormány megengedhette magának, hogy egyezkedésbe kezdjen a sivatagi királysággal, de ahogy megjelent az imám jelentette fenyegetés, egyértelművé vált, hogy Nagy-Britannia akár ki is szorulhat Omán területéről és ezzel együtt potenciálisan elvesztheti a terület alatt rejlő olajmezőket. Ezt viszont már nem kockáztathatta meg, így tehát minél előbb fel kellett számolnia a veszélyforrást. Ebből a szempontból pedig a Hamászában állomásozó kis szaúdi kontingens jóval kézenfekvőbb katonai célpont volt, hiszen kis területen helyezkedett el és lényegében elenyésző ellenállást tudott csak kifejteni, míg az imámnak jóval több embere és katonája volt. Vállalnia kellett a következményeket a briteknek, még úgy is, hogy tudták, komoly folyamánya lesz nemzetközi szinten, és nem csak az arab közvélemény fogja elítélni az akciót, de esetlegesen a szovjeteket is a Perzsa-öböl térségébe vonzza.¹⁶⁹

Bár maga Foster Dulles tisztában volt azzal, hogy a briteknek biztosítaniuk kellett a pozícióikat az Arab-félszigeten mégis meglehetősen dühös volt, hiszen az amerikaiak mindenáron a békés megoldást szerették volna biztosítani, illetve azt, hogy ne kapjon komolyabb nyilvánosságot a dolog. Ehhez képest a brit beavatkozás után szinte garantált volt, hogy a Biztonsági Tanács elé kerül az ügy, és hogy nagy nemzetközi visszhangja lesz. Ugyan Washington tisztában volt azzal, hogy közel sem biztos az, hogy, ha a döntőbírátság Szaúd-Arábiának kedvezően

---

¹⁶⁸ FRUS 1955-1957 SA 281-285., Nathan J. Citino: i.m.: 81-84, Tore Tingvold Petersen: Anglo-American Rivalry in the Middle East: the Struggle for the Buraimi Oasis, 1952-1957. In.: The International History Review, Vol 14, No. 1., 82-84.

¹⁶⁹ Chicago Tribune 1955. december 20. 5.;al-Khatani: 212, Roby C. Barret 2011: 34-36., Alexei Vassiliev: i.m.: 710., Nadav Safran: i.m.: 79.

ítélt volna, akkor nem lett volna több területi követelése Rijádnak, mégis elítélte ezt a fajta beavatkozást, mert ártott a Nyugatnak. A nyilvánosságot pedig megkapta az ügy: lényegében az egész világ értesült London agresszív politikájáról. Még a magyar napilapok egy része is tudósított Buraimi megszállásáról. Bár a nemzetközi sajtóvisszhang önmagában kis jelentőséggel bírt, mégis kiváló alapot szolgáltatott az imperialistaellenes propagandára a keleti blokk számára. Mindezek ellenére az amerikaiak tisztában voltak azzal, hogy a Szovjetunió közel-keleti terjeszkedése miatt nem engedhették meg, hogy törés alakuljon ki a britekhez fűződő kapcsolatukban, mivel a kőolaj esetleges elvesztése katasztrofális következményekkel járt volna az egész Nyugat (és legfőképp Európa) számára. Emiatt pedig egyértelmű volt, hogy ilyen „kis jelentőségű” ügy mint Buriami, nem eredményezhet szembenállást London és Washington között.¹⁷⁰

Nagy-Britannia akciója nehéz helyzetbe hozta az Eisenhower-kormányt, mivel választania kellett, hogy a közel-keleti szövetségesét, Szaúd-Arábiát (és vele együtt az Aramcót) támogatja-e vagy pedig közreműködik a britek tekintélyének és érdekszférájának fenntartásában az Arab-félszigeten. A nehézséget az okozta, hogy a kialakult kőolajrend fenntartásához mindkettő elengedhetetlen volt, de az, hogy Nyugat-Európa erős maradjon (amihez szükség volt a brit tekintély megőrzésére) fontosabbnak bizonyult, mint Szaúd-Arábia kívánságai. Így tehát tiltakozásaik fokozatosan abbamaradtak, ugyanakkor a szaúdi fél irányába egyre inkább bizonygatniuk kellett, hogy nem volt tudomásuk a britek terveiről. Buraimi kérdése viszont nem zárult le 1955 októberével. 1956 elején próbálkozások történtek a szaúdi fél részéről a tárgyalások újraindítására, azonban ezek érdemi eredménnyel nem jártak. Ez nem csak a britek ellenállásában keresendő, hanem egy sokkal nagyobb horderejű ügyben: a szuezi-válság kitörésével Szaúd-Arábia megszakította a diplomáciai kapcsolatot Nagy-Britanniával.

---

¹⁷⁰ Chicago Tribune 1955. október 21. 32.; Népszava 1955. október 28., péntek, 3., Magyar Nemzet 1955. október 28., péntek, 2., Nathan J. Citino: i.m.: 84-85.

Onasszisz tankerei

Az Aramco-monopólium

Miután Venezuelában 1948 novemberében Juan Pérez Alfonso kiharcolta az úgynevezett „fele-fele egyezmény” megkötését, nem sokkal később az olajtermelő országok többsége követte a példáját, beleértve a Perzsa-öböl menti államokat is. Még Ibn Szaúd uralkodása alatt, az 1950-es év elején bevezették ezt a gyakorlatot Szaúd-Arábiában is. 1950 novemberében és decemberében két dekrétumot adott ki Ibn Szaúd, amelyek értelmében az Aramco köteles volt jövedelemadót fizetni a nettó bevétele után. A cég vehemensen tiltakozott és próbált lobbizni az amerikai kormánynál, hogy az nyomást gyakoroljon Ibn Szaúdra, de nem járt sikerrel. Tény, hogy ez komoly változást hozott az Aramco és Szaúd-Arábia közötti megállapodásban, de az eredeti koncessziós szerződés (illetve az évek során apró változtatásai) több mint hátrányos volt a sivatagi királyság számára, elég csak arra gondolni, hogy Szaúd-Arábia a király magán- és földtulajdona volt, és egyszersmind ő volt a „kormány” is, emiatt viszont 1950-ig az Aramco csak a kitermelési jogért fizetett, egy összegben. Ezzel szemben a nyugati gyakorlat alapján, nyugaton (de legalábbis a nem közel-keleti területekért) az olajtársaságok fizettek a kitermelésért a földtulajdonosnak és ezután fizettek adót az adott kormánynak is. Lényegében tehát Ibn Szaúd csökkenteni akarta az egyenlőtlenséget és szerette volna elérni, ha az országa a megfelelő bevételeket könyvelheti el. Végül hosszú vita után az Aramco beleegyezett az adók kifizetésébe a következő feltételekkel: semmi esetre sem haladhatják meg az adók, bérleti díjak, jogdíjak vagy egyéb juttatások összköltségei az olajcég szaúd-arábiai teljes bruttó jövedelmének – fenntartási és működési költségek levonva, valamint az esetleges értékcsökkenést beleszámítva – az 50%-át. Emellett pedig az Aramco kötelezettséget vállalt, hogy Szaúd-Arábia számára közel 10 millió liter gázolajat és nagyjából 750000 liter kerozint szállít, valamint elősegíti az útépitést a királyságon belül 7500 tonna aszfalt előállításával. Ezen felül pedig az Aramco vállalta az olajcéggel kapcsolatos ügyek intézésével megbízott szaúdi tisztségviselők fizetését, biztosította azok lakhatását, továbbá garanciát vállalt, hogy akkor sem fogja csökkenteni a királyi „tiszteltdíjat” (ez lényegében a koncessziós jogért fizetett összeg felül fizetendő összeg, és egyszersmind akármire alkalmazható jogcím volt), ha az Aramco esetlegesen veszteségessé válna.

Ez óriási bevétel-növekedést eredményezett Szaúd-Arábia számára, azonban könnyedén megkerülhető volt, illetve könnyedén ki lehetett játszani. Az alap probléma abban állt, hogy a megkötött szerződés az Aramco nettó bevételén alapult. Ez azért volt problémás, mert a nagy

olajcégek által közösen rögzített olajár volt a mérvadó¹⁷¹, és nem a kereslet-kínálat határozta meg (tehát a piac alapján hiába került volna többre az olaj, az ár rögzített volt). Ezen felül pedig, az Aramco a saját alvállalatainak, illetve szállítmányozási cégeinek adta el a fix áron a kitermelt nyersolajat, amelyet aztán már magasabb értéken adott el a világpiacra, így pedig tetemes mennyiségű extraprofitra tett szert, miközben Szaúd-Arábiának az anyacég alacsonyabb bevétele után fizetett. Ezt a profitot azzal is növelni tudta az Aramco, hogy jóval olcsóbban volt képes kitermelni Arábiában a nyersolajat, mint az anyavállalatai a világ többi részén (és akár tízszer olcsóbban, mint az egyesült államokbeli kútjain). Ez hamar nyilvánvalóvá vált a királyság számára is, és hosszú vita kezdőpontját jelentette, amelynek (egyik) végpontjaként az OPEC¹⁷² megalakítása tekinthető.¹⁷³

Ezektől függetlenül nem szabad elfelejtenünk arról, hogy az Aramco – azon túl, hogy a lehető legnagyobb bevételre törekedett – a lehető legteljesebben próbálta kiszolgálni a szaúdi monarchia érdekeit, már ameddig ez nem sértette a sajátjait. Így Szaúd-Arábia első iskolái – amelyek nem Korán-iskoláknak tekinthetők, hanem túlzással élve közoktatási intézménynek –, illetve kórházai az Aramcónak köszönhetőek, csakúgy, mint a modern közúthálózat kiépítésének megkezdése is, akkor, amikor a királyi család vezető tagjain túl szinte senki nem birtokolt gépkocsit. Az olajcég nem szívjóságból tette, amit tett, hanem azért, mert biztosítani akarta, hogy ő legyen a szaúdi olaj egyetlen kitermelője, illetve, hogy a jövőben is megmaradjon a koncessziós joga. Pontosan ezért egyezett bele kisebb húzódozás után az új adók kifizetésébe is. Ez viszont nem jelentette azt, hogy nem próbált meg kiskapukat keresni rajta. A fentebb már említett módszer mellett az amerikai külügyminisztérium segítségével az Aramco vezetői már 1950-ben megtalálták a tökéletes megoldást a költségminimalizálásra és profitmaximalizálásra: elhatározták, hogy a szaúdi királynak fizetendő adót úgy fogják kezelni, mint egy amerikai cég által fizetett külföldi jövedelemadót, emiatt pedig az Egyesült Államokban – az akkori adótörvények szerint – már nem kellett adóznia (újra) az Aramcónak, mivel az már kétszeri adózásnak számított volna. Ez azért volt rendkívül okos megoldás – azontúl, hogy a szaúdi adó mértéke jóval kisebb volt, mint ha Amerikában kellett volna fizetni a kitermelt nyersolajért –, mert több pénz maradt az Aramcónál, illetve, mert a cég által fizetett pénzösszeget Szaúd-Arábia támogatására fordíthatták, amely az amerikaiak egyetlen, állandónak tekinthető stratégiai partnere

---

¹⁷¹ Posted price eredeti nevén.

¹⁷² Organization for Petroleum Exporting Countries. Kőolaj-exportáló Országok Szervezete, 1960-ban hozták létre az olajtermelő országok érdekeinek képviselőjére és biztosítására. Bővebben lásd későbbi fejezetben.

¹⁷³ Alexei Vassiliev: i.m.: 677-679., Foreign Relations of the United States, 1952-1954. The Near and Middle East (in two parts). United States interest in the development of the petroleum resources of the Near East (továbbiakban FRUS 1952-54 NE) 695-699.

volt a Közel-Kelet térségében. Ráadásul ezt a pénzbeli támogatást nem kellett megvitatni a Kongresszussal, amely könnyedén megvétózhatta volna a támogatást, vagy csökkenthette volna annak összegét (1957-től rendszeresen előkerül a Kongresszus elégedetlensége a sivatagi királyságnak utalt óriási pénzek kapcsán, lásd későbbi fejezetben). Igaz, hogy ezzel a módszerrel az Egyesült Államok államkincstárába kevesebb összeg vándorolt, viszont emiatt az amerikai kormány (az Aramcón keresztül) szabadon rendelkezhetett vele, ami nagyon is megérte Washington számára azt az elvesztett pár tízmillió dollárt, amit a nagyobb adókulcsból nyertek volna, ha belföldön adózik az Aramco. Ráadásul az izraeli lobby is nagyon erős volt a Kongresszusban és alig három évvel az állam létrejötte után erőteljes ellenérzéseket váltott volna ki a képviselők jó részéből, ha egy olyan államnak utálnak állami pénzeket, amely nem, hogy nem akarja elismerni Izrael Állam létét, de meg akarja semmisíteni azt. Lényegében az Amerikai Egyesült Államok kormánya hallgatólagosan beleegyezett, hogy a nagy olajcégek folytathatták üzelveiket, akár törvénytelenül is (hiszen lényegében adócsalásról volt szó), ha cserében azok a cégek támogatják az amerikai kormány érdekeit azáltal, hogy pénzelik az olajtermelő monarchiákat (és elsősorban Szaúd-Arábiát). Ezzel a zseniális manőverrel Washington elérte azt, hogy nyíltan támogathatta Izraelt éveken keresztül, viszont az arab államoktól sem határolta el magát. Ráadásul még a Kongresszus beleegyezését sem kellett kérni semmihez (ezen némileg változtat az Eisenhower-doktrína meghirdetése, és az időszak eseményei).¹⁷⁴

II. Szaúd és Onasszisz - törekvés az Aramco-monopólium felszámolására

II. Szaúd nem sokkal hatalomra kerülése után megpróbált változtatni a fennálló állapotokon. Ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés, hogy vajon ő volt-e az, aki észrevette, hogyan próbálja az Aramco maximalizálni a profitját úgy, hogy Szaúd-Arábiának minél kevesebbet kelljen kifizetnie, vagy a tanácsadói közül valaki. Ha az előbbi eset az igaz, akkor II. Szaúd mégsem volt olyan felkészületlen és hozzá nem értő politikus, mint ahogyan a kortárs, nyugati diplomaták (és a későbbi szakirodalom) őt beállítani akarták, hiszen képes volt átlátni az amerikai politika és az olajcégek manipulációját. Ha az utóbbi állítás a valós, akkor pedig egy nagyon felkészült tanácsadógarda vette őt körül, akik tisztában voltak a nagypolitika módszereivel. Akármelyik állítás is helyes, a szaúdi levéltári források hiányában ezt szinte lehetetlen eldönteni.¹⁷⁵ Min-

---

¹⁷⁴ Anthony Sampson: i.m.: 163-167., FRUS 1952-54 NE 303, 305.

¹⁷⁵ Pár évvel később, Fejszállal való viszályának ideje alatt, a brit diplomaták azt jelentették a Foreign Office-nak, hogy II. Szaúd tanácsadói bizonyos információkat szándékosan hallgattak el a király elől, ebből kiindulva pedig

denesetre II. Szaúd nem akarta teljes mértékben felrúgni az Aramcóval pár éve kötött szerződést, de mégis próbált kiskapukat keresni az egyezményen. Ebben pedig Arisztotle Onasszisz hajómágnás volt segítségére, illetve Mohamed Ali Ridá.

Onasszisz az Oszmán Birodalomban, Szmirnában (ma Törökország, Izmir) született, az ottani görög közösség tagjaként. Az első világháború végével azonban el kellett hagynia szülőföldjét, és Görögországba menekült, de nem maradt ott sokáig, hanem Argentínába emigrált, ahol különböző áruk importjával és kereskedésével foglalkozott. Elsősorban dohányáru behozatalával (jó minőségű, török dohányt hozatott be a dél-amerikai országba) szedte össze a kezdetőkéjét ahhoz, hogy elindíthassa hajózási-szállítványozási vállalkozását. Az 1930-as évek során komoly összegeket fektetett nagyméretű tankerhajók vásárlásába és működtetésébe, az első hajóit a gazdasági válság idején vásárolta jóval valós értékük alatt, majd pedig az 1930-as évek végére már sajátokat is építtetett. A második világháború alatt pedig készséggel a Szövetségesek rendelkezésére bocsátotta a flottáját. Onasszisz az elsők között támogatta a ma rendszeresített nagyméretű tankerhajók építésének gondolatát, hogy még gazdaságosabban lehessen szállítani a fekete aranyat világszerte. A saját flottájának döntő részét aztán bérbe adta különböző cégeknek, elsősorban az amerikai óriásvállalatoknak, a Texacónak és a Mobilnak. Hatalmas profitra tett szert így, mivel hajói panamai felségjelzésűek voltak és az akkori (amerikai) szabályozás alapján adómentesen tudta őket működtetni, így tehát még a normál bérleti díjakhoz képest alacsonyabb árral – emiatt bérelték ki az olajcégek a hajóit – is hatalmas bevételhez jutott. Az olajvállalatoknak is megérte, hogy Onasszisz hajóit vegyék bérbe és ne csak a saját tankereiket használják, mivel azok amerikai felségjelzésűek voltak és komoly adót kellett utánuk fizetni. Így az a helyzet állt elő, hogy a Texaco és a Mobil jobban járt azzal, hogy bérbe vette más hajóját, mint ha a sajátjukat használnák volna (kizárólagosan), ami mindkét félnek nagyon megérte, mindannyian extranyereségre tettek szert.¹⁷⁶

Ennek ellenére sem volt meglepő Onasszisz az olajvállalatokkal kötött szerződései-vel, ezért felkereste II. Szaúd királyt, és a korszakban meglehetősen szokatlan ajánlatot tett neki: közösen hozzanak létre egy szaúdi tulajdonban lévő szállítványozási vállalatot, ezzel megkerülvén a nagy olajtermelő cégeket és azok bevett gyakorlatát. Azért volt szokatlan ez az

---

könnyen elképzelhető, hogy a királynak inkább hátrányára voltak a tanácsadói, semmint segítették őt. Emiatt előfordulhat, hogy ő maga ismerte fel azt, hogy az Aramco megpróbálja „kijátszani” az országa törvényeit. Erről bővebben lásd a trónviszályról szóló, későbbi fejezetet.

¹⁷⁶ Nathan J. Citino: i.m: 66., <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/428916/Aristotle-Socrates-Onassis> lekérdezés időpontja: 2015. április 10. 11:53.

ajánlat, mivel ekkortájt gyakorlatilag kizárólagosan az olajtermelő vállalatok intézték a szállítást is, Onasszisz ajánlata pedig precedenst teremthetett volna. A Szaúd-Arábiai Tengeri Tanker Vállalaton (Saudi Arabian Maritime Tanker Company – a cég tervezett neve) keresztül a görög hajómágnás saját, nemzeti tankerflottát biztosított volna a sivatagi királyság számára, ezáltal pedig a nyersolaj egy részét közvetlenül szállíttathatta volna el Szaúd-Arábia a nagy olajcégek beleszólása nélkül (és emiatt az árszabás kérdésében sem függött volna az Aramcotól, legalábbis a saját maga által elszállított olaj kapcsán).

Mohamed Ali Ridá, a dzsiddai kormányzó fia, politikai szerepének növekedése Szaúd és Fejszál egyezségének köszönhető, amelynek értelmében szűkítették az uralkodói „jogköröket”, pontosabban több fontos tisztséget hoztak létre, döntési joggal (a korábbi tanácsadói tisztségek mellé), hogy a szaúdi király ne lehessen teljhatalmú. Ali Ridá is részben ennek a rendelkezésnek köszönhette felemelkedését. A másik oka ennek pedig az, hogy ő volt, aki 1953 nyarán Franciaországban találkozott Onasszisszal, és ő volt, aki elsőként felvetette egy közvetlen együttműködés lehetőségét Szaúd-Arábia és a hajómágnás között. Így tehát feltételezhető, hogy ebben a kérdésben valóban megfelelő tanácsokkal látták el II. Szaúdot és ő pedig felismerte a kínáló lehetőséget: a tárgyalások 1953 nyár végén kezdődtek meg Abdalláh Szulejmán vezetésével, aki a szaúdi pénzügyminiszter volt akkor, és az év decemberére lényegében megvolt a végleges tervezete az egyezménynek Szaúd-Arábia és Onasszisz között. Jutalmul emiatt a király 1954 márciusában kereskedelmi miniszterré nevezte ki Ali Ridát. Érdekesség azonban, hogy az egyezmény aláírása jó pár hónapon keresztül elhúzódott, pedig a szerződés már régen készen volt. Ennek oka az, hogy Ali Ridá nemcsak, hogy tetemes összeget követelt az üzlet nyélbeütése miatt, lényegében közvetítői díjként, hanem a cég profitjából is részesedést akart, legalábbis egy külsős információja alapján. A tárgyalás folyamata egyébként is meglehetősen ködös, hiszen a legtöbb esetben csak egy harmadik fél beszámolójára lehet hagyatkozni.

Hamar kitudódott az üzlet (még a megkötése előtt), és, ahogy az várható volt, az Aramco nem volt boldog annak gondolatától, hogy csorbulnak a koncessziós jogai Szaúd-Arábiában, és ennek többször hangot is adott. A szerződés egyik pontja értelmében (a 4. cikkely) szaúdi nyersolajat csak a már 1954 előtt szolgálatban lévő tankerrel lehetett szállítani, vagy pedig a szaúd-arábiai hajózási vállalatnak a hajóival. Ez azért volt kellemetlen az Aramconak, mivel a legtöbb tankerhajója az 1930-as években, vagy korábban épült és rohamosan öregedtek. A szerződés értelmében viszont újonnan épített tankerekkel nem szállíthatnának nyersolajat Szaúd-Arábiából, vagyis Onasszisz előbb-utóbb monopolhelyzetbe kerülne a szállítást illetően. Az Aramco azzal próbálta jobb belátásra bírni II. Szaúdot, hogy ha elfogadja ezt az üzletet, akkor a szaúdi

nyersolaj felvevőpiaca jelentősen beszűkül. Ebben volt ráció, hiszen a Hét Nővér, és pár „kisebb” olajvállalat valóban bojkottálhatta volna a szaúdi kőolajat, ráadásul olyan nagy veszteségeket nem is szenvedtek volna (az 1950-es évek első feléről van szó, amikor még a világon sok helyen kis költséggel lehetett kitermelni a nyersolajat, és a késztermékek is nagyon olcsóak voltak). Persze ez nem jelenti azt, hogy nem buktak volna el dollár tízmilliókat az Onasszisz-üzleten, de sokkal inkább presztízskérdés volt ez a nagy olajcégek számára. Éppen ezért az Aramco anyacégei rögtön az amerikai külügyminisztériumhoz, illetve John Foster Dulles külügyminiszterhez fordultak, ami jó döntésnek bizonyult. Az Eisenhower-kormány ugyanis elengedhetetlennek tartotta az olcsó közel-keleti (és ezzel együtt szaúd-arábiai) olaj áramlását Európába, annak újjáépítéséhez. A kormány tartott tőle, hogy annak hiányában teret nyerhetnek a szélsőségesek (azaz a kommunisták), amit mindenképpen el akart kerülni. Valójában tehát az Aramco koncessziós jogának a megsértése csak másodrendű fontossággal bírt. George Wadsworth, a frissen kinevezett dzsiddai amerikai nagykövet, már február 3-án felkereste ez ügyben II. Szaúdot, és elmagyarázta aggályait az Onasszisz-üggyel kapcsolatban. II. Szaúd erre annyit mondott, hogy az Aramco képviselője vegye fel a kapcsolatot a pénzügyminiszterével, Abdalláh Szulejmánnal, és, ha továbbra is úgy gondolja a cég képviselője, hogy káros lesz az Aramcora nézve az új megegyezés, akkor fogadni fogja őt. Lévén ekkorra már köztudomásúak voltak az Aramco aggályai, egyértelmű, hogy II. Szaúd az időhúzásra törekedett ezzel a kijelentéssel. Továbbá az Aramco képviselője, William L. Owen azt is kiderítette, hogy Onasszisz szárazdokkot akar építtetni Dzsiddában. Ebből leszűrhető az a következtetés, hogy az új tankeverek megépítése is Szaúd-Arábiában történt volna.¹⁷⁷

Ezután azt az üzenetet kapta Wadsworth a State Departmentből, hogy a kormány hajlandó beavatkozni a királynál az Aramco érdekében, de csak akkor, ha az már mindent megpróbált és nem járt sikerrel. A kérdést az is tovább bonyolította, hogy az amerikai haditengerészetnek külön szerződése volt a sivatagi királysággal, aminek létezését szintén fenyegette az Onasszisz-üzlet, ez viszont már amerikai nemzetbiztonsági érdekeket is sértett. Charles Wilson, a védelmi miniszter, hamar értesítette Dullest ezzel kapcsolatban, ahogy a vezérkar egy része is aggodalmát fejezte ki, illetve erőteljesen hangsúlyozta, hogy meg kell akadályozni azt, hogy egy „külföldi szállítási vállalat” gátolja az Egyesült Államok seregét abban, hogy hozzáférjen a nyersolajhoz.¹⁷⁸

---

¹⁷⁷ FRUS 1952-54 NE 786-787.

¹⁷⁸ FRUS 1952-54 NE 787-788. és 809-811.

Ezenfelül Wadsworth azt is problémásnak tartja jelentéseiben, hogy sok szaúdi az Aramcót egyenlőnek tekinti az Egyesült Államokkal, így tehát, ha valami módon csökkenne a cég presztízse, az magával hozná az amerikai kormány és nemzet presztízisének csökkenését is. Emellett, vallja Wadsworth, ez azzal is járhatna, hogy túlságosan felbátorodna Szaúd-Arábia a kormányközi tárgyalások során és esetleg (még) több követelése lenne II. Szaúdnak (még több pénzügyi segély, még több fegyver stb.). Az Aramco jó hírneve nem csak az Onasszisz-ügy miatt forgott veszélyben, hanem azért is, mert az Egyesült Államokban 1953-ban kartellezés gyanúja miatt pert indítottak anyacégei ellen, és erről a nemzetközi sajtóban is írtak. II. Szaúdék is kaptak jelentéseket az ügyről, amit fel is használtak az Aramcóval folytatott tárgyalások során: többször számon kérték a cégen, hogy, ha a saját „kormány” eljárást indított ellene, akkor miért kellene a szaúdiaknak megbízni bármiben, amit ő ajánl vagy mond. Ráadásul ez a per az amerikai kormány egy másik politikai célkitűzését is veszélyeztethetné, nevezetesen a szaúdi katonai erők kiképzését, a dzahráni légi bázis fenntartását, és általánosságban az Aramco és Szaúd-Arábia közötti gördülékeny együttműködést, ezzel együtt pedig a sivatagi királyság stabilitását is.¹⁷⁹ Ugyan nyíltan nem mondja ki Wadsworth, de véleménye szerint ejteni kellene a vádat az Aramco tulajdonosai ellen, már csak azért is, mert tartott tőle, hogy ha tovább tart az ügy, akkor előbb-utóbb az Aramcóra is rá fogják sütni az imperializmus bélyegét. Ezzel nem csak az arab nacionalizmus erősödhetne tovább, de esetlegesen táptalajt biztosíthat a kommunista propagandának is, amely – sok amerikai tisztségviselő szerint – már így is csak a megfelelő alkalomra és ürügyre várt. Végül problémát jelent az is, hogy sok arab szemében az Egyesült Államok már korábban kompromittálódott politikailag Palesztina kapcsán, illetve egyoldalú Izrael-pártisága miatt.¹⁸⁰

Még Onasszisz sógora és vetélytársa, Stavros Niarchos is az üzlet ellen volt. Ő is szállítmányozással foglalkozott és egy esetleges Onasszisz-monopólium a szaúdi olajon komoly károkat okozott volna neki. Olyannyira el akarta kerülni az Onasszisz-üzletet, hogy megbízta az ügyvédjét, találkozzon John Jernegannal, a State Departmenttől, és kérte, hogy lépjenek közbe. Szerette volna, ha a Külügyminisztérium nyomást gyakorol Onasszisz befektetőire és reménykedett benne, hogy emiatt a görög hajómágnás nem kapja meg a szükséges tőkét a vállalkozás

---

¹⁷⁹ Jól mutatják ezt az egyre gyakrabban előforduló munkássztrájkok, illetve az, hogy Szaúd-Arábia egyre erősebben kezdett katonailag kötődni Egyiptomhoz.

¹⁸⁰ Ennek hangsúlyozása azért érdekes, mert George Wadsworth egyike volt azon tisztségviselőknek a Truman-kormányban, akik nagyon elleneztek az egyértelmű Izrael-párti politikát. Talán némi keserűség is lehetett benne, mert hiába szólalt fel többször e kérdéskörben a Truman-éra alatt, lényegében figyelmen kívül hagyták figyelmeztetéseit és észrevételeit.

FRUS 1952-54 NE 788-789., <http://history.state.gov/departmenthistory/people/wadsworth-george> – lekérdezés ideje 2015. április 14. 16:34., Nathan J. Citino: i.m.: 66.

beindításához.¹⁸¹ A befektetők eredetileg ahhoz kötötték volna kölcsönüket, hogy az újonnan épített tankerek amerikai felségjelzéssel hajózzanak (és emiatt oda is adózzanak), később azonban változtattak hozzáállásukon és több más állam zászlaja alatti hajózást is elfogadhatónak tartották (többek között Szaúd-Arábiáét és Panamáét is – ahogy már említve volt Onasszisz tankereinek nagy része panamai felségjelzés alatt hajózott). Így tehát eredményt érhetne el a State Department, ha a kölcsönt adó cégek tudomására hozná, jó néven venné, ha ismét szigorítanák a kölcsön feltételeit. A kérésének külön érdekessége, hogy Niarchos ellen szövetségi eljárás volt folyamatban, mert áron alul, illetve gyanús körülmények között jutott amerikai tankerekhez a második világháborút követően. Számítása azonban nem jött be, mert Jernegan azt a választ adta neki, hogy az ezzel kapcsolatos probléma megoldása az Aramcóra van bízva és a külügy nem akar közvetlen módon beavatkozni. Főleg úgy nem, hogy közben az olajkartellek elleni per még nem fejeződött be. Ez már önmagában eléggé megnehezítette a tárgyalásokat Szaúd-Arábiával, egy közvetlen, Külügyminisztériumból jövő utasítás katasztrofális lehetett volna a két ország közötti viszonyra nézve.¹⁸²

A State Department alapvetően bízott benne, hogy az Aramco meg tud egyezni Onasszisszal és a Szaúdokkal tárgyalásos úton és semmiféle külső nyomást nem kell, hogy alkalmazzon. Egy április elején kelt beszámoló alapján II. Szaúd, illetve a Minisztertanács még csak fontolgatta az egyezmény elfogadását. Ezt azért fontos kiemelni, mert sok más jelentés már kész tényként kezelte az Onasszisz-üzletet. További érdekesség, hogy Onasszisz Iránban és Irakban is ugyanezt a módszert követte, azaz meg akarta szerezni a szállítás monopóliumát mindkét országban, ez pedig már a britek érdekeit is sértette. London már az esetleges szaúdi egyezmény meglétét is nagyon aggályosnak tartotta a szabad kereskedelem csorbulása miatt, pedig a briteknek nem volt közvetlen érdekeltsége az Aramcóban.¹⁸³

A Külügyminisztérium április 16-án utasította Wadsworthöt, kérjen biztosítékot II. Szaúdtól, hogy a stratégiai fontosságú (azaz a katonai célra szánt, külön szerződésben rögzített) olajszállításokat nem fogja sem hátráltatni, sem korlátozni az Onasszisz-üzlet, valamint, szeretnék volna, ha a szaúdi király garantálja, hogy semmilyen, a jövőben kötendő gazdasági egyezmény nem fogja érinteni a jelenleg érvényben lévő, a katonai szállításokra vonatkozó szerződéseket. A követi jelentésekből az is kiderül, hogy komolyan tervbe vették az Aramcónál azt, hogy csökkentsék a kitermelt nyersolaj mennyiségét, hogy a saját tankerekkel is el tudják azt

---

¹⁸¹ A tőke nagy részét a National City Bank biztosította volna, valamint a Metropolitan Life Insurance Company biztosítási cég.

¹⁸² FRUS 1952-54 NE 790-793. és 795-796.

¹⁸³ FRUS 1952-54 NE 796-801.

szállítani. Ez egyik félnek sem lett volna jó megoldás hosszú távon, mert mindenkit veszteség ért volna.

Eléggé feszültté vált a viszony a felek között a szerződés megkötése után. II. Szaúd hamar igyekezett biztosítani a dzsiddai követet, hogy az aggodalmuk ugyan érthető, de az Onasszisszal kötött egyezmény – amelyet a szaúdi minisztertanács 1954. április 9-én ratifikált –, semmilyen formában nem befolyásolja a már korábban megkötött és a haditengerészetet érintő szerződést, valamint egyáltalán nem csorbítja az Aramco koncessziós jogát. Fejszál, a későbbi király, az egyik legnagyobb támogatója volt az Onasszisz-üzletnek, ezáltal is próbálván biztosítani országára minél szélesebb körű „függetlenségét”, illetve önálló döntési szabadságát.¹⁸⁴ A király megjegyezte, hogy Szaúd-Arábia teljesíteni fogja szerződésben vállalt kötelezettségét, de egyébként szuverén államként fog dönteni a saját érdekeit szem előtt tartva. Kijelentette, hogy a megkötött egyezményeket tiszteletben tartja, de ahol korábban megkötött szerződések nem kötik meg a kezét, ott országának érdekeit fogja szem előtt tartani figyelmen kívül hagyva, hogy az olajcégek milyen érdekeit sértheti esetleg. Wadsworth megemlítette, reméli, hogy amennyiben a tankerek által szállított olaj mennyisége esetlegesen csökkenne, akkor nem az Aramcót fogják felelősségre vonni, mire a király azt mondta, hogy csak abban az esetben, ha bebizonyosodik, hogy az Aramco szándékosan csökkentette a kitermelést, hogy visszafogja az elszállítandó olaj mennyiségét. És ha ez egyértelművé válik, akkor annak következményei lesznek.¹⁸⁵

Miután kiderült, hogy a szerződés hatályba lépett, a britek többször is elégedetlenségüket fejezték ki azzal kapcsolatban. Igaz ugyan, hogy közvetlen érdekeltségük nem volt a szaúdi olajmezőkben, sem a nyersolaj elszállításában, de közvetett módon érintette őket, hiszen precedenst teremthetett volna más országok, más cégek számára. Az is zavarta őket, hogy áthág egy „íratlan szabályt”, nevezetesen, hogy a kőolajat kitermelő cég rendelkezik azzal minden formában, tehát arról is neki kellene döntenie, hogy mit szeretne kezdeni vele, mivel akarja elszállíttatni és hova stb.. A harmadik – talán legfontosabb aggályuk –, pedig, hogy a szerződés megsabta, milyen zászló alatt hajózhatnak a tankerek (amely felségjelzések árendeménnyel kaptak) és a briteké nem volt benne a kedvezményezett sorában.

Az amerikai külügy képviselője, Parker T. Hart (egészen pontosan a Közel-Keleti Ügyek Irodájának igazgatója)¹⁸⁶ hangsúlyozta, hogy az Aramco anyavállalatai nem fogják elfogadni

---

¹⁸⁴ PRO FO 371 110121 Es 15310/10

¹⁸⁵ Újabb bizonyítéka, hogy II. Szaúd és/vagy a tanácsadói nem voltak teljesen inkompetensek, hiszen könnyedén kitalálták mivel akarja rászorítani az Aramco Szaúd-Arábiát a neki kedvező döntésekre. FRUS 1952-54 NE 811-815.

¹⁸⁶ Office of Near Eastern Affairs, illetve Near Eastern Affairs Bureau (mindkettő megnevezést használják rá)

ezt a szerződést és mindent megtesznek annak érdekében, hogy semmissé tegyék. A Külügyminisztérium el szeretne volna kerülni a drasztikus megoldásokat, ezért felvetette azt, hogy készítsenek hatástanulmányt, hogy az új szerződés milyen következményekkel járna az olajiparra Szaúd-Arábiában, és hogy ennek eredményeként hogyan változna a királyságnak fizetett juttatások összege, hátha így rá lehetne kényszeríteni II. Szaúdot arra, hogy átgondolja az Onasszisz-üzletet. A State Department el szeretne volna kerülni az Aramco felvetését, hogy csökkentsék a kitermelt olaj mennyiségét, remélte, hogy meg lehet akadályozni azt, hogy teljesen elmérgesedjen a viszony az Aramco és a sivatagi királyság között. Az egész ügyet tovább nehezítette, hogy többszöri kérés ellenére sem kapott a dzsiddai követség másolatot az Onasszisz-üzlet szerződéséről, így nem állt módjukban tanulmányozni azt, és a részletek hiánya jelentette a problémát: nem tudtak megfelelően reagálni rá.¹⁸⁷

A határozott és temperamentumos fellépése ellenére sem zárkózott el az egyezkedéstől II. Szaúd, mi sem bizonyította ezt jobban, minthogy április 24-én folytatódtak az egyeztetések az olaj árának szabályozásáról az Aramco és a szaúdi királyság között. Nehezítette a tárgyalásokat, hogy a szaúdi fél (köztük Fejszál, Juszuf Jászín, illetve a később nagyon fontos szerepet betöltő Abdalláh Taríki) az újonnan rögzítendő árakhoz mérten visszamenően kérte az árkülönbözetet az Aramcótól. Viszont hajlandóak voltak arra a kompromisszum jegyében, hogy az olajcég ezt több évre lebontva fizesse ki a királyságnak. Ez nem nyerte el az Aramco képviselőinek tetszését és ennek hangot is adtak: úgy gondolták, hogy egyrészt ez eleve nem kompromisszum, másrészt pedig már elégszer hoztak olyan döntést, ami a királyságnak kedvezett, elég sokszor hajlottak arra, hogy olyan megoldás szülessen az esetlegesen felmerülő problémákra, amely alapján az Aramco érdekei másodlagosak, és emiatt úgy gondolták, hogy ideje lenne Szaúd-Arábiának is tennie némi engedményt. A következő ülésen ez nem történt meg, viszont nevesítették az összeget, amelyet a szaúdi kormány várt az Aramcótól: összesen 148 millió dollárt, az 1950-es királyi adó kihirdetése és 1953. december 31-ediké közötti időszakban (a kiírt és a ténylegesen alkalmazott olajár közötti különbség). Ebbe az Aramco nem volt hajlandó belemenni, ez pedig tovább súlyosbította az Onasszisz-ügy körüli nehézségeket.¹⁸⁸

A Szaúd-Arábiának „járó” juttatásokkal kapcsolatos tárgyalások pedig egészen a következő év elejéig elhúzódtak, mire a felek meg tudtak állapodni. Az év végi előzetes egyezség értelmében az 1954-es év előtti időszakra vonatkozóan összesen 70 millió dollárt fizet ki az Aramco a sivatagi királyságnak, ebből 22 300 000 dollárnyit frankban, az 1954-es és 1955-ös

---

¹⁸⁷ FRUS 1952-54 NE 815-816.

¹⁸⁸ FRUS 1952-54 NE 816-819.

évek juttatásainak 36%-át szintén nem dollárban, hanem fontban és frankban. A dzsiddai brit követség emellett azt is jelentette, hogy az Aramco őszintén bízik benne, hogy a király elfogadja ezt a szerződéstervezetet, és ezzel elejét veszik a további kéréseknek.¹⁸⁹

Május 26-án végül Onasszisz elérte, hogy őt is meghallgassák az ügyben az amerikaiak: Hart fogadta őt Washingtonban. A hajómágnás azzal kezdte indoklását, hogy már a második világháborút követően (és magában a háborúban is) problémát jelentett az, hogy csak néhány tengeri hatalom birtokában voltak nagy teherszállító hajók, illetve tankerek, mivel ezek jelentős része megsérült, más részük el is süllyedt, ami megnehezítette a szállításokat. Célravezető tehát, hogy más államok vagy akár független, magánszemélyek is birtokoljanak hajókat, amelyek részt tudnak venni a szállításokban, és ezt sok ország felismerte. Az pedig már a korszak jellemzőinek egyenes ági következménye, hogy ehhez a gondolathoz hozzájött a nacionalizmus eszméje: a vágy, hogy ezen hajók saját zászló alatt fuvarozzanak. Ennek volt is jogalapja, viszont Onasszisz későbbi érvelése meglehetősen nehezen hihető. Állítása szerint ő felhívta a nagy olajcégek figyelmét az új trendek kialakulására, de azok nem hallgatták meg őt, így „kötelességének érezte, hogy megvédje magát”¹⁹⁰ a pangó szállítási piacon. Ráadásul Szaúd-Arábia képviselői keresték meg, és bár ő jó ideig tiltakozott, végül belement egy egyezmény megkötésébe, miután ráébredt, hogy nem tudja lebeszélni a szaúdiakat és tartott tőle, hogy azok valamelyik versenytársával kötnek majd üzletet. Állítása szerint megpróbálta rávenni őket arra, hogy csak a kitermelt nyersolaj egy kis hányadára vonatkozzon a már fentebb említett monopólium, illetve próbálta megakadályozni az ominózus négyes cikkely szerződésbe foglalását, ám a király emberei hajthatatlannak bizonyultak, ő pedig nem szerette volna elvesztegetni az esélyt. Onasszisz szerint az újonnan kötött egyezményben semmi olyan nincs rögzítve, amely kimondaná a monopolhelyzet esetleges létrejöttét, és egyszersmind biztosította Hartot és a többi jelenlévőt, hogy amint lehet, megpróbál változtatni a szerződés feltételein, hogy az kedvezőbb legyen az Egyesült Államok, illetve a nagy olajcégek számára. Hart jelentése alapján Onasszisz nagyon kellemetlenül érezte magát és pontosan tisztában volt szorult helyzetével, és úgy tűnt törekedett arra, hogy változtasson azon (még akkor is, ha az általa előadott történet nem a leg-hihetőbb). A következő napon az Aramco alelnöke, James Terry Duce fogadta Onassziszt, a Közel-Keleti Ügyek Irodájának nyomására.¹⁹¹

---

¹⁸⁹ PRO FO 371 110121 Es 1531/15 és Es 1531/18

¹⁹⁰ „Felt obliged to move to protect himself” az eredeti szövegben.

¹⁹¹ FRUS 1952-54 NE 819-821.

Az előbbiektől függetlenül azonban a State Department következetesen törekedett arra, hogy az olajkérdést magáncégek privát ügyének tekintse, ameddig azok nem sértettek egyértelműen amerikai érdekeket. Ezen felül pedig azért próbálták elkerülni a közvetlen beavatkozást, mert ebben az időszakban minden ehhez hasonló lépés elidegeníthette volna a térség országainak vezetőit, könnyedén azonosíthatták volna az Egyesült Államok politikáját egy új gyarmattartó kezdeti lépéseiként, és egy ilyen országgal való jó viszony kiépülését mindegyik arab állam el akarta kerülni, köztük Szaúd-Arábia is, teljesen mindegy mennyire ápolta közeli kapcsolatot Washingtonnal. Éppen ezért utasította el Washington a britek azon törekvését, hogy közösen lépjenek fel az Onasszisz-ügy kapcsán, nehogy az precedenst teremtsen más országokban is. Azt nem is említve, hogy Londonnak komoly érdekeltségei voltak Kuvait olajiparában, és a kis sejség túlságosan is közel volt, illetve van Szaúd-Arábiához. Még nagyobb gondot jelentett, hogy 1948. óta Jean Paul Getty¹⁹², a Pacific Western Oil Company tulajdonosa, birtokolta részben a Kuvait és Szaúd-Arábia határvidékén lévő „semleges zóna” koncessziós jogait, egészen pontosan a szaúdi oldalt, a másik tulajdonos az Aminoil nevű cég volt, azaz az American Independent Oil Company. Ez azért volt problémás, mert Rijád ahhoz a feltételhez kötötte Getty cégének működését, hogy az Onasszisz-féle tankereket használja az olaj elszállításához. Ez viszont magában hordozta azt a veszélyt, hogy Kuvait olajiparának működésébe is beleszólást kap a görög hajómánás. Getty 1949-ben 9 és fél millió dollárt fizetett ki Ibn Szaúdnak a koncessziós jogokért, illetve megállapodtak abban is, hogy a jövőben 60 éven keresztül évenként még egymilliót. Minden költségével együtt, mire 1953-ban kőolajat találtak Getty emberei, már 30 millió dolláros veszteséget könyvelhetett el a milliárdos. A talált terület nagyon gazdag volt viszont olajban, így rövid időn belül megtérültek a költségei, még úgy is, hogy a Közel-Kelet többi szereplőjéhez képest meglehetősen sokat fizetett az akkor még élő Ibn Szaúdnak a koncesszióért. Mivel azonban még így is hatalmas haszonra tett szert, ez gondolkozásra készítette a szaúdiakat: sokkal jobb feltételeket is ki lehet harcolni az Aramcónál, hiszen az üzlet még úgy is nyereséges lenne a számukra.

---

¹⁹² Jean Paul Getty már beleszületett az olajbusinessbe: édesapjának Oklahomában voltak olajföldjei, és a család ebből gazdagodott meg. Getty így nem a nulláról indult, de így is figyelemre méltó az, ahogy szembeszállt a nagy olajcégekkel és koncessziós jogot harcolt ki a Közel-Keleten. Getty már 1932-ben jelen volt a térségben, ám akkor még úgy gondolta nem jó üzlet hatalmas összegeket kifizetni sivatagos területekért, amelyek nem is biztos, hogy rejtenek magukban nagyobb mennyiséget a fekete aranyból, főleg, hogy abban az időben még az amerikai olajnak is pár cent volt literje. Hamar megbánta, hogy kihagyta ezt a lehetőséget, viszont pontosan emiatt a második világháború után megkettőzött erővel próbált betörni a közel-keleti olajpiacra, ami sikerült is neki, hála a britek politikájának. Anthony Sampson: i.m.: 204-208.

Gettynek tehát nagy szerepe volt a Szaúdok pozíciójának erősítésében, nemcsak az 50-50% egyezmény bevezetését segítette elő, hanem közvetve arra is nagy hatással volt, hogy II. Szaúd és emberei az Aramco jogainak újratárgyalásakor sokkal jobb feltételeket tudtak kiharcolni maguknak, mint azt korábban bárki is gondolta volna. De Getty itt nem állt meg, még több számítását húzta keresztül az Aramconak, ugyanis a hatalmas olajkészleteit el is kellett szállítania a semleges zónából, és igaz ugyan, hogy volt saját tankerflottája, és még újakat is akart építtetni, de Onasszisz tervei nagyon is egybecsengtek az övével. Getty alapvetően saját hajókat készíttetett, de még ha figyelmen kívül is hagyjuk a Szaúd-Arábia-Onasszisz szerződés 4-es számú cikkelyét, már akkor is jelentős bevételkiesést okozott az Aramcónak, hiszen nem az anyacégek tankereit használta fel a szállításokra, hanem inkább saját gyártását rendelte el. Getty is megtalálta a kikapukat, amelyek az üzletének virágzásához kellettek. Az 1950-es évek közepén a normál ár 2/3-áért rendelte meg az új hajóit, azáltal, hogy kihasználta azt, hogy új nemzetek szálltak be a tankerépítésbe, akik jóval olcsóbban kínálták hajóikat, mint a már piacon lévők. Ráadásul ez Franciaország esetében állami támogatással is járt, így Getty új hajóinak egy részét nem is ő fizette ki, hanem a francia adófizetők, emiatt komoly összegeket spórolt meg és még inkább versenyképessé vált, ráadásul ezen országok (megint csak elsősorban Franciaország) gyengíteni tudták a britek befolyását és közvetett módon veszélyeztették az érdekeit is.¹⁹³

A brit és amerikai kormány beavatkozása

A britek gyanakodva tekintettek az amerikaiak „pártatlanságára”, lévén, hogy az Onasszisz-féle megállapodás egyelőre nem veszélyeztette az amerikai érdeket, ráadásul csak azt a szaúdi kőolajat szállíthatta el Onasszisz, amelyet az Aramco tankerei nem tudtak. Ebben viszont korábban brit cégek is részt vettek, ez pedig sértette London érdekeit, miközben az amerikaiaké biztonságban volt. Május 24-ére sikerült megszereznie a britek kőolajért felelős attaséjának az Onasszisz-megállapodás teljes szövegét, amelyet át is nyújtott Henry A Byroade-nak, a Közel-Keletért, Dél-Ázsiáért és Afrikáért felelős külügyminiszter-helyettesnek¹⁹⁴, aki szimplán csak annyit reagált, hogy egy ideje már a birtokukban volt a szerződés. Ez viszont határozottan elmentmondott az utóbbi egy hónap állításainak az amerikai hivatalnokok részéről. A korona nem vette ezt jónéven, úgyhogy elhatározta, hogy egyedül fog lépéseket tenni az ügyben, kihagyván

---

¹⁹³ Nathan J. Citino: i.m.: 68.; Ralph Hewins: The Richest American. Jean Paul Getty. E.P. Dutton and Co., New York, 1960. 335-338.; PRO FO 371 104394 Ea 1534/8

¹⁹⁴ Emellett a Bureau of Near Eastern Affairs főtitkár-helyettese is ő volt.

a döntésmechanizmusból az Egyesült Államokat. Komoly vita bontakozott ki a brit kormányon belül, hogy miként is kellene visszafogni Onassziszt. Volt, aki azt javasolta, hogy gyakoroljanak nyomást a Shellre, hogy az ne fizesse ki a korábban az Onasszisz tankereire kötött bérleti szerződésben foglaltaknak megfelelően a hátralékát. Sokan úgy érveltek, hogy ez komoly következményekkel járhat a fontra nézve, hiszen hamar híre fog menni, hogy a brit kormány beavatkozott a szabad kereskedelemben, emiatt pedig zuhanni fog a valuta értéke. Végül kevésbé drasztikus megoldást választottak, de diplomácia szempontból elég komolynak tekinthető: az akkori brit külügyminiszter, Anthony Eden személyesen ment el a szaúdi követségre, hogy kifejezze aggályait és nemtetszését. Valójában ez majdnem pont az ellenkező hatást váltotta ki a Szaúdoknál, hiszen Buraimi miatt már így is meglehetősen hűvös volt a viszony Nagy-Britannia és Szaúd-Arábia között.

Ekkorra már az Egyesült Államok is ráébredt, hogy Onasszisz komoly problémát fog jelenteni, mivel Getty is szerződést akart kötni új tankerhajókra, ami tovább nehezítette volna az Aramco dolgát és egyre inkább realitássá kezdett válni a görög üzletember közel-keleti olajra vonatkozó szállítási monopóliuma. A megegyezés szóban történt, és Onasszisz első új tankerét, az „I. Szaúd királyt” érintette, amely az év tavaszára készült el és Getty bérbe akarta venni 1954 októberétől 3 szállítás időtartamára, ami alatt kétszer szállítana árut az amerikai nyugati partra és egyszer a keletre. Az Eisenhower-kormány emberei tartottak tőle, hogy ha egy külső fél igénybe veszi az új cég, a Szaúd-Arábiai Tengeri Tanker Vállalat hajóját, akkor azzal gyakorlatilag legitimálja azt a nemzetközi piacokon, ezért a Külügyminisztérium megkérte Gettyt, hogy álljon el az üzlettől.¹⁹⁵

Ezzel egy időben az Aramco anyavállalatainak vezetői közölték a State Departmenttel, hogy mindent meg fognak tenni annak érdekében, hogy ne csorbuljon az Aramco érdeke, nem fogják az Onasszisz által működtetett tankereket megtölteni a rász tannúrai finomítóban, és akár még az államosítást is megkockáztatják, de nem fognak engedni. Éppen ezért nyomatékosan kérték a kormányzatot, hogy járjanak közben az Aramco érdekében mielőtt eldurvulna a helyzet. Ezután Eisenhower sokkal közvetlenebb beavatkozást sürgetett, aminek következtében az Onasszisz-ügy a Nemzetbiztonsági Tanács elé került. Ennek folyományaként az NSC 5428-as

---

¹⁹⁵ Az idő előre haladtával egyre kellemetlenebbé vált az üzlet Onasszisz számára, ezért nyitott volt rá, hogy egy olyan megállapodást kössenek, amely megfelel a nagy olajcégek számára, viszont némi védelmet is jelent a részére Szaúd-Arábiával szemben. Ehhez bővebben lásd FRUS 1952-54 NE 821-823. A Pacific Western Oil Company és Onasszisz közötti szóban kötött egyezményről bővebben lásd FRUS 1952-54 NE 826-827. és 829-830.

számú rendelkezés is behatóan foglalkozik az üggyel, a dokumentum alapvetően új irányt szabott a közel-keleti amerikai politikának. A határozat értelmében ugyan maguk elé tűzték célnak, hogy visszafordítsák a mind jobban elterjedő Amerika-ellenességet (és továbbra is törekedtek a kommunizmus távol tartására), de mégis egyértelművé tették, hogy nem hagyják csorbulni az érdekeiket. Ennek biztosítására pedig mindent meg kell tegeren az amerikai kormány azért, hogy felbontassa a Szaúd-Arábia és Onasszisz között kötött szerződést, de legalábbis biztosítékot kapjon II. Szaúd kormányától (írásban, nem csak szóban), hogy semmilyen eddig megkötött vagy a jövőben Szaúd-Arábia által megkötendő szerződés nem fogja befolyásolni az amerikai fegyveres erők kőolajellátását. Továbbá semmi nem fogja megakadályozni az amerikaiak által irányított vagy birtokolt hajókat abban, hogy a királyságban kitermelt kőolajat felvegyék az erre megfelelő kikötőkben és finomítóknak. Ennek értelmében Wadsworth átnyújtott egy hivatalos panaszlevelet a szaúdi kormánynak.¹⁹⁶

A kemény megfogalmazás ellenére sem akarta Washington elidegeníteni Rijádot ilyen „kis jelentőségű” ügy miatt, mint Onasszisz vállalata, főleg az egyre erősödő arab nacionalizmus tükrében. Kiváltképp úgy, hogy már eleve is meglehetősen hűvös volt a viszony az Amerikai Egyesült Államok és Szaúd-Arábia között, elsősorban azért, mert a sivatagi királyságnak kiutalandó összeg nem érte el azt, amelyet II. Szaúd szeretett volna. Összesen 5 millió dollárnyi támogatást előlegezett meg az Eisenhower-kormány, mivel a Közel-Keletre utalandó dollármilliók jó részének már meg volt a helye: Irakba utalták a „northern tier” tető alá hozatalára. Eisenhower (és Dulles) fontosabbnak gondolta Irakot jól felszerelni az esetleges kommunista térnyeréssel szemben, semmint komoly összegeket költeni Szaúd-Arábia felfegyverzésére, amikor az nincs közvetlen veszélyben. Így hát a király elutasította a „northern tier” gondolatát, nem akarta elkötelezni magát, ráadásul úgy értelmezte a szövetségi rendszert, amibe való belépés esetén Szaúd-Arábia feladja a szuverenitását, és onnantól minden bel- és külpolitikai kérdésben az Egyesült Államok fog dönteni helyette. II. Szaúd még inkább jelezte elégedetlenségét az amerikai politikával szemben azzal, hogy megszüntette az 1951 óta működő gazdasági tanácsadói programot (amely az úgynevezett „Point Four Program” keretében indult el) és kiutasította az abban segédkező amerikai személyzetet. Amikor Wadsworth megkérdezte ennek az okát azt a választ kapta, hogy „nem azért távolítják el őket, mert nem végezték jól a munkájukat, hanem

---

¹⁹⁶ FRUS 1952-54 NE MIL 525-536., Nathan J. Citino: i.m.: 68-69.

azért, mert az új szaúdi politika értelmében, nem akarják terhelni ezzel is az amerikai kormányzatot”.¹⁹⁷ Némi sértődöttség egyértelműen érződik a szaúdi kommunikáción majd pedig ezzel egy időben II. Szaúd megkezdte közeledését Nasszerhez.

Az Egyesült Államok komolyan fontolóra vette a lehetőségét annak, hogy a befolyása teljesen megszűnik Szaúd-Arábiában és annak az eshetőségét is mérlegelnie kellett, hogy le kell mondjon a dzahráni légi bázisról is, ami nagyon komoly érvágást jelentett volna, figyelembe véve a bázis stratégiai értékét. Logikus következtetés (és Nadav Safran is ezt írja a könyvében), hogy a „Point Four Program” azért került lezárásra, mert II. Szaúd zokon vette, hogy Washington inkább a Hásimita Irakot látta el fegyverrel, semmint az ő országát. Továbbá a török-pakisztáni egyezményrel (és az abból majd később kinövő Bagdadi Paktummal) az Egyesült Államok az ő legnagyobb riválisát támogatta (politikailag és gazdaságilag is). Ezt azzal torolta meg, hogy kiutasította az amerikai tisztségviselőket. Valójában azonban nem ez volt a legfőbb oka. Wadsworth május 31-én találkozott Fejszállal és óvatos kérdésekkel kiderítette, hogy mi is dühítette fel a Szaúdot pontosan. Fejszál csak röviden válaszolt a követ kérdéseire, de cinikusan megjegyezte, hogy teljességgel megérti az amerikaiak és a britek jó viszonyát és együttműködését a kommunizmus veszélyeivel szemben, hiszen közös érdekekből fakadnak, nagy kár azonban, hogy emiatt Szaúd-Arábia csak a vesztes szerepét játszhatja. Ezzel Fejszál egyértelműen Buraimira utalt, illetve arra, hogy az Egyesült Államok egy ilyen „kis jelentőségű” ügyben nem akar Nagy-Britanniával konfrontálódni (lásd később), emiatt pedig nem áll Szaúd-Arábia mellé.

II. Szaúdnak Buraimi több okból kellett, de talán a legfontosabb a terület szimbolikus jelentősége volt: arra szolgált, hogy a nemzetközi – és legfőképp az arab – közvéleménnyel és Nasszerrel tudassa, hogy Szaúd-Arábia az arab nacionalizmus zászlaját lobogtatva komoly harcot folytat az imperializmust megtestesítő britekkel szemben. Ez pedig erősíthette a sivatagi királyság helyzetét a Közel-Kelet régiójában. Ettől azt várta II. Szaúd, hogy az Eisenhower-kormány átgondolja a régióra vonatkozó politikáját minden szempontból (gazdasági, katonai és nagypolitikai szempontokat is figyelembe véve). Az Egyesült Államok megpróbálta megakadályozni, hogy a régióban a problémák megoldhatatlanná váljanak. Elsődleges célkitűzése volt a szovjetek távol tartása a régiótól, azonban ez egyre nehezebben ment, hiszen a pár évvel korábbi gyakorlattól eltérően mind aktívabb szerepet kívántak játszani a szovjetek a térség életében, és ennek érdekében több gesztust is tettek az arab országok irányában (elsősorban Izrael

---

¹⁹⁷ Eredeti szövegben:” decision was to dispense with their further services not because they have not been doing their work well... because of the new policy of Saudi Arabia not to bother the US government”.

kapcsán). Nem egyszer szólaltak fel az arab országok mellett a zsidó állammal szemben, valamint aktívan keresték a megállapodás lehetőségét a térségben a lehető legtöbb arab vezetővel, legyen szó kereskedelmi egyezményekről vagy akár fegyverszállításokról. A Műveletkoordinációs Tanács¹⁹⁸ jelentéséből egyértelműen kiderül, hogy komoly kételyek voltak azzal kapcsolatban, hogy Szaúd-Arábia hajlandó lesz-e megújítani a dzahráni légi bázis bérleti szerződését, amikor az lejár 1956-ban. Ez már önmagában komoly probléma az Egyesült Államoknak, de ezzel együtt megfogalmazta a tanács egy másik, legalább ilyen fontos aggályát is, nevezetesen, hogy II. Szaúd rossz pénzügypolitikája, illetve az annak következtében beálló pénzhiány miatt a király újabb és újabb követelésekkel fog előállni, és ha nem kapja meg ezt „juttatásként”, akkor valószínűleg mindent meg fog tenni, hogy valahogy az Aramcótól szerezzék meg a pénzt. Ha ez sem megy, akkor egy harmadik fél bevonásával fogja megkerülni az amerikai olajcéget, a lényeg, hogy mindenképpen kárt okoz annak (és ezzel együtt közvetett módon az Egyesült Államoknak is). Pontosan ezért volt kérdéses, hogyan kellett volna viszonyulni az Onasszisz-féle egyezményhez, hiszen lehetőség szerint el kellett volna kerülni a kapcsolatok további romlását (amelyet az Amerikai Egyesült Államok más döntései már így is komolyan terheltek). Pontosan ezen tényezők miatt óvatosan kellett megközelítenie az amerikai kormánynak a dzahráni légi bázis ügyét, ugyanis korábban a bérleti jogokért járó összeg nem közvetlen módon Washingtontól került Rijádba bérleti díj jogcím alatt, hanem különféle juttatásokon keresztül, nagyrészt az Aramco segítségével, az Egyesült Államok „csupán” politikai támogatásáról biztosította a sivatagi királyságot. Ez még Ibn Szaúd kérése volt, mégpedig azért, hogy külső szemlélők számára ne tűnjön úgy, hogy Szaúd-Arábia gyenge, és ne essen csorba a méltóságán azáltal, hogy pénzt fogad el cserébe az országának egy kis területéért. A másik, talán még ennél is fontosabb oka pedig az, hogy így könnyedén hivatkozhatott arra, hogy a bázis Szaúd-Arábia tulajdona (minden járműjével és felszerelésével egyetemben), Ibn Szaúd csupán engedélyezi az Egyesült Államoknak, hogy használja az ő támaszpontját. A jelentés továbbá ismét felhívta a figyelmet az Onasszisz-féle megállapodás veszélyeire, elsősorban pedig arra, hogy az amerikai tengerészetnek eddig garantáltan szállított nyersolaj mennyisége ténylegesen csökkenhet, esetleg meg is szűnhet.¹⁹⁹

---

¹⁹⁸ Operations Coordinating Board. Eisenhower elnök rendeletére hozták létre 1953-ban és felállításának célja az volt, hogy több testület feladatait összehangolja, az pedig a Nemzetbiztonsági Tanácsnak jelentett. 1961-ben Kennedy elnök megszüntette.

¹⁹⁹ Foreign Relations of the United States, 1952-1954. The Near and Middle East (in two parts). Volume IX, Part 2. Saudi Arabia (Továbbiakban FRUS 1952-54 SA) 2450-2451. és 2452-2453., FRUS 1952-54 NE MIL 537-539.

A washingtoni szaúdi nagykövet, Asszád al-Fakih, illetve az Office of Near Eastern Affairs egyik munkatársa, Donald C. Bergus között lezajlott beszélgetés alapján az a következtetés szűrhető le, hogy a „Point Four Program” a fentebb már említett okok mellett azért lett leállítva, mert II. Szaúd azt az értesülést kapta, hogy a programban részt vevő amerikai tisztségviselők közül többeknek az volt a feladata, próbálják meg manipulálni Fejszált és szembefordítani őt II. Szaúddal. Ezzel valószínűsíthetően elősegíteni a trónfosztását, miközben ő belátónak bizonyult az Aramco aggályaival szemben az Onasszisz-ügy kapcsán. Tehát már 1954-ben, egy évvel a beiktatása után, elkezdődhetnek a szervezkedések a király ellen.²⁰⁰

1954 nyara viszonylagosan eseménytelenül telt el, már ami a Szaúd-Arábia Tengeri Tanker Vállalatot illeti, ugyanis az érintett felek (Szaúd-Arábia, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia) Buraimi kérdéskörével voltak elfoglalva. Miután augusztus közepére csillapodtak az indulatok és megkezdődtek az érdemi tárgyalások az oázis kapcsán, ismét a figyelem középpontjába került az Onasszisz-ügy és végre az amerikai tisztségviselők teljes energiával koncentrálnak arra, hogy felbontassák az egyezményt. Óvatosan kellett eljárniuk, hiszen Buraimi okán már így is jelentősen megcsappant a szaúdiak bizalma az Egyesült Államokban, és ezt az sem segítette elő, hogy a korábban megígért fegyverszállítások is elmaradtak (vagyis pontosabban csak könnyű fegyvereket kaptak a Szaúdok). Mindeközben az Aramco anyavállalatai egyre erőteljesebben hangoztatták, hogy a State Department nem tesz meg mindent annak érdekében, hogy az Onasszisz-ügy megoldódjon (és az Aramco számára kedvező eredménnyel záruljon). Valóban: még mindig inkább közvetett módon próbálta befolyásolni a görög hajómágnást, elsősorban azért, mert a State Department jogászaik szerint szorosán jogi értelemben véve az Onasszisz-egyezmény nem sértette az Aramco koncessziós jogait. Emiatt erre hivatkozni diplomáciai csatornákon keresztül visszaüthetett volna, hiszen nem volt meg a jogalapja az Aramciónak. Ezért jelen esetben magánszemélyt kértek fel a közvetítésre, a 21st Century Fox televíziós társaság szintén görög származású elnökét, Spyros Skourast.²⁰¹ Úgy akarták elkerülni a jogi vitákat a szaúdi kormánnyal, hogy utasításba adták Wadsworthnek, amennyiben II. Szaúd vagy köre rákérdez arra, hogy mi is az amerikai kormányzatnak a problémája az Onasszisz-féle egyezményrel, válaszolja azt, hogy Washington álláspontja szerint sérti az Aramco koncessziós jogait, viszont ő maga nem jogász, ezért nem kíván belemenni a részletekbe. Lényegében tehát

---

²⁰⁰ FRUS 1952-54 SA 2453-2455.

²⁰¹ Ez önmagában roppant érdekes, hogy egy ilyen nagy volumenű kérdésbe bevonnak egy olyan civilt, akinek lényegében semmi köze nincs az ügghöz. Ez egyszersmind azt is megmutatta, hogy az amerikai külügyminisztérium tényleg megtett mindent annak érdekében, hogy ne kelljen közvetlenül beavatkozni az Aramco oldalán. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy az amerikai kormány egy harmadik félre bízta az „egyeztető tárgyalásokat”.

ugyanazt az indoklást adja, mint már korábban, hónapokon keresztül, de térjen ki a kérdések elől, húzza az időt.²⁰²

1954. szeptember 6-án egy előzetes egyeztetés során Jernegan és Skouras találkozott. Kiderült, hogy Onasszisz kapcsolatba lépett John McCone-nal²⁰³, és felajánlotta, hogy hajlandó elállni a szaúdi üzlettől, ha az amerikai olajcégek megveszik tőle a frissen legyártott tankereket, továbbá a hajómágnás arra is készségesnek mutatkozott, hogy az eredeti árhoz képest (amit a szaúdiak fizettek volna a hajókért) kevesebért adja tovább azokat. Skouras megkérdezte az amerikai külügyminisztérium álláspontját, szerintük mi lenne a megfelelő megoldás a problémára. Jernegan szerint a legegyszerűbb az lenne, ha Onasszisz felmondaná az egyezséget, arra hivatkozva, hogy nem vettek számításba minden eshetőséget (mint például az Aramco koncessziós jogának megsértését), ám nyilvánvaló volt, hogy ebbe semmiképpen nem ment volna bele Onasszisz, hiszen már nagyon komoly összegeket investált ebbe az üzletbe, nem fog csak úgy elállni tőle, megfelelő kompenzációt fog kérni. Így tehát nagyon is kedvező lehet az az ajánlat, amelyet Onasszisz tett, ha valóban komolyan gondolta azt.²⁰⁴

A találkozó létrejötte előtt egy újabb érdekességre hívták fel Jernegan figyelmét. Az Onasszisz-féle egyezmény elsősorban megvesztegetés miatt jöhetett létre: Onasszisz lefizette Ali Ridát és még néhány szaúdi tisztségviselőt. Erre Niarchosnak köszönhetően derült fény: mindenképpen meg akarta akadályozni riválisát abban, hogy nagy bevételre tegyen szert, és emiatt a piszkos eszközöktől sem riadt vissza. Niarchos több fontos személynek is eljuttatta a vesztegetésről szóló iratokat, többek között a Shell igazgatójának Frank Hopwoodnak, aki továbbadta a brit Foreign Office-nak, és azzal fenyegetőzött, hogy ha nem áll el II. Szaúd a szerződéstől, akkor a nyilvánosságra hozza a jelentésben leírtakat. Jernegánhoz is így jutott el a jelentés. Az Office of Near Eastern Affairs emberi viszont egyetértettek abban, hogy mindent el kell követni annak érdekében, hogy ez ne kerüljön nyilvánosságra, mert az megszátyéníténé II. Szaúdot és még tovább romlana a kapcsolat közte és a britek között, mert bizonyosan London

---

²⁰² FRUS 1952-54 NE 846-847.

²⁰³ John Alexander McCone 1902-ben született, mérnöki végzettséget szerzett, hamar meggazdagodott az acélgyártó üzemének köszönhetően, majd pedig több hajóépítő vállalat létrehozásában működött közre (ezek nagy többsége komoly szerepet vállalt a II. világháború alatt), majd pedig vezetője is lett ezen vállalatok egy részének. Innen datálható jó viszonya az Egyesült Államok kormányaival, amelynek hivatalosan 1947-től dolgozott, több különféle tisztségben. Onassziszt valószínűleg a vállalatain keresztül ismerte meg. Az 1950-es évek nagy részét nem az Amerikai Egyesült Államok alkalmazásában töltötte, hanem a magánszektorban tevékenykedett, de kapcsolatai megmaradtak az amerikai kormánnyal. Külön érdekesség, hogy bár viszonya nem közismert a CIA-vel, 1961-ben ő lesz a hatodik igazgatója a szervezetnek. Bővebben lásd: Guide to the John A. McCone Papers, 1904-1991 (bulk 1978-1989). http://pdf.oac.cdlib.org/pdf/berkeley/bancroft/m95_20_cubanc.pdf letöltés időpontja: 2015. május 5. 15:36

²⁰⁴ Nathan J. Citino a könyvében pont fordított felállásról beszél, azaz, hogy Skouras ajánlotta fel a veszteséggel eladást, amit viszont Onasszisz azonnal elutasított. Lásd Nathan J. Citino: i.m.: 74.

„ármánykodásának” tekintené a király a szivárogtatást. Egyszersmind pedig a brit-amerikai szövetség okán Washington is rossz színben tűnne fel. Ugyanakkor, ha távol tartják a botránytól a királyt, illetve nem engedik kiobbanni azt, az ösztönözheti őt arra, hogy hatálytalanítsa az Onasszisszal kötött szerződést. Továbbá az Aramco anyavállalatai hajlandóak lennének néhány tankerüket átadni II. Szaúdnak, amelyek onnantól szaúdi zászló alatt hajóznának és szaúdi tulajdonba is kerülnének. Ez a megoldás elfogadható lenne, mind az Egyesült Államok, mint a britek számára, éppen ezért az utóbbi fél úgy döntött, hogy ráhagyja az amerikai külügyre a döntés meghozatalát és nem avatkozik bele jobban az ügybe. A kérdés már csak az volt, hogy rá lehet-e venni II. Szaúdot, fogadja el az imént említettek, vagy pedig külön Onasszisszal is meg kell-e majd egyezni.

A szeptember 24-ei jelentés beszámol Skouras és Onasszisz találkozásáról. Az utóbbi nagyon is hajlandónak mutatkozott kiegyezni a nagy olajtársaságokkal és még abba is belement, hogy a hajóit a gyártási költségekhez képest olcsóbban, a devalvációt figyelembe vevő áron adja el. Ugyanakkor viszont megjegyezte azt is, hogy jogilag ő van előnyösebb helyzetben, mivel a nemzetközi jog alapján jártak el a szerződés létrehozásakor és külön figyeltek rá, hogy az Aramco jogát ne sértsék, ezért tehát erre hivatkozni felesleges. Viszont, ha az Aramco mégis erőltetné az egyezmény hatálytalanítását ezzel az indokkal, akkor a nemzetközi bíróság ő ellenében ítélné, ami nem tenné jót se a cég presztízisének, sem a Szaúd-Arábiához fűződő viszonyának. A probléma az volt, hogy az Aramco jogászai ugyancsak úgy gondolták, hogy ha bíróság elé kerülne az ügy, ők nyernének, ezért viszont nem mutatkoztak hajlandónak az adott feltételekkel tárgyalni. Be kell látni, hogy az Aramco előnyösebb helyzetben volt, mint Onasszisz, hiszen sokkal nagyobb tankerflottája volt, és jóval több nyersolaj állt a rendelkezésére. Onasszisz is tisztában volt ezzel, hiszen egyértelműen kifejezte tárgyalási szándékát, illetve, hogy találkozni kíván az Aramco képviselőivel.²⁰⁵

Ezzel nagyjából egy időben arról is megszületett a döntés az Office of Near Eastern Affairs vezetésében, hogy bizalmasan át kell adni a megvesztegetésről szóló, Niarchostól származó, bizonyítékokat II. Szaúdnak, akinek így lehetősége lesz felmondania az Onasszisz-féle egyezményt, oly módon, hogy a megegyezés körüli nemzetközi botrányt a tanácsadóira fogja, akiket lefizettek, illetve, akik nem tájékoztatták őt teljes körűen. Ekképpen, igaz nem túl elegánsan, de II. Szaúd tekintélye megmarad, és az egyre inkább problémásabbá váló Onasszisz-ügy is lezárásra kerül.

---

²⁰⁵ FRUS 1952-54 NE 855-859., Nathan J. Citino: i.m.: 74.

Könnyű lenne elfogadni azt, hogy Onasszisz új cégének megszüntetése, illetve a Szaúd-Arábiával kötött egyezmény hatálytalanítása Niarchos manipulációjának köszönhető, hiszen pontosan szeptemberben derült fény a megvesztegetésre is. Valójában azonban II. Szaúd már 1954. augusztus 30-án menesztette pozíciójából Abdalláh Szulejmánt, akinek talán a legtöbb köze volt az egyezmény megszületéséhez szaúdi részről. Tény, hogy II. Szaúdnak sok aggálya volt az Egyesült Államok politikájával kapcsolatban, de soha sem akarta teljesen megszüntetni a kapcsolatot vele. Reálisan nézve nem is tehetette, mert igaz ugyan, hogy a szaúdi tulajdonba kerülő tankerek extra jövedelmet jelentettek volna Rijádnak, azonban ez a jövedelem össze sem hasonlítható nagyságrendileg azzal a pénzzel, amelyet az Aramcótól kapott minden évben. A saját flotta létrehozásának gondolata sokkal inkább politikai aspektusból volt fontos: megmutassa a szomszédos arab államoknak (és elsősorban Egyiptomnak), hogy Szaúd-Arábia igenis független és önálló állam, a Nyugattól független, sőt azzal akár szembemenő döntésekkel. II. Szaúd választását honorálta az Aramco is: a több, mint egy éve tartó olajárszabási vita végén, 1954 októberében belement abba, hogy visszamenően fizessen Szaúd-Arábiának a kitermelt olajért cserébe. A megegyezés értelmében 70 millió dollárt fizetett ki az olajcég Szaúd-Arábiának, ennek egy részét külföldi valutában. Ezután II. Szaúd közölte Wadsworth-szel, hogy az összeg nagy részét a hidzsázi vasút fejlesztésére fogja költeni, valamint a korábbi adósságok visszafizetésére, illetve elgondolkozik a Világbankba való belépésen is. Továbbá megemlítette, hogy reméli, egyezsége fognak jutni a felek az Onasszisz-kérdésben is.²⁰⁶

Október 23-án fogadta II. Szaúd Onassziszt Dzsiddában, ám még mielőtt vele találkozott, ugyanaznap fogadta az Aramco képviselőit is, és elmondta nekik, hogy „bármilyen megegyezésre is jussanak Onasszisszal, ő elfogadja”, különösképpen, ami az immár hírhedt 4. cikkelyt illette. Ezzel a kijelentésével gyakorlatilag szabad kezet adott a király az Aramciónak, hogy szorítsa rá Onassziszt a megegyezésre, egyszersmind közvetett módon kijelentette azt is, hogy közvetlenül nem fogja hatálytalanítani a korábban megkötött egyezményt, mert az megszüntetné a nemzetközi közvélemény előtt (és ezzel együtt azt is az Aramco képviselőinek az értesére adta, hogy nem venné jó néven, ha nemzetközi bíróság elé kerülne az ügy). Az egyeztetések tehát megkezdődtek a felek között, de az első tárgyalások nem hoztak eredményt az Aramco és Onasszisz között. Niarchos ismét felkereste Jernegant Washingtonban, november 1-jén, és azt mondta, mivel az ügy mindenképpen bíróság elé kerül, ezért szerinte bölcs lépés lenne, ha az Aramco kijelentené, akármilyen is legyen a bírósági eljárás eredménye, nem kíván Onasszisszal,

---

²⁰⁶ PRO FO 371 110121 Es 1531/15 és Es 1531/18, FRUS 1952-54 SA 2455-2457.

vagy bárkivel, akihez köze volt, üzletelni. Jernegan ezt a felvetését is elutasította, hiszen így jó néhány szaúdi is „tiltólistára” került volna, ez pedig megszegyenítené Szaúd-Arábiát.

Onasszisz hátrányára az Aramco addigra tisztában volt azzal, hogy minden szempontból ő van előnyösebb helyzetben: II. Szaúd egyértelművé tette, hogy kis túlzással az Aramco azt csinál, amit akar, úgy érvel, ahogy szeretne az Onasszisszal való egyezkedésben, elsősorban azért döntött így a király, hogy a saját renomóját mentse. Ezen felül a britek is mielőbb szeretnék volna elfelejteni az egész Onasszis-ügyet. Az érdekesség, hogy akármennyire is hangoztatta Onasszisz, hogy, ha jogi útra terelnék az ügyet, ő nyerne, mivel nem sérti az Aramco koncessziós jogait, egyre inkább elbizonytalanodott. Ezzel szemben az Aramco jogászai teljes bizonyossággal állították, hogy ha perre kerül a sor, akkor a bíróság az olajcég javára dönt. Ugyanakkor viszont a cég alelnöke James Terry Duce már közel sem volt ennyire biztos a dolgában. Jól mutatja ez az egész ügy kaotikusságát.

A tárgyalások során Onasszisz folyamatosan engedett a követeléseiből, amelyek egyre inkább csupán kérésekre hasonlítottak, végül pedig szembesülnie kellett azzal, hogy az Aramco semmiben nem akart engedni (pl a görög hajómágnás először ki akarta harcolni, hogy ne a tanker-piaci helyzet alapján fizessenek a hajóiért, hanem egy szabott, a piacnál magasabb áron). Szaúd-Arábiának pedig azért volt kevésbé sürgős, mert ha esetleg mégis bíróság elé kerülne az ügy, bízott benne, hogy (az Aramco jogászáira támaszkodva) a bíró az amerikai cég javára ítélt, így viszont nem kell II. Szaúdnak hatálytalanítani a szerződést, hiszen megteszik azt jogi alapon helyette. A tárgyalások során II. Szaúd, illetve az új pénzügyminisztere Mohamed Szurur többször is egyértelművé tette, hogy nagyon örülne, ha peren kívül történne megegyezés a felek között.²⁰⁷

Onasszisz számára a tárgyalások előre haladtával egyre inkább az vált fontossá, hogy legalább mint szállítványozó a piacon maradhasson, hiszen az Aramco már csak annyit volt hajlandó ígérni, hogy „fontolóra veszi” azt, hogy használjon-e a jövőben is Onasszisz tulajdonában álló tankereket vagy sem. A görög üzletember azzal védekezett, hogy ő is szívesen törekedne a megegyezésre, de nem mondhatja fel a szerződést Szaúd-Arábiával a presztízse miatt. Juszuf Jaszín, helyettes külügyminiszter, számon is kérte Wadsworthön, hogy miért nem tudnak egy kis engedményt tenni Onasszisz szállítványozási cégei számára, amire az amerikai nagykövet azt a kézenfekvő és logikus választ adta, hogy nem tehetnek kivételt senkivel sem szabad versenyben, mert akkor mindenkivel kivételezniük kellene. A fentebb említett indokok miatt hónapokig szinte csak egy helyben toporogtak a tárgyalások, aminek az lett a vége, hogy 1955

---

²⁰⁷ FRUS 1952-54 NE 859-863.

elejére bíróság elé került a kérdés, de addigra már II. Szaúd boldog volt, hogy „lezárhatja az Onasszisz-ügyet”.²⁰⁸

Azáltal, hogy II. Szaúd lényegében kijelentette, elege van már az egész ügyből, az Egyesült Államok végre kormány szinten is beavatkozhatott a kérdésbe, anélkül, hogy ezzel sértette volna Szaúd-Arábiát. Meglehetősen tisztességtelen eszközhöz folyamodott: Dulles utasításba adta az igazságügy-miniszternek, hogy induljon eljárás Onasszisz ellen egy korábbi ügyében, amellyel túlzottan nem foglalkoztak eleddig.²⁰⁹ A görög ellen folytatott büntetőeljárás pedig egyáltalán nem segítette elő, hogy a másik ügyben rá nézve kedvező ítéletet hozzanak. Ugyan az igazságügy minisztérium alkalmazottai többször is nemtetszésüket fejezték ki, hogy politikai indíttatásból kell lefolytatniuk egy ügyet, de lényegében parancsba kapták ezt. Ennek eredményeképpen az amerikai külpolitika (és amerikai magáncégek gazdasági) érdekeinek lett alárendelve az igazságügyi minisztérium. Onasszisz legfeljebb azzal vigasztalódhatott, hogy a megépült tankereinek egy részét bérbé tudta adni (az I. Szaúdot Getty cége vette át).²¹⁰

Az alapvetően kis jelentőséggel bíró Onasszisz-ügyből hatalmas horderejű affér keletkezett, és ami a legérdekesebb az egészben: a görög hajómágnás akaratlanul is az amerikai diplomácia keze alá dolgozott. Sikerült megőrizni a II. világháború után kialakult kőolajrendet, II. Szaúd ismét jó viszonyba került az Aramcóval, ugyanakkor pedig a szaúdi király megtarthatta arab nacionalista imázsát is, tehát mind az Egyesült Államoknak, mind II. Szaúdnak előnyére vált az egész. Újfént elgondolkodtató azonban, hogy mennyire is volt felkészületlen és tehetéstelen Ibn Szaúd legidősebb fia, ugyanis a pusztán véletlenhez túlságosan kedvezően alakultak a dolgok a számára.

---

²⁰⁸ „finish with Onassis” az eredeti szövegben. FRUS 1952-54 NE 865-869. és 870-871.

²⁰⁹ Lényegében Onasszisz a saját cégén keresztül „elrejtette” egy másik cégnek a külföldi tulajdonosát, azaz, amerikaiaknak adta ki, így pedig az az amerikai tulajdonosokra vonatkozó feltételek alapján vásárolhatott hajókat.

²¹⁰ Natha J. Citino: i.m.: 75-76.

II. Szaúd bel- és külpolitikája 1955 nyarától 1956 nyaráig

Erősödő ellentétek II. Szaúd és a Nyugat között

A cseh-egyiptomi fegyvervásárlás idején döbrent rá az Amerikai Egyesült Államok arra, hogy elszámította magát Nasszerrel szemben: nemcsak, hogy nem sikerült Egyiptomot az amerikai közel-keleti befolyás támpillérevé tenni a Bagdadi Paktumba történő bevonásával, hanem az egyiptomi elnök lényegében szembe is fordult a Nyugattal. Igaz ugyan, hogy a Szezei-csatorna államosításáig – azaz 1956 júliusáig – még próbálkozott rávenni az amerikai kormány Nasszert az együttműködésre, hol ígéretekkel, hol zsarolással, de a fegyvervásárlás nyilvánosságra kerülése után – anélkül, hogy változtatott volna a politikáján az Eisenhower-kormány – nem volt reális esély arra, hogy Nasszert a számukra helyes irányba befolyásolják. Ennek nem csak az amerikai kormány volt az oka, hanem sokkal inkább a britek által évtizedeken keresztül folytatott kolonialista politika. Lényegében minden döntés, amelyet a nyugati hatalmak hoztak, csak tovább erősítette az arab nacionalizmust a Közel-Kelet térségében. A szovjet terjeszkedés gondolata pedig egyre inkább nyugtalanította az amerikai politikusokat. Logikus volt hát a következtetés, hogy ha Nasszert már nem tudják felhasználni az érdekeik biztosítására, akkor valaki olyanra van szükségük, akivel már régóta jó viszonyt tartanak fenn és könnyebben befolyásolhatóvá válhat, mint Nasszer. Adta magát a gondolat, hogy ez a régi-új szövetséges Szaúd-Arábia legyen, élén II. Szaúddal.

Már a kezdeti tapogatózások sem bizonyultak egyszerűnek az amerikai részről, ugyanis a szezei válságot követő változásokig nagyon sok amerikai politikai döntéshozónak nem volt egyértelmű állásfoglalása II. Szaúdot illetően. Ennek – ahogy korábban láttuk – leginkább az volt az oka, hogy a szaúdi király olykor meglehetősen kiszámíthatatlanul viselkedett. Egyszer teljesen racionális döntéseket hozott, máskor inkább azt a benyomást keltette, hogy hirtelen felindulásból határoz. Ezt tovább bonyolította az is, hogy bizonyos kérdésekben rendkívüli éleslátásról tett tanúbizonyságot (vagy az adott kérdésben a tanácsadói voltak felkészültebbek), míg máskor látszólag teljesen ad hoc módon rendelkezett, a helyzetet nem, vagy csak alig mérlegelve. Tovább nehezítette az amerikai törekvéseket az, hogy II. Szaúd nagyon komolyan neheztelt az amerikai kormányra Buraimi miatt: elárultnak érezte magát, úgy gondolta, hogy az amerikaiak nem tartották be az ígéletüket (ebben van is némi igazság). Még a dzahráni légi bázis bérleti jogának felmondásával is fenyegetőzött, azért, hogy egyértelmű állásfoglalásra

kényszerítse Eisenhoweréket. Amit viszont nem látott be, az, hogy egyértelmű volt, az Amerikai Egyesült Államok nem fog szembekerülni Nagy-Britanniával ilyen kis jelentőségű kérdés miatt, még akkor sem, ha arról a Szaúd-Arábiáról van szó, amellyel évtizedek óta baráti viszonyt ápolt. Valójában az amerikai kormány nagyon is nehezményezte a britek akcióját, nem egyszer tiltakozott is ellene. A korszak politikai viszonyai egyébként sem tették volna lehetővé az amerikaiak számára, hogy szembeforduljanak a britekkel. Pontosabban fogalmazva: a szovjetekkel szembeni egységes fellépés kényszere – ami a britekhez fűződő jó viszonyt lényegében megkövetelte – nem tette lehetővé azt, hogy segítsenek Szaúd-Arábiának Buraimi kérdésében, és valójában nem is állt érdekükben ez, még akkor sem, ha azt maga az Aramco kérte az amerikai kormánytól.

Washington erőteljesen diszkreditálta magát II. Szaúd szemében az oázis miatt. Azonban mégsem volt teljesen lehetetlen, hogy véghezvigyék tervüket az amerikaiak, és Szaúd-Arábiát tegyék meg legfőbb szövetségesükké, amely majd feltartja a szovjet terjeszkedést és az arab nacionalizmus térhódítását. Ennek pedig igen egyszerű volt az oka: Szaúd-Arábia előtt egész egyszerűen nem volt más alternatíva. Az „arab hidegháború” mindinkább erősödött, a nasserizmussal egyetemben, II. Szaúd is felismerte, hogy meg van rá az esély, egyedül nem fogja tudni biztosítani országa integritását az egyre feszültebbé váló helyzetben. Az Amerikai Egyesült Államok volt az egyetlen komoly erővel és befolyással bíró hatalom, amelyhez fordulhatott. A Szovjetunióval pár hónappal korábban zárta le a tárgyalásokat, és egyébként sem akart közelebbi – főleg nem szövetséges – kapcsolatba kerülni vele. 1955 októberére véglegesen megromlott a viszony a britekkel, az a viszony, amely már 1952 óta igen fagyosnak volt nevezhető. Ebből következik, hogy az Amerikai Egyesült Államok maradt az egyetlen alternatíva. Ez a helyzet nem csak Rijád számára volt kézenfekvő (és szükséges), hanem ugyanúgy Washington számára is.

Buraimi bebizonyította, hogy mennyire különbözőképpen gondolja fenntartani a kialakult kőolajrendet az Egyesült Államok, illetve Nagy-Britannia. Emiatt nem kevés súrlódás alakult ki közöttük. Washington az oázis miatt kritizálta a briteket, míg azok azt tették szóvá, hogy nem „parancsoltak rá” II. Szaúdra, ne támogassa Nasszer Bagdadi Paktum-ellenes nyilatkozatait. Emellett a britek azt is nehezményezték, hogy a Szaúd-Arábiába kerülő óriási mennyiségű pénz nem kerül befektetésre az ország fejlesztése érdekében, ott szinte semmi fejlődés nem tapasztalható. London véleménye már csak azért is érdekes, mivel tisztában voltak azzal, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem kötött kétoldalú, államközi szerződéseket a királysággal, nem

úgy, ahogyan a britek tették a Perzsa-öböl menti kis sejkiségekkel. Lényegében önálló külpolitikája volt Rijádnak. Nagy-Britannia pedig azon az állásponton volt, hogy ez túlságosan nagy kockázati tényezőt jelent, és az amerikaiak felelőtlenül cselekednek. Ráadásul a britek meg voltak róla győződve, hogy Szaúd-Arábia komoly pénzekkel támogatja az arab nacionalistákat. Valójában azonban az arab nacionalizmus szlogenét csak Buraimi kapcsán használták a szaúdiak, azért, hogy elnyerjék a környező arab államok szimpátiáját. Miközben „otthon” továbbra is a tradicionalizmust hangoztatták, többek között megtiltva a külföldi tanulmányutakat is. London nagy valószínűséggel a presztízséhez való ragaszkodása miatt nem ismerte fel a különbséget a tényleges arab nacionalizmus, és az annak a frázisait puffogató propaganda között. Hozzá kell azonban tenni, hogy ebben az esetben II. Szaúd nagyon is jól játszotta a szerepét.

Nem sokkal a Buraimibe történő benyomulás után a szaúdi király Damman városában több ezres tömeg előtt szent háborút hirdetett Nagy-Britannia ellen. Beszédében kihangsúlyozta, hogy a britek le akarják rohanni Szaúd-Arábiát, ezért minden szaúdinak kötelessége csatlakozni a honvédő háborúhoz. A szaúdi média (még ha kezdetleges formában is), de hónapokon keresztül ontotta ezt a propagandát. Wadsworth maga is úgy gondolta, hogy II. Szaúd eléggé elszánt ahhoz, hogy beváltsa a fenyegetését. Attól függetlenül, hogy a királynak is tisztában kellett lennie azzal, hogy a szaúdi seregnek (amerikai kiképzés ide vagy oda) semmi esélye nincs a britekkel szemben. Ahhoz azonban, hogy II. Szaúd megnyugtassa a törzsi vezetőket, szüksége volt a hangzatos szólalomokra, tartott tőle, hogy a helyzethez kapcsolódó esetleges passzivitása a trónjába kerülhet. A tényleges erőfeszítése Szaúd-Arábiának inkább abban mutatkozott meg, hogy próbálta rávenni az Egyesült Államok kormányát arra, hogy helyezze erőteljes nyomás alá a briteket, válasszák a tárgyalásos megoldást, folytatódjon a nemzetközi döntőbíróóság ülésének a kérdésben. Sőt, II. Szaúd mindenféle megoldási javaslatot elfogadhatónak vélt, de csak abban az esetben, ha Washington teljes mellszélességben kiáll Szaúd-Arábia mellett. Ha pedig nem hajlandó Nagy-Britannia a párbeszéd folytatására, akkor Rijád az ENSZ BT elé terjeszti az ügyet. Ahogy már említésre került, ezt az amerikaiak el akarták kerülni. Ezt viszont erőteljesen nehezítette az, hogy a szükséges beadványokat az Aramco segítette összeállítani és megírta azokat II. Szaúdék helyett. Ezzel egy időben a király a korábbiaknál nagyobb arányú katonai támogatást akart szerezni Washingtontól, és ehhez a feltételhez kötötte a dzahráni légi bázis bérleti szerződésének megújítását is. Az uralkodó politikája Buraimi után kezdett azzá válni, amelyről a szakirodalomban elhíresült: a lehető legtöbb támogatást próbálta

– lényegében – kizsarolni magának az Amerikai Egyesült Államok kormányától. Emiatt – ahogyan az követi jelentésekből kiderül – egyre kevésbé tolerálta Washington a politikáját, és egyre több amerikai nyilatkozott mind negatívabban II. Szaúdról.²¹¹

Ugyan az amerikaiaknak fontos volt a dzahráni légi bázis, de Dulles nem kívánt a bérleti jogért cserében túlságosan sokat adni, nem akarta a szaúdi király minden kívánságát teljesíteni. Washington újabb öt évre akarta megújítani a légi bázis bérleti szerződését, Szaúd-Arábia ezért több száz katonai eszközt kért, köztük tankokat is. Dulles ezt túlzásnak érezte, és bizonyos szempontból veszélyesnek is: nem volt lehetetlen az az elképzelés, hogy a szaúdiak ezen eszközöket a brit csapatok ellen (is) fel akarják használni. Emiatt nem tartotta célszerűnek azt, hogy mindenáron megtartsák Dzahránt. Ezzel párhuzamosan a State Department megpróbált nyomást gyakorolni a Foreign Office-ra, térjenek vissza a tárgyalásos megoldáshoz és vonják ki a csapataikat, ám nem jártak túl sok sikerrel. Ezzel egyidőben kísérletet tettek arra, hogy megpróbálják rávenni Szaúd-Arábia ENSZ képviselőjét, ne terjessze országa panaszát a BT elé.²¹²

A britek nem voltak hajlandók változtatni hozzáállásukon, továbbra is úgy gondolták, hogy az oázis-beli akciójukra szükség volt a szövetséges sejksek miatt (azon felül, hogy a presztízsüket is biztosítaniuk kellett). Újabb példája annak, hogy London egész egyszerűen máshogy gondolkozott a Közel-Kelet vonatkozásában, mint Washington. Ha kellett, akkor katonai beavatkozás árán is fenntartotta a befolyását, teljesen mindegy, hogy a térségre ez milyen hatással járt, vagy az arabok mit szóltak hozzá. Jól látható, ez a fajta hozzáállás nem Szuezt kapcsán alakult ki a britekben. Kolonialista szemléletükből és a „birodalmi nagyság” gondolatából fakadt. Jelen esetben a tárgyalásos megoldást ők tették lehetetlenné. Hiába próbálta sulykolni a nemzetközi közvélemény, hogy helytelen, amit tesznek. Egyoldalú döntés volt a brit csapatok bevonulása, ami után egész egyszerűen otthagyták a tárgyalássorozatot.²¹³

A Szaúdot sem kell kellett féltetni, hiszen komoly propaganda-hadjáratba kezdtek: rengeteg újság pénzelésének láttak neki Jordániában, Irakban és Szíriában, hogy bemutassák a „britek igaz arcát”. Emellett pedig – kevésbé nyilvánosan – több brit-ellenes összeesküvést is elkezdtek támogatni az Öböl menti sejksekben. Különösen jó viszonyba került II. Szaúd Sukri al-Kuvatlival, Szíria elnökével, akivel osztoztak a Hásimiták iránti gyűlöleten. Ráadásul

---

²¹¹ FRUS 1955-1957 SA 294-295., PRO FO 371/114559 E 1021/7, MNL XIX-J-11-a kairói nagykövetség 1947-1960. 5. doboz 102. sz., Nadav Safran: i.m.: 80.

²¹² FRUS 1955-1957 SA 296-297, Foreign Relations of the United States 1955-1957. Volume XII. Near East, Iran, Iraq. (továbbiakban FRUS 1955-1957 NE): 212-213., Nathan J. Citino: i.m.: 89.

²¹³ MNL XIX-J-11-a kairói követség 1947-1960. 4. doboz 27/2. sz. Jegyzék az Arab Liga 1955 novemberi határozatáról (franciául)

Kuvatli maga is erőteljesen ellenezte a Bagdadi Paktumot, illetve az irakiak „Termékeny Félhold” koncepcióját, amely ezzel együtt járt. A brit kolonialista politika pedig csak rátett erre még egy lapáttal. Ezek következtében egyre többen fordultak szembe Szíriában a Paktum gondolatával. Ezzel összefüggésben egyre erősebbé vált a Baasz Párt, sőt a kommunisták is nagyobb befolyásra tettek szert. Az azonban, hogy a szaúdi király ebben az időszakban Khaled Bagdassal – az első kommunista politikussal, akit beválasztottak a szír nemzetgyűlésbe – is jó viszonyban állt, a britek kezébe adott fegyvert, hiszen azt kezdték el terjeszteni, hogy a Szaúdok kéz a kézben járnak a kommunizmussal. Ez önmagában eléggé nevetséges feltételezés volt, még akkor is, ha csak II. Szaúd ateizmushoz való hozzáállását tekintjük is. Sőt, a britek egyenesen azt állították, hogy az Aramco által adott hatalmas összegeket a közel-keleti kommunizmus támogatására használja fel az uralkodó. Attól függetlenül, hogy II. Szaúd minden segítséget elfogadott, amit tudott a britek ellen, ez eléggé képtelen kijelentés. Főleg úgy, hogy a brit levéltári forrásokból is egyértelműen kiderül, hogy London pontosan tudta milyen viszonyban áll egymással Szaúd-Arábia és a Szovjetunió, és, hogy az utóbbi közeledését módszeresen elutasította az előbbi. 1955. októberétől jól láthatóan elvesztette a türelmét a brit külpolitika a Közel-Kelet államai kapcsán, és egyre több és több komoly hibát követett el, amely az egész Nyugat megítélésére rossz hatással volt.

Az egyiptomi-cseh fegyvervásárlási szerződés nyilvánosságra kerülése után, illetve az Egyiptom, Szíria és Szaúd-Arábia között kötött kölcsönös védelmi egyezmény bejelentését követően (de még a Buraimibe történő bevonulások előtt, 1955 októberében) a britek egyre inkább úgy érezték, hogy a Bagdadi Paktum nem fogja betölteni a szerepét az akkori formájában. Ennek legerősebb indikátora a már korábban említett egyiptomi-szaúdi katonai egyezmény megkötése. Erről a magyar sajtó is beszámolt, többször is: először a megállapodás bejelentésekor, majd pedig az egyezmény aláírását követően.²¹⁴ Miután Nasszer és Fejszál megegyezett a katonai szerződés aláírásában, egyre inkább úgy tűnt a britek számára, hogy a Paktum veszít az első hónapok lendületéből, pedig valójában ez a probléma nem is volt jelen, legalábbis nem úgy, ahogyan azt London gondolta. A szóban forgó államok eleve nem is akartak csatlakozni a Bagdadi Paktumhoz, attól teljesen függetlenül, hogy milyen volt az egymáshoz való viszonyuk, a fontos az volt, hogy milyen viszonyban álltak a szervezet tagjaival.

---

²¹⁴ Népszava 1955. október 27., csütörtök 5., 1955 október 28., péntek 3., valamint Magyar Nemzet 1955. október 28., péntek 2.

A britek viszont ezt nem ismerték fel, és a török külügyminiszter Fatin Rüstü Zorlu javaslatát fogadták el, azaz, hogy minél hamarabb bővíteni kell a katonai szövetséget. Az Amerikai Egyesült Államok egyértelműen kifejezte a Foreign Office irányába, hogy mennyire rossz ötletnek tartja a dolgot. A britek azonban nem törődtek az aggályukkal, hamar elkötelezték magukat a bővítés mellett. Kézenfekvő megoldásnak mutatkozott Jordánia, amely ország egyelőre egyik oldalon sem kötelezte el magát, se Egyiptomhoz, se a Nyugathoz nem húzott. Az ammani kormány rögtön egyértelművé tette, hogy nem is szeretne ezen változtatni. Azonban Zorlu korábban betervezett hivatalos látogatása kiváló alkalmat biztosított arra, hogy meggyőzze Jordániát, előnyös lenne, ha változtatna álláspontján. Zorlu novemberi látogatása alkalmával felvázolta ajánlatát Huszein királynak. Eszerint Törökország támogatná Jordániát Izraellel szemben, ha katonai akcióra kerülne sor a két ország között, valamint hajlandó lenne felterjeszteni az ENSZ-be Jordánia javaslatait a palesztin kérdés megoldására (Jordánia ekkor még nem tag). Továbbá állást foglalt amellett, hogy a korábban, a világszervezet által hozott határozatok képezhetik csak a tárgyalás alapjait Izrael és az arab országok között. Elsősorban az ENSZ Közgyűlés 181-es számú határozatra kell itt gondolni.²¹⁵ Huszeint tovább kecsegtette azzal is, hogy ha az országa belépne a Bagdadi Paktumba, akkor talán a nyugati hatalmak bőkezűbben bánának a részére utalt pénz mennyiségével. Voltak ugyan személyek a jordán kormányban, akik hajlandóak lettek volna csatlakozni a Paktumhoz miután a lehető legtöbb engedményt kényszerítették ki maguknak és Jordániának, ám rengeteg politikus ellenezte azt. Ennek csak az egyik oka volt az, hogy nem akartak szembekerülni a mindinkább megerősödő Nasszerral. A másik oka az volt, hogy Jordánia ciszjordániai politikusai úgy gondolták, hogy a palesztin probléma megoldása sokkal fontosabb, mint egy katonai tömbhöz való csatlakozás, ami csak elterelné a figyelmet a valódi gondokról, és emiatt mindent megtettek annak érdekében, hogy Huszein ne írassa alá a belépési nyilatkozatot. A kiéleződő vitában december elejére több miniszter is lemondott, köztük a miniszterelnök is. Lényegében összeomlott Jordánia kormánya.

A korábbiakból szinte egyenesen következik, hogy a britek úgy gondolták, hogy a ciszjordániai palesztinokat, illetve az őket képviselő politikusokat a szaúdiak bujtották fel, és miattuk hiúsult meg Jordánia Bagdadi Paktumhoz való csatlakozása. Ezt az elképzelést csak erősítette az is, hogy – ahogyan korábban esett róla szó – Szaúd-Arábia ebben az időben támogatta az ománi imám lázadását az ország szultánja ellen (elsősorban pénzzel), így tehát kézenfekvő volt a britek számára az a gondolat, hogy a jordániai problémák hátterében is a Szaúdok álltak.

---

²¹⁵ 1947. november 29-én megszavazott határozat, amely Palesztina felosztásáról döntött, és amely határoz egy palesztin és egy zsidó állam létrehozásáról.

Erre a problémára ugyanazt a megoldást találták, amit október végén Buraimiben: a katonai beavatkozást. Mivel úgylátva közel volt a brit katonai kontingens, ezért egy részét átirányították Omán területére, és az ő segítségükkel a szultán képes volt leverni a lázadást (pontosabban a britek leverték helyette). Az imám maradék emberei pedig elmenekültek, Szaúd-Arábiába.²¹⁶

Az 1955-ös év végére egyértelművé vált, hogy az ellentétek a sivatagi királyság és Nagy-Britannia között szinte kibékíthetetlené váltak. A brit kormány pont úgy és akként cselekedett, amitől leginkább tartott Rijád, azaz mindent megtett annak érdekében, hogy a Hásimita „termékeny félhold” létrejöhessen, ezáltal lényegében körülzárva Szaúd-Arábiát, pont azt téve, amiért korábban már a szaúdiak kritizálták a briteket, és amely aggályokat azok egyszerűen elhessegettek. A Szaúdok pedig erősen törekedtek arra, hogy ez a Hásimita összefogás ne jöhessen létre.

A britek azonban nem csak a hadseregüket vetették be, hanem „diplomáciájukat” is. Közölték az Amerikai Egyesült Államok kormányával, hogy szerintük Szaúd-Arábia tevékenyen részt vesz a térség Nyugat elleni agitálásában, emiatt kérték a State Departmentet, hogy gyakoroljanak nyomást az Aramcóra, azért, hogy az ne fizesse tovább II. Szaúd juttatásait. Cserében előre szólt a Foreign Office az Eisenhower-kormányának, hogy be fog avatkozni Ománban. Ezt követően a brit külügy prezentálta a Buraimiben megszerzett szaúdi dokumentumok egy részét, amelyek nem csak azt bizonyították, hogy az oázisban lévő törzsi vezetők jó részét lefizették a Szaúdok, hanem azt is, hogy az ománi imámot is tevékenyen támogatták a lázadásában. Dulles ez viszont nem különösebben érdekelte, sőt, nyomatékosan kérte a briteket arra, hogy térjenek vissza a nemzetközi döntőbíróshoz és vonják ki a csapataikat Buraimi területéről. Ez azután történt, hogy maga II. Szaúd írt levelet Wadsworthnek, amelyben kérései összhangban álltak az amerikaiak törekvéseivel, egyszersmind megköszönte az Amerikai Egyesült Államok eddigi segítségét. Dulles megjegyzése feldühítette a Foreign Office diplomatáit. Nem azért tette ezt, hogy megsértse a londoni kormányt, vagy, hogy még egyet szakítson a már így is eléggé megtépázott brit tekintélyen. Azért nyilatkozott így, mert az amerikai külügyminiszter tisztában volt vele, hogy a szovjetek nem sokkal korábban egyértelművé tették, hogy támogatni fogják a Szaúdok kérését Buraimivel kapcsolatban, és már csak arra várnak, hogy a BT elé kerüljön az ügy. Ezt pedig Dulles még mindig el akarta kerülni, akár azon az áron is, hogy némileg romlik a viszony az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia között.²¹⁷

---

²¹⁶ FRUS 1955-1957 NE 216-228., Behcet Kemal Yesirbursa: i.m.: 137-148., Nathan J. Citino: i.m.: 90-91.

²¹⁷ FRUS 1955-1957. SA 303., 305-306., 307-308. PRO FO 371/114559 E 1021/6, PRO FO 371/120577 Ea 1081/2

Ellentétek az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia között

Egyre több súrlódás következett be Washington és London között, és nyilvánvalóvá vált, hogy egyik fél sem akar változtatni a saját álláspontján. Eltérő volt felfogásuk azzal kapcsolatban, hogy mi lenne a megfelelő eljárás a Közel-Keletre vonatkozó politikában. A britek a közvetlen beavatkozás mellett tették le voksukat, míg az amerikaiak a magáncégeken keresztül akarták – közvetett módon – érvényesíteni az akaratukat. Emiatt pedig London hiába próbálta rávenni Washingtonra, hogy utasítsa az Aramcót a „pénzcsapok” elzárására, az mereven elzárkózott a javaslat elől. Leginkább azért, mert, ha az Eisenhower-kormány beavatkozott volna egy magáncég belügyeibe, annak komoly következményei lettek volna számukra az Amerikai Egyesült Államokban. Szinte biztosra vehető, hogy a támogatottságuk óriásit zuhant volna a lakosság körében (lényegében a szabad piac mechanizmusába való beavatkozásnak tekinthető a britek javaslata), ráadásul a különféle gazdasági lobbik is erőteljesen megnehezíthették volna a kormányzást. Azonban az amerikaiak és a britek különböző hozzáállásától függetlenül az időszak nem tette lehetővé, hogy sokat polemizáljanak a kérdésen. A Buraimi- és a jordániai válság mellett éppen az asszuáni gátról Nasszerral folytatott tárgyalások kellős közepén voltak, és még Dulles is – aki egyébként nagyon ellenezte a britek kolonialista politikáját – félretette a kis oázis kérdését a fontosabb ügy miatt. Érdekesség viszont, hogy a brit források utalnak a Newsweek című brit hetilap január eleji számára. Ebben az egyik cikk meg nem nevezett forrásokra hivatkozva azt állítja, hogy az amerikai külügyminiszter azt a kijelentést tette, ha a britek nem térnek vissza a nemzetközi felügyelet alatt zajló tárgyalásokhoz, az akár nyílt szakításhoz is vezethet az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia között. Ez már csak azért is érdekes, mert mind a brit, mind az amerikai forrásokból egyértelműen kiderül, hogy – bizonyos ellentétek ellenére – mindkét fél igyekezett elejét venni a komolyabb súrlódásoknak. Így tehát nagy valószínűséggel a Newsweek cikke olvasócsalogató volt inkább, mint hiteles alap.²¹⁸

Mindezek ellenére a Foreign Office nem mondott le azon törekvéséről, hogy megpróbálja meggyőzni a State Departmentet. Emiatt a NEA központjába ment a brit küldöttség és lényegében a kérdés minden érintett diplomatájával, illetve szakértőjével tárgyalt. Szerintük az amerikaiaknak erősebb befolyást kellene gyakorolniuk a szaúdiakra. Mivel nincs felügyelve, mi lesz az Aramcótól származó pénzzel (nem rögtön befektetési alapba utalják azt, vagy az infrastrukturális fejlesztésekre különítik el), ezért aztán II. Szaúdnak módja van támogatni belőle az

---

²¹⁸ PRO FO 371/120577 Ea 1081/4.

arab nacionalizmust és a kommunistákat is. Ez utóbbi, mint említettem, önmagában értelmetlen feltételezés volt. Az arab nacionalizmus kapcsán talán jogosnak lehet nevezni Nagy-Britannia félelmét, hiszen Buraimi kapcsán valóban annak jelszavait tüzték zászlaira, de valójában a Szaúdok nem voltak az eszme nagy hangoztatói. A britek megjegyzéseire az amerikaiak csak annyit mondtak, hogy, ha London változtatna a hozzáállásán a Buraimi-kérdésben, akkor talán Rijád is elgondolkozna azon, hogy felhagyjon a Nyugat-ellenes propaganda támogatásával, és akkor az olajcégek üzleti ügyeibe sem kellene beleavatkozni állami szinten (amely egyébként is kontraproduktív lenne). Ez nem volt a britek ínyére és hallani sem akartak a tárgyalásokhoz való visszatérésről. Szerintük a szaúdiak az állandó vesztegetéseikkel úgyis ellehetetlenítették már korábban a pártatlan egyezkedést, főleg, ha a párbeszéd folytatását továbbra is a helyi „lakosságot” (azaz a törzsi vezetők jó részét) bevonva képzelték el. A britek kijelentették, hogy nem valószínű, hogy érdemben változna hozzáállásuk ehhez a kérdéshez. A szaúdiak ENSZ BT-vel való fenyegetőzéseitől azért nem tartottak a Foreign Office diplomatái, mivel a Buraimiben talált dokumentumok – amelyek egyértelműen bizonyították a Szaúdok kétes üzemeit – nyilvánosságra hozatalával a sivatagi királyság erkölcsi pozíciója komolyan megremegne és könnyen előfordulhatna, hogy a nemzetközi közvélemény is kihátrálna mögüle. A britek szerint II. Szaúd ezt nem kockáztatná meg. Az Egyesült Államok viszont azt nem akarta megkockáztatni, hogy a király mégiscsak az ENSZ BT elé terjessze beadványát, mivel így lehet, hogy rákényszerült volna, hogy nyilvánosan állást foglaljon a brit kormány ellenében. Ráadásul ott van még az a bizonyos, 1950 októberében kelt levél Truman elnöktől, amely miatt a nemzetközi közvélemény könnyedén gondolhatta volna, hogy az amerikaiak garanciát adtak Szaúd-Arábia biztonságára, ám mégsem tartották be ígéretüket (arról nem is beszélve, hogy II. Szaúd biztos így gondolta volna).²¹⁹

Emellett rendszeresen visszatérő téma volt a britek és az amerikaiak között az Amerikai Egyesült Államok Paktumhoz való csatlakozása, illetve annak elmaradása, amelyet Washington 3 okkal magyarázott. Az első – és legkézenfekvőbb – indok, hogy az amerikaiak el szeretnék kerülni, hogy a közvetlen szerepvállalásuk erősebb reakciót váltson ki a Szovjetunióból, és a szovjetek is aktívabban keressék lehetőségeiket a régióban. A másik ok, hogy nem akarták tovább mélyíteni az egyes arab országok közötti ellentéteket. A harmadik tényező pedig, hogy az Amerikai Egyesült Államok tartott tőle, ha belépne a Bagdadi Paktumba, akkor jóval kevésbé tudná befolyásolni az arab-izraeli konfliktust, mivel a Zsidó Állam neheztelhetne emiatt. Ugyan a britek nem értettek egyet ezzel az érveléssel, de elfogadták azt.

---

²¹⁹ PRO FO 371/120577 Ea 1081/5

Az 1956-os év elején az amerikai diplomaták egy része – köztük Byroade is – még meg volt róla győződve, hogy Nasszert nem zavarja nagyon a Paktum létezése. Azt gondolták, hogy valamilyen módon, ha nem is közvetlenül a Bagdadi Paktumba, de – valami alszervezet révén – bevonható a Northern Tier koncepcióba. Míg mások szerint, ha Egyiptom akart volna, már az 1950-es évek elején csatlakozott volna a MEDO-hoz, azonban mivel korábban sem akart, ezután sem fog. Ez a felfogás némileg sarkított, hiszen sok esemény történt az elmúlt 6 évben (legfontosabb a Szabad Tisztek hatalomra kerülése), ha más nem is, az arab nacionalizmus növekvő befolyása egyértelmű. Jól látható, hogy a kérdésben nemcsak az amerikai és a brit diplomácia között volt ellentét, hanem a State Department egyes tisztségviselői sem értettek egyet. A nyugati felek között már csak azért sem lehetett konszenzus, mert a britek szokatlanul rugalmatlannak bizonyultak, az amerikaiak különböző javaslatait sorban utasították el. Washington szerint például sokat javíthatna a britek megítélésén, ha menesztenék Glubb pasát az Arab Légión éléről. Erre a britek válasza az volt, hogy ezt meg is fogják tenni két vagy három éven belül, de ez egyébként sem lenne elég ahhoz, hogy jobb belátásra bírják Nasszert. George V. Allen, külügyminiszter-helyettes finoman célozgatott arra, hogy talán le kellene váltani Núri asz-Szaídot, hiszen „tökéletesen érthető, hogy Núri elfáradt és le akar mondani a hivataláról”. Evelyn Shuckburgh, a brit külügyminiszter által megbízott közel-keleti ügyekért felelős államtitkár,²²⁰ azt válaszolta, hogy nem tud róla, hogy asz-Szaíd el akarná hagyni a hivatalát. A forrásokból nem derül ki, hogy a britek nem értették az amerikaiak célzásait, vagy csak nem akarták megérteni azokat, mindenesetre válaszaikból is jól látszik, hogy Ófelsége kormányának álláspontja teljesen megmerevedett, egyáltalán nem volt hajlandó a kompromisszumra. Ez már csak azért is érdekes, mert egy másik jelentésben az amerikaiak arról írnak, hogy mindenben egyetértés volt köztük és a britek között Buraimin kívül.²²¹

Valójában azonban – attól függetlenül, hogy nem helyezkedtek élesen szembe egymással a nyugati szövetségesek – nagyon is komoly ellentét húzódott Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között Szaúd-Arábia kapcsán. Ezen Eisenhower bizonyos mértékben próbált javítani, amikor január végén Anthony Eden és küldöttsége a Fehér Házba látogatott. Egyrészt azt javasolta a briteknek, hogy, ha nem akarják, akkor ne térjenek vissza a nemzetközi döntőbíró-sághoz, de mindenképpen békés megoldást kell találni a problémára: kezdjék meg újra a kétoldalú tárgyalásokat a sivatagi királysággal. Úgy vélte a tárgyalás alapját az 1952-es dammami

---

²²⁰ Undersecretary of State for Foreign Affairs

²²¹ FRUS 1955-1957 NE 216-228., 234-239, FRUS 1955-1957 SA 317-321 (ez utóbbi dokumentum ellentmond némileg az előző forrásoknak)

párbeszédnek kell adnia, ahhoz kellene visszatérniük. London azon problémájára, hogy semmiféle ellenőrzés nincs arra vonatkozóan, hogy II. Szaúd mire költi az olajbevételekből származó óriási vagyont, és így arra is felhasználhatja, hogy Nyugat-ellenes propagandát folytasson, azt vetette föl az amerikai elnök, hogy az országba beáramló pénzt újra ki kell hozni onnan. Erre pedig a legkézenfekvőbb megoldásnak az mutatkozott, hogy az Amerikai Egyesült Államok növeli a fegyverszállítványok mennyiségét. Ez nemcsak, hogy arra lenne jó, hogy kivonja a dollármilliókat Szaúd-Arábiából, hanem még II. Szaúd is elégedett lenne, hiszen a király egyébként is több, illetve nagyobb fegyverszállítványokat várt el Washingtontól. Ugyanakkor ebből az Amerikai Egyesült Államok is profitálna, mivel a küszöbön álltak a tárgyalások a dzahráni légi bázis bérleti szerződésének megújításával kapcsolatban, és azt a szaúdi király mindenféleképpen további fegyverszállításokhoz kötötte. Ezzel a megoldással Eisenhower három legyet tudott volna ütni egy csapásra. Így nem kellett volna, hogy közvetlenül avatkozzon be az Aramco, illetve Szaúd-Arábia belügyeibe.

Szó esett arról is a találkozón, hogy Eisenhower túlságosan merevnek tartja a britek álláspontját Buraimi kérdésében. Ahogy fogalmazott: „nem lehet minden egyes mérföldből minden határvonalon presztízskérdést csinálni egy ekkora területen”. Erre Eden a már megszokott ellenérvet hozta fel: nem ez a pár négyzetmérföldes terület a lényeg, hanem az, hogy, ha az oázis kérdésében engednek Szaúd-Arábiának, akkor semmi nem tartja majd vissza a sejkéseket, hogy – akár hasonló – követelésekkel álljanak elő, azaz a Buraimiből való kivonulás egy olyan precedenst teremthetne, amely Nagy-Britannia egész közel-keleti szerepvállalását veszélyeztethetné.²²²

Egy rövid időre Eisenhower megoldási javaslata valóban működött. Eden kabinetje nem zárkózott el a tárgyalások újraindítása elől, illetve elfogadta a felesleges szaúdi pénzek „felszívására” vonatkozó tervet, amennyiben a szállítandó fegyverek nem a legújabb technológiát képviselik (azaz még a II. világháború előtt gyártották őket). Ugyanakkor visszautasította a nemzetközi döntőbíráskodáshoz való visszatérést, ugyanis a döntésben részt vevő személyek már kompromittálódtak, így eleve nem születhetett volna részrehajlás nélküli döntés. A britek emellett szerettek volna biztosítékot venni az Amerikai Egyesült Államok részéről, hogy ha mégis az ENSZ BT elé kerülne az ügy, akkor az kiállna Nagy-Britannia mellett. Ezt az ígéretet nem kapták meg.

Szaúd-Arábia is hajlott a párbeszéd folytatására, lévén ő is tisztában volt vele, hogy más módszerrel nem fogja tudni rávenni Nagy-Britanniát, revideálja álláspontját Buraimi kapcsán,

---

²²² FRUS 1955-1957. SA 329-334.

rákényszeríteni a csapatkivonásra meg mégannyira sem. Emellett valószínűleg maga II. Szaúd is tisztában volt vele, hogy az ENSZ elé vinni a kérdést az kétélű fegyvernek bizonyulhat, már csak azért is, mert, ha London felajánlja a tárgyalás lehetőségét és ezt Rijád visszautasítja, akkor igen kellemetlen helyzetbe kerülhetne mind a nemzetközi közvélemény, mint a Biztonsági Tanács tagjai előtt. Ezzel egy időben a britek belegyeztek abba, hogy az Egyesült Államok folytassa tárgyalásait Nasszerrel, és próbálja „észhez téríteni” őt: mondjon le a pozitív semlegesség elvéről és szakítsa meg kapcsolatát a szovjetekkel.²²³

Bár az előzetes tervek alapján Eisenhower elnök elképzelése működhett volna hosszútávon is, az amerikai belpolitikai viszonyok keresztülhúzták számításait. Egyrészt a fegyvergyártó lobbis nem volt boldog, hogy Nasszer az előző év őszi Csehszlovákiától vásárolt fegyvereket, elesvén ezzel egy igen komoly üzlet lehetőségétől. Alternatívának ott volt ugyan Szaúd-Arábia, amely ország akart is fegyvereket venni, viszont a britek szerették volna, ha nem jutnak Rijádban komoly arzenálhoz. Ezt csak nehezítette az, hogy az Izrael-párti lobbis is nemetszését fejezte ki amiatt, hogy egy olyan országnak szállítsanak fegyvereket az amerikaiak, amely nem hogy nem ismeri el hivatalosan a Zsidó Állam létezését, de egyenesen el akarja pusztítani azt. Egyszersmind az izraeli kormány azt akarta elérni az Eisenhower-kormánytól, hogy az vállaljon garanciát a biztonságára és nyújtson neki nagyarányú katonai támogatást. Az amerikai elnök nem szólt bele a magáncégek tranzakcióiba ebben az esetben sem, de azt nem tudta vállalni, hogy kormány szinten történjen megállapodás a fegyverszállításokról. Mégpedig azért nem, mert ha ez megtörtént volna, egyrészt véglegesen elvágja magát az Amerikai Egyesült Államok az arab államoktól, másrészt semmi esély nem maradt volna az arab-izraeli szembenállás lezárására és a békekötésre. Miután a sajtó megtudta, hogy az amerikaiak fegyvereket fognak szállítani Szaúd-Arábiába, ezt nyilvánosságra hozta, aminek következményeként Eisenhower utasítására Hoover felfüggesztette a Közel-Keletre történő fegyverexportálásokat. Két nappal később viszont visszavonták ezt. Ennek következtében New Yorkban Izrael-párti tüntetéseket szerveztek (onnan indultak volna a szállítmányok). Emiatt mind Dullest, mind helyettesét, Herbert Hoover Jr.-t a Szenátus elé idézték. Végül azonban a fegyverek elindulhattak a sivatagi királyságba.²²⁴

Valójában a folytonos brit-amerikai tárgyalások nem vezettek eredményre, pontosabban nem közeledtek a felek álláspontjai. Ugyanúgy különbözőképpen gondolkodtak a kőolajrend

---

²²³ FRUS 1955-1957 SA 338-341., Nathan J. Citino: i.m.: 93-94.

²²⁴ Foreign Relations of the United States 1955-1957. Arab-Israeli Dispute. January 1- July 26. Volume XV. (továbbiakban FRUS 1955-1957 AD): 193-194., 326-327, FRUS 1955-1957 SA 341-343.

fenntartásának módszereiről. Mindenképpen eredmény azonban, hogy Eisenhower a közbenjárásával el tudta érni azt, hogy ismét tárgyalóasztalhoz üljenek a britek és a szaúdiak.

Némi változást 1956 tavasza hoz a Nyugat (elsősorban Nagy-Britannia) politikájában Szaúd-Arábiát illetően. Nyilvánosságra került, hogy az elmúlt év őszén a Szovjetunió többször is felajánlotta segítségét a sivatagi királyság számára. Azaz, ahogy láttuk fegyvereket akart szállítani diplomácia kapcsolat felvételéért cserében. Ezen tény pedig elég volt ahhoz, hogy a britek is elkezdjenek gondolkozni álláspontjuk helyességén. Tovább árnyalta a képet, hogy Glubb pasát Huszein Jordán király menesztette az Arab Légión éléről 1956. február 28-án, miközben pár hónappal korábban Londonban úgy gondolták, hogy még legalább két-három évig ő maradhat a hadsereg parancsnoka. Már ebből is kezdett látszani, hogy a britek elszámolták magukat a Közel-Keletet illetően. Az arab nacionalizmus egyre erősebbé vált és ezzel együtt Nasszer befolyása rohamosan nőtt, már nem kezelhették másodrangú tényezőként. Azaz bekövetkezett az, amire az Amerikai Egyesült Államok kormánya hónapok óta figyelmeztette Edenéket.

Nyugati tervek Nasszer háttérbe szorítására

Világossá vált a britek számára, hogy az egyiptomi elnöknek célkitűzése az, hogy a konzervatív monarchiákat (Irakot, Jordániát és elsősorban Szaúd-Arábiát) megdöntse, és élükre köztársasági alapokon nyugvó kormányzat kerüljön. Ez viszont nagy problémát jelentett volna Nagy-Britannia számára. Nem csak az érvényben lévő szerződése miatt, hanem azért is, mert a Perzsa-öböl térségéből származott bevételeinek igen nagy hányada, tehát a térség elvesztése komoly következménnyel járt volna a brit kormány számára (és ez később be is következett). Ezek fényében a britek eljutottak arra a következtetésre, hogy inkább meg kell próbálni törekedni a jó viszonyra Szaúd-Arábiával – amely szintén konzervatív monarchia volt –, azért, hogy egyfajta ütközőzónaként lehessen felhasználni Egyiptommal szemben. Az is elképzeléseik részét képezte, hogy rávegyék II. Szaúdot arra, Nasszernek ne juttasson több pénzt az arab nacionalizmus nevében. Ezt pedig nyilván azzal lehetett a legkönnyebben elérni, ha felfedik a király előtt mik is a tervei az egyiptomi elnöknek.²²⁵

Ez kivételesen egybecsengett Eisenhower terveivel. Az elnök szerint is minél előbb szét kellett választani Szaúd-Arábiát és Egyiptomot, az utóbbit pedig a lehető legjobban háttérbe

---

²²⁵ FRUS 1955-1957 AI 364-365. MNL XIX-J-11-a kairói nagykövetség 1947-1960. 5. doboz, a követség 1956. július 4-én kelt jelentése (04/7/1956), J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: i.m.: 83.

kellett volna szorítani a régióban. Nasszer a politikájában nagyon elkezdett közeledni a Szovjetunióhoz, ráadásul nyilvánvalóvá vált, hogy nem tölti be azt a szerepet, amelyet az amerikai elnök neki szánt: nem akar békét kötni Izraellel, pedig az iránymutató lehetne a többi arab államnak – feltételezése alapján. Annak érdekében, hogy ellentétet szítsanak Rijád és Kairó között, és, hogy az egyiptomi elnököt elszigeteljék a többi közel-keleti államtól, az amerikaiak és a britek egy közös tervet dolgoztak ki, amelyet Omega-jegyzéknek neveztek el. Eisenhower azt szorgalmazta, hogy II. Szaúdból „csináljanak” egy Nyugat-párti vezetőt, teljes erőbedobással támogatva őt, hogy Nasszer riválisává váljon. Azt gondolták, hogy az uralkodó által kért támogatásokat megadva jó eséllyel tudnák teljesen maguk mellé állítani a sivatagi királyságot. Az amerikaiak tisztában voltak vele, hogy ehhez a britek is szükségesek. Ehhez viszont az kellett volna, hogy London és Rijád végre meg tudjon egyezni a vitás területek kérdésében, ebben a brit kormány nem mutatkozott teljesen együttműködőnek.

Ideológiai alapot nem volt nehéz találni ahhoz, hogy II. Szaúdot megpróbálják regionális vezetővé emelni: mivel az iszlám szent helyei Szaúd-Arábiában voltak, ezért kézenfekvő gondolat volt, hogy ne csak politikai vezetői mivoltát támogassák a szaúdi királynak, hanem tegyék őt egyfajta vallási, spirituális vezetővé. Ekkor született meg az „iszlám pápájának” gondolata. Ez az elképzelés viszont nem számolt a politikai realitással, illetve, hogy a muszlimok gondolkodásmódja nem feltétlen van összhangban a nyugati politikusok elképzeléseivel. Arról nem is beszélve, hogy a szaúdi vahhábizmus elviekben elutasítja a bálványimádás minden formáját, és II. Szaúd spirituális vezetőként való kiemelése határos volt ezzel a gondolattal. Emiatt alapvető ellenállásra számíthatott a szaúdi ulema részéről.

Az Omega-jegyzékkel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy bár a Közel-Kelet lényeges problémáira tételesen sorol fel megoldási javaslatokat, ezek nagy része nem lett átültetve a gyakorlatba, vagy legalábbis nem közvetlenül. Ezzel szemben más kezdeményezést ténylegesen megvalósítottak. Jó példa az utóbbira az Asszuáni-gát körüli finanszírozási lavírozások. Sok ideig a gát megépítésére folyósítandó kölcsönrel próbálták sakkban tartani Nasszert, illetve rákényszeríteni az akarataikat a nyugati hatalmak. Kezdetben az előirányzott összeget akarták csökkenteni, majd a tárgyalások lezárását késleltették, végül pedig – ahogy az ismeretes – teljesen visszavonták a hitelajánlatot, arra hivatkozva, hogy az egyiptomi gazdaság nem áll készen egy ilyen méretű beruházás végrehajtására.

Az Omega-jegyzék előirányzott intézkedéseiben, illetve azok végrehajtásában néhány ponton döntően különbözött az amerikai és a brit álláspont. A legfontosabb különbség, hogy

Eisenhower és Dulles csak Nasszer háttérbeszorítását akarta elérni, azt, hogy egyre inkább elszigetelődjön a térségben. Emiatt ne legyen más választása, mint, hogy megpróbáljon közeledni az Egyesült Államokhoz, és utána az ő általuk megfelelőnek tartott politikát folytassa: hagyjon fel a semlegesség elvével, szakítsa meg a kapcsolatot a Szovjetunióval és törekedjen a békekötésre Izraellel. Ezzel szemben Nagy-Britannia mindenképpen el akarta távolítani az egyiptomi elnököt hivatalából, mert nem hitte, hogy rá lehet venni az együttműködésre. Végül is miután Washingtonnak nem sikerült Nasszert kooperációra bírnia, és miután az Asszuáni-gáttal kapcsolatos tárgyalások megszakadtak, lényegében elvetették az Omega-jegyzékben lefektetett irányelveket, egy kivételével. 1956 nyarától megpróbálták II. Szaúdra támaszkodni a régióban. Nagy-Britannia egyébként sem értett egyet az Amerikai Egyesült Államokkal Nasszer kérdésében, az Omega elvetése után pedig a saját kezükbe vették a probléma megoldását, amely módszerek a szuezi válságban kulminálódtak.²²⁶

Az „iszlám pápa” gondolata ma már megmosolyogtató, de akkoriban a nyugati kutatók nagy része úgy gondolta, hogy az 1950-es években a muszlimok számára minden értelemben meghatározó az iszlám vallás, pontosan annyira, amennyire az első arab állam idején volt. Ez pont akkor, amikor az arab nacionalizmus a virágkorát élte és a legnagyobb befolyása volt meg lehetőségen furcsa elképzelésnek tekinthető. Azt sem szabad elfelejteni, hogy az iszlám fundamentalizmus tömeges elterjedése előtt járunk időben, tehát abból a szempontból sem megfelelő az elképzelés. Fontos megemlíteni, hogy ezen elképzelés nem Eisenhower-től származik, ő csupán alkalmazni akarta a nyugati kutatók azon feltételezését, hogy az egyistenhit közös erővé formálhatja a muszlimokat, és ezen keresztül befolyásolni lehet a Közel-Kelet eseményeit. Több dologgal nem számoltak az elnök emberei. Egyrészt az, hogy az iszlám monoteista vallás, távolról sem jelenti azt, hogy egységes lenne, hiszen rengeteg irányzata létezik még a síizmuson és szunnitizmuson belül is, amelyek között alapvető ellentétek húzódnak. A szociális és regionális sokszínűség, ami hatással volt az egyes irányzatokra – egyéni jelleget kölcsönözve azoknak –, pedig csak tovább bonyolítja ezt. Másrészt komoly problémát jelentett az, hogy, ha el is tekintünk attól, hogy pontosan az arab nacionalizmus egyik, ha nem a legerősebb időszakáról van szó, akkor is Szaúd-Arábiában a vahhábita irányzat volt a domináns (a mai napig az), amely sok esetben alacsonyabb rendűnek tekintette a többi irányzatot, „szennyezettnek” látta azokat. Így hiába II. Szaúd az iszlám szent helyeink őrzője, mégsem válhatott vallási vezetővé, részint az eddig felsorolt okok miatt, részint pedig azért, mert az iszlám szent helyeinek őrzője tisztség

---

²²⁶FRUS 1955-1957 AI 326-327., 341-343., 352-357, 419-421; MNL XIX-J-1-j Egyiptom 1945-1964 5. doboz 49/6. sz., Keith Kyle: Suez – Britain's End of Empire in the Middle East. I.B. Tauris, New York, 2011. 98-101.

nem egyenlő a kalifai ranggal (amelyet egyébként is megszüntetett Musztafa Kemál Atatürk 1924-ben). Harmadrészt a korábban említett „óriási veszély”, a kommunizmus ateizmusa csak akkor jelenthetett volna komoly fenyegetést a Közel-Kelet muszlim társadalmaira nézve, ha azon társadalmak nem éppen a szekularizáció útjára léptek volna (legalábbis jó pár ország esetében). Ezzel egy időben viszont a lakosság nagy része még hithű volt, emiatt pedig az ateizmus alapjában véve sem találhatott táptalajra, legalábbis nem egy pár éves időciklus alatt. Szaúd-Arábia egyébként sem volt veszélyben ebből az aspektusból, hiszen II. Szaúd nem engedte be a szovjeteket, az országnak pedig nem volt kommunista pártja – sőt, saját belső, szervezett munkássága sem nagyon. Kivéve azt, amely az Aramcónál dolgozott, és amely valóban problémák sorát okozta az évek során a sivatagi királyságnak. Negyedrészt pedig: mivel a Szovjetunió közel-keleti politikájában erőteljesen megmutatkozott az anti-kolonialista szellem, ezért emiatt inkább a közel-keleti országok saját nacionalizmusának támogatása állt az érdekében (hiszen ezzel komoly nehézségeket okozhatott a Nyugatnak), semmint az internacionalizmus, illetve a nemzetközi munkásosztály győzelmének hirdetése. Azaz a szovjetek elsődleges célkitűzése a nyugati hatalmak befolyásának csökkentése volt, és helyesen felismerték, hogy ehhez előnyösebb, ha az ideológiai megfontolásokat a háttérbe szorítják.

Az Eisenhower-kormány azokra a tudósokra, és az ő munkáikra hagyatkozott, akik szellemisége a brit és francia gyarmattartó politikához igazodott: kutatásaik elsősorban azért jöhettek létre, hogy a belőlük nyert információk megkönnyítsék a mandátumok működését. Ez szükségszerűen magával hozta azt a fajta szemléletmódot, hogy a Közel-Kelet népei elmaradottak, a modern eszméket nem ismerik, „támogatókra” van szükségük a felzárkózáshoz. Pontosán ebből következik az is, hogy nem Eisenhowerék ébredtek rá arra először, hogy milyen erőt képviselhetne az iszlám és annak hívei, ha összefogásra lehetne őket sarkallni egy közös cél érdekében. Jelen esetben a kommunizmus ellenében, és ez akár hatalmas előnyt is jelenthetne a hidegháborúban. Az viszont már az Eisenhower-kormány ötlete volt, hogy Szaúd-Arábia királyát állítsák ennek az elképzelésnek az élére. Ez az elgondolás alapvetően működhetett is volna, hiszen II. Szaúd volt az iszlám szent helyeinek őrzője, de valójában a korszak és a Közel-Kelet viszonyai már nem voltak erre megfelelőek.

Az amerikai kormány szakértői nem egyszer használták fel az így készült tanulmányokat és munkákat, és nem egyszer látogattak el emberei a különféle tudományos konferenciákra, amelyeket sokszor maga Washington támogatott. Viszont pontosan emiatt látták rosszul a helyzetet, mivel a célkitűzéseiket akarták alátámasztani tudományos tényekkel, nem pedig az eredményekhez igazították céljaikat, és nem vették észre, vagy inkább nem akarták elfogadni, hogy

a Közel-Keleten az új tendenciává a szekularizáció vált (legalábbis a vezetői körökben). Viszatekintve már könnyű jól felmérni az eseményeket és a terület társadalmi-politikai viszonyrendszerét, de akkor ez nem volt ilyen egyszerű. Bár alapjában véve az iszlám pápa gondolata nem is működhetett már abban az időben – és létjogosultsága egyébként is erőteljesen megkérdőjelezhető –, elgondolásnak még sem volt teljesen rossz, hiszen az Amerikai Egyesült Államok ezáltal megpróbált az események élére állni, visszafogni az arab nacionalizmus térhódítását, egyszersmind megpróbálta csökkenteni a Nyugat által előidézett károkat.²²⁷

Londonban nem értettek egyet az amerikaiak tervével: szerintük II. Szaúd nem megfelelő Nasszer ellenpontozására, mivel egész egyszerűen nem közelítette meg népszerűségében az egyiptomi elnököt, ráadásul a sivatagi királyság sem volt elég erős ország ehhez. Emiatt Edenék nem is akarták támogatni a szaúdi királyt (a Buraimi körül kialakult incidensnek köszönhetően ezen nem is lehet csodálkozni). Ehhez kapcsolódó érdekesség, hogy egy brit jelentés szerint a damaszkuszi amerikai nagykövetség főtitkára szerint egyáltalán nem kellene támogatni a szaúdiakat Buraimi kapcsán. Ő elvetette a tárgyalásos megoldást, sőt, azt mondta, hogy szerinte az egyik legegyszerűbb megoldás az lenne, ha „megszabadulnának a szaúdi uralkodó családtól”. Még ha nem is arra gondolt, amire ebből a kijelentésből következtetni lehet, akkor is nagyon merész volt ez a diplomatától, főleg, hogy rögtön ajánlott is valakit a Szaúdok helyett: al-Hásza kormányzóját, aki talán „nem ellenezné a függetlenséget”. Ha mást nem, azt jól mutatja ez a jelentés, hogy az amerikai külügyi politika sem volt egységes: sokan nem értettek egyet Eisenhower döntéseivel.²²⁸

A britek hajlandóságát tovább csökkentette, hogy 1956 áprilisában II. Szaúd Nasszerrel karöltve pénzügyi támogatást ajánlott fel Jemen imámjának, aki meg akarta akadályozni, hogy a britek egy újabb formális védelmi szerződést kössenek az Ádeni Protektorátushoz köthetően. Egyértelmű célja volt Ófelsége kormányának, hogy megpróbálja megtörni Egyiptom és Szaúd-Arábia együttműködését, és rávenni a Szaúdokat, hogy kibéküljenek a Hásimitákkal. A végcél, ami a britek szeme előtt lebegett, nem a térség status quójának fenntartása volt, vagy a stabilitás megőrzése, hanem, hogy végre belépjen az Egyesült Államok is a Bagdadi Paktumba. Ennek pedig, ahogy korábban volt róla szó, igen komoly akadálya volt Rijád Hásimita-ellenessége. Az amerikai külügy egy része a csatlakozást nem tartotta elvetendő gondolatnak. Sőt az az eshetőség is felmerült néhány diplomatában, hogy ha az Amerikai Egyesült Államok nem csatlakozik, akkor az a végét jelenthetné a Paktumnak, amely egyszerűen felbomlana, mert a britek nem

---

²²⁷ Edward Said: 210-215, 345-366.

²²⁸ PRO FO 371 120764 Es 1041/1.

elég erősek az összetartásához. Eisenhower és Dulles szerint viszont, ha Washington csatlakozna a Paktumhoz, az sokkal több problémát szülne, mint amennyi előnyt jelentene. Egy lapon emlegethetnék őket a kolonialista britekkel, és az addigi viszonylagos jó viszony megromolhatna a közel-keleti arab országok és az amerikaiak között. Nagy-Britannia eddigre túlságosan „bemocskolódott” az arabok szemében, és egy ilyen szintű, egyértelmű együttműködés csak kompromittálná Eisenhoweréket is. Arról nem is beszélve, hogy elég komoly esélye volt annak, hogy a Paktumhoz való csatlakozásról történő szavazás a Szenátusban kedvezőtlen fordulatot vesz, és a szenátorok elutasítják azt. Ez viszont valóban a Paktum végét jelenthette volna, hiszen, ha a legerősebb nyugati szövetséges sem csatlakozott volna a britekhez, az olyan szintű presztízsveszteséget okozott volna a szervezetnek, hogy nagy valószínűséggel azon államok is kiléptek volna belőle, amelyek korábban csatlakoztak. Így tehát sok politikus és a vezérkar tanácsa ellenére az elnök és külügyminisztere úgy döntöttek, hogy a legmegfelelőbb továbbra is az, ha az Amerikai Egyesült Államok távol marad a katonai szerződéstől.²²⁹

A Bagdadi Paktumhoz való csatlakozás helyett az amerikaiak úgy gondolták, hogy van egy sokkal egyszerűbb módja is annak, hogy Szaúd-Arábia megszüntesse közeledését Egyiptomhoz. Ez pedig nem volt más, mint a jól ismert Buraimi-oázis körüli problémák lezárása. Dullesék úgy gondolták, hogy ha végre kiegyeznének a britek a Szaúdokkal, akkor a király nem érezné szükségét annak, hogy szövetségest keressen az arab nacionalisták vezetőjében, hiszen nem lenne rá indoka. Az pedig 1956 tavaszára már a britek előtt is ismert kellett, hogy legyen, hogy a szaúdi uralkodó alapvetően inkább volt ellene az arab nacionalizmusnak, semmint vele. Sarkítva úgy is lehetne fogalmazni, hogy a körülmények kényszerítették őt Nasszerhez – ahogy ezt korábban láttuk – és nagyon kevés kellene ahhoz, hogy ez a jó (legalábbis névlegesen az) kapcsolat megszűnjön. Ezért lett volna elsődleges fontosságú, hogy a britek előzékenyek legyenek Buraimi kérdésében. Azonban az oázis problémája kapcsán továbbra is egyértelműen kompromisszumképtelennek bizonyultak a felek: Nagy-Britannia nem akarta kivonni erőit addig, amíg le nem zárult a tárgyalás, míg Szaúd-Arábia nem volt hajlandó tárgyalni addig, amíg nem vonultak ki a brit csapatok. Ez a viszony odáig romlott, hogy lényegében felfüggesztésre került a brit-szaúdi diplomáciai kapcsolat, hiszen II. Szaúd egyetlen brit tisztségviselőt sem volt hajlandó fogadni.²³⁰

Nagyon bonyolult volt a kapcsolatrendszer a nyugati szövetségesek és Szaúd-Arábia között, ám még tovább nehezítette a helyzetet a dzahráni légi bázis bérleti jogának megújítására

---

²²⁹ FRUS 1955-1957 NE 249., 258-259., 261., 267., 275-276.

²³⁰ FRUS 1955-1957 AI 435-436., 440-441., FRUS 1955-1957 SA 365-366.

vonatkozó tárgyalássorozat. Korábban Eisenhower is azon a véleményen volt, hogy a lehető legkevesebbet kell csak felajánlani II. Szaúdnak, és óvatosan egyre többet kínálni, egészen addig, amíg bele nem egyezik az uralkodó a bérlet megújításába. Azonban 1956 tavaszától az amerikai elnök, II. Szaúdra vonatkozó tervei miatt, jelentős mennyiségű fegyver szállítására adott engedélyt. Selwyn Lloyd egy erre vonatkozó beszélgetésben félig tréfásan megkérdezte, hogy vajon a fegyverszállítás célja nem az-e, hogy a szaúdiak könnyebben lerohanhassák Buraimi területét. Ez a megjegyzés azért is hangzatos, mert előtte a britek nem egyszer említették meg az amerikaiaknak, hogy egy II. Szaúd ellen elkövetett puccs sokat egyszerűsíthetne a régió politikai életén. Az amerikaiak erről hallani sem akartak. Ebben az időszakban Eisenhower tervbe vette, hogy meg fogja hívni a királyt Washingtonba egy hivatalos látogatásra, és ezt az ötletét Dulles is támogatta, egy kitételrel: ha lehetséges az amerikai elnökválasztás utánra szervezzék a találkozót (amely létre is jött 1957 elején). Újabb bizonyíték arra, hogy míg a britek meg akartak szabadulni II. Szaúdtól – sőt egész Szaúd-Arábiából elégük volt – addig az amerikai elnök és külügyminisztere a király megerősítésén fáradozott.²³¹

Nagy szüksége volt a Nyugatnak Szaúd-Arábiára, ha elfogadták ezt a tényt, ha nem, mivel Egyiptom mind távolabb került tőlük a politikájával, hiszen egyre barátságosabb lett a kommunistákkal. 1956 májusában elismerte a maói Kínát, majd pedig még ezt tetéztve, Nasszer meghívta a szovjet külügyminisztert arra az ünnepségsorozatra, amelyet az ország a britek szuezi bázisukról történő kivonulását megünneplendő szervezett. Ennek egyértelmű diplomáciai üzenete volt. A Nyugat pedig nem maradt válasz nélkül: visszavonta a korábban már megígért, az asszuáni gát felépítésére fordítandó hitelajánlatát. Persze nem ezzel az indokkal. Július 19-én Dulles közölte Nasszerrel, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem járul hozzá a finanszírozáshoz, mivel szerintük túl gyenge az egyiptomi gazdaság, és nem bírná kitermelni a visszafizetéshez szükséges tőkét, valamint az erőmű működtetésével is gondjai lehetnének az országnak. A másik okként pedig azt hozta fel az amerikai külügyminiszter, hogy nem történt egyértelmű megegyezés Egyiptomi és Szudán között a Nílus vízhasználatáról, illetve a vízmennyiség elosztásáról, ezért a gát megépítése morálisan kérdéses. Ezután a britek is elálltak ajánlatuktól. A valódi okokat nem a Szudán felé képviselt szolidaritásban kell keresni, hanem – a fentebb már említett indokok mellett –, a nyugati hatalmak belpolitikájában. Kevesebb, mint fél évvel az amerikai elnökválasztás előtt vagyunk időben. Eisenhowerék úgy gondolták, hogy ha már nem tudják számukra megfelelő módon irányítani Nasszert, akkor legalább otthon kovácsolhassanak politikai tőkét az asszuáni gát kérdéséből. A republikánusok reménykedtek benne,

---

²³¹ FRUS 1955-1957 SA 366., 374-375, Nathan J. Citino: i.m.: 99.

hogy a kölcsön visszavonása miatt a zsidó lobbi támogatását elnyerhetik, és ezáltal rengeteg plusz szavazathoz juthatnak. Nagy-Britannia számára pedig Egyiptom gyapottermelésének fellendülése volt aggasztó, mivel az 1950-es években a britek még igen komoly arányban képviseltették magukat a gyapot piacon.²³²

Az arab nacionalizmus terjedésének következményei Szaúd-Arábiában

Ezek fényében tehát csak Szaúd-Arábia maradt, mint lehetséges partner a kommunizmus – és az arab nacionalizmus – megfékezésére. Azonban a sivatagi királyságnak is megvoltak a maga bajai ebben az időszakban is. 1956 januárjában újabb sztrájkhullám kezdődött az Aramco (nem külföldi) munkásai között. Mivel az ott dolgozók nagy többsége síita volt, ezért tiltakozásuknak alapból volt egy szaúdi-ellenes – és ezzel együtt rendszerellenes – felhangja is. Már nem csak a rossz munkakörülmények kérdése került elő a demonstráció folyamán, hanem Szaúd-Arábia Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő viszonya is, amelyet túlságosan közelinek gondoltak. Főleg úgy, hogy a munkások jó részét fűtötte a nasszerizmus. Emiatt pedig nyíltan elkezdtek tiltakozni a dzahráni légi bázis bérleti szerződésének megújítása ellen. Ez egyébként is érzékeny pontja volt a szaúdi-amerikai kapcsolatoknak, de Washington számára az időszakban különösen felértékelődött a bázis szerepe Moszkva terjeszkedése miatt. Így még inkább kellemetlen volt, hogy a megújítási tárgyalásokat a demonstráció-hullám közepette kellett lefolytatni, mivel emiatt eleve rosszabb alkupozícióba kerültek az amerikaiak (még mielőtt Eisenhower úgy határozott volna, hogy minél több engedményt tegyenek Rijádnak). II. Szaúd felé is közvetített egy üzenetet: kezdett rádöbben az arab nacionalizmus igazi erejére és veszélyeire (miközben az elmúlt pár évben fittyet hányt a Nyugat figyelmeztetéseiére). A sztrájkok újra és újra előjöttek, hiába fojtották el őket. 1956 májusában a király a saját szemével láthatta a protestálók tömegét, amikor a keleti tartományba utazott a tárgyalások miatt. Ekkor már szakszervezetek létrehozását is követelték a munkások, sőt petícióba kezdtek, hogy megakadályozzák a szerződés megújítását.²³³ Egyértelművé vált, hogy a szaúdi „nép” nem óhajtja a dzahráni légi bázist amerikai

---

²³² Úgy tűnik a történelemben valóban nincs új a nap alatt, hiszen már az 1800-as évek elején, Mohamed Ali Egyiptomával szemben is az volt a legnagyobb problémája Ófelsége kormányának, hogy túlságosan nagy szeletet akar kiszakítani magának a gyapot-üzletből az általa tervezett modernizációkat végrehajtván. MNL XIX-J-1-j Egyiptom 1945-1964. 5. doboz 49/6. sz.

²³³ Ez megmutatja, hogy a demokratizmus valamiféle csirái jelen voltak az Aramco munkásságának tagjai között, viszont a történelmi helyzet és a korszak sajátosságai nem tették lehetővé annak kifejlődését: Szuézt követően, Nasszer megerősödése miatt, el kellett fojtani az önszerveződés csiráit is. Így az a helyzet állt elő, hogy az egyiptomi elnök győzelme, nem hogy elősegítette volna az arab nacionalizmus (és ezzel együtt egy minimális szintű demokratizmus) kialakulását Szaúd-Arábiában, hanem éppenséggel ellehetetlenítette azt

kézben látni (persze hivatalosan szaúdi tulajdonú volt, az amerikaiaknak csak használati joga volt), miközben egyre több jogot követelt magának. Ezt a demonstrációt is feloszlatták, nem kevésbé erőszakos módon, mint a korábbiakat.

Június közepére sorra szerveződtek az újabb demonstrációk és az egész folyamat egyre inkább megállíthatatlannak látszott: heteken keresztül tartott, attól függetlenül, hogy a kormány börtönt vagy deportálást ígért minden embernek, aki nem vette fel a munkát. Fontos megjegyezni azonban, hogy a munkásság nem csak Dzahrán miatt kezdett sztrájkba, hiszen az csak közvetett módon érintette őket. Az okok inkább ideológiai alapon keresendőek. A tényleges, őket közvetlenül érintő probléma abban gyökerezett, hogy az Aramco létszámleépítést rendelt el munkásai között. Bár néhány szaúdit megtartottak „középvezetőnek”, de az elbocsátottak jó része éppen a munkásságból került ki. Az 1950-es évek legelejéhez képest nagyjából a felére csökkentette a munkások számát az olajcég az évtized közepére. Így tehát a munkásság a saját érdekeit védve tartott munkabeszüntetést, viszont a korábbi sztrájkoktól eltérően ezt már erőteljesen áthatotta az arab nacionalizmus szelleme is, amellyel szükségszerűen nem fért össze az amerikai jelenlét a dzahráni légi bázison (függetlenül attól, hogy kinek a tulajdonában is volt valójában a létesítmény). Wadsworth maga értetlenül állt a dolog előtt, hiszen úgy gondolta, hogy a szaúdiak csak profitáltak a bázis jelenlétéből.²³⁴

Az arab nacionalizmus nem csak belülről veszélyeztette Szaúd-Arábiát és még csak nem is kormány szinten. Az egyik legnagyobb félelme Rijádnak (ahogy Washingtonnak és Londonnak is) az volt, hogy néhány szélsőségesebb szemléletű arab nacionalista esetleg elfoglalhatja a Tapline kivezetését, vagy rosszabb esetben felrobbanthatják az egész csővezetékét. Ez Rijádnak óriási bevételkiesést eredményezne, ami pedig azt a következményt is magával hozhatta volna, hogy II. Szaúd nem tudná kifizetni az őt támogató törzsi vezetőket, illetve a Szaúd család hozzá hű tagjait, ami viszont hatalma megingásához vezethetne. Szaúd-Arábia gazdasága teljesen egyoldalú volt, a hatalmas bevételeket nem fektették be, hanem nagy részét a király család költötte el különféle luxuscikkekre, autókra és így tovább. Ha az olaj kitermelése és szállítása megakadt volna, az akár magával is rántotta volna az egész szaúdi királyságot is. Alapvetően Dammamból és a rász tanúrai finomítóból tankerekkel is el lehetett volna szállítani a kitermelt kőolajat, illetve a feldolgozott készítményeket némi felárral a Szezi-csatornán keresztül. Feltéve, hogy azt nem zárják be az arab nacionalisták. Emiatt Szaúd-Arábia ugyanúgy nem lehetett nyugodt a Csatornát érintő kérdésekkel kapcsolatban, mint, ahogy Nagy-Britannia és Franciaország sem.

---

²³⁴ FRUS 1955-1957 SA 389-391.; Nadav Safran: i.m.: 81

Ha lehet, Nyugat-Európának még nagyobb problémát okozott volna, ha valami történik a Tapline-nal, és a Csatornával. Az oda érkező kőolaj jelentős mennyisége Szírián áramlott át (ahol szintén egyre erősebbé vált az arab nacionalizmus) a Perzsa-öböl térségéből, a maradékot pedig tankerek szállították keresztül Szuezen, és, ha ez a forrás megszűnt volna, az katasztrofális következményekkel járhatott volna a nyugat-európai országok gazdaságára nézve.²³⁵

1956 nyaratól egyre ellentmondásosabbá vált a szaúdi politika, főleg, ami az arab nacionalizmust illeti. II. Szaúd ráébredt, hogy Nasszer ellenében nem fogja tudni megszerezni Szaúd-Arábia számára a vezető szerepet a térségben, legalábbis komoly nyugati segítség nélkül nem – ami persze szintén veszélyeket hordozott magában. Emiatt a király hajlandó volt enyhíteni a dzahráni légi bázis bérleti szerződésének megújítására vonatkozó feltételein. Hajlandó volt elfogadni azt, hogy a bérleti jogokért cserében kevesebb felszerelést és fegyvert kap, viszont Washington támogatná a „fejlesztési terveit”, köztük a már évek óta húzódó hidzsázi vasút tervének megvalósítását.²³⁶ Ráadásul abba is belement, hogy találkozzon Fejszal iraki királlyal, amikor az a zarándokútját tölti Mekkában. E módon nem csak a Hásimiták nyomásán próbált enyhíteni, hanem javítani akart a britekhez fűződő fagyos viszonyán is. Ezzel szemben Fejszal – II. Szaúd öccse, és Szaúd-Arábia külügyminisztere – felismerte azt, hogy a Nyugat nagy valószínűséggel beavatkozna Szaúd-Arábia érdekében, ha az arab nacionalisták, élükön az egyiptomi elnökkel, teljes erejükkel a sivatagi királyságra koncentrálnak, és megkísérelnék felszámolni a monarchiát. Magyarán szólva nagyobb lehet a mozgástere a királyságnak, mint azt előzetesen gondolták. Ennek érdekében Fejszal, II. Szaúd öccse, megpróbált közeledni Nasszerhez. „Jó szándéka” jelöl egy olyan követeléssel állt elő az Amerikai Egyesült Államok irányában, amelyben biztos lehetett, hogy az amerikaiaknak nem áll módjában megadni: a bérleti szerződés megújításáért cserébe 250 millió dollárnyi értékű fegyverszállítmányt kért (és nem a II. világháború után megmaradt régi eszközökből). Ezzel egy időben követelte a britektől, hogy vonuljanak ki az általuk megszállás alatt tartott szaúdi területről, azaz Buraimiből. Az előzmények ismeretében Fejszal tisztában volt vele, hogy egyik követelését sem fogják teljesíteni a nyugati hatalmak, és ő pontosan ezt akarta. Diplomáciai üzenete volt a túlzásának.

---

²³⁵ Nathan J. Citino: i.m.: 100-101.

²³⁶ Ez a vasútvonal lényegében az Oszmán Birodalom ideje alatt működő vasútvonal felújítását és újra üzembe helyezését jelentette volna, kiegészítve egy mellékággal Jordánia felé. A vasútvonal Damaszkusból Mekkába tartott. Az 1950-es években újra és újra előkerült a vonal felújításának gondolata, olyannyira, hogy II. Szaúd zsaroláspolitikájának egyik kedvelt módszere volt felelegetni a vasút témáját, illetve azt, hogy a szocialista országok mennyire készségesnek bizonyulnak a segítségnyújtásban, legyen szó szakembergárdáról, eszközökről vagy módszerekről. Magyar követi jelentések is foglalkoztak az üggyel, hiszen sokáig úgy tűnt, hogy egy magyar cég kaphatja meg az építési engedélyt. MNL XIX-J-1-j Szíria 1945-1964. 7. doboz 10855. sz.

A király és öccsének eltérő gondolkodásmódja egyre inkább kiütöközött a királyi család többi tagján is. Mind többen kezdték kritizálni a királyt politikája miatt. II. Szaúd pedig, hamar ráébredt a növekvő problémára. Éppen azért, hogy személyes hatalmát bebiztosítsa, a királyi őrsgéből egy olyan testületet akart szervezni a fia irányításával, amely csak az ő parancsának engedelmeskedne, és képzettségi szintben, valamint felszereltségben a szaúdi hadsereg felett állna. Eisenhower korábban említett elképzelése, miszerint a sivatagi királyságba pumpált óriási pénzek „felszívására” fegyvert kell szállítani az országnak, nagyon is összhangban állt ezzel az elképzeléssel. Ez pedig szükségszerűen azt jelentette, hogy az amerikai kormány bele fog folyni a királyi család belső ügyeibe is, és, ahogy két évvel később látszik is, II. Szaúd trónfosztásához is köze lesz.²³⁷

A Közel-Kelet nagy részének politikai viszonyai 1956 nyarára egyre inkább a változás irányába mutattak: Nagy-Britannia terveit a Bagdadi Paktum bővítésével kapcsolatban nem vették be, egyre nagyobb lett az ellenszenv az országgal szemben, amit csak tovább növelt a Buraimi-oázis körüli incidens, miközben Szaúd-Arábián belül is kiélesedtek az ellentétek II. Szaúd és Fejszál között az erősödő arab nacionalizmus kapcsán. Nasszer azon döntése, hogy államosítja a Szezi-csatornát csak tovább növelte a feszültséget a térségben, és Szaúd-Arábián belül, sőt, erőteljesen befolyásolta a sivatagi királyság és a Nyugat kapcsolatrendszerét is.

Miután Dulles július 19-én visszavonta a hitelajánlatot, az egyiptomi elnök alaposan átgondolta, hogy milyen lépéseket is tehetne, és a csatorna államosítása volt a legkézenfekvőbb. Alapvetően nem is ez készítette fejtörésre Nasszert, hanem az, hogy ha valóban államosítja a Szezi-csatornát, akkor az milyen válaszreakciókat fog kiváltani a nyugati hatalmaktól. Úgy gondolta, hogy az amerikaiak ugyan egyetértenek a britekkel a terület fontosságát illetően, mégsem tartják a katonai beavatkozást megfelelő válaszlépésnek. A franciák eközben az algériai háborúval vannak elfoglalva, így kevesebb figyelmet tudnak szentelni az egyiptomi eseményeknek. A sors fintora, hogy éppen ez volt a franciák későbbi beavatkozásának indoka, azaz, hogy Egyiptom támogatja az algériai felkelőket. E fentebb említett feltételezéseiből kiindulva Nasszer úgy gondolta, hogy Nagy-Britannia egyedül nem fog csapatokat küldeni a Csatorna-övezetbe, tartván a nemzetközi közvélemény – és elsősorban a Szovjetunió –, reakciójától. 1956. július 26-án Nasszer megtartotta híres beszédét, amiben bejelentette, hogy államosítja a Szezi-csatornát: „... Szezi-csatorna Társaság ezennel állami tulajdonba kerül. Összes javai és jogai, valamint az azokkal kapcsolatos kötelezettségei az államra szállnak át.” Ezenkívül Nasszer kijelentette, hogy a csatorna igazgatását egy független szerv veszi kezébe, amelynek tagjait

---

²³⁷ FRUS 1955-1957 SA: 373-374, 389-391.,

a köztársasági elnök (azaz Nasszer) nevezi ki. Ez az igazgatási szerv a kormány rendeleteitől és szabályaitól függetlenül működött, és a magánvállalatokhoz hasonlóan önálló költségvetése volt. „Az államosított társaságnak mind Egyiptomban, mind külföldön levő jogai és javai zár alá kerülnek... [e] cikkely rendelkezéseinek minden megsértése börtönbüntetést... von maga után... A jelen rendeletet a hivatalos lapban közzé kell tenni, és az törvényerővel bír”.²³⁸

---

²³⁸ Lugosi Győző: Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez. L'Harmattan, Budapest, 2006. 325-326, Adeed Dawisha: i.m: 177-178.

A Szezei-csatorna államosításának következményei

Brit törekvés Nasszer eltávolítására

Ez felgyorsította Eisenhowerék tervét arra, hogy „létrehozzák” az iszlám pápáját. A korábban említettek ismeretében ez a terv papíron könnyen megvalósíthatónak tűnt, de valójában közel sem volt olyan egyszerű a dolog, ahogyan azt az amerikai elnök köre gondolta. Már csak azért sem, mert rögtön belefutottak egy ellentmondásba: Nasszer elnök lépése pontosan az olajtermelő (Irak), illetve semleges országok (Indonézia, Burma, Sziám-Mianmar) lakosságában váltott ki óriási csodálatot, amely lakosság nagy része alapvetően hithű muszlim volt. Úgy tűnik, hogy az amerikai vezetés nem számolt azzal a ténnyel, hogy mekkora az ellenállás a britekkel szemben Irakban, illetve – ami talán még furcsább –, hogy a legtöbb muszlim nem az Arab-félsziget közelében él, hanem a Távols-Keleten, amely régióra II. Szaúdnak semmi ráhatása nem volt. Elviekben az iszlám pápája koncepció ettől függetlenül is működhetett volna, abban az esetben, ha a távols-keleti iszlámba nem épültek volna be bizonyos helyi sajátosságok, amelyeket az amerikaiak nem vettek figyelembe a terv megalkotásakor. Ugyanakkor érdekes, hogy Eisenhower megjegyezte, hogy ha katonai akcióra kerülne sor Nasszer ellen, akkor nem csak az arab világ fordulhatna a Nyugat ellen, hanem az egész muszlim közösség. Emiatt viszont nehéz megérteni, hogy pontosan akkor mire és legfőképpen miként is akarták felhasználni az amerikaiak II. Szaúdot.²³⁹ Az iszlám pápájának koncepciója eleve csak a Közel-Kelet térségében lett volna felhasználható, és ott sem sikerült kiaknázni a benne rejlő lehetőségeket.

Az amerikai jelentésekből kiderül, hogy Nagy-Britannia július 31-ére egyértelművé tette, hogy azt látja az egyetlen megoldásnak Egyiptommal kapcsolatban, ha eltávolítják Nasszert a hatalomból, ehhez pedig elengedhetetlenül szükséges a katonai beavatkozás. Remélték, hogy az Amerikai Egyesült Államok támogatni fogja eme döntésüket, de ha nem így tette, akkor sem neheztelne a brit kormányzat emiatt, ez a döntés nem rontana a kettejük közötti viszonyon. Viszont mind Eden, mind Macmillan nyomatékosan kijelentette, hogy a katonai beavatkozással kapcsolatban egyértelmű elhatározásra jutottak, és mind a „parlament, mind a brit nép támogatja őket”. Ráadásul egy furcsa nyilatkozatot is tettek: ha az amerikai kormány egyértelműen

---

²³⁹ Könnyen előfordulhat – ahogy több más esetben is látható –, hogy az amerikai tisztségviselők nem értették egyet abban, hogy miként is lehetne felhasználni a szaúdi uralkodót, illetve, hogy egyáltalán megéri-e belefektetni a rengeteg pénzt és energiát egy olyan koncepcióba, amelynek sikere legjobb esetben is kérdéses. És ezt csak tovább bonyolította az, hogy nem egyértelmű, hogy II. Szaúd befolyását, csak a Közel-Kelet térségében akarták növelni és ott felhasználni, vagy globális szinten, megpróbálván befolyásolni a semleges államokat is.

kiáll mellettük, akkor igen kicsire csökkenthető annak az esélye, hogy kitörjön a harmadik világháború. De amerikai támogatás nélkül is kicsi az eshetősége annak, hogy a Szovjetunió beavatkozzon. Ha valóban azt gondolták a britek, hogy az általuk végrehajtandó beavatkozás akár egy újabb világháború kitöréséhez is vezethetne, akkor meglehetősen felelőtlennek nevezhetőek, főleg egy ilyen „kis jelentőségű” probléma miatt, mint Nasszer. Ezzel nem kisebbíteni akarom az egyiptomi elnök jelentőségét, hiszen a Közel-Kelet térségében nagyon is valós volt az általa megtestesített arab nacionalizmus előtörésének veszélye, de annak megakadályozására (és főleg a saját gazdasági érdekeinek, illetve presztízsének biztosítására) kockáztatni egy újabb világháború igen ésszerűtlennek tűnik a britek részéről. Valószínűsíthető, hogy London ezen kijelentései haragból és dühből fakadtak, semmint, hogy valós megfontolások szolgálták volna alapjukat. Bár ennek ellentmond, hogy Walworth Barbour, a londoni amerikai főkonzul megjegyezte jelentésében, hogy mind Eden, mind Macmillan nagyon is hűvösen és megfontoltan viselkedtek. Mindenesetre – ahogy később bebizonyosodott – a katonai beavatkozást nagyon is komolyan gondolták. Legalább ennyire érdekes, hogy Macmillan előzetes felmérése alapján egy gyorsan végrehajtott invázió legalább 400, de az is lehet, hogy 500 millió fontba is kerülne, amelyet alapesetben nem tud kitermelni pluszban a brit gazdaság, de inkább felvállalják a nagyobb deficitet, vagy akár kölcsön felvételét is, sőt, ha kell azt is elviselik, ha belebukik a brit kormány. Talán ez lehet az oka – legalábbis részben –, annak is, hogy végül a britek bevonták inváziós terveikbe a franciákat és az izraelieket is.²⁴⁰

Nem sokkal később Eisenhower kézhez kapta a fenti jelentést, és nem volt elragadtatva a britek tervétől, sőt kifejezetten oktalannak mondta. Ráadásul – még ha bele is egyezett volna az amerikai elnök abba, hogy támogatják katonailag a briteket – az egész tervezetet el kellett volna fogadtatni a Kongresszussal is. Az pedig nagy valószínűséggel nem egyezett volna bele, ami viszont komoly presztízsveszteséget okozhatott volna az elnöknek. Arról nem is beszélve, hogy ha a britek valóban lerohannák Egyiptomot, akkor az könnyen azzal járhatna, hogy megszűnik az olajexport Európa felé, amivel megint csak a Nyugat járna rosszul. Így Amerikából kellene kőolajat szállítani Európába, ami azt hozná magával, hogy a helyi fogyasztást vissza kellene vágni, ez pedig gazdasági visszaesést és lakossági elégedetlenséget eredményezhetne. Ezért azonnal utasította az elnök Dullest, hogy amint lehet, repüljön Londonba, és kövessen el mindent, hogy a britek kiverjék a fejükből a tervüket, mert csak rosszul járhatnak általa. Inkább tárgyalásos megoldást kellene javasolni, lehetőleg egy kongresszus keretében, ahova minél

---

²⁴⁰ Foreign Relations of the United States 1955-1957. Suez Crisis July 26-December 31st. Volume XVI (továbbiakban FRUS 1955-1957 SC): 60-62.

több országot meghívnának, ezáltal biztosítva a pártatlanságot (vagy legalábbis annak látszatát). Ezen kongresszuson Ázsia országai, akár semlegesek, akár nem, nagy valószínűséggel támogatnák azt, hogy a Csatornát egy nemzetközi koalíció üzemeltesse, hiszen, ha a nemzetközi kereskedelem akadályoztatva lesz a Szezi-csatornán, akkor az az ő jogaikat is sérti. Így viszont már lehetne jogalapja a Nyugatnak a katonai beavatkozásra. Ez a gondolat azonban nem vette figyelembe azt a tényt, hogy amíg a Csatornán gondtalanul tovább folyik a hajózás, addig az ázsiai országoknak teljesen mindegy, hogy ki kezeli a hajózási útvonalat. Nasszer pedig pontosan azt ígérte, hogy ami a hajózást illeti, minden úgy marad, ahogyan volt. A britek eleve elutasították a nemzetközi konferencia gondolatát, mivel valószínűleg ők is ugyanerre a következtetésre jutottak. Arról nem is beszélve, hogy eddigre már egyértelműen az volt a legfontosabb célkitűzése Nagy-Britanniának, hogy a presztízsét és közel-keleti hatalmát megtartsa. Ha megint beleegyezik egy nemzetközi konferenciába, ahol esetleg újra nem az ő javára döntenek, az ismét csak komoly presztízsveszteséggel járhatott volna, ugyanúgy, ahogyan Buraimi esetében is. Így inkább az ultimátum mellett döntöttek.

Dulles szerint a britek külpolitikájukban körülbelül 50 évvel voltak lemaradva: annyira erőltetik kolonialista elképzeléseiket, hogy képtelenek észrevenni, hogy elszállt felette az idő. Még csak alig pár hónapja vonultak ki az utolsó brit csapatok a Csatorna-övezetből, de máris újra megszállás alá akarják vonni azt. Ez viszont újra magával hozná ugyanazokat az eseményeket, amik miatt eleve kivonultak (mint például a merényletek), tehát nem lenne hosszú távú megoldás. Az érdekes az, hogy az amerikai Vezérkar nagy része támogatta a brit terveket, bár előzetesen inkább gazdasági úton akarták Nasszert térdre kényszeríteni (ideértve az amerikai számlákon lévő egyiptomi pénzek befagyasztását is). Ha a britek mégis lerohannák Egyiptomot, akkor szerintük az USA-nak támogatnia kell szövetségését (arról nem tettek említést, hogy katonailag vagy csak politikailag). Eisenhower elnök viszont jól átlátta a helyzetet: ha ők támogatják Edenék terveit, az könnyen azzal járhat, hogy az egész Közel-Kelet, de a Távols-Kelet jó része is a Nyugat (és Washington) ellen fordul. Tehát sokkal többet veszhetnek, mint nyerhetnek a Csatorna lerohanásával. Ezért gondolta jobb megoldásnak a nemzetközi konferencia gondolatát az elnök és köre. Nasszert meg kell győzni, hogy ne hajtsa végre az államosítást, ne vegye át a Csatorna Társaság tulajdonosi jogát. Ezzel kapcsolatban viszont felvetődött, hogy mi van akkor, ha az egyiptomi elnök hajlandó volna belemenni ebbe, de csak akkor, ha mégis megkapná a kölcsönt az Asszuáni gátra. Ebben a kérdésben az Amerikai Egyesült Államok kormánya szenvedne presztízsveszteséget, ha megváltoztatná az álláspontját. Ezen viszonyokból egyértelműen kiderült, hogy Washingtonban sem tudtak döntésre jutni, mit is lehetne, vagy

kellene tenni ebben a kényes ügyben. Voltak politikusok, aki támogatták a britek terveit, és voltak, akik elleneztek azokat. Viszont le kell szögezni, hogy jóval hidegebb fejjel gondolkoztak, mint a britek, bár az is igaz, hogy jóval kevesebb érdekük is fűződött a Csatorna-övezetbe. Ugyanakkor az, hogy elkezdtek tervezni az Egyiptomban tartózkodó amerikaiak esetleges kiemenekítését (feltételezve, hogy a harcok kitörése után az egyiptomi erők nem tennének különbséget nyugati és nyugati ember között) jól mutatja azt, hogy Washingtonban nem tudták egyértelműen mire is számítsanak a britek részéről.²⁴¹

Az egész helyzet éles viták sorát szülte az amerikaiak között is, és végül a következő megállapításra jutottak a politikai döntéshozók. Először is belátták ők is, hogy nem bírják rávenni Nasszert barátságos együttműködés kialakítására, egyrészt ez korábban sem sikerült az egyiptomi elnök politikai döntései miatt, másrészt az asszuáni gát kölcsönének visszavonása miatt lényegében el is idegenítették őt. Szerintük Nasszer célkitűzése, hogy regionális nagyhatalommá tegye Egyiptomot, és ő legyen a vezető hatalom a Közel-Kelet térségében. A semlegesítés hirdetése is csak arra kell neki, hogy politikai tőkét kovácsoljon belőle. Utóbbi miatt már az amerikaiak érdekeit is sérti a térségben (hiszen nem határolta el magát a Szovjetuniótól, sőt), tehát Nasszer hatalmát csökkenteni kell. Ennek érdekében pedig együtt kell működni a britekkel és a franciákkal is, de lehetőség szerint úgy, hogy az ne váltsa ki neheztelést a többi arab vagy semleges államból (azaz a katonai akciót továbbra sem támogatták). Ennek érdekében meg kellene erősíteni a Bagdadi Paktumot és ezzel együtt elsősorban Irakot.

Az Amerikai Egyesült Államok aktívabb szerepvállalása

Ez nagyon fontos változás, hiszen néhány hónappal korábban még mereven elzárkózott az Amerikai Egyesült Államok attól, hogy közvetlenebb szerepet vállaljon a Paktum kapcsán. Lehetőség szerint úgy kellene ezt biztosítani, hogy Izrael ne reagáljon erre támadólag (akár politikailag, akár szó szerint), illetve, hogy ne nehezítse tovább a Szaúd-Arábiával való kapcsolatot. Ezen gondolatmenet folytatásaként mindent el kell követni annak érdekében, hogy a Szaúdok közeledjenek a Hásimitákhoz, és törekedjenek velük a megbékélésre. Ezzel kapcsolatban pedig felvetődött az, hogy ha II. Szaúd nem egyezik bele a dzahráni légi bázis bérletének megújításába, akkor csak annyi fegyvert kell szállítani az országnak, amennyi a belső rend fenntartásához szükséges. Érdekesség, hogy külön kiemelték a követendő politika leírásában, hogy lehe-

---

²⁴¹ FRUS 1955-1957 SC 62-68.

tóság szerint mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy Izrael ne kötődjön túlzottan a Nyugat által Egyiptom ellenében fogantatosított tevékenységekhez, nehogy még jobban kiéleződjenek az arab-izraeli ellentétek. Ráadásul az amerikaiak őszintén tartottak attól, hogy ha a britek lerohanják Egyiptomot, akkor nem csak az arab világ fordulhat a Nyugat ellen, hanem a Szovjetunió is beavatkozhat a régióban, ami egy sokkal szélesebb körű konfliktushoz vezethetne el. Ha viszont nem avatkozna be Nagy-Britannia, akkor előfordulhatna, hogy Nasszer az egész Közel-Kelet térségére (és akár a Magreb országokra is) kiterjesztheti befolyását, és a régiót a Nyugat ellen hangolhatja. Hovatovább akár a Szovjetuniót is a térségbe hívhatja. Ezek összessége megint csak az arab-izraeli konfliktus újbóli kiéleződéséhez vezethetne.

Arról sem szabad elfelejtkezni, hogy a Szezei-csatorna államosítása nem csak a csatorna elvesztése miatt volt fájdalmas pont a Nyugat (és elsősorban Nagy-Britannia) számára, hanem azért is, mert meg volt rá az esély, hogy precedenst teremthet, és a többi közel-keleti államban is hasonló államosítások mehetnek végbe, amelyek már az Amerikai Egyesült Államok érdekeit is sértik. Leginkább az Aramcót féltette Washington: nem csak azért közeledett mindinkább II. Szaúdhhoz, hogy Nasszer ellenében felhasználhassa, hanem azért is, hogy biztosra menjen, a szaúdi királynak nincsenek semmiféle tervei az államosításra nézve. Legalább ennyire tartottak az amerikaiak attól is, hogy II. Szaúd felbontja a koncessziós szerződéseket, és a szovjeteknek adja el a kitermelési jogokat jobb feltételekkel. Ám ennek a félelemnek nem volt valós alapja. Ha nem a „szovjet veszedelemtől” való rettegés lencséjén nézi a szaúdi helyzetet az amerikai külügy, akkor valószínűleg maga is felismerte volna ezt a tényt.²⁴²

Az amerikaiak mindenesetre felkészültek arra az esetre, ha komolyabb nacionalista megmozdulás történne a sivatagi királyságban, ami – a britek Egyiptomra vonatkozó terveit figyelembe véve – nem volt alaptalan feltételezés. Főleg, ha erre vonatkozó agitáció is érkezne Nasszer részéről. Erre felkészülve Washingtonban a katonai vezetők elkészítettek egy válságtervet, arra az esetre, ha akár puccs, akár lázadás történne Szaúd-Arábiában. Ez alapján több ezer amerikai katonát vezényelnének Dzahránba, amely csapatok fő feladata az Aramco létesítményeinek, illetve dolgozóinak védelme lenne. Ha ezt nem tudná megtenni a sereg, akkor akár a létesítmények felrobbantása is szóba jöhetne végső megoldásként. Ez egyébként a szovjetek behatolása elleni „biztonsági terv”, amelyet az 1950-es évek elején készített az amerikai vezérkar. Őket is meglephette, hogy kicsivel több, mint öt évvel később már sokkal nagyobb volt a valószínűsége annak, hogy az arab nacionalisták miatt kell végrehajtaniuk e terveket, semmint a Szovjetunió kapcsán. Úgy vélték, II. Szaúd nem emelne kifogást egy ilyen beavatkozás ellen,

---

²⁴² FRUS 1955-1957 SC 140-143., 149-150.,153-156.

hiszen az lényegében a saját uralmának fenntartását is szolgálja. Ráadásul a király arab nacionalistákhoz fűződő viszonya meglehetősen hűvösnek mondható, elég csak a sztrájkok betiltására, illetve a bebörtönzésekkel való fenyegetésre gondolni. Egyszersmind ebből a tervből az is kiderül, hogy, bár az Amerikai Egyesült Államok hivatalosan elutasította a britek kolonialista politikáját (főleg, ami a Szuezhhez köthető katonai beavatkozást illeti), mégis jól látható, hogy ha az amerikai érdekek voltak veszélyben, akkor nagyon is elfogadhatónak tartották a katonai beavatkozást. Teljesen mindegy, hogy a szovjetek által jelentett fenyegetésről vagy az arab nacionalisták által képviselt veszélyről volt szó. Jól látható, hogy bár néhány kérdésben nem értettek egyet a britek és az amerikaiak, abban megegyezett mindkettejük véleménye, hogy fenn kell tartani a nyugati uralmat a Közel-Kelet kőolaja felett.²⁴³

Annak érdekében, hogy II. Szaúddal való viszonyt egyre szorosabbra fűzzék, Dulles azt javasolta, hogy a londoni konferenciára²⁴⁴ Szaúd-Arábiát is hívják meg, nemcsak mint megfigyelőt, hanem rendelkezzen szavazati joggal is. Ezt azonnal megvétózták a britek. Így a konferencián nem vehetett részt a sivatagi királyság, de ez nem jelenti azt, hogy az Amerikai Egyesült Államok lemondott volna arról, hogy megpróbálja II. Szaúdot egyfajta közvetítőként használni a válság kapcsán. Ez alapvetően II. Szaúd terveivel is egybe esett. A király hivatalos látogatásra akart menni Washingtonba, hogy tárgyaljon az elnökkel a részletekről. Ezzel az volt a problémája az amerikaiaknak, hogy egy ilyen formális vizit szükségszerűen üzenetet hordozott volna magában. Egyrészt Szaúd-Arábia rossz színben (vagyis még rosszabban) tűnhetett volna fel az arab nacionalisták előtt, másrészt pedig a közelgő választások okán ez szavazatvesztéssel járhatott volna (az Izrael-párti lobbí miatt). Harmadrészt a britek is nehezményezhették volna, figyelembe véve London és Rijád ellentéteit. Eisenhower viszont nem szeretete volna elszalasztani az alkalmat, főleg úgy, hogy II. Szaúd maga is szeretett volna elmenni Washingtonba, különösebb biztatás nélkül is. Lényegében egy titkos delegációt küldött a királyhoz, Robert B. Anderson²⁴⁵ személyében. Az ő feladata lett volna, hogy egyértelműen szembefordítsa a szaúdi királyt az egyiptomi elnökkel, de rá kellett, hogy döbbenjen a tárgyalások ideje alatt, hogy II. Szaúd nagyon is egyetért Nasszer döntéseivel. Éppen ezért kevés esély volt rá, hogy sikerrel

---

²⁴³ FRUS 1955-1957 SC 200, 342-344

²⁴⁴ 1956 Augusztus 16. és 23. között megrendezett nemzetközi konferencia, amelyen 22 ország (köztük afrikai és ázsiai országok, valamint a Szovjetunió is) tárgyalt arról, hogy miként lehetne visszafordítani a Csatorna államosítását, illetve, hogy fel kell állítani egy nemzetközi hatóságot, amely irányítaná a Szezei-csatorna forgalmát. Ezen hatóságnak tagja lenne Egyiptom is, de nem lenne kizárólagos döntési joga. Egyiptom – bár kapott meghívást – nem ment el a konferenciára.

PRO FO 371/119111 Je 14211/888

²⁴⁵ Robert Anderson karrier diplomata, és Eisenhower egyik bizalmas embere volt. 1954 májusa és 1955 augusztusa között védelmi miniszter-helyettes volt a kormányban. Később az államkincstárt vezette.

járjon Anderson. A király inkább attól tartott, hogy mi lesz a következménye egy esetleges brit katonai beavatkozásnak, és az milyen hatással lesz a Nyugat-barát monarchiák lakosságára, és ezzel együtt az uralmon lévőkre. II. Szaúd egyébként értelmetlennek vélte a londoni konferencia gondolatát, mivel szerinte csekély volt az esély arra, hogy Nasszer elfogadja azt, hogy egy nemzetközi szervezet vegye irányítás alá a Csatornát, nem sokkal azután, hogy államosította azt. Ebben a kérdésben Fejzszállal, illetve Juszuf Jászinnal értett egyet (vagy ők tudták jobban befolyásolni), miszerint kicsit távolodni kell Washingtontól. Az amerikaiak ugyanis azt várják el, hogy Szaúd-Arábia beavatkozzon Egyiptom belügyeibe. Ezzel egy időben az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia egy sor, Egyiptomot korlátozó intézkedést léptetett életbe. Ilyen volt például a vasúti eszközök eladásának felfüggesztése. Emellett a britek rá akarták kényszeríteni a Csatorna irányító személyzetét, hogy lépjenek ki, valamint a brit királyi haditengerészet akadályozta kisebb hajókkal a szabad átjárást a Csatornán. Tette mindezt azért, hogy azt a látszatot keltse, hogy Egyiptom máris képtelen ellátni az üzemeltetéshez kötődő feladatokat. Jászinn megjegyezte, hogy ez nem éppen a tárgyalásos megoldás irányába mutat. Anderson próbálta meggyőzni a tárgyalópartnereit, hogy az egész szuezi krízis nagyon bonyolult és sokrétű probléma. Szerinte az eddig végrehajtott szankciók visszavonása nem lenne előnyös a régióra nézve, és következményei érinthetnék a Bagdadi Paktumot vagy akár Palesztinát is. Erre Fejzszál gúnyosan azt válaszolta, hogy nehezen tudja elképzelni, hogy az Egyiptom ellen foganatosított gazdasági és diplomáciai szankciók bármilyen módon is érintenék a Bagdadi Paktumot. Ezeken felül az sem mutatott a megegyezés irányába, hogy a Szaúdok jól tudták, mennyire „könnyű” egyezkedni Nagy-Britanniával az ilyen jellegű kérdésekben. Lényegében az amerikaiak nem voltak képesek meggyőzni a szaúdiakat arról, hogy miért is van a Nyugatnak igaza ebben a kérdésben, hiszen a hajózás továbbra is zavartalanul működött. Egyiptom egyetlen hajónak sem tagadta meg az áthaladást, akármilyen felségjelzés alatt is hajózott. Az amerikaiaknak nem voltak megfelelő érveik azon túl, hogy „rossz az, ha Nasszer kezében van a Csatorna irányítása”. Ebből viszont kiválóan látszik az, hogy nem volt egyszerű meggyőzni a szaúdiakat, ha az amerikaiak nem tudták észérvekkel alátámasztani állításaikat, nem tudták Rijádot rávenni az együttműködésre. Ugyanakkor pedig a Szaúdok nem mindig csak „dabcól” mondtak ellent nyugati szövetségeseiknek.

Anderson útja sikertelennek tekinthető. Az amerikaiak csak azt vették figyelembe, hogy alapvetően mások az érdekei II. Szaúdnak (aki a szabad kőolajáramlást kellett, hogy támogassa) és Nasszernak (aki pedig saját gazdasági érdekei mellett a politikai tőkét is növelni akarta), de azt nem, hogy a Közel-Kelet politikai viszonyai, az arab nacionalizmus felerősödésével nem

tette lehetővé azt, hogy a szaúdi király kizárólag a saját érdekeit nézze. Ezt azért érdemes kiemelni, mert II. Szaúdot felkészületlen uralkodónak látták az amerikai tisztségviselők (és látják azóta is a szakirodalomban), de ő mégis felismerte azt, amit az amerikai külügy egyelőre nem.²⁴⁶

London is úgy gondolta, hogy fel lehetne használni az Egyiptom és Szaúd-Arábia között húzódó ellentéteket, ám elvetették azt, hogy II. Szaúdot érdemben lehetne közvetítőként használni. Ha éket tudtak volna verni a két ország közé, az nagyon előnyös lett volna, de ha nem, az sem befolyásolta Eden tervét a katonai akcióra vonatkozóan. Mindenesre a britek törekedtek arra, hogy a lehető legkevesebb arab „barátja” legyen Nasszernak, amikor megindulnak csapataik. Ennek szellemében, pedig hajlandónak mutatkoztak egyezkedni Szaúd-Arábiával is Buraimi ügyében, valamint ismét megpróbálták kibékíteni a Szaúdot és a Hásimitákat.

Az oázis ügyében mégsem történt számottevő előrelépés Fejszál ultimátuma óta: a felek nézetei nem változtak, és továbbra sem akart egyik sem engedni. A britek ugyan megengedték, hogy a terület elfoglalása során, vagy azt követően elmenekült szaúdiak visszamenjenek Buraimibe, és úgy gondolták, hogy ez a gesztus elégséges lehet ahhoz, hogy ismét folytatódhassanak a tárgyalások, ám ahhoz ez nem volt elég. Az Eden-kormány viszont reménykedett abban, hogy arra talán elegendő lehet, hogy növelje a feszültséget Nasszer és II. Szaúd között. Emiatt 1956 őszétől már nem csak közvetett módon, hanem közvetlenül is összefonódott Buraimi Szuezzel. A Foreign Office munkatársai remélték, hogy ha az egyiptomi elnök hatalmát megdöntik és eltávolítják őt, akkor az emiatt szerzett politikai tőke elégséges lesz a szaúdi királynak ahhoz, hogy szemet hunyjon egy kicsi oázis hovatartozása felett. II. Szaúd meg is jegyezte, hogy a Szuezre vonatkozó békés tárgyalások előnyösek a Buraimi kapcsán folytatott párbeszédre is. A probléma ezzel csupán az volt, hogy ezt október 28-án mondta a brit nagykövetnek a király, aki készséggel egyet is értett vele, miközben nehéz elképzelni, hogy a diplomatát nem tájékoztatták arról, hogy másnap Izrael csapatai benyomulnak a Sínai-félszigetre. Tehát a britek megint sokat kockáztattak, egy több éves hűvös időszak után, amikor már éppen kezdett enyhülni a viszony Nagy-Britannia és Szaúd-Arábia között.²⁴⁷

A Hásimitákkal kapcsolatosan jóval komolyabb eredményt tudtak felmutatni Londonban. Fejszál iraki király, a korábbi, mekkai látogatása után találkozott II. Szaúddal, és a britek ószintén remélték, hogy a közös érdekek, azaz a kőolaj zavartalan áramlása, egységbe kovácsolhatja Bagdadot és Rijádot. Éppen erre jelentett szerintük veszélyt a Csatorna államosítása. Azonban

---

²⁴⁶ FRUS 1955-1957 SC 220, 230-231, 273-276, 287-294.

²⁴⁷ Nathan J. Citino: i.m.: 105.

a Foreign Office-ban sem vették figyelembe azt, hogy Nasszer egyáltalán nem akadályozta a nemzetközi hajóforgalmat a Csatornán, így tehát ezen indok alapján semmi félnivalója nem volt se Szaúd-Arábiának, se Iraknak. Abban is bíztak a brit külügynél, hogy a Hásimitákhoz való közeledés egyszersmind azt is jelenti, hogy előbb-utóbb a sivatagi királyság tekintettel lesz London érdekeire, és esetlegesen még a Bagdadi Paktumhoz is csatlakozik majd.

Alapvetően nem volt lehetetlen ez a feltételezés, de a britek sem számoltak azzal, hogy II. Szaúd nem teheti meg azt, amit várnak tőle a regionális és belpolitikai helyzet miatt. Egyszerűen kezdett túl erőssé válni az arab nacionalizmus Szaúd-Arábián belül is, valamint egyre inkább kezdett kifermálódni egy politikai ellenzék a királyi családon belül. Pontosan emiatt nagyon óvatosan kellett eljárnia, a Nyugat viszont Nasszer miatt türelmetlennek bizonyult, és ezért nem nézte jó szemmel a király döntéseit. Ezek egyike volt, hogy nem sokkal azután, hogy II. Szaúd találkozott Fejszál iraki uralkodóval, meghívta országába Nasszer egyiptomi, valamint Sukri al-Kuvatli szíriai elnököt. Ezzel egyfelől kedvezett a királyi család azon tagjainak, akik azt szerették volna, hogy az ország közeledjen Kairóhoz (Fejszál és Jászin), másrészt viszont elégedetlenséget váltott ki a Nyugattól, elsősorban a britekből. Igaz, ami igaz II. Szaúd maga sem volt teljesen felkészülve arra, hogy milyen következményekkel járhat Nasszer Szaúd-Arábiába látogatása. A király nem számított rá, hogy milyen tömeget vonz az elnök: a dammami reptérhez ezrek mentek el, hogy láthassák Nasszert. Ezzel még nem is lett volna gond, azonban a gyülekezés elég hamar tüntetéssé változott, amelyen az egyiptomi elnököt éltették a saját királyukkal szemben. A rendőrség megpróbálta feloszlatni a tömeget, emiatt lényegében lázadás tört ki, amit a királyi testőrségnek kellett szétvernie. Nem csak Nasszer látványa tüzelte fel a tömeget, hanem a nyár eleje óta meglévő feszültség tört ismét felszínre, amelyet a júniusi sztrájkok leverésekor elfojtottak.

Nasszerral és Kuvatlival békés, tárgyalásos megoldást akart tető alá hozni II. Szaúd. Bár megjegyezte az egyiptomi elnöknek, hogy előnyös lett volna, ha az államosítást megelőzően minden lehetőséget megvizsgál, és azok megghiúsulása esetén helyezi kilátásba az államosítást, nyilvánosan, előzetesen bejelentve, és nem pedig kész tények elé állítva a Nyugatot. Ám ez csak arra volt elég, hogy megmutassa, hogy a tárgyalások élére akar állni, illetve, hogy elkötelezett a békés megoldás keresése iránt. Valójában érdemi eredményt nem tudott felmutatni. Nem is tudhatott, mert semmi nem volt a kezében, amivel akár Nasszert, akár a Nyugatot befolyásolni tudta volna a kérdésben, és ez utóbbival részben szembe is helyezkedett. Amint volt

róla szó, II. Szaúd eleve értelmetlennek találta a londoni konferenciát és egy nemzetközi hatóság felállítását Szuez kapcsán.²⁴⁸

A válság következménye a brit-amerikai és a szaúdi-nyugati viszonyra

Október 29-én megindult Izrael inváziója Egyiptom ellen, majd november 5-én a britek ultimátumot intéztek az érintett felekhez a csapatkivonásról, amelyet, ha nem tartanak be, akkor „kénytelenek” lesznek beavatkozni. A britek csapatkivonásra felszólító ultimátuma után a szaúdi király többször írt az amerikai elnöknek, elítélvén a hármass agressziót, amelyet az egész arab nép ellen intézettek nevezett. II. Szaúd reménykedett abban, hogy annak ellenére, hogy a Nyugatot kritizálja, az Aramco nem fogja cserben hagyni. Számítása bejött, sőt, az olajcég túl is teljesítette az uralkodó elvárásait: nemcsak a válság következtében előállt bevételkiesést pótolta, hanem leállította a briteknek és a franciáknak előirányzott szállítást is. Ráadásul Egyiptomba egy hatalmas szállítmány nyersolajat küldött. Jogosan vetődhet fel a kérdés, hogy miért is tette ezt az Aramco, hiszen így erőteljesen magára haragíthatta volna a briteket és az amerikaiakat is. Csakhogy Washington elítélte az agressziót, és többször felszólította szövetségeseit, hogy vonuljanak ki Szuez területéről. Így tehát az Aramco érdekei nem ütköztek össze az amerikai (nyíltan vállalt) politikával, főleg, hogy Eisenhowerék elsődleges célkitűzése az olajcégeken keresztül gyakorolt befolyás növelése volt, gazdasági módszerekkel. Lényegében az amerikaiaknak – ebből a szempontból – semmit nem kellett tennie azért, hogy az Aramco pozíciói megerősödjenek Szaúd-Arábián belül.

Ezzel egy időben Edent nagyon is meglepte az, hogy a katonai akció megindítása után az Amerikai Egyesült Államok nem adott semmiféle gazdasági támogatást Nagy-Britanniának, pedig Eisenhower világosan megfogalmazta, hogy nem nézi jó szemmel azt, amit a britek tesznek (valójában még mielőtt megtették volna az amerikai elnök már tudott a készülő invázióról). Londonban azonban úgy gondolták, hogy már máskor is volt ilyen, hogy a szövetségeseik nem értettek egyet velük, de a végén mégis mindig melljük álltak, még ha néha vonakodóbban is, mint máskor. Nem is kellett ehhez nagyon a múltba tekinteni, hiszen pont Buraimihez köthető a legutóbbi eset: az amerikaiak nem értettek egyet a britekkel, sőt kérték őket álláspontjuk megváltoztatására, de nyilvánosság előtt kiálltak mellettük, akár még – részben legalábbis – Szaúd-Arábia ellenében is. Ezért lepte meg az Eden-kormányt az, hogy Eisenhower egyértelműen kijelentette: támogatásra ne is számítsanak, se gazdasági, se politikai értelemben. Az amerikai

---

²⁴⁸FRUS 1955-1957 SC 592-593, Nadav Safran: i.m. 81, Nathan J. Citino i.m. 106.

választásokat pár nappal megelőző – október 31-ére datálható – beszédében az amerikai elnök nyíltan elítélte az Egyiptom elleni agressziót, bár beavatkozni nem akart a konfliktusba. November 5-én este Eisenhower felszólította a briteket, hogy tartsák be az ENSZ közgyűlés határozatait, és fejezzék be a katonai hadműveleteket, valamint vonuljanak ki a területről.²⁴⁹ Már csak azért is volt nagyon sürgető ez, mivel pár nappal korábban a Szovjetunió lényegében ultimátumot intézett a brit-francia-izraeli hármasszövetséghez. Ezt az ultimátumot nem vették komolyan a koalíció vezetői, egészen addig, míg biztosra nem vették, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem fog kiállni mellettük. Miután azonban ezt Eisenhower egyértelművé tette számukra, november 6-án kénytelenek voltak elfogadni a fegyverszünetet – amely 7-én éjjelkor lépett életbe –, hiszen nem akarthattak nyílt konfliktusba kerülni Moszkvával úgy, hogy a legfőbb szövetségesük sem támogatja őket.

Ennél sokkal nehezebben érthető azonban, hogy miért is lepődött meg a brit kormány akkor, amikor kiderült, hogy a szaúdi kőolaj áramlása megszűnt a britek és a franciák számára. Először is sejteni lehetett, hogy a kialakult válságból – amely nem érintette közvetlenül a sivatagi királyságot – II. Szaúd megpróbál majd politikai tőkét kovácsolni. Ehhez pedig a legegyszerűbb megoldás az volt, ha az arabság új ellenségeivel szemben lépnek fel, a lehető legegyszerűbb megoldást választva: elzárva az olajcsapokat.²⁵⁰ Ezzel egy időben Rijád megszakította a diplomáciai kapcsolatot Londonnal. Nehezen érthető a britek meglepődése, bár elfogadható az a nézőpont, hogy nem számítottak ilyen erős válaszreakcióra. Másrészt viszont Nagy-Britannia és Szaúd-Arábia már évek óta igen rossz viszonyban állt egymással. Igaz ugyan, hogy a szuezi válságot megelőző rövidke időszakban a kapcsolatok elkezdtek enyhülni a felek közt, de nem elégséges mértékben. II. Szaúdnak a helyzet nagyon is kapóra jött ahhoz, hogy „odaszúrjon” a briteknek és némi elégtételt vegyen az elmúlt évek diplomáciájáért. Még ennél is érdekesebb – és jól mutatja mennyire nem hideg fejjel gondolkoztak a britek Szuezt kapcsán –, hogy Edénék nem számítottak arra sem, hogy az arab államok esetleg elzárják az olajcsapokat. Már a szuezi válság előtt is erős volt az arab nacionalizmus, az élén Nasszerrel, a Csatorna államosítása csak tovább növelte befolyását. Sejthető volt, hogy az Egyiptommal szimpatizáló államok bevethetik az „olajfegyvert”, valamint az sem volt kizárható, hogy más – korábban brit-párti,

---

²⁴⁹ ENSZ BT 119-es számú határozata, valamint az ENSZ közgyűlés 997-es, 998-as, 999-es és 1000-es számú határozata. United Nations Emergency Special Sessions General Assembly 1956/A/RES/997(ES-I), 1956/A/RES/998(ES-I), 1956/A/RES/999(ES-I), 1956/A/RES/1000(ES-I).

<http://research.un.org/en/docs/ga/quick/emergency> - hivatkozás időpontja: 2015. november 14.

²⁵⁰ A Csatornán keresztül is szállítottak kőolajat Nagy-Britanniába, de sokkal nagyobb problémát jelentett az, hogy Rijád elzárta azt a csövezetékét, amelyen keresztül a kőolaj eljutott a britek bahreini finomítójába. Így a Perzsaöböl térségéből érkező szállítmány mennyisége jelentősen visszaesett.

vagy akár semlegesség irányába húzó – arab állam is így tesz. Pontosan ezért, ha a britek higgadtan végiggondolták volna a közel-keleti politikai viszonyokat az invázió előestéjén, valószínűleg ők maguk is ráébredtek volna arra, hogy feltételezéseik mennyire hibásak. Emellett annak is több figyelmet szentelhettek volna, hogy az, hogy II. Szaúd és Fejszál iraki király találkozott egymással, valamint, hogy enyhült a szaúdiak hozzáállása a Bagdadi Paktumhoz, az nem egyenlő azzal, hogy Szaúd-Arábia Egyiptom ellen fordult. A britek következtetései hibás feltételezéseken alapultak.²⁵¹

Részben ezek miatt az amerikaiak egy új problémával szembesültek: hogyan biztosítsák Nyugat-Európa kőolaj hozzáférését, amikor lényegében maguk a nyugat-európai hatalmak gátolják azt politikájukkal. A Szovjetunió fenyegetése miatt mindenképpen szükség volt arra, hogy ne alakuljon ki kőolajhiány, mert az társadalmi elégedetlenséghez vezethetne. A nehézséget az jelentette, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak úgy kellett volna biztosítani a tartalékokhoz való hozzáférést – azaz a jó viszonyt fenntartani az arab kőolajtermelő országokkal –, hogy politikailag távol maradjon a kolonialista politikát folytató Nagy-Britanniától és Franciaországtól. Szerencsés körülménynek tekinthető, hogy Washington mindig is a magáncégekben látta a megoldást a fekete aranyhoz kötődő problémák kapcsán, amelyeket viszont nehéz volt a kolonialista erőkhöz kötni. Miután a háború kitört és nyilvánvalóvá vált, hogy akár komoly gazdasági nehézségeket is okozhat Nyugat-Európának, az Eisenhower-kormány életre hívta a korábban (egészen pontosan a Csatorna államosítása után) eltervezett Közel-Keleti Válság Tanácsot (Middle East Emergency Committee – MEEC), amely a privát olajcégeket tömörített magában, és amelynek fő célja Nyugat-Európa kőolajjal való ellátása volt, abban az esetben, ha az bármilyen problémába ütközne a Közel-Keleten. A MEEC azon az elven működött, hogy az Észak-Amerikában és Venezuelában kitermelt felesleget használják fel Nyugat-Európa „életben” tartására. Ugyan az előzetes tervekben nem szerepelt annak az esélye, hogy Nagy-Britannia vezetésével lerohanhatják Egyiptomot, és emiatt az arab államok akadályozhatják a kőolaj áramlását, mindenestre a szervezet (amely igen széleskörű jogokkal rendelkezett, és lényegében az amerikai kormányzat ellenőrzésével működött) hamar alkalmazkodott a kialakult helyzethez. Rövid időn belül be is kellett vetni a MEEC-t, ugyanis már november 7-én kénytelen volt bejelenteni a brit kormány, hogy a lakossági fogyasztást vissza kell vegye 10%-al. Eisenhoweréknek úgy kellett felhasználniuk a szervezetet, hogy ne tűnjön úgy, hogy a britek és franciák segítségére sietnek.²⁵²

---

²⁵¹ J-Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: i.m.: 85-87., Diane B. Kunz: *The Economic Diplomacy of the Suez Crisis*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1991. 134-138.

²⁵² FRUS 1955-1957 SC 1070-1086., 1195-1196., Diane B. Kunz: i.m.: 87-88, 181-183.

Az amerikai elnök reménykedett benne, hogy tervének végrehajtására megnyerheti magának II. Szaúdot és az ő segítségével el tudja kerülni azt, hogy Nasszer támogatói az Amerikai Egyesült Államok ellen forduljanak. Ekkor jött elő először gyakorlatban Eisenhower „iszlám pápa” terve: ez volt az első alkalom, amikor lehetőség adódott „élesben” kipróbálni, hogy vajon működhet-e a koncepció. Ehhez viszont először a szaúdi király támogatását kellett megszerezni. Washingtonban úgy gondolták, hogy Buraimi megfelelő ütőkártya lehet ehhez: Szaúd-Arábiának kedvező döntés kell, hogy szülessen az oázis kérdésében, még akkor is, ha ez egyértelműen a britek kárára történik. Cserébe pedig azt várták el II. Szaúdtól, engedje az Aramcót, hogy részt vegyen a MEEC Európa üzemanyag ellátásához kötődő tervében.

Kétséges volt, hogy az uralkodó hajlandó lesz-e támogatni a tervet, hiszen az elsősorban Nagy-Britannia nehézségeit volt hivatott könnyíteni és csak másodsorban Európáét (bár ez erőteljesen összekapcsolódott). Wadsworth-öt utasították a State Departmentben, hogy mindent tegyen meg annak érdekében, hogy a szaúdi király együttműködő legyen. Ezzel egy időben pedig tervbe vették, hogy Anderson még egyszer meglátogassa Rijádban őt, ha esetleg nem hajlana a kooperációra. Végül is pár nap tárgyalás után sikerült rávenni II. Szaúdot az együttműködésre, belátta, hogy az olajhiány hosszú távon könnyen térdre kényszerítheti Európát, ami viszont a szovjet befolyás növekedésével járhatott volna. November 23-án egyezett bele a király abba, hogy folytatódjanak a kőolajszállítások Európába, azonban kikötötte, hogy ez csak azután történhet meg, hogy a brit és francia csapatok elhagyták Egyiptom területét. Nagy-Britanniának be kellett látnia, hogy a teljes csapatkivonás az egyetlen alternatívája. Ha maradna, akkor teljes támadásba kellene, hogy lendüljenek a brit csapatok és meg kellene, hogy tisztítsák a Csatornaövezetet az egyiptomi katonáktól, hogy aztán megtisztíthassák magát a csatornát az akadályoktól. Ez egyrészt nagyon nehezen menne, hiszen minden oldalról körül lennének fogva a brit csapatok, ami taktikailag komoly hátrányt jelentene (még, ha az ütőképességük messze meg is haladta az egyiptomiakét). Másrészt pedig könnyedén magával hozhatná a Szovjetunió beavatkozását, mivel a britek alakulatok maradása egyszersmind az ENSZ határozat visszautasítását és a tűzszünet felrúgását is jelentette volna. A brit parancsnokságnak is be kellett látnia azt, amit az amerikaiak hetek óta hangoztattak: a haditerv eleve hibás volt, mert ugyan gyors sikereket értek el vele, de utána semmi nem volt lefektetve arról, hogy mit is fognak kezdeni a megszállt területen. Olyannyira el akarták távolítani Nasszert, hogy nem csak a politikai döntéseik voltak meggondolatlanok, hanem a katonaiak is. Presztízaveszteség nélkül sehogy sem keveredhettek ki a britek a konfliktusból. Amit megtehettek az volt, hogy rábíriák a franciákat is a kivonulásra, amelyet végül meg is tettek. Selwyn Lloyd december 3-án jelentette be a brit

csapatok kivonását, amelyre válaszul II. Szaúd engedélyt adott az Aramcónak az embargó feloldására. Így december 7-én megindultak a MEEC által koordinált olajszállítások.²⁵³

A dzahráni légi bázis szerződésének megújítása

A szuezi válságot megelőzően kezdődtek meg a tárgyalások a dzahráni légi bázis szerződésének megújításáról és egészen az 1957-es év elejéig folytatódtak. Az egyeztetések hangulata nem volt egységes, gyakran volt hideg, illetve indulatos (az utóbbi elsősorban Buraimi miatt). 1956-ra már igen erős volt az arab nacionalizmus hatása Szaúd-Arábián belül (a Csatorna államosítása előtt is): mint láttuk több sztrájk tört ki az Aramco munkásai között közvetve, vagy közvetlenül a Nasszerrel azonosított eszmék miatt. Ráadásul az országon belül is egyre inkább megerősödött a II. Szaúddal szembeni politikai ellenállás. Az 1955-ben létrejött Nemzeti Reform Frontja (NRF) – amely munkásvezetők és néhány hidzsázi törzsi vezető együttműködéséből született meg – társadalmi egyenlőséget és politikai szabadságjogokat követelt (merőben szokatlan gondolat az '50-es évek Szaúd-Arábiájában). Ezen reformprogram tagjait komoly büntetések sújtották: a bebörtönzésektől kezdve a száműzetésen túl széles skálán mozgott a retorziók köre. Ezzel egy időben II. Szaúd megvonta a külföldön való tanulás lehetőségét a szaúdi fiataloktól (már, akik eléggé tehetősek voltak ehhez), és csak külön engedéllyel lehetett külföldre utazni. Mindezt azért, mert a király mindenáron gátat akart szabni az új eszmék terjedésének az országában. Azonban, ha másért nem is, a technológiai fejlődés miatt ez lehetetlennek bizonyult. Elég csak a rádióállomások megszorodására gondolni, amelyek segítségével akadálytalanul terjedtek az arab nacionalizmus eszméi és propagandája az arra fogékonyabbak körében. Volt ugyan néhány reform, de egyik sem volt mérvadó: továbbra is a király és köre döntött minden kérdésben. Ez lett a kiindulópontja a II. Szaúd és Fejszál közötti ellentéteknek: az utóbbi bizonyos szintű hatalommegosztást akart, és nagyobb átláthatóságot, míg a király apja nyomdokain szeretett volna haladni, mint egyeduralkodó. Az arab nacionalizmus megerősödésével a testvérek közötti ellentét is felerősödött.

Ebben a helyzetben kellett belekezdenie az amerikaiaknak a megújítási tárgyalásokba. Mivel Washington erőteljesen ragaszkodott a bázishoz és nem akart lemondani a felügyeletéről, illetve irányításáról, ezért Szaúd-Arábiának sokkal nagyobb hatalom került a kezébe a megbeszélések során. Ezt pedig meg is próbálta kihasználni. Elsősorban minél több, minél nagyobb

---

²⁵³ FRUS 1955-1957 ME 340-342., 346-347., FRUS 1955-1957 SC 1127-1128., 1130-1131., 1147-1148.,1165.,1166-1169., 1200.

arányú katonai segítséget várt el. A királynak szüksége volt ezekre ahhoz, hogy a térség vezetőjévé válhasson – vagy pontosabban, hogy megpróbálhasson azzá válni –, és, hogy Nasszerrel szemben meg tudja védeni magát, ha arra kerülne a sor. Azt azonban nem ismerte fel II. Szaúd, hogy az erősödő amerikai jelenlét kontraproduktív: kevés esély volt arra, hogy Nasszer hadsereggel támadjon a konzervatív monarchiákra, ugyanakkor a Nyugattal fenntartott jó kapcsolat kiváló alapjául szolgált a nasszerista propagandának. Ezáltal viszont éppen, hogy erősödött az arab nacionalizmus Szaúd-Arábiában. Ez kiváló táptalajt biztosított a már az országban lévő nacionalistáknak, köztük is leginkább az NRF-nek, ami egy kiáltványt tett közzé követeléseiről (ez szintén igen szokatlan a sivatagi királyságban). Ebben kinyilvánították, hogy meg kell szabadulni a nyugati imperializmus uralmától és egyszersmind az Aramcótól való gazdasági függéstől. Olyan alkotmányt kell létrehozni (a sivatagi királyságnak nem volt alaptörvénye), amely garanciát vállal parlament felállítására, szabad választásokra, sajtó-, szólás- és gyülekezési szabadságra, szakszervezetek alapítására és demonstrációk szabad megtartására, valamint a rabszolgaság eltörlésére. Végül pedig felül kell vizsgálni az olajcégekkel kötött koncessziós szerződéseket, majd pedig ezek megtörténte után a megnövekedett jövedelmet az ország gazdasági, szociális és kulturális fejlesztésére kell fordítani. Meglepően előremutató gondolatok ezek, nemcsak Szaúd-Arábiában, hanem az egész térségben is. Komoly aggodalom jelent meg a brit jelentésekben az 1955-ös év első felében azzal kapcsolatban, hogy megmarad-e a szaúdi uralom az országban, vagy esetleg az egész rendszer összeomlik. Végül – nem kis részben az amerikai pénzeknek hála – London aggályai nem teljesültek be (legalábbis nem abban az évben). Így az NRF követeléseiből nem valósult meg semmi. 1956 első harmadára lényegében felszámolták a mozgalmat: a vezetői egy részét bebörtönözték, mások külföldre menekültek.²⁵⁴

Ezen körülmények között az amerikaiak megnövelték a fegyverszállítási kvótáikat, London nem kis elégedetlenségére. Ugyanakkor pontosan a brit politika volt az arab nacionalizmus mellett a másik oka II. Szaúd növekvő igényeinek, hiszen a király hosszú időn keresztül gondolkozott egy esetleges katonai válaszcsapáson Buraimi miatt – azonban sokkal több fegyverrel sem lett volna esélye a brit csapatok ellen. A brit agresszió miatt, illetve II. Szaúd heves reakciói következtében, az arab nacionalisták egy része a király mögé állt egy rövid ideig, és üdvözölték a válaszcsapás gondolatát, politikai tőkét biztosítva a királynak. Ez viszont Washingtonnak volt kellemetlen. Ezáltal a brit kormány nem csak a régió stabilitásának biztosítása kapcsán ment szembe az Amerikai Egyesült Államok által favorizált politikával, hanem Szaúd-Arábián belül is megnehezítette legnagyobb szövetségese dolgát. Ezt pedig minél jobban ki akarta használni

---

²⁵⁴ Alexei Vassiliev: i.m.: 692-694., PRO FO 371/114874 Es 1015/1, Es 1015/2, Es 1015/4

II. Szaúd. Ennek következtében viszont nagyon hosszúra nyúltak a légi bázisért folytatott tárgyalások.²⁵⁵

Az 1956-os év előrehaladtával az Amerikai Egyesült Államok egyre többet kellett, hogy engedjen a tervezetthez képest, ráadásul mind többen tiltakoztak Szaúd-Arábiában a légi bázis amerikai használata miatt. Ugyan ennek – ahogy láttuk – voltak előzményei, mégis az amerikai jelentésekből az derül ki, hogy meglepte őket, hogy 11 év után most először „barátságtalan az atmoszféra”, főleg annak fényében, hogy a keleti tartományok a technológiai fejlettséget, valamint a kereskedelem megélénkülését a légi bázisnak köszönhetik. Ezenfelül az is lejegyzésre került, hogy amint az amerikaiak jelenléte már nem előnyös mindkét fél számára, úgy készséggel kivonulnak a területről és visszaadják a bázis irányítási jogát Szaúd-Arábiának (ez a kijelentés legjobb esetben is kérdéses valóságtartalmú). Emellett azt is megemlítik, hogy, ha csak a pénzügyi támogatás az, amire Szaúd-Arábiának szüksége van, és amelyet azért kap meg, hogy az amerikaiak birtokában maradjon a használati jog, akkor talán nem is kéne ott lenniük, hiszen Rijád nem látja be, az amerikai jelenlét mindkét fél számára már önmagában előnyös. Ezen megjegyzéseket úgy is lehet érteni, hogy a hosszúra nyúló tárgyalások lényegében sértődöttséghez vezettek amerikai részről, ami elfogadható ugyan, de meglehetősen furcsának tűnik diplomáciai iratokban, még akkor is, ha II. Szaúd néha egészen hajmeresztő „kéréssel” állt elő. Ennek legszebb példája talán, hogy a király 250 millió dollárt akart segély gyanánt (tehát nem kölcsönben) kicsikarni Washingtonból, amelyet aztán persze visszaforgatna, azáltal, hogy amerikai fegyvereket vásárol (legalábbis ez volt a hivatalos indoklás többé-kevésbé). Ezt azonban meglehetősen nehezen lehetett volna elfogadtatni a Szenátussal, főleg úgy, hogy az Aramco általi kifizetések is 100 milliós nagyságrendben történtek évente (amely összeg nagy része nem került befektetésre). Annak érdekében, hogy jobb alkupozícióba kerüljenek az amerikaiak, meghívták II. Szaúdot Washingtonba, de Dulles tanácsára Eisenhower megvárta az elnökválasztás végét, nehogy befolyásolja a szavazatokat a szaúdi király látogatása (II. Szaúd maga is Izrael-ellenesnek tekinthető), illetve, hogy a királynak se származzon kára belőle otthon az arab nacionalisták miatt. Emellett az amerikaiak felajánlották azt is, hogy kibővítik a repülőteret, és felépítenek egy új terminált, amely a polgári légiközlekedést szolgálná ki. Ez még tovább növelte volna a kereskedelmi hasznát a reptérnek, ha másért nem, azért, mert regionális „elosztó központ” válhatott volna Dzahránból.²⁵⁶

---

²⁵⁵ FRUS 1955-1957. SA: 294-295.

²⁵⁶ FRUS 1955-1957 SA 347-375, 389-391. Citino azt írja, hogy a 250 milliós követelése Fejszálnak volt, nem a királynak, az általam elérhető források ezt nem specifikálják, mint, ahogy a FRUS vonatkozó dokumentumában sem említik, hogy a Koronaherceg tette volna ezt a meglepő „ajánlatot”.

Az eddig felsoroltak mellett az is nehezítette a tárgyalások előrehaladását, hogy – ahogy már említésre került – a mindinkább megerősödő arab nacionalisták miatt II. Szaúd belső ellenzéke is elkezdett aktivizálódni. Egyre többen álltak vagy Fejszál mögé, vagy pedig önállóan próbálták meg rávenni a királyt bizonyos szintű reformok bevezetésére. Akkor, amikor az uralkodó éppen azon volt, hogy a kezéből azelőtt kiadott jogköröket visszaszerezze. Emiatt egyre több ellentét alakult ki II. Szaúd és köre, Fejszál és köre, valamint a „függetlenek” között (ez utóbbiak nem tekinthetők mérvadó tényezőknek egyelőre).

A szuezi válság kirobbanása után az amerikaiak egyértelműen elkötelezték magukat Szaúd-Arábia mellett: vagy mindenáron megtartják II. Szaúd „barátságát” vagy pedig kiszorítják a Közel-Kelet térségéből. Ezért egy sor gesztust tettek az uralkodónak, beleértve a korábban említett, londoni konferenciára való meghívását, illetve, hogy a korábbi, inkább szűkmarkúnak tekinthető ajánlatok helyett hajlandóak voltak egyre többet ajánlani a szaúdi királynak a légi bázis szerződésének megújításáért cserébe. A szaúdiak is tisztában voltak azzal, hogy ők vannak előnyösebb helyzetben, és ezt meg is próbálták kihasználni. Jászín július végén azzal áll Wadsworth elé, hogy egy 35 millió dollár összértékű fegyverszállítmány meg kell, hogy előzze a további tárgyalásokat. Bár ebbe az Eisenhower-kormány kezdetben nem ment bele, augusztus végére egyezményesen elfogadta, hogy a korábban felvetett újabb terminált megépítik (nagyjából 5 millió dollárra becsülték az építési költségeket), valamint, hogy szaúdi polgári személyzetet képeznek ki légi irányításra (csak néhány emberről lenne szó). Fontos hozzátenni, hogy ezt az amerikaiak nem katonai segítségnyújtásként ajánlották fel, hanem mint gazdasági segílyt a civil kereskedelem előmozdítására (ami összecseng Eisenhowerék korábbi terveivel). Emellett pedig – amennyiben Szaúd-Arábia hajlandó megújítani a szerződést – Washington garanciát vállalt arra, hogy a 35 millió dollár értékű fegyvert fog leszállítani hat hónapon belül, továbbá összesen 25 millió dollár értékben végzi majd el az amerikai személyzet a reptér karbantartását és kiszolgálását (a következő öt év során).²⁵⁷

Jól mutatja az Eisenhower-kormány hozzáállást a dzahráni légi bázishoz a fenti jelentés. Bár az 1956-os év elején még hallani sem akartak ilyen nagymérvű követelésről, sőt, egyenesen sértőnek találták azt az évek óta tartó baráti viszony miatt, a szuezi válság kibontakozásának idején már sokkal engedékenyebbé váltak Washingtonban. II. Szaúd egyre több „kérését” tartották elfogadhatónak, és ezáltal óriási pénzeket voltak hajlandóak kifizetni annak érdekében, hogy erősíthessék befolyásukat a térségben. Ezen tendenciát a britek is pontosan látták, és jól

---

²⁵⁷ FRUS 1955-1957 SA 395-399

fel is ismerték a helyzetet: szerintük az amerikaiak túlságosan engedékenyekké váltak a szaúdiakkal szemben, és lényegében hajlandónak mutatkoztak megtenni bármit, amit Rijádban kértek. Shuckburgh szavaival élve „a State Department immár nem érdekelt morális problémákban [mint amilyen a rabszolgaság intézménye vagy pedig II. Szaúd burkolt agressziója – a szerző]. A jó és rossz kérdése többé nem kerül elő. Csak az számít nekik, hogy semmi se ködösítse be kapcsolatukat Szaúd-Arábiával”. Ez egy igen komoly kritikának tekinthető, főleg, hogy a jelentés végére a brit diplomata egy totalitárius rezsimnek nevezi az Amerikai Egyesült Államokat. Bár ez az utóbbi kijelentés nyilvánvalóan túlzás, azt jól mutatja, hogy Washingtonban szemmet hunytak a Szaúdok politikája felett, egészen addig, amíg a hosszú távú érdekeiknek nem ártott (és bizonyos szempontból a mai napig ezt teszik).²⁵⁸

Furcsa módon a szuezi válság és a brit-francia-izraeli koalíció mind az Amerikai Egyesült Államokat, mind Szaúd-Arábiát erőteljesen sarkallta arra, hogy közeledjen egymáshoz. Washingtonban az invázió miatt nagyon hamar cselekedniük kellett, hogy ne szoruljanak ki a térségből, és továbbra is politikai tényezők lehessenek. Bár azáltal, hogy nyilvánosan elítélték a nyugati agressziót hatalmas politikai tőkét szereztek, azonban ez nagyon gyenge lábakon állt, és ezzel tisztában is voltak. Kellott tehát egy olyan szövetséges, akire egyértelműen támaszkodhattak annak érdekében, hogy az amerikai befolyás nem csak, hogy megmaradhasson a térségben, hanem növekedjen is. Emiatt hajlandóak voltak nagyon komoly engedményekre is Szaúd-Arábia irányában. A sivatagi királyság pedig a lehető legjobban ki akarta ezt használni. Azonban II. Szaúd sem feszíthette nagyon túl a húrt, mivel őt az egyre erősödő arab nacionalisták szorongatták, amelynek már nem csak nemzetközi szinten vette tanújelét, hanem a saját országán belül is egyre nagyobb befolyásra tettek szert. Ráadásul a Szovjetunió ultimátumnak felfogható levelei, amelyben felszólították a brit-francia-izraeli koalíció tagjait arra, hogy hagyják abba a katonai tevékenységet a Csatorna-övezetben egyszersmind azt is jelentette, hogy Moszkva hajlandó és kész tevékenyebb szerepet vállalni a Közel-Kelet térségében. Mivel II. Szaúd meggyőződéses antikommunista volt, ezért ezt el szerette volna kerülni – függetlenül attól, hogy 1955-ben többször tárgyalt velük –, ami viszont az Amerikai Egyesült Államokkal történő mielőbbi megegyezés irányába hajtotta a királyt. Ez viszont konfliktushoz vezetett Fejzsállal. Ő ugyanis egy önállóbb szaúdi politikát akart – és Ibn Szaúd halála óta folyamatosan erre törekedett –, amelyben Szaúd-Arábia elfogadja ugyan a segítséget, de nem függ külföldi hatalmaktól, próbálván elkerülni azt, hogy érdekszférává váljon, rosszabb esetben protektorátussá. Ennek érdekében Fejzsál sokkal inkább a nyugati hatalmaktól független(ebb) politikát

---

²⁵⁸ PRO FO 371/120761 Es 10345/2

akart folytatni. Egyszersmind úgy gondolta, hogy közeledni kell az arab nacionalizmus eszméjéhez, nem azért, mert annyira egyetértett az ideológiájával, hanem azért, mert tisztában volt vele, hogy az erőteljes szembenállás még komoly veszélyt jelenthet az országra nézve (és ez az előrelátása be is következett). Mivel azonban az 1956-os évben sokkal inkább II. Szaúd és köre konzervatívabb politizálása volt a meghatározó Szaúd-Arábiában, ezért Fejszál úgy döntött az 1957-es év elején, hogy elmegy az Amerikai Egyesült Államokba „kezelteni magát”. Majd mintegy tiltakozása jeléül hónapokig ott is maradt. Ezáltal lényegében szabad kezet kapott II. Szaúd és emberei, amely komoly következményekkel járt: az arab nacionalistákkal egyértelműen szembefordultak, ráadásul a Szíriában egyre inkább megerősödő Baasz Pártot is ellenfelüké tették azáltal, hogy a szaúdi király megpróbált a szír belpolitikába is beavatkozni.²⁵⁹

A légi bázis körüli tárgyalásokat nem sikerült rendezni, mire Egyiptomot lerohanták Izrael csapatai. A krízis következtében háttérbe szorultak az egyeztetések. Részben ennek köszönhető, hogy bár a bázis bérleti joga lejárt június 18-án, továbbra is használhatta azt az Amerikai Egyesült Államok kormánya. Legalább akkora vesztese lett volna Szaúd-Arábia annak, ha az amerikai személyzet elhagyja a repteret 19-én, mint amekkora Washington (ha nem nagyobb). Hiszen nem szabad elfelejteni, hogy 1956-ban gyakorlatilag nem volt olyan szaúdi, aki megfelelő hozzáértéssel rendelkezett volna a reptér működtetéséhez. A másik oka, amiért II. Szaúd nem forszirozta, hogy az amerikai csapatok hagyják el a területet az volt, hogy így a bázis személyzet nélkül maradt volna, ami lényegében azt eredményezte volna, hogy működésképtelenné válik. A repülőtér védelmi ereje sem volt elhanyagolható, amely szintén igen hasznosnak bizonyult a király számára.

Ugyan maga a szuezi válság nem rontotta Szaúd-Arábia Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő viszonyát, azonban ez már nem mondható el a Nyugat többi államáról. November 6-án Rijád megszüntette a diplomáciai kapcsolatot Nagy-Britanniával és Franciaországgal, valamint utasításba adta, hogy a finomítóknál nem tölthetnek kőolajat brit vagy francia felségjelű hajókba. Ez pedig – ahogy volt szó róla korábban – erősen nyugtalanította az Eisenhower-kormányt, hiszen Nyugat-Európa kőolajellátása részben a Közel-Keletől függött.²⁶⁰

A Dzahránnal kapcsolatos tárgyalások végül is csak 1957 január végén folytatódtak, egybekötve II. Szaúd washingtoni látogatásával. A király január 29. és február 1. között tartózkodott az Amerikai Egyesült Államokban.²⁶¹ A State Departmentnek külön kellett gondoskodnia

---

²⁵⁹ Sarah Yisraeli: i.m.: 158-161.

²⁶⁰ FRUS 1955-1957 SA 403-404.

²⁶¹ Nem kis feszültséget okozott New Yorkban, ahova a gépe leszállt, ugyanis a new yorki polgármester nem volt hajlandó fogadni a királyt, azzal az indokkal, hogy a király támogatja rabszolgaság intézményét és antiszemita is.

II. Szaúd fogadásáról. A látogatása alatt több megbeszélést is tartott Eisenhower a kabinetje tagjaival: a lehető legoptimálisabb megoldást keresték annak érdekében, hogy a szaúdi királyt rávegyék az együttműködésre, de ne kelljen túl sokat felajánlaniuk. Ettől függetlenül a Védelmi Minisztérium által kezdetben ajánlott 35 millió dolláros „támogatás” mértékét (amelyet ebben az összegben szeretett volna maximálni a minisztérium) hamar megváltoztatták, nem szabtak meg felső határt, lényegében rábízták az elnökre annak mértékének meghatározását. Hoover hozzátette, hogy ezen segély összege inkább közelebb lesz az 50 millió dollárhoz, mint a 35-höz, ráadásul akár jóval meg is haladhatja azt. Dulles pedig egyértelműen kifejezte rosszallását a Védelmi Minisztérium irányába, mivel úgy gondolta, hogy ha II. Szaúd nem kapja meg a kívánt összeget, akkor ismét elkezdhet Egyiptomhoz közeledni.

A tárgyalások ideje egybecsengett az Eisenhower-doktrína realizálásának időszakával, így szorosan kapcsolódik ahhoz. A személyes látogatás sokat gyorsított a tárgyalásokon, ráadásul – bár egyik fél sem mondta ki – mindkettlen túl akartak már lenni az egészen, épp ezért sokkal gyorsabban reagáltak a különböző elvárásokra és ajánlatokra. Ennek következtében megegyezni is napok leforgása alatt sikerült. A következőben állapodtak meg: az Amerikai Egyesült Államok hajlandó fegyvereket eladni II. Szaúd katonai fejlesztési programjához, összesen 110 millió dollár értékben, viszont csak 18 M-47-es tankot (azaz nehézfegyvert) fog leszállítani. Emellett az amerikai kormány garanciát vállal egy szaúdi légierő (és segédalakulatai) kiképzésére, valamint arra, hogy Rijádnak adományoz 8 Lockheed T-33-as sugárhajtású kiképző repülőt, és 10 légszaváros gyakorlógépet. Ezeken felül a 110 millió dollár értékű fegyverből 41 millió dollárnyit hosszú lejáratú hitelből vásárolhat meg Szaúd-Arábia (Washington fenntartja az opciót arra, hogy a 41 millió dollárnyi hitelen felül további nagyobb összegű hitelt ajánljon fel Rijádnak). Továbbá az Amerikai Egyesült Államok átvállalja a repülőteret működtető szaúdi személyzet és Királyi Hadsereg kiképzésének költségeit, valamint egy új polgári terminál építésének anyagi vonzatát is, amely azonban nem haladhatja meg az 5 millió dollárt.²⁶²

Bár a szuezi válságot követően sor került a légi bázis szerződésének újabb, 5 éves megújítására, és ez mindent összevetve viszonylag zökkenőmentesen is történt (még ha időben hosszúra is nyúlt a tárgyalássorozat), minkét fél tisztában volt azzal, hogy a régióban nagyon sokan ellenzik ezt. Szuezt követően Washingtonnak, megnövekedett támogatottsága miatt kevésbé kellett tartania az arab nacionalistáktól, azonban egyértelmű jelek mutatkoztak azzal kapcsolatban, hogy a Közel-Kelet térségében egy nyugati kézben lévő katonai bázis mindinkább

---

²⁶² FRUS 1955-1957 SA 413-416., 478-479.

problematikussá válik és egyre nehezebb lesz létét megideologizálni, még akkor is, ha a szovjet veszély nem csökken. Egyiptom – és ezzel együtt az arab nacionalizmus – megerősödésével a területnek nem volt szüksége külső „védnökre”. Ehhez kénytelen volt Szaúd-Arábia is alkalmazkodni annak érdekében, hogy megőrizhesse területi integritását. Így tehát, mikor a szerződés 1961-ben újra lejárt, már sem a sivatagi királyság, sem az Amerikai Egyesült Államok nem ragaszkodott a megújításához (mérlegelvén az esetleges következményeket).

Hatalmi harcok Szaúd-Arábiában és az iraki forradalomhoz vezető út

Washington tanácstalansága a krízis után

A szuezi válságot követően egyre inkább kiéleződött az arab hidegháború. Nasszer népszerűsége és befolyása korábban soha nem látott magasságba emelkedett, ami nemcsak a Nyugatot lepte meg, hanem Szaúd-Arábiát is. Kezdett egyértelművé válni, hogy II. Szaúd nem tudja tartani a lépést az egyiptomi elnökkel befolyásban. Emiatt az iraki forradalomig egyre több olyan döntést hozott, ami miatt saját belpolitikai helyzete is megingott.

Eisenhower a krízis idején még reménykedett benne, hogy folytathatja korábbi terveit a Közel-Kelet térségére nézve, azonban ez nem volt reális elképzelés. Így a szuezi válság lezárása után az Eisenhower-kormánynak revideálnia kellett az elképzeléseit, mivel a megváltozott körülményekre való tekintettel azokat már nem lehetett alkalmazni. 1956 novemberétől kezdtek mindinkább hangsúlyozni azt a nézetet, hogy a közvetlen beavatkozás helyett lehet, hogy jobb eredményekkel járna egy közvetett szerepvállalás. 1955 és 1956 között a szovjetek egyre nagyobb befolyást kezdtek szerezni a Közel-Kelet több államában, ezt a folyamatot pedig valahogy meg akarták állítani az amerikaiak. A briteknek hála immár pontosan tudták, hogy az agresszív külpolitika és a szuverén államok belügyeibe való magas szintű beavatkozás nem járható út. Ezért jutottak arra a döntésre, hogy gazdaságilag kell támogatni a régiót, annak érdekében, hogy jobban felzárkózhasson a Nyugathoz, és emiatt kevesebb befolyása legyen rá a Szovjetunióknak. Ennek érdekében azt is elfogadhatónak találták Eisenhowerék, hogy az olajcégek jövedelmein túl, akár közvetlenül is „támogassák” a közel-keleti államokat (amelyek nem szovjet-barátok, illetve semlegesek), azaz közvetlen állami juttatásokat sem tartottak elképzelhetetlennek. Ráadásul Herbert Hoover Jr. azt is felvetette, hogy olyan regionális gazdasági szervezetet kell felállítani az arab államok között, amely segítheti a Közel-Kelet fejlődését, mégpedig azáltal, hogy az olajtermelő országok jövedelmeik egy részét átutalják bizonyos fejlesztési céllal (infrastrukturális, ipari stb.) az olajjal nem rendelkező államoknak. Hoover szerint a gazdasági fejlődés és emiatt bekövetkező szociális állandóság lehet a kulcsa a térség stabilitásának.²⁶³

---

²⁶³ Nathan J. Citino: i.m.: 118-119.

Az amerikai Külügyminisztérium nagy része egyetértett abban, hogy a gazdasági támogatás jó kiindulópont, abban azonban már nem tudtak megegyezni, hogy ezen felül mi a célszerű politika. Sokan úgy gondolták, hogy előnyös lenne, ha nemcsak a háttérből támogatnák a Bagdadi Paktumot, hanem végre hivatalosan is csatlakoznának ahhoz. Ezzel szemben Dullesnek az volt a véleménye, hogy az adott időszakban ez lenne a lehető legrosszabb, amit csak tehetne az amerikai kormány, hiszen minden közel-keleti állam a Bagdadi Paktumot Nagy-Britannia politikájával azonosította. Ha ebbe belépne az Amerikai Egyesült Államok, az könnyen azt az üzenetet közvetíthette volna a térség államainak, hogy egyetértenek a britekkel, sőt, támogatják politikájukat, ami annak fényében, hogy London volt az agresszor a válság alatt, nem előnyös.

Megoszlanak a vélemények arról, hogy az amerikaiak mennyire voltak tudatában a sevres-i találkozóknak, illetve a britek, az izraeliek és a franciák elképzelésének. Egyes visszaemlékezések, illetve jelentések alapján, az Amerikai Egyesült Államok néhány tisztségviselője tudhatott Egyiptom lerohanásának tervéről. 1956 októberében mind a franciák, mind a britek többször vásároltak fegyvereket Washingtontól, és bizonyos feltevések szerint, a CIA nagyon is tisztában volt azzal, hogy ezen fegyverek – kerülő utakon ugyan, de – Izraelbe kerülnek. Az pedig, hogy Párizs is és London is titkolta a szállítmányok tényleges úticélját legjobb esetben is gyanakvásra adhat okot. Ha ez valóban így történt, akkor Eisenhower és Dulles elől elhallgatták ezt az információt, egyes feltételezések szerint azért, hogy semmi ne zavarja meg az elnökválasztási kampányt. Akár igaz az állítás, hogy néhány amerikai tudott a támadás tervéről, akár nem, nem kellett sokat várnia az elnöknek és külügyminiszterének, hogy szembesüljenek a sevres-i találkozó következményeivel. Az invázió hírére Dulles magánkívül volt a dühtől, és Eisenhower sem örült, ugyanis – helyesen – úgy gondolták, hogy a London-Párizs-Tel-Aviv háromszög aláássa a nyugati érdekeket, nem előmozdítja azokat.²⁶⁴

A Bagdadi Paktumhoz való csatlakozást ismét csak elutasította az amerikai kormány: azon felül, hogy nem akart szembekerülni az arab nacionalizmus eszméivel, leginkább II. Szaúd tartotta vissza őket. Eisenhowerék továbbra is a szaúdi királyban látták a megoldást Nasszer hatalmának kiegyensúlyozására, illetve az elnök háttérbe szorítására. Éppen ezért erősen törekedtek arra, hogy a jó viszonyt fenntartsák vele. Mivel már korábban kiderült, hogy II. Szaúd nem nézi jó szemmel Washington Hásimitákhöz való esetleges közeledését, ezért egyértelművé

---

²⁶⁴ Az eredeti jelentések – ha készültek, illetve maradt írásos nyomuk egyáltalán – nem hozzáférhetőek. Így csak elbeszélésekre, visszaemlékezésekre vagy pedig másodkézből származó információra lehet hagyatkozni a témával kapcsolatban, emiatt az ezzel kapcsolatos kijelentéseket megfelelő kritikával kell kezelni. Terence Robertson: *Crisis – The Inside Story of the Suez Conspiracy*. Hutchinson, London, 1965. 147-150.

vált, hogy, ha a szaúdi uralkodóra akarnak támaszkodni, akkor nem idegeníthetik el őt semmivel. A Bagdadi Paktumhoz való csatlakozás ilyen lépés lett volna. A State Department több ötlettel állt elő, hogyan is lehetne „kikerülni” a Paktumot, de mégis ellátni annak feladatait, úgy, hogy biztosítsák az amerikai jelenlétet. Mivel bebizonyosodott, hogy csak a magáncégek nem lehet építeni (és az ebből a szempontból mindegy, hogy az arab nacionalizmus vagy a túl agresszív és meggondolatlan britek miatt), ezért egy közvetlen szerepvállalás mellett döntött az amerikai kormány. A kérdés már csak az volt, hogy ezt miképpen oldják meg. Voltak tervek egy teljesen új szervezet felállítására, amelyet az Amerikai Egyesült Államok szintén csak a háttérből támogatott volna (ahogyan a Paktumot is), de ennek élére Szaúd-Arábiát állították volna.

A britek és a franciák vereséget szenvedtek a térségben, politikai értelemben, hiszen hiába értek el gyors katonai sikereket az izraeli csapatok, egyértelműen Nasszer tudott a szuezi válságból politikai tőkét kovácsolni. Ennek ellenére sem gondolta azt Washington, hogy komoly negatív következménnyel járna a Nyugat számára a krízis. Legalábbis hosszú távon nem. Úgy gondolta, hogy pár hónap leforgása alatt London és Párizs vissza fogja tudni szerezni befolyását a régióban. Azonban nem ez történt, az arab nacionalizmus addig nem látott mértékben megerősödött és előretört, ráadásul a szuezi válság végével a Szovjetunió befolyása is egyre inkább nőni kezdett a Közel-Kelet térségében. A kivárára játszó amerikai taktika nem működött, igazodniuk kellett az új viszonyokhoz, ha nem akarták, hogy elveszítsék befolyásukat a térségben. Így tehát 1957 elejére nyilvánvalóvá vált, hogy az Amerikai Egyesült Államok egy nyíltabb szerepvállalást volt kénytelen eszközölni. Az egész Eisenhower-kormány a hatalomra kerülése óta mindent megtett annak érdekében, hogy ezt elkerülje, és a szövetségeseit is ebbe az irányban próbálta befolyásolni, ám mint láttuk sikertelenül.²⁶⁵

---

²⁶⁵ Rachel Bronson: i.m. 72-73., Daniel Yergin: i.m.: 497.

Ellentétek kibontakozása II. Szaúd és Fejszál között

Ezen közvetlen beavatkozáshoz elengedhetetlen volt számára egy szövetséges a térségben, egy ország, amelyre számíthat, és amelyik úgy politizál, ahogy azt elvárja. Ez az ország lett volna Szaúd-Arábia. Ekkorra azonban a sivatagi királyság egyre kevésbé felelt meg a kritériumoknak, hála a kiéleződő belső harcoknak. A Fejszál és II. Szaúd közötti összetűzés néhány évvel korábbi időpontra vezethető vissza. Egyes megfigyelők szerint valójában mindig is megvolt az ellentét a fivérek között: ezt erősíti az az állítás is, miszerint Ibn Szaúd halálos ágyán arra kérte a testvéreket, hogy mindenben működjenek együtt az ország érdekében.²⁶⁶ 1953 novemberében, mikor II. Szaúd trónra lépett valóban nem volt látható feszültség a fivérek között. Valószínűleg ez annak tudható be, hogy Fejszál is tisztában volt vele, hogy nagyon hátrányára válna az országnak és a királyi családnak is, ha rögtön trónviszály törne ki. Meginoghatott volna a szerepe a Közel-Kelet térségében. Ibn Szaúd maga választotta ki utódját legidősebb fia személyében, a Koronahercegnek pedig Fejszált tette meg. A kinevezésükhöz azonban a királyi család prominens tagjainak beleegyezése is szükséges volt. Ebben ismét csak egy kettősség látható, amely rengeteg aspektusban igaz Szaúd-Arábiára nézve. Ibn Szaúd ragaszkodott hozzá, hogy a mindenkori uralkodó választhassa meg utódát, ugyanakkor tisztában volt a királysága törzsi alapjaival (hiszen ezt felhasználva tudta létrehozni az államot), ezért a család befolyásosabb tagjainak beleegyezésére is szükség volt az átmenethez. Ezáltal akarta biztosítani az egységet Ibn Szaúd a királyi családon belül, ugyanakkor pont ezzel ásta alá az uralkodó teljhatalmú tekintélyét. Részben ebben gyökerezik az, hogy II. Szaúd maga is minél inkább egy abszolút monarchia fejeként akart döntéseket hozni, de erre az idő előrehaladtával egyre kevésbé volt módja. Tény, hogy 1953-ban a királyi család szerepe, illetve támogatása inkább szimbolikusan volt tekinthető, azonban néhány évvel később egyre nagyobb közvetett befolyásra tettek szert.

II. Szaúd trónra lépése után rögtön világossá tette, hogy ugyanazzal a módszerrel akar uralkodni, mint az apja. Ugyanúgy minden hatalmat a saját kezében akart összpontosítani, és ezt egyértelműen ki is jelentette. Saját hatalmát támogatandó üdvözölte az őt segítő emberek tanácsait: a minisztereket, a hercegeket, és a bírákat. A sorrendnek is jelentősége van. Ezzel ugyanis kimutatta, hogy uralkodásában a miniszterek tanácsaira hallgat, illetve az ő ítéletükben bíz, a királyi család tagjai csak ezután következnek. Ezt azért fontos kiemelni, mert az 1953 októberében (tehát nem sokkal Ibn Szaúd halála előtt) létrehozott Miniszterek Tanácsa (ami

---

²⁶⁶ Rachel Bronson: i.m.: 68.

lényegében az amerikai kabinetnek felelt meg) egyszersem mind miniszterelnökké is tette a koronaherceget. Az intézménynek az volt a szerepe, hogy az egyre inkább modernizálódó állam minden aspektusát lehessen a miniszterek segítségével irányítani, mivel erre egy ember egyre kevésbé volt képes. A miniszterelnöki poszt volt a legfontosabb tisztség, amelyet a koronaherceg birtokolt. Tehát nemcsak a politikai döntés meghozatalában volt szerepe II. Szaúdnak, hanem annak végrehajtásában is miniszterelnökként. Probléma volt azonban, hogy a Tanács létrehozásakor nem lett pontosan szabályozva, hogy a miniszterelnök minden esetben a koronaherceg vagy különálló tisztségekről van szó. II. Szaúd úgy értelmezte, hogy Ibn Szaúd őt nevezte ki miniszterelnöknek, tehát ő is marad az, függetlenül attól, hogy 1953 novemberében trónra lépett. Ezzel szemben Fejszál úgy értelmezte, hogy a mindenkori koronahercegnek és a miniszterelnöknek meg kell egyeznie. Egyrészt azért, hogy a politikai feladatok megfelelően elosztásra kerüljenek, másrészt pedig azért, mert Fejszál felfogásában a királynak uralkodnia kell, de ez nem jelenti azt, hogy részt kell vegyen a napi politikában, illetve az adott döntések végrehajtásában. Ez egyébként kicsit hasonlít a briteknél megfigyelhető „a király uralkodik, de nem kormányoz” felfogásra. II. Szaúd trónra lépésekor nem volt megfelelő eszköz Fejszál kezében arra, hogy rákényszerítse fivérét arra, hogy lemondjon a miniszterelnöki tisztségről. Így Fejszál miniszterelnök-helyettes maradt.

Ez a kettősség jelentette lényegében a kiindulópontot Fejszál és II. Szaúd viszályában. Az előbbi már bátyja koronázásától kezdve elkezdte hangoztatni azt, hogy az uralkodói és irányítói feladatokat szét kell választani. Az egyikőjük egy modern, nyugati típusú államot akart kiépíteni Szaúd-Arábiában, míg a másik a korábbi törzsi alapon nyugvó, egyeduralkodó monarchiát akarta fenntartani. Kezdődő viszályuk nemcsak azt mutatja meg, hogy Fejszál miképpen gondolkozott az ország irányításáról, hanem azt is, hogy már rögtön fivére hatalomra kerülésétől kezdve elkezdte őt kritizálni és megpróbálta csökkenteni hatalmát, de nem nyilvánosan és főleg nem külföldi diplomaták előtt. Ezért lehetett az, hogy az első két évben nem volt komoly összetűzés a fivérek között. Ugyanakkor viszont II. Szaúd helyzete és pozíciója megkérdőjeleződött a királyi család bizonyos tagjai előtt is. Ez pedig végső soron hatással volt az ország külpolitikájára is. Ezen helyzet miatt kellett valami – legalább részben – formális megegyezés a fivérek között, amelyet a királyi család prominens tagjai is támogattak. Pár hónapos belharc előzte meg a testvérek egyezségét. II. Szaúd és köre meg akarta szüntetni a hidzsázi kormányzóságot, mégpedig azért, mert Fejszál állt az élén és a legtöbb híve is innen származott, ami a szent helyek miatt már alapvetően problémásnak bizonyult. Fejszál tisztában volt Hidzsáz je-

lentőségével és lényegében az alku tárgyaként használta: addig nem mond le a kormányzóságról, amíg meg nem kapja a miniszterelnöki tisztséget. Azáltal, hogy Fejszál nem volt hajlandó lemondani a tisztségéről, lényegében a Miniszterek Tanácsát is gyengítette. Az intézmény alapvetően a központosítást segítette volna elő, illetve a teljes körű felügyeletet (még ha egyes miniszterekre leosztva is). Ezzel szemben az önálló hidzsázi kormányzóság teljesen szembement ezzel. Végül hosszú hónapok után több tényező segítette elő kiegyezésüket. Egyrészt a királyi család idősebb tagjai meggyőzték II. Szaúdot, hogy sokkal előnyösebb az országra nézve, ha egységesnek mutatkozik az irányítás, még, ha az nem is teljesen egy kézben összpontosul, mintha nyíltan gátolnák egymást. A testvérek közötti közvetítésbe maga Nasszer is beszállt: nemcsak az ellentét kérdésében próbálta II. Szaúdot jobb belátásra bírni, hanem azt is el akarta érni, hogy az Aramcótól függetlenebb politikát folytasson. Valószínű azonban, hogy II. Szaúdot az tette engedékenyebbé, hogy mindenképpen el akarta kerülni, hogy Hidzsáz kivájon Szaúd-Arábiából (még, ha valójában erre kevés esély is volt). Így tehát hajlandó volt engedni: ennek lett eredménye az 1954 augusztusi megállapodásuk, amelynek értelmében királyi rendelettel nevezte ki Fejszált miniszterelnökké.²⁶⁷

A megegyezés gyengítette II. Szaúd helyzetét a király család előtt, míg Fejszálét erősítette. Ő pedig egyre inkább arra törekedett, hogy bátyja csak uralkodó legyen, névleges mivoltában, tényleges politikai döntéseket ne hozhasson meg, és ne vihessen véghez. Ehhez jó úton is haladt Fejszál, mivel azáltal, hogy II. Szaúd kiszorult a miniszterek tanácsából egyre kevesebb rálátása volt a napi politikára, illetve egyre kevesebb döntéssel kapcsolatos ügymenetbe vonták be. Csökkent a befolyása arra nézve is, hogy ki kerüljön vezető pozícióba. Ráadásul Fejszál tervei között szerepelt az is, hogy a királyi vagyont és az állami kincstárat különválassza és az ehhez kapcsolódó költségvetési vitákba szintén nem akarta bevonni bátyját. Mivel II. Szaúd politikailag kevésbé volt felkészült, mint öccse, és a Miniszterek Tanácsa is egyre inkább Fejszál célkitűzéseit favorizálta, ezért kezdett elszigetelődni a király. Szerencséjére maga mellett tartott néhány olyan személyt, akik már apját is tanácsokkal látták el míg uralkodása idején, illetve, akik egyértelműen szembehelyezkedtek Fejszállal, ugyanakkor pedig elegendő befolyással rendelkeztek az udvarban ahhoz, hogy tényleges beleszólásuk legyen a politikába. Ilyen volt többek között, a már sokat említett Juszuf Jászín is.

Önmagában azonban kevés lett volna az a néhány ember, akiket úgymond „megörökölt” az apjától, ezért II. Szaúd hozzákezdett, hogy a saját embereinek minél több, minél fontosabb pozíciót juttasson, még mielőtt a kinevezési jogot is elveszti. Ezzel egy időben megpróbálta

---

²⁶⁷ Sarah Yizraeli: i.m.: 49-54, Nadav Safran: i.m.:86-87.

újjászervezni a király tanácsot, amely a Miniszterek Tanácsának létrehívása után fokozatosan elsorvadt. Ezt a testületet megpróbálta minél erősebbé tenni, és minél szélesebb jogkörrel felruházni azért, hogy riválisa lehessen a Miniszterek Tanácsának. Ez megnehezítette az ország működtetését, de a hatalmi harc szempontjából logikus lépésnek tekinthető. Egyszersmind pedig próbálta uralma alá hajtani a kabinetet is, ha közvetlenül ez nem is sikerült neki – hiszen a miniszterelnöki tisztséget még mindig Fejszál birtokolta –, de próbálkozott minél nagyobb befolyásra szert tenni a miniszterek között. Furcsa módon a külpolitikai helyzet megváltoztatása erősítette a pozícióját az országon belül, legalábbis kezdetben. A korábban említett szaúdi Szabad Tisztek puccskísérlete, valamint a Bagdadi Paktum aláírása a konzervatívok előretörését hozták magukkal, akik egyre kevésbé nézték jó szemmel Fejszál gyors léptékű – legalábbis Szaúd-Arábiához mérten az – modernizációs törekvéseit. Emiatt pedig II. Szaúd mögé álltak be, aminek az lett a következménye, hogy a királynak egyre kevésbé volt szüksége a Miniszterek Tanácsára, és mindent el is követett annak érdekében, hogy gyengítse azt. 1958-ra lényegében megszűnt a korábbi tervezett funkciója és egy második királyi tanácsá vált, ahol szintén II. Szaúd szava volt a meghatározó. Ennek következtében pedig Fejszálban egyre nőtt az ellenszenv fivére iránt. Fokozatosan a háttérbe húzódott, de ez távolról sem jelenti azt, hogy nem foglalkozott volna a politikával. Sokkal inkább az volt az üzenete ennek, hogy távol tartja magát II. Szaúd politikai döntéseitől, bár külügyminiszteri tisztségében megmaradt.

1956-ra megjelent egy másik belső ellenzéke is a királynak, nagy részük Ibn Szaúd fiatalabb fiai közül került ki. Alapvetően kis befolyással rendelkező hercegek voltak, talán Talalt kivéve, aki 1955-ig a kommunikációért felelős miniszter volt (és, aki helyére II. Szaúd a saját emberét ültette). Valószínűleg nem foglalkozott volna az uralkodó ezzel az ellenzékkal, hiába nyújtottak át neki egy jegyzéket, amelyben felsorolták problémáikat. Azonban egy libanoni lap tudósítást közölt erről meg nem nevezett forrásokra hivatkozva, ez viszont már kényelmetlenné vált a királynak, ráadásul megmutatta, hogy nem csak Fejszál az egyetlen, aki elégedetlen az ország kormányzásával. Ami még nagyon fontos, hogy ez a kezdetben nem túl nagy befolyással rendelkező (anyai ágon kisebb jelentőségű törzsekhez tartoztak) hét fő képezte az alapját a Szabad Hercegek elnevezésű csoportnak, amelynek komoly érdeme van abban, hogy 1958-ra Fejszál újra miniszterelnöki posztba jutott, addigra már jóval nagyobb hatalommal, mint korábban bármikor. 1956-ban azonban még kevés befolyással rendelkeztek, ráadásul azon hercegek is elhatárolódtak tőlük, akik alapvetően nem nevezhetőek II. Szaúd-pártinak (ilyen volt például Mishal, Szaúd-Arábia hadügyminisztere is).

A libanoni újság megjelenése után nemzetközi nyilvánosságot kapott, hogy II. Szaúd támogatottsága – és ezzel együtt Szaúd-Arábia – nem egységes, emiatt viszont féltő volt, hogy a belső ellenzék tovább erősödik. Ezt megakadályozandó a király többé nem elégedett meg azzal, hogy a korábbi bizalmi embereit magas pozíciókhoz juttassa, hanem elkezdte a saját fiait is fontos és kevésbé fontos hivatalok élére kinevezni. Kezdetben senki nem ellenkezett a királyi családban, hiszen megszokott, törzsi alapokra visszavezethető szokás volt ez, és amíg nem sértette más hercegek státuszát, addig senki sem tette ezt szóvá. II. Szaúd nagyon okosan kezdetben csak névleges vagy kis jelentőségű tisztségekhez juttatta fiait (királyi kertek őrzője, vagy a király személyes testőrségének parancsnoka). 1956 augusztusára ez fokozatosan elkezdett megváltozni: egyre több fontos pozíciót kínált fel gyerekeinek, még akár más hercegek rovására is. A Királyi Testőrség élére Muszaid nevű fiát nevezte ki, leváltva Nawwaf nevű nagybátyját, és ezzel egy időben a Testőrséget kivonta a Hadügyminisztérium irányítása alól, azaz csökkentette Mishal befolyását is. Ezt a döntést persze azzal indokolta, hogy így a hadügyminiszternek több ideje lesz foglalkozni az igazán fontos dolgokkal, mint amilyen a hadsereg kiképzése volt. Ez tekinthető az első lépésnek abban a folyamatban, hogy II. Szaúd a saját fiait ültesse az ország fegyveres erőinek vezető székébe. Érdekes viszont, hogy a hercegek jó része nem gondolt bele, hogy mi lehet ezzel a király célja. A változások mögötti szándéokra csak akkor kezdtek felfigyelni, amikor 1956 decemberében Mishal is lemondásra kényszerült. II. Szaúd egészségügyi okokra hivatkozva mentette fel tisztségéből, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a hadsereg kiképzése nem fog kárt szenvedni emiatt. Mishal menesztése után egy hónappal később, II. Szaúd, az egyik fiát, Fahdot nevezte ki hadügyminiszterré. Ez az időintervallum a belső ellenállásra is utalhat, azaz időbe tellett, amíg a király elfogadtatta a hercegekkel az új helyzetet. Fejszálék nem tudtak érdemben tenni ellene: a megerősödő konzervatívok miatt II. Szaúdnak túl nagy lett a befolyása a kérdésben, leginkább azért, mert a királyi család egy része Mishalt Egyiptom-pártinak gondolta. A Szabad Tisztek puccskísérlete után ez pedig komoly hátrányt jelentett. Emellett Fejszál azért is egyezett bele Fahd kinevezésébe, mert annak elmaradása esetén előfordulhatott volna, hogy II. Szaúd életbe lépteti korábbi tervét a Legfelsőbb Védelmi Tanács létrehozására, ami lényegében ugyanazt a funkciót látta volna el, mint a Hadügyminisztérium, viszont nem tartozott volna a Miniszterek Tanácsa alá, azaz közvetlenül a király befolyása alatt állt volna. Így Fejszál inkább a kisebbik rosszat választotta. Összességében Wadsworth szerint is ez volt a jobb megoldás.

A bekövetkezett változásokkal Fejszál nem értett egyet, ezért, hogy elkerülje, hogy azokat vele azonosítsák külföldön, az Amerikai Egyesült Államokba ment gyógykezelésre 1957 nyarán. Továbbá nem értett egyet az egyre inkább Egyiptom ellen forduló szaúdi politikával sem. Ráadásul erre az évre a tisztségei jó része, beleértve a külügyminiszterit és a miniszterelnököt is egyre inkább névlegessé vált, tényleges hatalom egyre kevesebb volt a kezében. Az ő távozásával viszont elhárult II. Szaúd elől a legnagyobb akadály: immár minimális ellenállással nevezhette ki a fiait a különböző tisztségekbe, például Háledet a Nemzeti Gárda élére, amely lényegében egy belső rendfenntartó erő, valahol félúton a rendőrség és a katonaság között. Emellett egyre több hozzá hűséges közembernek – tehát akiknek semmi köze nem volt a királyi családhoz – juttatott kisebb-nagyobb pozíciókat, szintén kevés ellenállással. A Nemzeti Gárda szintén egyedül II. Szaúd irányítása alá tartozott: az amerikaiaknak innentől lett egyértelmű, hogy minden katonai erőt a saját befolyása alá akart vonni a király. Még, ha politikailag voltak is ellenlábasai a különböző erőszakszervezeteken keresztül akkor is érvényesíteni tudta akaratát ezáltal. Ezzel egy időben erősen törekedett arra, hogy a többi herceg befolyását csökkentse. Lényegében 1955 óta ez volt a terve, azonban attól függően, hogy anyai ágon melyik családhoz tartoztak, több-kevesebb időre volt szüksége az uralkodónak velük szemben. Ennek eredményeként mind többen szorultak ki az ország tényleges igazgatásából, helyükre pedig a saját embereit állította II. Szaúd. Talál maga is így vesztette el a Kommunikációs Minisztériumot. Ez azt a felemás helyzetet eredményezte, hogy alapvetően nagyobb befolyásra tett szert a király az ország irányításában, ugyanakkor a hatalma mégis csökkent egy bizonyos mértékben: a királyi család azon tagjai közül, akik korábban támogatták mind többen hátráltak ki mögüle és egyre többen kritizálták. Ez nem csak II. Szaúd tekintélyét ásta alá, hanem a királyi családot is. A presztízs elvesztése mellett pedig sokan személyes sértésként élték meg, hogy egy közember váltotta le őket tisztségükben. Ugyanakkor abban szerencséje volt az uralkodónak, hogy az első időszakban leváltottak köre kisebb jelentőségű törzsekhez tartozott anyai ágon, emiatt a királyi család befolyásosabb tagjai szemet hunytak az esetek felett. Ez bizonyos szempontból erősítette II. Szaúd helyzetét, viszont a korábbiak miatt a többiek sokkal óvatosabbakká váltak. Fejszál és köre kapcsán a király is jóval körültekintőbben járt el. Nem a legfontosabb tisztségekkel kezdte, de folyamatosan csökkentette fivére támogatóinak körét. Többek között a hidzsázi rendőrséget kivonta a Belügyminisztérium hatásköre alól (a belügyminiszter Fejszál egyik fia volt), és élére a saját emberét állította. Lépései következtében 1957-re a miniszterek nagyjából fele közember volt, és szinte az összes helyettes is. Ez azt jelentette, hogy karrierjüket egyértelműen

II. Szaúdnak köszönhető, aki joggal várta el azt, hogy hozzá lesznek hűségesek, nem a névleges „főnökükhöz”, azaz a miniszterelnökhöz, Fejszálhoz. II. Szaúd uralkodásának első négy évében határozottan látott neki egy teljhatalmú monarchia kiépítéséhez – pontosabban annak fenntartásához –, ám ennek az volt az ára, hogy a királyi család tagjai fokozatosan kihátráltak mögüle, az évek előrehaladtával egyre kevésbé támogatták őt, ezáltal a Szaúd-Arábiára jellemző, hagyományos, törzsi alapokon nyugvó legitimitációt is elvesztette. Ennek pedig nagyon súlyos következményei lettek 1958-ra, amikor is Fejszál átvette tőle a végrehajtó hatalmat.²⁶⁸

Washington komolyabb szerepvállalása – az Eisenhower-doktrína

Mire az Amerikai Egyesült Államok kormánya egyértelműen elhatározta, hogy aktívabb politikát kíván folytatni a Közel-Kelet térségében közvetlen beavatkozással és elkötelezte magát a mellett, hogy ebben a szövetségese csak Szaúd-Arábia lehet, addigra a sivatagi királyság belpolitikai helyzete meglehetősen ingatagrá vált. A szuezi válság következtében a régió politikai helyzetének megváltozása rákényszerítette az Amerikai Egyesült Államok kormányát a cselekvésre, ám 1957 elején még nem tudta egyértelműen, hogy Rijáddal problematikusá válhat az együttműködés. A régió viszonyainak megváltozására reagált Washington, ennek a következménye Eisenhower 1957. január 5-én a Kongresszus előtt elhangzott beszéde, amelyet az utókor csak Eisenhower-doktrínaként ismer. Ennek lényege, hogy az „ármánykodó” szovjet kommunista terjeszkedést meg kell akadályozni, ezt többször is hangsúlyozza az elnök: „Oroszország vezetői már régóta szeretnék uralmuk alá vonni a Közel-Keletet... Oroszország egyedüli érdekeltje a Közel-Keleten a nagyhatalmi politikából fakad... a szovjetek bevallott célja... hogy a Közel-Keletet uralmuk alá hajtsák... Tűrhetetlen lenne, ha a Közel-Kelet szent helyei olyan hatalom fennhatósága alá kerülnének, amely az ateista materializmust dicsőíti”.²⁶⁹ Az elnök kifejtette, hogy a béke fenntartása érdekében, illetve úgy a térség, mint az Amerikai Egyesült Államok biztonsága és gazdasági érdekei (azaz az olaj) miatt határozottan kell fellépni a külső fenyegetéssel, vagyis a kommunizmussal, szemben, ahogy tették ezt korábban Görögországgal és Törökországgal kapcsolatban is.²⁷⁰ Eisenhower a következő megoldást javasolta: 1. a Közel-Kelet államainak gazdasági fejlesztése; 2. katonai segítségnyújtás azon államok számára, amely kifejezi erre irányuló óhaját – beleértve az amerikai fegyveres erők alkalmazását is, azaz a

---

²⁶⁸ Sarah Yizraeli: i.m.: 55-62., PRO FO 371/114874 Es 1015/8

²⁶⁹ Lugosi Győző: i.m. 372-373.

²⁷⁰ 1947-ben görögországi kommunisták megpróbálták magukhoz ragadni a hatalmat, és mivel London már nem tudta tovább támogatni a görög kormányt, ezért az Egyesült Államokhoz fordult. A Kongresszus megszavazta a katonai és gazdasági fejlesztésekre fordítandó segílyt, és ezzel a kommunisták visszaszorultak Görögországban.

közvetlen beavatkozást. A szovjet térnyerés megakadályozására a britek és a franciák kivonulása következtében létrejött „hatalmi vákuumot” az Amerikai Egyesült Államoknak kell betöltenie. Ennek érdekében a Kongresszus elé tárt egy évi 200 millió dolláros segélyjavaslatot azon államok részére, amelyeket közvetlenül fenyegetett a Szovjetunió politikája.²⁷¹

Ez a célkitűzés sem az Amerikai Egyesült Államokban, sem a Közel-Keleten nem aratott sikert. Az utóbbi térségben azért, mert a kommunista térnyerés megakadályozására, illetve a „kommunisták által irányított országok” féken tartására meghirdetett doktrínából az arab nacionalizmus hívei – helyesen – azt is kiolvasták, hogy nemcsak a Szovjetunió ellen irányult ez a program, hanem a szovjetekkel „lepaktáló” Egyiptom ellen is: Washington korlátozni akarta Kairó mozgásterét és ezzel együtt az arab nacionalizmus előretörését is. Ez utóbbit úgy képzelték el, hogy mivel az Amerikai Egyesült Államok politikailag Egyiptom oldalán állt a szuezi válság ideje alatt és lényegében szembefordult a nyugati szövetségeseivel, pontosabban nyilvánosan elítélte azok tevékenységét, így az arabok barátaiként mutatkozhatnak a térségben. Reménykedtek benne, ez elég lehet ahhoz, hogy a konzervatív monarchiák mellett az arab nacionalizmus iránt még el nem kötelezett államokat is megnyerjék maguknak, ezáltal akarták csökkenteni Nasszer növekvő lendületét és visszaszorítani széleskörű befolyását. Valójában viszont nem számoltak azzal a ténnyel, hogy 1957-re az arab nacionalizmus már túlnőtt azon a kereten, hogy közvetett módon kordában lehessen tartani, ráadásul az eszme hívei nem értették, hogy miért kellene nekik egy nyugati barát, ha az „ő” Nasszerük van olyan erős, hogy két nagyhatalmat is megvert, ha katonailag nem is, de politikailag mindenképpen. Még a magyar forradalom véres képét is felvázolták a nasserizmus hívei elé, ám – az amerikaiak meglepetésére – ez sem érdekelte őket. A kérdés az, hogy Washingtonban miért gondolták azt, hogy ez bármi hatással lenne az arab nacionalizmus híveire, hiszen ők maguk is megélték már ugyanazt, akár többször is, a saját függetlenségükért folytatott harcban, a nyugati hatalmak „jóvoltából”. Az arab nacionalizmus híveit egy másik téma érdekelte igazán, Palesztina kérdése. Ezzel kapcsolatban viszont az Amerikai Egyesült Államok nem tett semmi kézzelfoghatót, így az érdekek nem álltak átfedésben, és azt is meg kell említeni, hogy a Közel-Keleten még emlékeztek, hogy Washingtonnak óriási szerepe volt abban, hogy létrejöhetett Izrael állam. Egyszerűen kifejezve, a szuezi válság alatt az amerikaiak magatartása bár szimpatikus volt az arabság nagy része számára, mégsem tudott Washington akkora politikai tőkét kovácsolni belőle, hogy az kiegyensúlyozza a korábbi tetteiket. Az sem volt szerencsés, hogy Eisenhower egyértelművé tette, hogy megvédi

---

²⁷¹ Lugosi Győző: i.m. 374-375, Rachel Bronson: i.m. 73., Leonid Ivanovic Medvedko: Szueztől keletre és nyugatra. Budapest, 1982. 58., Douglas Little: i.m.: 132.

a Nyugat gazdasági érdekeit, azaz nem engedi, hogy bármi is megzavarja az olaj áramlását. Ideértve az esetleges államosításokat is (ami lényegében az országok belügyeibe való beavatkozást jelentené). Azt azonban ismét le kell szögezni, hogy a britek által folytatott agresszív politikával továbbra is szembehelyezkedtek, sőt sok amerikai diplomata gondolta úgy, hogy az akkori problémák jó része pontosan a nem megfelelően átgondolt brit külpolitika miatt alakult ki.²⁷²

Nem sokkal a doktrína meghirdetése után, 1957. január 18-án Egyiptom, Jordánia, Szíria és Szaúd-Arábia követői összeültek Kairóban, ahol Nasszer felszólítására egy közös nyilatkozatot tettek a doktrína elutasításáról. Első látásra furcsának tűnhet a sivatagi királyság csatlakozása, de nem szabad elfelejteni, hogy ha nem tette volna meg, annak súlyos következményei lehettek volna. Ráadásul II. Szaúd bízott abban, hogy az Amerikai Egyesült Államok megfogja érteni ezen cselekedetét, és nem fog neheztelni rá. Azt nem lehet tudni biztosra, hogy a szaúdi király azért váltott hirtelen ilyen határozott – a korábbiakhoz képest legalábbis – Egyiptompárti politikára, mert tudta, hogy Washingtonban nem jöhet más arab állam szóba az amerikai érdekek képviselőjére, ezért szemet hunynak felette, vagy azért, mert tartott annyira Nasszertől, hogy egyelőre ne akarjon szembeszállni vele. A politikai légkört a Közel-Keleten nagyon erősen áthatotta az arab nacionalizmus, ezért valószínűleg az utóbbi vezérelte II. Szaúdot: túl nagy nyomás volt rajta a közvélemény részéről ahhoz, hogy tisztán ellentmondjon az egyiptomi elnöknek.²⁷³

Az Egyesült Államokban sem aratott sikert a doktrína, mert a Kongresszus tagjai nem voltak elragadtatva attól, hogy 200 millió dollárt utaljanak a Közel-Kelet országainak. Ők továbbra is abban gondolkodtak, hogy az ő szövetségeseik Szaúd-Arábia, amelynek így is óriási bevételei voltak, a többi államhoz pedig lényegében nincs közük. Emellett pedig nem értették, hogy egy olajban ilyen gazdag régióba miért kell még külön hatalmas összegeket pumpálni gazdasági fejlesztés címszó alatt. Emiatt hiába volt Washington célkitűzése a térség gazdasági fejlesztése, úgy tűnt, hogy ezt csak amerikai pénzből nem fogják tudni megoldani, egész egyszerűen azért, mert a szenátorok nem szavazzák meg a szükséges összeget. Ezt tovább bonyolította az is, hogy jó néhány politikus tartott attól, hogy egy közvetlen amerikai beavatkozás egy második koreai fiaskót eredményezhet, és ezt el akarták kerülni. Emellett pedig nem szabad elfelejtkezni az Izrael-párti lobbiról sem: hiába próbált Eisenhower egyensúlyozni az arabság és a zsidóság között, az otthoni politikai színtér sok esetben megkötötte a kezét, de legalábbis

---

²⁷² Kefauer amerikai szenátor az Eisenhower-elv sugalmazóiról. In.: Nemzetközi Szemle. 1957. szeptember 56-57.

²⁷³ J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: i.m. 87-88.

lassította döntései végrehajtását. Az sem elhanyagolható szempont, hogy bizonyos szenátorok azt is nehezményezték, hogy a nem szaúdi közel-keleti olaj biztosításában érdekelt Nagy-Britannia nem vállalta át a költségek egy részét sem. Ez részben abban gyökerezik, hogy a szuezi invázió és az annak következtében bevetett „olajfegyver” igen komolyan leterhelte a brit gazdaságot, és az is megjegyzendő, hogy Londonban nehezteltek az amerikaiakra, amiért velük szembehelyezkedtek a krízis során. Azt is el kell azonban ismerni, hogy a brit gazdasági nehézségek még a doktrína meghirdetését követően jó néhány hónapig megmaradtak, elég csak arra gondolni, hogy a szaúdi olaj embargóját csak 1957. március 12-én oldották fel. Washingtonnak egyéb lehetőségeket kellett számba vennie a pénz előteremtésére: a nemzetközi pénzügyi szervezetek jöhettek szóba, mint amilyen a Világbank, illetve maguk az olajtermelő országok. A nehézséget ez utóbbiban az jelentette, hogy Eisenhoweréknek rá kellett venni a kőolajban gazdag országokat, hogy juttassanak bevételeikből olyan országoknak, amelyek nem rendelkeznek ezzel az ásványkincsrel, és amelyek sokszor szemben álltak az olajtermelő országokkal.²⁷⁴

Az Eisenhower-doktrína célkitűzései alapján véve egybeestek II. Szaúd kívánalmaival. Az 1957 január végi hivatalos látogatása során többek között erről tárgyalt a szaúdi király és az amerikai elnök Washingtonban. Egészen pontosan II. Szaúd egy nagy összegű, több száz millió dolláros gazdasági és katonai támogatás ígérletét akarta kicsikarni Eisenhowerből. Ez a hatalmas összeg arra kellett a szaúdi királynak, hogy a korábban említett Királyi Őrség nevű, csak hozzá hűséges és neki engedelmeskedő elit gárdát megfelelően kiképezze és felszerelje. Emellett pedig a tetemes adósságát akarta csökkenteni, amelynek egy részét az elképesztő költségei (luxuscikkek és „hűségpénz”) tették ki, a másik része pedig a szuezi válság kapcsán halmozódott fel. Ugyanis az olajcsapok elzárásával az ország komoly bevételtől esett el, akkor, amikor lényegében nem voltak tartalékai felhalmozva, és amikor egy hordó nyersolaj ára még fillérekben volt mérhető. Ez a szám csillagászati összegnek számított: az Aramco tisztviselői szerint közelebb állt a 300 millió dollárhoz, mint a 200 millióhoz. Ekkorra viszont az amerikai kormány jó része tisztában volt vele, hogy előfordulhat, hogy hiába adnak újabb nagy összegű kölcsönt, az összeg javarésze továbbra is a királyi család azon tagjaihoz vándorol, akik hűségesek II. Szaúdhhoz, azért, hogy azok is maradjanak. A tényleges gazdasági fejlesztésre, és az általános életszínvonal javítására vajmi kevés jut.²⁷⁵

Ezt az amúgy is bonyolult helyzetet nehezítette még tovább II. Szaúd azzal, hogy egyszerre próbált együttműködni az Amerikai Egyesült Államokkal, miközben törekedett arra,

---

²⁷⁴ Kefauer amerikai szenátor az Eisenhower-elv sugalmazóiról. In.: Nemzetközi Szemle. 1957. szeptember 62., Douglas Little: i.m. 132, Nathan J. Citino: i.m.: 121-122., PRO FO 371/127151 Es 1016/1

²⁷⁵ FRUS 1955-1957. SA 477-480.

hogy vezető pozíciót töltsön be a Közel-Keleten. Ez utóbbi már önmagában szembeállította volna Nasszerrel, ideológiai különbségek nélkül is. Ez a kettős játszma önmagában is nagyon kockázatos volt és akkor még nem vettük figyelembe azt, hogy a belpolitikai fronton is volt kihívója az egyre növekvő – bár egyelőre nem túl erős – ellenzéke személyében. Mindenesetre a kairói konferencián elhangzottakat továbbította az amerikai elnök felé. Ezek a következők voltak: az izraeli csapatokat ki kell vonni a Sínai-félszigetről és a Gázai-övezetből, ezen kívül Washingtonnak el kell utasítania Izrael minden igényét az Akabai-öböl és a Tirán-szoros használatára. Ezzel egy időben kijelentette, hogy tisztában van vele, hogy mennyire hasznosak is a doktrína célkitűzései az egész közel-keleti térségre nézve, bár az amerikai félelmeket, amelyek szerint Egyiptom és Szíria szovjet befolyás alá került, alaptalannak nevezte. Az Izraelhez kapcsolódó megjegyzése különösen fontos volt a szaúdiaknak, mivel éppen ebben az időben készült az Amerikai Egyesült Államok az ENSZ-ben arra, hogy ajánlatot tegyen egy nemzetközi erő bevonulására a Gázai-övezetbe. Erre viszont úgy tekintett II. Szaúd, mint a nagyhatalmak engedelményére Izraellel szemben, amely a kivonulás előtt követelte, hogy biztosítsák a csapatai biztonságos visszavonulását az általa megszállt területekről. Ez azért lett volna kellemetlen a király számára, mivel igen erősen negatívan érinthette volna a személyes megítélését a Közel-Keleten. Pontosan akkor viszik az ENSZ elé ezt az ügyet, amikor II. Szaúd Eisenhowerrel tanácskozik. Nasszernek pedig ez kiváló propaganda alapot jelenthetett volna a sivatagi királyság ellen. Könnyedén lehetett volna beállítani a szaúdi uralkodót a terv támogatójának. Ez viszont érdekellentétet eredményezett Amerika és Szaúd-Arábia között.²⁷⁶

Az Aramco által a királynak kifizetett jövedelmek önmagukban nem voltak elegendőek a gazdasági fejlesztésekre, mivel annak nagy részét a királyi család tagjainak fizetett juttatások emésztették fel, a maradék pedig a királyi udvar külsőségeinek fenntartására ment el. Emiatt II. Szaúd próbálta rávenni az amerikaiakat, hogy még nagyobb összegeket biztosítsanak országa számára, azért, hogy semmi se gátolhassa a gazdasági és infrastrukturális fejlődést. Ide tartozott a már korábban említett Mekka-Medina vasútvonal építése és a dammami kikötő fejlesztése is. Bár alapvetően ez lett volna a doktrína alapvető célkitűzése, Washingtonnak azonban nem állt módjában teljesíteni az újabb kéréseket, főleg úgy, hogy néhány szenátor már az eddig Szaúd-Arábiának utalt pénzt is sokallta. Így az Amerikai Egyesült Államok a technikai segítségnyújtást ígerte meg és végül a kikötő fejlesztésébe is belement. Ezen túl amerikai pénzügyi tanácsadók azt javasolták Rijádnak, hogy az vegyen fel a Világbanktól és az IMF-től hosszú lejáratú hitelt, mivel ezeket a következő egy-két évtizedben a növekvő olajigények miatt viszonylag

---

²⁷⁶ FRUS 1955-1957. SA 423-430., Nathan J. Citino: i.m. 122-123.

könnyen ki tudja majd fizetni Szaúd-Arábia. Ebbe viszont érthetően nem akart belemenni II. Szaúd, hiszen a világbanki és valutaalapi kölcsön magával vonta volna azt is, hogy az államháztartási hiányt egy bizonyos szint alatt kellett volna tartania, és számot kellett volna adnia, hogy mit, mire és mennyiért költ. Ez a király számára nem volt elfogadható, mert a kölcsön és külföldi felügyelet következtében pontosan a saját támogatóinak kifizetett összeget kellett volna lecsökkenteni drasztikusan. Ez viszont a hatalma megingásához – és valószínűleg elvesztéséhez – vezethetne. Emellett a király többször megemlítette az elnöknek, hogy amerikai fegyvereket akar vásárolni, a lehető leghamarabb, az izraeli és a brit fenyegetés miatt. Ez jól mutatja azt, hogy Szaúd-Arábia mennyire nem tartotta valós veszélynek a szovjet terjeszkedést, ugyanakkor a brit agressziót mindennél veszélyesebbnek gondolta, Buraimi és Suez után talán nem is teljesen alaptalanul. Eisenhower próbálta húzni az időt, hátha sikerül a minél hosszabbra nyújtott tárgyalásokkal olyan alkupozícióba kényszeríteni II. Szaúdot, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak kevesebbet kelljen felajánlania Szaúd-Arábia számára. II. Szaúd viszont hajthatatlan volt a kérdésben, és végül megállapodtak egy 110 millió dolláros fegyverüzletben: ennek a költségét azonban nagy részben a Szaúdoknak kellett állni. Washington biztosított egy hosszú lejáratú hitelt 41 millió dollár értékben, illetve fenntartotta az opciót további kölcsön folyósítására, de II. Szaúd azon kívánsága, hogy adományként kapja ezeket nem teljesült, emiatt elégedetlen volt. Ezzel szemben Eisenhowerék sikernek könyvelték el a tárgyalássorozatot, úgy gondolták, hogy a közel-keleti politikájuk kiteljesedésének egyik fontos állomása, a dzahráni légi bázis szerződésének megújításával együtt, ahogy ez említésre került korábban. A Kongresszusnak ugyanakkor komoly gondjai voltak a Szaúd-Arábiának folyósítandó összegekkel, amelyet végül 35 millió dollárban maximáltak, viszont ezt Eisenhower külön közbenjárására, hosszas tárgyalások után 50 millió dollárra növelték.²⁷⁷

A gazdasági célkitűzések mellett az Amerikai Egyesült Államok kormánya komolyan vette a már sokszor emlegetett „iszlám pápája” koncepciót is. Hatalmas összegeket fordított ezen eszme propagálására. Különbféle iszlamista szervezeteket támogatott (nem radikális iszlamizmusról van szó). Ezen felül Eisenhower végül belement, hogy külön összeget folyósítson Szaúd-Arábiának a Hidzsában építendő modern vasútra, annak érdekében, hogy egyszerűbbé váljon a hadzs, ennek összegét 500.000 dollárban határozták meg. Külön érdekesség, hogy 1957 júniusában, Washingtonban felavatták az Amerikai Iszlám Kulturális Központot is.

---

²⁷⁷ FRUS 1955-1957. 431-444.; 456-466., Arts Shields: 500 milliárd dollár értékű olajbirodalom. In.: Nemzetközi Szemle. 1957. július 67., Nathan J. Citino: i.m.: 124-125.

II. Szaúd ezt azzal hálálta meg, hogy tervei egy részét nem osztotta meg az amerikai kormány-
nyal, az ő megkérdésük nélkül cselekedett, amelyhez szuverén államként joga volt, mégis
nehézteltek miatta a State Department emberei. A király egyik ilyen döntése volt a Nasszer
ellen folytatott politikai „hadjáratában”, hogy össze akart hívni egy tisztán muszlim konferen-
ciát, kizárva a szekuláris államokat, az élén Egyiptommal. Emellett II. Szaúdnak is nagyon tet-
szett az iszlám pápájának koncepciója – holott vahnábitaként tudhatta, hogy ez teljesen szem-
bemegy a vahnábizmus elveivel – és ezt a kártyáját a nyugati médiában ki is játszotta. Szerette
magát mélyen vallásos és hívő embernek bemutatni, akinek a közelében mindig volt egy Korán.
Ugyan személyes vallásosságáról keveset tudni, extravaganciája mindenestre ennek ellent-
mond. Vallásosságának külsőségeire is nagy hangsúlyt fektetett: elkezdte felújítani a mekkai
Nagy Mecsetet.

Ami Eisenhower leginkább zavarta, az volt, hogy II. Szaúd a muszlimokra gyakorolt
befolyását arra használta fel, hogy az izraeliek hajózási jogát bírálja az Akabai-öbölben, mivel
szerinte az izraeli hajók veszélyt jelentenek a hadzsra. Ez azért volt problémás, mert Izrael a
Sínai-félszigetről való csapatkivonását ahhoz kötötte, hogy Washington biztosítsa a hajózási
jogát az Akabai-öbölben és a Tiráni-szorosnál, amit az Egyesült Államok kormánya 1957. feb-
ruár 11-én hivatalosan is elismert. Továbbá arab csúcstalálkozó volt esedékes szintén február-
ban, ahol II. Szaúdnak elvileg az amerikai érdekeket kellett volna képviselnie, Washington vi-
szont, az általa biztosított hajózási joggal, meglehetősen nehéz helyzetbe hozta a szaúdi ural-
kodót. A királynak úgy kellett volna támogatásáról biztosítania az Amerikai Egyesült Államo-
kat, hogy a saját érdekeit ássa alá, valamint az arab nacionalistákat még inkább maga ellen
fordítja. A Fehér Háznak sem volt túl sok választása a kérdésben. Ha visszavonta volna a zsidó
állam hajózási jogát, akkor magát a doktrínát lehetetlenítette volna el, ugyanis a Kongresszus-
ban sok volt az Izrael-párti szenátor és csak úgy szavazták meg, illetve léptették életbe a dokt-
rína gyakorlati lépéseit, ha az Eisenhower-kormány elfogadta az izraeli feltételeket. II. Szaúd
viszont tartott tőle, hogy ha a hadzsot érintő kérdésekben sem tud eredményt elérni és meg-
változtatni Washington álláspontját, akkor az, hogy önmagát az arabok vezetőjeként képzelte
el, pusztán illúzió marad, ráadásul azonnal értelmét is veszti az iszlám pápája koncepció.
Egyébként Nasszer pontosan tisztában volt ezzel, tudta, hogy Szaúd-Arábia mennyire kényes
helyzetbe is került, és fel is használta ezt propagandacélokra.

Ezen a példán keresztül jól látható, hogy korántsem volt egyszerű és gördülékeny az
Egyesült Államok és Szaúd-Arábia közötti viszony. Ezt még az is tetézte, hogy az amerikaiak
legfontosabb nyugati szövetségese, Nagy-Britannia is komoly ellenérzésekkel viseltetett II.

Szaúd irányába, akit nem egyszer gyengének és ostobának neveztek a követi jelentésekben, és aki – a britek szerint – csak a családja befolyásos tagjainak támogatása miatt lehet még hatalomban. Ez utóbbi csak részben igaz, mivel ebben az időszakban Szaúd-Arábiában még nem akarták megdönteni a király hatalmát, csupán változást akartak elérni az ország irányításának metódusában. A britek nehezteléséhez az is hozzátartozik, hogy – ahogy korábban volt róla szó nem egyszer – ők a térségben a vezető szerepet Iraknak szánták a Bagdadi Paktumon keresztül, emiatt már önmagában szembekerültek Szaúd-Arábiával, azok Hásimita-ellenessége miatt.²⁷⁸

Növekvő feszültségek és kiéleződő konfliktusok a térségben

A Buraimi konfliktus sem volt lezárva, újjáéledt az év júniusában. Az amerikaiak ismét felajánlották, hogy közvetítenek Szaúd-Arábia és Nagy-Britannia (névleg Omán szultánja) között. Eleve nehezítette az esetleges tárgyalásokat, hogy nyílt titok volt, Szaúd-Arábia segíti felkelésében az ománi emírt, és Buraimiről sem akart lemondani. Az 1955. végén a brit katonai beavatkozás által kiűzött szaúdi csapatok fokozatosan visszaszivárogtak az oázisba az ománi lázadókkal együtt. Ismét fegyveres konfliktusba keveredtek az ománi-brit csapatokkal, a korábbiakhoz a különbséget abban lehet látni, hogy immár az ománi emír lázadói voltak többen a területen, nem a szaúdiak, és ők Buraimi függetlenségét akarták kivívni. Erre a britek újabb csapatokat küldtek a helyszínre és ismét kilátásba helyezték a légicsapások megkezdését. Eisenhower próbált békíteni és felhívni London figyelmét arra, hogy ezzel csak Nasszer befolyását növelik közvetetten és az egyetlen olyan embert gyengítik, aki eséllyel szembeszállhatna az egyiptomi elnökkel: II. Szaúdot. Ő továbbra is tagadta a vádakot, hogy bármi köze lenne a lázadókhöz – figyelmen kívül hagyva a britek által megtalált bizonyítékokat – és kijelentette, hogy menedékjogon kívül mást nem adott nekik. Valójában azonban lényegében mindenki tisztában volt vele, hogy II. Szaúd igenis támogatja a lázadókat, ráadásul az amerikaiaktól kapott fegyverekkel.²⁷⁹

Ugyan ez megint csak növelte a feszültséget az amerikai-brit kapcsolatokban, és komoly ellentét is húzódott köztük, de érdemben továbbra sem szálltak szembe egymással. Az 1957 márciusi bermudai konferencián egységesítették azokat az alapelveket, amelyek mentén lényegében évek óta politizáltak. Ezek lényege, hogy mindkét fél biztosítja a fennálló kőolajrendet,

---

²⁷⁸ PRO FO 371/127150 Es 1015/1., Nathan J. Citino: i.m. 126-130.

²⁷⁹ U.o.: 130-131.

és akár fegyveres szövetség megkötését is lehetségesnek tartják ennek érdekében (ezt továbbgondolva látható, hogy az Egyesült Államok nem gondolta azt, hogy Nasszer önmagában veszélyeztetné azt). A konferencián lefektetett alapelvek ellenére, amikor az arab államok feliratot terjesztettek a Biztonsági Tanács elé a buraimi konfliktus okán, az Amerikai Egyesült Államok a brit felkérés ellenére sem emelt szót mellettük. Ugyanakkor viszont a katonai beavatkozást sem kritizálták. Ugyan az előbbi nehezményezte London, és felhívta az amerikaiak figyelmét, hogy ezzel veszélyeztetik a kőolajrendet, mivel politikai tőkét adnak az arab nacionalizmusnak. Magától a szavazástól viszont távol maradt az amerikai küldöttség, ezzel lényegében kijelentve, hogy ugyan közvetlenül nem támogatják a briteket a kérdésben, de nincs ellenvetésük a Perzsa-öbölben folytatott politikájukkal szemben, pontosabban ellenvetésük van, ahogy azt láttuk korábban, de nem fognak szembeszállni velük a kérdésben. Így szinte borotvaélen táncolva, az Egyesült Államok sikeresen vette azt az akadályt, hogy ne menjen szembe az arab államok akaratával, de a britek érdekeit se sértse.

Nem csak a brit-arab, hanem a szaúdi-ománi (azaz brit-szaúdi) szembenállás kapcsán is semleges állásponton maradt Washington. Elsősorban azért, mert mind Szaúd-Arábiában, mind Ománban voltak koncesszióik amerikai olajvállalatoknak: az Aramco mellett Ománban a Cities Service nevű kis, független cég birtokolt jogokat. Ebből pedig jól látszik, hogy az Egyesült Államok elsődleges célkitűzése továbbra is az olaj biztosítása volt, még akkor is, ha emiatt olyan politikát folytat, amivel sérti Szaúd-Arábia érdekeit. Ennek furcsa következménye, hogy ezzel bizonyos szempontból pont a doktrína saját célkitűzését, nevezetesen a térség gazdasági fejlesztését és az életszínvonal emelését nehezítette meg. Azáltal, hogy az arab államok nem folytathattak teljesen önálló politikát, illetve, hogy a kőolajtermelő országoknak a gazdaságukat leginkább meghatározó szektora fölött nem volt teljes kontrolljuk. Emellett azt sem szabad elfelejteni, hogy a térségbe utalt nyugati pénzek döntő részét azok az (elsősorban a Bagdadi Paktumhoz csatlakozott) államok nyelték el, amelyeknek az uralkodó, Nyugat-barát rezsimeit kellett a hatalomban tartani. Jó példa erre a jordániai kormányválságok folyamata. A legutóbbi kapcsán az Egyesült Államok Jordániának utalt több, mint 10 millió dollárt, amit Huszein király az arab nacionalisták leverésére használt (lásd később). Miután ez megtörtént Jordánia csatlakozott az Eisenhower-doktrínához, azaz az amerikai kormánynak megérte a befektetést, az más kérdés, hogy ez mennyire tekinthető a térség gazdasági felzárkóztatásának. Ezen felül 12.7 millió dollárt infrastrukturális fejlesztésekre adott a Bagdadi Paktum államainak az Egyesült Álla-

mok, de célirányosan katonai és stratégiai szempontok alapján (mint például vasutak és tömegkommunikáció kiépítése), azaz megint csak olyan szektorokra, amelyekből a Nyugat profitált közvetlen vagy közvetett módon.²⁸⁰

Az olajközvetítő országok – mint amilyen Szíria vagy Libanon – instabil belpolitikai helyzete miatt több tervezet is készült ezen államok „kikapcsolására” az olajüzletből. Ilyen volt például az eddigieknél nagyobb tankerhajók építése, ám ezek nem voltak megfelelő alternatívák, mivel merülésük túlságosan nagy volt, így nem tudták volna használni a Szezi-csatornát. Így meg kellett volna kerülniük Afrikát, ami gazdaságtalan lett volna a nagy mennyiségű üzemanyag felhasználása és a drasztikusan megnövekedett szállítási idő miatt. Egyéb alternatíva lehetett volna egy új csővezetékrendszer, ami Törökország felé vezetett volna. Ez érthetően az eddigi közvetítő államoktól nagy ellenkezést váltott volna ki, ráadásul nem szabad elfelejteni a korábbi, évszázados oszmán alávetettség miatt kialakult arab-török szembenállást sem. Végül maga II. Szaúd volt az, aki gátolta Eisenhower fejlesztési terveit (legalábbis Szaúd-Arábiában mindenképpen). Washington remélte, hogy a sivatagi királyság támogatni tudja a szomszédos államokat, elsősorban a már egyébként is a britek által segélyezett Jordániát, átvállalva a költségeket, mégpedig azért, hogy meggátolja az egyiptomi befolyás növekedését az országokban. A kérdés nem volt ennyire egyszerű. Egyrészt II. Szaúd nem sokkal washingtoni útja előtt (azaz január végén) még támogatta a Nasszer-párti nacionalista mozgalmat Jordániában, sőt beleegyezett abba, hogy Egyiptommal és Szíriával karöltve 25 millió dollárt adományoz az országnak, azért, hogy az kikerüljön a brit érdekszférából.

Itt egyértelműen megfigyelhető, hogy a szaúdi célkitűzés az volt, hogy minél jobban lehetetlenítse London politikáját a térségben. Áprilisban viszont Huszein király feloszlatta a Nasszer-párti kormányt, amely egy több hétig tartó belpolitikai krízisbe torkollott, amit az amerikai támogatásnak köszönhetően vészelt át. Ennek következtében csatlakozott az Eisenhower-doktrínához: kellett Jordániának a védelem. Az érdekesség, hogy II. Szaúd egyértelműen támogatta Huszeint a kérdésben, még szaúdi csapatokat is rendelt a parancsnoksága alá, pedig ő is Hásimita volt. Jól látható, hogy az elmúlt két évben sokat változott a szaúdi király gondolkodásmódja: ráébredt, hogy a tradicionális ellenségei jóval kisebb veszélyt jelentenek rá, mint az arab nacionalisták. Emiatt fordult szembe Egyiptommal, miközben öccse, Fejszál sokkal inkább a „kiegyezés” irányába tartott volna. Nasszer nem reagált semmit II. Szaúd manővereire, viszont elgondolkodtató, hogy nem sokkal a jordániai válság befejezése után, 1957. április 21-én

---

²⁸⁰ FRUS 1955-1957 NE 494-495., MNL XIX-J-1-j Egyiptom 1945-1964. 5. doboz 49/1. sz., Nathan J. Citino: i.m. 130-131., J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: i.m.: 88.

a rijádi rendőrség megghiúsított egy tervet a király meggyilkolására vonatkozóan. Öt palesztint tartóztattak le, azzal a váddal, hogy II. Szaúd egyik palotáját akarták felrobbantani. A szaúdi uralkodó azt állította, hogy Egyiptomból jöttek, és az egyiptomi katonai attasé bízta meg őket az akció végrehajtásával. Nasszer tagadott, és felkérte Sukri al-Kuvatli szír államfőt, hogy közvetítsen Egyiptom és Szaúd-Arábia között. A feszültség elég hamar elült Szaúd-Arábia és Egyiptom között ezen eset kapcsán, vélhetően azért, mert II. Szaúd nem akart egyelőre ennyire nyíltan konfrontálódni Nasszerrel.²⁸¹

Nem sokkal ezután Szíriában robbant ki válság. 1957 augusztusában egy amerikaiak által szervezett puccskísérletet derítettek fel a szír hatóságok, aminek következtében néhány diplomatát kiutasítottak az országból. Hosszú hónapokon keresztül forrongott az ország, aminek következtében a jobboldali, Nyugat-barát elemeket eltávolították a politikából és a hadsereget is megtisztították. A Baasz párt döntő befolyásra tett szert az országban, valamint előre kapott ismét az egységes arab állam gondolata. A krízis ideje alatt II. Szaúd sokkal óvatosabb volt, mint Jordánia kapcsán és nem is foglalt egyértelműen állást, de békítő álláspontra helyezkedett. Erre Damaszkusz úgy reagált, hogy megvádolta Szaúd-Arábiát, hogy köze volt a puccskísérlethez, hiszen Juszuf Jászín „véletlenül” pont abban az időben tartózkodott a szír fővárosban és egyébként is II. Szaúd az Eisenhower-doktrína kiszolgálója. Tehát Jászín azon indoka, hogy gazdasági kérdésekről akart tárgyalni a szír kormánnyal, csak a hivatalos verzió, valójában felkelést szervezett. Nem bizonyított, hogy Szaúd-Arábiának volt-e köze vagy sem a puccskísérlethez, mindenesetre a közvélemény inkább hajlott arra, hogy igen, hiszen a jordániai eseményekben is erőteljesen benne volt a keze.

II. Szaúd maga ugyan nem szerette volna, hogy Szíria túl közel kerüljön Egyiptomhoz, de azt sem nézte volna jó szemmel, ha a jobboldaliakon keresztül Irak befolyása nőtt volna meg esetlegesen az országban, miután Irak hadserege felvonult a szír határra. Végül a Szovjetunió nyomására elvonult onnan. Törökország csapatait szintén a problémás területre csoportosította, emiatt a törököket lényegében megfenyegette Moszkva. Erre az amerikaiak kijelentették, hogy egyértelműen kiállnak Törökország mellett, mire válaszul Egyiptom katonákat küldött Szíriába, hogy segítsen a védelemben, ha arra kerülne sor. Az egész felbolydulás ideológiai alapját az adta, hogy Szíriában kommunista hatalomátvétel történt, és erre reagáltak a Bagdadi Paktum államai, valójában azonban a Baasz Párt tört előre. Ugyanakkor viszont arab nacionalizmusa

---

²⁸¹ PRO FO 371/127150 Es 1015/4, MNL XIX-J-1-j Egyiptom 1945-1964. 5. doboz, 49.sz., Nadav Safran: i.m.: 83-84.

miatt az is veszélyt jelentett a Nyugat-párti monarchiakra. Az egész konfliktus gyorsan eszkalálódott. II. Szaúd felajánlotta, hogy közvetít Szíria és Törökország között, és ezt az ajánlatát még Szíria kérésére sem vonta vissza. Damaszkusz ezután azzal vádolta Szaúd-Arábiát, hogy beavatkozik egy szuverén állam belügyeibe. Erre válaszul II. Szaúd felszólította Kuvatlit, hogy kérjen bocsánatot a vádjai miatt, vagy megszakítja a diplomáciai kapcsolatot (eddigre már csak a szaúdi konzuli szolgálat maradt meg Damaszkuszban). Itt van némi ellentmondás: Safran művében azt írja, hogy II. Szaúd próbálkozásaival kivívta Nasszer szimpátiáját, ezzel szemben a magyar követi jelentésekben az szerepel, hogy az egyiptomi elnök nagyon is dühös lett, amiért II. Szaúd közvetíteni akart Szíria és Törökország között. Amiben viszont nincs eltérés az az, hogy a szaúdi király egyre közeledett Fejszál iraki királyhoz. A közös ügy Nasszer befolyásának letörése volt, viszont egyelőre még nem merték ezt nyíltan felvállalni. Ezzel egy időben szíriai követség indult Kairóba, hogy rávegyék Nasszert, támogassa a szír parlament 1957 novemberében elfogadott határozatát, amely egy közös szír-egyiptomi állam létrehozását kívánta. Végül is egy pár hónap egyezkedés után belement ebbe az egyiptomi elnök és a szíriai krízis lezárását jelentette, amikor 1958. február 5-én megszületett az Egyesült Arab Köztársaság.²⁸²

Amivel Eisenhowerék nem számoltak a doktrína „megalkotásakor”, de később jó néhány amerikai tisztségviselő felhívta a figyelmüket rá, az volt, hogy legnagyobb valószínűséggel az orosz térnyerés növekedése a már korábban is a szovjetekkel szerződést kötő Egyiptomban, illetve Szíriában következik majd be, azaz olyan államokban kellene érvényesíteni a doktrínát, amelyek már korábban elutasították annak koncepcióját, és magát az amerikai segítségnyújtást (tudván, hogy nincs ingyen). Az elemzőknek igazuk lett, ugyanis 1957 augusztusában Szíria is megkötötte a maga fegyverüzletét Moszkvával, majd a szíriai krízis kiéleződése nem kis felzúdulást keltett Washingtonban. Az amerikai kormány Szíria kapcsán el akarta kerülni a katonai beavatkozást, mivel tartottak tőle, hogy ez szovjet akciót vonna maga után – eddigre már bebizonyosodott, hogy a Kreml rendelkezik nagy hatótávolságú interkontinentális hordozó rakétákkal, így érthető módon az amerikaiak nem akartak kockáztatni.²⁸³ Ezért a Fehér Ház, ahogy láttuk, a Szíriával szomszédos államokat vette rá a cselekvésre, újabb, nagyarányú fegyverszállításokat kilátásba helyezve. Emellett Eisenhower most akarta először éles helyzetben felhasználni II. Szaúdot a saját érdekében és ekkor kezdett ráébredni arra, hogy a szaúdi király nem

---

²⁸² MNL XIX-J-11-a kairói nagykövetség 1947-1960. 1. doboz 3582. sz., 135. sz., 4852. sz., MNL XIX-J-1-j Egyiptom 1945-1964 5. doboz 3348. sz., MNL XIX-J-1-j Egyiptom 1945-1964 6. doboz 934/6. sz.; Nadav Safran: i.m.: 84-85. J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: i.m.: 89-90.

²⁸³ Douglas Little: i.m. 133-134, Robert A. Divine: Eisenhower and the Cold War. Oxford University Press, New York, 1981. 91-92.

fog megfelelni az elvárásainak, két okból. Egyrészt Dullesszel együtt egész egyszerűen túlbecsülték az arabokra gyakorolt befolyását, másrészt pedig II. Szaúd túlságosan is a saját feje után ment. Egyre inkább azon munkálkodott, hogy nyíltan felléphessen Nasszer ellenében, teljes jogú ellenfélként mutatkozva. A probléma az volt ezzel, hogy ő maga is túlbecsülte a befolyását. Egy sor intézkedése szembement Washingtonnal emiatt. Kezdte a már korábban említett szíriai látogatásával, majd miután Damaszkusz az év októberében gazdasági szerződést írt alá Moszkvával, október 6-án kijelentette, hogy hivatalosan soha nem csatlakozott a doktrínához és ezzel alaposan meglepte az amerikaiakat. Pedig valóban: hivatalosan sosem csatlakozott hozzá, csak elviekben, illetve szóban támogatta azt. Mintha Nasszer csak erre várt volna: októberben csapatokat és hadihajókat küldött Szíriába, hogy megakadályozza a török agressziót, ezzel pedig – amellet, hogy egyértelművé tette, hogy ki is az arab világ vezetője – alaposan megalázta II. Szaúd meglehetősen gyenge lábakon álló „békéltető” politikáját. Ez szintén inkább a magyar jelentéseket támasztja alá, nem azt, amit Safran állít.²⁸⁴

Amerikát és Nagy-Britanniát nem elsősorban a szíriai politikai változások aggasztották – bár ezek is fontos szerepet játszottak –, hanem az, hogy mi lesz, ha az új szír vezetés elzárja az IPC olajvezetékein a csapokat. A korábbi tervek az olajszállítás megváltoztatásáról a szuezi válság után nem realizálódtak, ezért valós veszélye volt, hogy Szíria, mint tranzitország vagy meggátolja a kőolaj áramlását, vagy keményen megsarcoltatja azt. Ez nem csak az olaj elsődleges felvevőpiacának számító Nyugat-Európa számára lett volna katasztrofális, hanem az olajtermelő országoknak is, ezek közül pedig elsősorban Iraknak, hiszen a jövedelme döntő többsége a Szírián keresztül menő csővezetéken szállított nyersolajból származott. Az IPC vezetékai mellett a Tapline csapjait is elzárhatták volna, ami viszont a szaúdiakat is Damaszkusz ellen fordíthatta volna. Ezért volt kénytelen Eisenhower ismét II. Szaúddhoz fordulni: ugyan kockázatos volt, de remélték, hogy a környező arab országokból indított gazdasági embargó nem vonja maga után a csővezetékek elzárását, viszont ha nyugati vagy török beavatkozás történne, az valószínűleg igen. Bíztak abban, hogy Rijád számára fontosabbak gazdasági érdekei, mint hadakozása az arab nacionalizmussal.

Érdekes módon a szíriai konfliktus néhány amerikai szemében azt jelentette, hogy talán nem is olyan rossz ötlet Nasszer felé közeledni: az egyiptomi elnök jónéhány lépése azt sejtette, hogy a szovjeteket ő is távol akarta tartani a térségtől (és ez be is bizonyosodott). Ilyen cselekedet volt a baászisták támogatása, hogy a kommunistákat kiszorítsa a hatalomból Szíriában (azaz kizárja őket a Nemzeti Frontból). Ezek fényében nem volt lehetetlen elképzelés, hogy

---

²⁸⁴ J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: i.m. 89, Nathan J. Citino: 133.

vele együttműködve biztosítani lehet a kőolajrendet, lényegében az arab nacionalizmust felhasználva. A gond csak annyi volt, hogy ebben Nasszer nem volt érdekelt, legalábbis nem abban a formában és olyan áron, amit a Nyugat elvárt volna. Ezzel pedig 1957 őszére már tisztában kellett volna lenniük a State Departmentben. Mindenesetre annyiban egyetértés volt az Eisenhower-kormányban, hogy ha a szovjetek irányítása alá került volna Szíria, akkor valószínűleg nem engedték volna egyáltalán az Aramconak, illetve az IPC-nek, hogy a vezetékeket továbbra is használják. Azt is meg kell említeni, hogy sok diplomata azon az állásponton volt, hogy a Szovjetunió sem akarna megkockáztatni egy háborút pusztán Szíria miatt.

Az év végére az amerikaiak letettek arról, hogy II. Szaúdot a muszlim világ vallási vezetőjének próbálják beállítani. Felismerték, hogy a király a saját országában is komoly ellenállással szembesül, és azt sem tudja megfelelően kezelni. Ezért rá alapozni az egész térség politikájának meghatározásakor elhibázott döntés. A belpolitikai és gazdasági gondok miatt újabb özszeget kért a király Eisenhower-től, aki azonban nemet mondott erre. Azért döntött úgy Washington, hogy letesz arról a politikáról, ami éppen az Eisenhower-doktrína gerincét alkotta – nevezetesen, hogy a gazdasági felzárkóztatás tekinthető az egyedüli bevethető fegyvernek a szovjet terjeszkedéssel szemben –, mert ráébredt, hogy a befektetett pénzösszeg egész egyszerűen nem térül meg. Akár a sors iróniájának is nevezhetnénk, hogy éppen akkor változtatott az amerikai külügy a politikáján, amikor a szövetséges arab államok végre ráébredtek, hogy az olajjövendelmek nagy részét be kellene fektetni az országuk felzárkóztatásába és fejlesztésébe. Így amikor újabb pénzt kértek a többletköltségekre, azt már gondolkodás nélkül elutasították az amerikaiak. Hiába győzködték őket, hogy a gazdasági fejlesztésekre kell, éveken keresztül ezt állították. Mire eljutottak oda, hogy valóban arra akarták felhasználni a dollármilliókat, addigra az amerikai döntéshozókat már nem érdekelte. Lényegében fokozatosan áttértek arra a politikára, amivel a szuezi válság idején még szembehelyezkedtek: akár katonai beavatkozás árán is fenn fogják tartani a kialakult kőolajrendet, akár úgyis, hogy teljesen szembe mennek a helyi politikai erőkkel.²⁸⁵

A Nasszer felé nyitás gondolata kapcsán Eisenhower felvetette, hogy létrehozhatnának egy regionális gazdasági szervezetet, amelyen keresztül meg lehetne valósítani az arab egységet, és amelynek vezetője Egyiptom lenne. Dulles viszont óva intette az elnököt: ha túl nagy lenne az egyetértés Washington és Kairó között, akkor Nasszer tervei miatt a jobboldali, kon-

---

²⁸⁵ FRUS 1955-1957 NE 575-576., Foreign Relations of the United States, 1955-1957 Near East: Jordan-Yemen. Volume XIII. Syria. 652-653., Nathan J. Citino: i.m. 133-135.

zervatív monarchiák elidegenedhetnek: Szaúd-Arábia mellett Jordánia és Irak is. Elgondolkodtató az, hogy miért gondolta még mindig azt az amerikai elnök, hogy egy egységes arab szervezet megvalósítható, hiszen egyértelművé vált eddigre, hogy óriási ellentétek húzódnak az arab nacionalista államok és a konzervatív monarchiák között, arról nem is beszélve, hogy utóbbiak sem voltak maradéktalanul jó viszonyban egymással, még ha történt is enyhülés a felek kapcsolatában.

Közben – bár az Egyesült Államok közvetlenül már nem támogatta a közel-keleti államok gazdasági fejlesztését – újabb tervezetek készültek a térség modernizálására: a legtöbb olajtermelő arab állam belement, hogy az olajjödelmek egy fix részét a régió fejlesztésére használja fel, és így közvetett módon, de az olajjal nem rendelkező arab országok is profitáljanak a hatalmas olajjödelmekből. Egy meglehetősen kreatív gondolat az olasz külügyminiszterhez, Giuseppe Pellához köthető: az elképzelése az volt, hogy az Európa újjáépítésére a Marshall-terv keretében kapott összeget, ahelyett, hogy visszafizetnék az amerikaiaknak, a közel-keleti térségbe investálják, mert az ottani gazdasági fejlődés hosszútávon előnyös lesz az Egyesült Államoknak is és így minden fél jól járna. Ezekkel a tervekkel leginkább az olajtársaságok szálltak szembe, ugyanis az olajtermelő országok már így is egyre több és több pénzt követeltek tőlük különböző jogcímenek. Szaúd-Arábia például 100 millió dollár körüli összeget akart az Aramcótól a Tapline fenntartásáért, azon a jogcímen, hogy a cég profitjának egy jelentős részét eltitkolta a szaúdi kormány elől. Emellett azt is el szeretnék volna érni a Szaúdok, hogy arab tagja is legyen az igazgatótanácsnak. Abdullah al-Tariki, Szaúd-Arábia olajügyi minisztere azt is javasolta, hogy az Aramco legyen egy integrált vállalat, amely nem csak a kitermelést végzi, hanem a finomított nyersolaj elszállítását és árusítását is. Ezt mind az Aramco vezetősége, mind az Amerikai Egyesült Államok kormánya elutasította, mondván a koncesszió értelmében attól még nem lenne több bevétele Szaúd-Arábiának.

Mindenestre a sivatagi királyság hajthatatlannak bizonyult ebben a kérdésben, az Aramco vezetősége szerint Tariki miatt. Már ez is éppen elég gondot okozott a térség koncessziós jogait birtokló társaságoknak, az igazi pofon azonban az olasz ENI²⁸⁶ által Iránnal kötött szerződés volt. Ebben az olajtársaság garantálta, hogy a jövedelmek 75%-át megtarthatja az állam, ez

---

²⁸⁶ Eredetileg AGIP (Azienda Generale Italiana Petroli – Általános Olasz Olajügynökség) néven 1926-ban létrehozott olasz olajtársaság, mely 1953-ban veszi fel az ENI nevet (már nem csak szimplán olasz olajtársaság, hanem multinacionális energiavállalattá válik), amikor Enrico Mattei lesz a vezérigazgatója. Híressé-hírhedté válik, amikor az általa használt üzletpolitika miatt megtöri a közel-keleti térség olajtársaságának monopóliumait. Az első ilyen gazdasági manőverét Iránban hajtja végre 1958-ban. A mai napig létezik, az AGIP anyavállalata, azonban a következtelen név- és logóhasználat miatt könnyű összetéveszteni a kettőt (az AGIP csak a nyersolajjal és földgázzal foglalkozik). - <http://enistoria.eni.com/en/> - 2015. december 3.

viszont azt a veszélyt hordozta magában, hogy a korábban kialakított, és az arab országokban érvényben lévő 50-50%-os részesedésen alapuló szerződéseket és ezzel együtt a status quo-t is fel fogja rúgni. Ezt tovább nehezítette, hogy a japánok is elkezdtek érdeklődni a Szaúd-Arábia és Kuvait közötti semleges terület koncessziójáért, és a szaúdi kormány hajlandó is volt tárgyalásba kezdeni velük. Az amerikai cégek ekkortól váltak igazán feszültté, hiszen Arábiában egy „külső” fél akart magának egy szeletet az olajtortából. Attól is tartottak, hogy mi lesz, ha a japánok is hajlandóak felrúgni a korábban szinte szentként tisztelt 50-50%-os egyezményt. Az ENI önmagában nem lett volna annyira problémás, hiszen Iránnal kötötte az egyezséget, és csak egy államról volt szó. Ugyanakkor a japán megjelenéssel ez megváltozott. Mivel a Japán – egyszerűen csak Arabian Oil Companynek keresztelt – cég (amelyet kizárólag ezért alapítottak) nem volt tőkeerős (és az egész ország sem), ezért Szaúd-Arábiának nagyobb mozgástere volt az alkudozásban. Egyértelmű volt, hogy Japán nagyon meg akarta magának szerezni a koncessziót, ezért engedékenyebbnek bizonyult. A tárgyalások végén a felek végül is a 44-56%-os arányban állapodtak meg, azaz Szaúd-Arábiáé lett a többletbevétel. Ezen felül az AOC azt is megígérte, hogy ha sikeres lesz a fúrás és kőolajat találnak, akkor a cégből részesedést kap Rijád. Igaz, hogy az első sikeres fúrás, csak 1960 januárjában történt meg (és ezzel 10%-os részesedésre tett szert Szaúd-Arábia az AOC-ból), mégis a japánoknak hála repedés keletkezett a kialakult status quo-n. Ez nem volt ínyére az amerikai olajtársaságoknak, amelyek elvárták, hogy az Amerikai Egyesült Államok kormánya támogassa őket az olajtermelő országokkal szemben, mondván a gazdasági érdekei fontosabbak kell, hogy legyenek, mint a jó viszonyra törekvés. Washington ezzel egyet is értett, emiatt kezdett el azon az úton járni, amelyet kicsivel több, mint egy éve még elítélt.²⁸⁷

Rövid időn belül a Nasszerhez való közeledést is elvetik, leginkább az EAK létrejötte miatt. Egyrészt ennek kapcsán tovább nőtt a politikai hatalma, másrészt könnyen előfordulhattott volna, hogy a csövezetekkel kapcsolatban egy Nyugatnak nem tetsző fordulatot hajt végre. Az pedig, hogy Jemen is csatlakozott az Egyesült Arab Köztársasághoz, és ezáltal Egyiptom közvetlenül is megvetette lábát az Arab-félszigeten, még inkább óvatosságra intette Washington. Erősíteni akarta a pozícióját a térségben, ezt viszont csak a konzervatív monarchiák segítségével érhetette el, és ezzel vissza is tért a kiinduló elképzeléséhez. Kénytelen volt újra Rijádhoz közeledni, függetlenül attól, hogy az olajcégek mit akartak és, hogy a gazdasági érdekei mit diktáltak volna.²⁸⁸

---

²⁸⁷ PRO FO 371/127151 Es 1016/1, FRUS 1955-1957 NE 670-673., FRUS 1955-1957 SA 503-505., Daniel Yergin: i.m.: 501-507., Nathan J. Citino: i.m. 135-137.

²⁸⁸ J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: i.m. 89-90.

Fejszál átveszi a hatalmat

Szaúd-Arábia azonban ekkorra már nem volt abban a helyzetben, hogy teljesen szabadon döntsön, illetve, hogy vakon teljesítse az Amerikai Egyesült Államok kívánságait. Belpolitikai helyzete egyre bonyolultabbá vált, és egyre nagyobbra nőtt a feszültség. Először is arab munkások lázadtak fel az Aramco ellen a fizetés, és a munkakörülmények miatt (mióta II. Szaúd trónra lépett, ez már a sokadik munkabeszüntetésük és lázadásuk volt), majd pedig a dzahráni légi bázison dolgozók is követték a társaikat. Ezeket a „felkeléseket” leverték ugyan könnyű szerrel, de ez magában hordozta azt, hogy az arab nacionalisták befolyása tovább erősödik Szaúd-Arábián belül is.

1957-ben a királyi család idősebb hercegei még nem akartak szembeszállni II. Szaúd uralmával, bár ők maguk is érzékelték a problémákat. Egy részük, például Muhammad, Fejszál és Szaúd féltestvére már 1955 végén el akarta távolítani bátyját a hatalomból. Ez és az egyéb hasonló törekvések nagy valószínűséggel azért nem vezettek eredményre, mert maga Fejszál sem akarta elmozdítani trónjáról II. Szaúdot, ő csak az 1954 augusztusi egyezményhez akart visszatérni. Az 1920-as években született hercegek már sokkal kritikusabbak voltak a királlyal szemben, azonban fiatal koruk miatt még nem volt elég súlyuk a politikában a törzsi hagyományok alapján. Mégis meg kell jegyezni, hogy többek között Fahd – aki később maga is király lesz – és a testvérei (összefoglaló néven a „Szudairi hetek”²⁸⁹) egyre elégedetlenebbek lettek az ország politikájával. Azonban a királyi családban betöltött státuszuk miatt önállóan nem cselekedhettek II. Szaúd ellenében: támogatottság híján elszigetelődhettek volna, ráadásul egy részük inkább a tisztségeit akarta megtartani, semmint szót emelni a király ellen. Ez nagyon is jól mutatja, hogy egy ideig milyen jól működött II. Szaúd „pénzpolitikája”: még azok is támogatták őt, akik valójában nem látták szívesen a trónon. Ez egyszerűen a rendszer felépítéséből adódott, amelyet viszont tökéletesen ki tudott használni a király.

Ezzel szemben az 1930-as években született „negyedik generációs” hercegek sokkal harciasabban viszonyultak a kérdéshez: őket már kevésbé tartotta vissza a törzsi szervezeti felépítés, illetve egyébként sem rendelkeztek kézzelfogható hatalommal, tisztsége sem volt a nagy részüknek. Kivételt jelentett Talal, akitől viszont elvették miniszteri tisztségét. Ők már bátrabban kritizálták a rendszert, de nyíltan ők sem mertek szembeszállni a királlyal, az idősebbek támogatása nélkül. Erre viszont nem volt valódi perspektíva. Egészen 1957 év végéig, amikor

---

²⁸⁹ Édesanyjuk az al-Szudairi klánból került ki, amely már a század elején is igen befolyásos törzs volt a Szaúdok mellett, de igazán komoly befolyásra az 1970-es években tettek szert.

Szaúd-Arábia egyre rosszabbodó anyagi helyzete miatt rákényszerült az IMF kölcsönére, ami azzal járt, hogy vissza kellett fogni a költekezést. Ebbe pedig az is beletartozott, hogy a „hűségpénzek” folyósítása hirtelen megszűnt. Azt sem szabad elfelejteni, hogy Fejszál még mindig az Amerikai Egyesült Államokban volt, ezzel mintegy elkülönítve magát a szaúdi kormány problémáitól. Ez egyben viszont azt is jelentheti, hogy beismerte: nem tudja befolyásolni II. Szaúd politikáját, azaz az ország irányítását. Szaúd-Arábia katasztrofális pénzügyi helyzetében az utolsó cseppet a pohárban az jelentette, hogy az Aramco kijelentette: egy centet sem hajlandó kifizetni a királynak, amíg nem biztosítja arról őket, hogy rendbe teszi az ország gazdasági helyzetét. Ezt pedig csak az IMF-kölcsönrel tehetné meg, tehát nem volt II. Szaúd számára menekvés, kénytelen volt belemenni abba, hogy az állami költségvetésbe külföldiek beleszóljanak. Ennek eredményeként 1958. január 13-án tette közzé az új költségvetést a király, amely komoly megszorításokat tartalmazott, ezáltal pedig a hercegek elégedetlensége elért egy kritikus pontot. Egy hónappal később tért haza Fejszál, addigra már elfogadták az új költségvetést. Nyilvánvalóan tudott a dolgok állásáról, de kivárt, és csak azután tért haza, miután egyértelművé tette, hogy neki semmi köze nincs az új költségvetéshez.

Fejszál jóval korábban várták haza, az amerikaiak is úgy vélték, hogy már legkésőbb novemberben hazatér, azonban nem így lett. Sőt, miután elhagyta az Amerikai Egyesült Államokat még megállt pár hétre Egyiptomban. Lehetséges, hogy a mindinkább rosszra forduló egyiptomi-szaúdi viszonyon akart javítani látogatásával, de az is elképzelhető, hogy addig várt a hazatéréssel, ameddig biztos lehetett benne, a család nagy része kihátrált II. Szaúd mögül és hajlandóak teljes mellszélességgel őt támogatni a hatalommegosztás kérdésében. Azt is fontos megemlíteni, hogy 1957 szeptemberében Fejszál találkozott Eisenhowerrel és Dullesszel, és erre a király engedélyt adott. Ez azt is jelentheti, hogy II. Szaúd is tisztában volt vele, hogy egyre inkább elkerülhetetlenné válik, hogy kiadja a kezéből a teljhatalmat, ez pedig a helyzet elfogadásának is tekinthető. Egyszersmind azt is megmutatja, hogy Fejszál már nem elégedett meg azzal, hogy visszatérjenek az 1954-es megegyezésükhöz, annál szélesebb jogköröket akart. Elkötelezte magát amellett, hogy II. Szaúd csak uralkodjon, a kormányzást bízva rá. Valószínűleg azért várt ennyit a visszatéréssel, hogy se a királynak, se a családnak ne legyen választása, mint beleegyezni a feltételeibe.²⁹⁰

A találkozó Eisenhower, Dulles és Fejszál közt, illetve az a tény, hogy az Aramco pontosan akkor tartott vissza pénzeket, amikor a királynak legnagyobb szüksége volt rá (holott ko-

---

²⁹⁰ Sarah Yizraeli: i.m.: 63-66.

rábban szinte mindig azonnal fizetett, ha a király pénzt kért) felveti azt a kérdést, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak mennyi köze is volt II. Szaúd hatalmának csökkentéséhez. Főleg elgondolkodtató ez annak fényében, hogy Fejszál amerikai tartózkodása alatt a State Department folyamatosan tartotta vele a kapcsolatot, miközben Szaúd-Arábiából is beszerezte az információkat. Yizraeli szerint Dullesnek egyértelműen köze lehetett II. Szaúd „megbuktatásához”, mert bár tisztában volt vele, hogy Fejszál nem ért egyet az Eisenhower-doktrína célkitűzéseivel, mégis hosszabb távon, az általa végrehajtott reformjainak köszönhetően hasznosabb szövetségese lehetett az Amerikai Egyesült Államoknak. Ennek ellentmond, hogy Eisenhower továbbra is támogatta II. Szaúdot és hajlandó lett volna csapatokat is küldeni számára a hatalma megtartása érdekében. Elképzelhető mindkettő egyszerre akkor, ha Dulles az elnök beleegyezése nélkül, sőt az ő döntésével szembehelyezkedve cselekedett. Egyik állításra sincs bizonyíték, arra viszont van, hogy Dulles jelentette a Nemzetbiztonsági Tanácsnak, megpróbálták a szaúdi királyt lebeszélni, hogy bármit is cselekedjen Szíriával kapcsolatban, mert „csapdába fog esni”.²⁹¹

II. Szaúd is érezhette azt, hogy Washington hite megrendült benne, ezért, amikor Libanonban járt, az ottani amerikai nagykövetet, Donald Heath-t biztosította arról, hogy továbbra is egyetért az Eisenhower-doktrína célkitűzéseivel. A király ezáltal akarta garantálni magának az elnök támogatását. Ez megint csak jó példája a kettős játszmájának: korábban hivatalos nyilatkozatot tett arról, hogy elutasítja a doktrínát, de a háttérben jelezni akarta Washingtonnak, hogy valójában igenis pártolja azt. Ezzel jelezvén, hogy számukra sokkal hasznosabb lehet, mint Fejszál, aki már a kezdetektől ellenezte az új amerikai politikát, és aki mindig is jó viszonyra törekedett Egyiptommal. Akár akarta a Fehér Ház a hatalommegosztást, akár nem, azzal tisztában kell lenni, hogy az amerikaiaknak kevés befolyása volt a törzsi felépítésből következő rendszerre, emiatt legfeljebb közvetett hatást gyakorolhattak a királyi családra. Fejszál újbóli hatalomba emelése csak és kizárólag az idősebb hercegeken múlt. Ők viszont még mindig nem határozták el egyértelműen magukat.

Miután Fejszál hazatért, 1958. február 10-én lemondott miniszterelnöki tisztségéről, amelyet korábban formálisan még megtartott, majd pedig kivonult a politikából. Ezzel akarta rákényszeríteni II. Szaúdot, adja át a végrehajtói hatalmat, illetve a herceget, hogy egyértelműen foglaljanak állást a két fivér között. Komoly változás, hogy most már szabad kezet kért a kor-

---

²⁹¹ Nathan J. Citino: i.m.: 138-139., Foreign Relations of the United States 1958-1960. 12. kötet, Near East Region 46-47.

mányzásban, anélkül, hogy akár a király, akár a tanácsadói akadályoznák őt bármiben is. Február végére a hercegek végre elhatározták, hogy II. Szaúdtól el kell venni a hatalmat, azonban abban még mindig nem volt köztük egyetértés, hogy miként. A fiatalabbak, Talallal az élen trónfosztásban gondolkodtak, mások abban, hogy uralkodói mivoltában meghagyják II. Szaúdot, de a teljes végrehajtói hatalmat Fejszálnak adják át, míg egy szűk réteg az 1954-es kompromisszumhoz akart visszatérni. Valójában azonban nem volt tényleges alternatíva. Mivel Fejszál megígérte apja halálos ágyánál, hogy nem fog a testvére ellen fordulni, azaz, hogy nem akarja elvenni tőle a trónt, ezért elvi síkon utasította el azt, hogy II. Szaúdot lemondassák. Ugyanakkor már az 1954-es kiegyezéshez sem volt hajlandó visszatérni. Egy valamit volt hajlandó elfogadni, és ezt vagy támogatják a hercegek, vagy nem, de alternatívát nem adott.

Végül II. Szaúd hatalmát Szaúd-Arábián kívülről ingatták meg. 1958. március 5-én Nasszer egy nyilvános beszédében megvádolta II. Szaúdot, hogy megpróbálta meggyilkoltatni. A beszéd utána szíriai hírszerzés vezetője, Abdel Hamid al-Szárrádzs, prezentálta a „bizonyítékokat”, amely alapján kijelentette, hogy II. Szaúd szabotálni akarta az egyiptomi-szír szövetséget az egyiptomi elnök elleni merénylet megszervezésével. Szárrádzs állítása szerint őt bérelte fel II. Szaúd Nasszer megölésével, és ezért 1.9 millió fontot fizetett ki.²⁹² Szaúd-Arábia tagadta a vádakot. Nem sokkal a sajtótájékoztató után II. Szaúd üzent Nasszernak, elmondta, hogy valóban kifizette az összeget Szárrádzsnak, de azért, hogy támogassa Szíriát a kommunisták elleni harcában. Kevés a tényleges információ arról, hogy egészen pontosan mire is utalta át a pénzt Szíriába. Könnyen előfordulhat, hogy volt titkos szaúdi akció az országban, arra viszont semmi nem utal, hogy a szaúdi király valóban meg akarta gyilkoltatni az egyiptomi elnököt. Szaúdi körökben II. Szaúd egyik tanácsadóját, Dzsámál al-Huszeinit vádolták meg azzal, hogy belekeverte az összeesküvésbe a királyt. Huszeini elmondása szerint Szárrádzs megkérte II. Szaúd apósát, akit személyesen ismert, hogy vegye rá a királyt, jutasson egy kisebb összeget a „barátai” számára azért, hogy megmenthessék Szíriát a „baaszista bűnözőktől”.

A király pedig utalt, anélkül, hogy bárkinek is beszélt volna az egész ügyről, tehát a király tanácsadói nem keveredhettek bele (jó kérdés persze, hogy Huszeini mitől volt ilyen jól tájékozott). Ezzel lényegében II. Szaúd sorsa megpecsételődött. Ebben pedig komoly szerepe volt Nasszernak is, aki már 1955. év végétől egyre inkább Szaúd-Arábia-ellenessé kezdett válni, de ezen törekvése akkor válr egyértelművé, amikor II. Szaúd Washingtonba látogatott 1957. január végén. Emiatt elképzelhető (persze bizonyíték erre sincs), hogy Nasszer maga rendeztette meg

---

²⁹² A pénz összege nem egyértelmű, sok forrásban, illetve szakirodalomban eltér az értéke, Rachel Bronson könyvében 1.9 millió fontot említ, míg Citino 1.7 millió ausztrál dollárt de a legtöbb helyen az 1.9 millió font fordul elő.

az összeesküvést, azért, hogy II. Szaúd megbukjon és vele együtt esetlegesen az egész Szaúd család. Egy másik lehetséges oka az, hogy az egyiptomi elnök tudott arról a vizzályról, ami Fejszál és bátyja között volt és mivel Fejszál mindig is Egyiptom-pártinak bizonyult, ezért Nasszer megpróbálta úgy befolyásolni a szaúdi belpolitikát, hogy az neki kedvezzen. Erre pedig ez a megoldás kézenfekvőnek mutatkozott, még ha nem is volt túl elegáns. Ebbe az irányba mutat az is, hogy hazatérte előtt Fejszál több hétig Kairóban tartózkodott, ez idő alatt pedig rengeteg alkalma lehetett találkozni az elnökkel, vagy annak körével.

Nasszer vádja megerősítette a II. Szaúdot kritizálók körét, és az idősebb generációkból is egyre többen csatlakoztak hozzájuk. Így lényegében az idősebb hercegek voltak azok, akik határoztak Szaúd-Arábia sorsa felől. Ők voltak azok, akik megpróbálták konszenzus alapján a család többségével elfogadtatni, hogy szükség van a változásra, szemben a fiatal generációval, akik inkább a lemondásra akarták rákényszeríteni a királyt. Elterjedtek olyan híresztelések, hogy II. Szaúd keményen ellenállt és több herceget is bebörtönöztetett, beleértve magát Fejszált is. Valójában ennek nem volt valóságalapja, és a brit jelentések szerint a szóbeszéd Tel-Avivból indult.

A királyi család tagjai közötti konszenzus idézőjelbe teendő, mivel nem kompromisszumról volt szó, hanem egy döntésről, amelyet kénytelen volt elfogadni a király. Így 1958. március 22-én életbe lépett a határozat, amely kinevezte Fejszált miniszterelnökké, és amelynek értelmében ő kapta meg a teljes végrehajtói hatalmat, magában foglalva Szaúd-Arábia bel-, kül- és pénzügypolitikáját is. Csak a biztonsági kérdések és a hadsereg maradt meg II. Szaúd irányítása alatt, de ezt nem szabad lebecsülni, hiszen, ahogy korábban említésre került, ott döntő részben már az ő emberei voltak. A vétőjoga is megmaradt, ám a tényleges döntés Fejszál kezébe került.

II. Szaúd felismerte, hogy ez volt a kisebbik rossz, mivel némi hatalom maradt a kezében, viszont, ha Talal és köre járt volna sikerrel, az akár a trónjába is kerülhetett volna. Innentől kezdve egy rövid időre a király a háttérbe húzódott és nem akadályozta Fejszál munkáját, akinek a reformjait a State Department is üdvözölte. 1958 májusában szélesebb jogköröket kapott a Miniszterek Tanácsa is, ez pedig lényegében bizonyította, hogy a végrehajtói hatalom átadása nem névleges volt, hanem ténylegesen Fejszál került az ország élére. II. Szaúd megmaradt hatalmát azonban nem szabad lebecsülni: elég volt ahhoz, hogy az évek múlásával megnehezítse Fejszál reformjait, végül teljesen ellehetetlenítse azokat, aminek következtében újra lemond miniszterelnöki tisztségéről 1960-ban.²⁹³

---

²⁹³ PRO FO 371/133144 Es 1015/7, Es 1015/9, FRUS 1958-1960 719., Sarah Yizraeli: i.m.: 66-72, Rachel Bronson: 74-76., Nathan J. Citino: 137-139, Magyar Nemzet 1958. március 22. szombat, 3., Népszava 1958. március 22. szombat, 5., Népszabadság 1958. március 22. szombat, 6., Népszabadság 1958. március 25. kedd, 7.

Fejszál hatalomra kerülését nem csak az amerikaiak üdvözölték, hanem a britek is, akik reménykedtek benne, hogy sokkal inkább tárgyalóképes lesz, mint a bátyja. Már március végén felvették, hogy újra fel kellene venni a diplomáciai kapcsolatot a sivatagi királlyal. Ezzel szemben Irakban és Jordániában nem fogadták kitörő lelkesedéssel II. Szaúd háttérbe szorulását, hiszen köztudott volt, hogy Fejszál egyértelműen Egyiptom-párti. Úgy gondolták Ammanban és Bagdadban is, hogy a fokozatosan javuló kapcsolatnak Szaúd-Arábiával vége, innentől ismét szembefordulnak egymással. Huszein király még inkább nehezményezte a hatalomváltást, mivel tartott tőle, hogy ezáltal elesik attól az évi több millió dolláros összegtől is, amelyet a sivatagi királyság utalt neki a korábbi években.²⁹⁴

Szárrádzs vádja után az arab nacionalizmus óriási nyomás alá helyezte a sivatagi királyságot így a királyi család és Fejszál nagyon szorult helyzetbe kerül. Bár az utóbbi egyértelműen minél jobb viszonyra törekedett Nasszerrel, a körülmények nem tették lehetővé azt, hogy azonnal elhárítsa az arab nacionalisták jelentette veszélyt országáról. Így, amikor Washington módosította az Eisenhower-doktrína tartalmát, hogy ne csak a szovjet terjeszkedés és beavatkozás ellen léphessen fel elvi síkon, hanem bármilyen, egy szuverén ország belügyeibe való beavatkozás esetén, Szaúd-Arábia csatlakozott hozzá, 1958 márciusában. Rövidtávon ez jelentette az egyetlen biztosítékot az ország számára. Ennek ellenére Fejszál folyamatosan próbálta javítani az Egyiptomhoz fűződő viszonyt, ahogy a többi arab állammal is törekedett egy általános pozitív kapcsolat kialakítására. Eisenhowerék felismerték, hogy miért van erre szükség, ugyanakkor tartottak tőle, hogy Fejszál esetleg túlságosan „semleges” politikát akar majd folytatni és esetlegesen a Keleti Blokk országaihoz is közeledni fog. Az sem nyugtatta meg őket, hogy Fejszál nem óhajtott békülni Izraellel, még elvi síkon sem. Ennek ellenére tisztában voltak az amerikaiak azzal, hogy az ő politikája még így is sokkal hasznosabb lesz mind a térségre, mind az amerikai-szaúdi viszonyra nézve.²⁹⁵

---

²⁹⁴ PRO FO 371/133144 Es 1015/5, Es 1015/18

²⁹⁵ FRUS 1958-1960. 726-728., G. Mirszkij: Az amerikai imperializmus a Közel-Keleten. In.: Nemzetközi Szemle. 1957. december 54.; illetve Az Egyesült Államok kongresszusának határozata az Eisenhower-elvről. In.: Nemzetközi Szemle. 1957. június 103-105., Robert A. Divine: i.m. 94-95., Douglas Little: i.m.: 133.

Az arab nacionalizmus győzelme – a libanoni krízis és az iraki forradalom

A sivatagi királyság uralkodójának lassú bukása mielőbbi cselekvésre készítette a térségben érdekelt amerikaiakat és a briteket is: egyértelművé vált, hogy Nasszert nem tudják kordában tartani semmilyen módszerrel. Percről-percre nőtt a népszerűsége és ezzel együtt az arab nacionalizmus eszméje is gyorsan terjedt. A legnagyobb félelmük az olajszállítással kapcsolatos: tartottak tőle, hogy az arab nacionalisták rátehetik a kezüket az egész olajinfrastruktúrára a Közel-Kelet térségében. Néhány CIA-jelentés arról írt, hogy előfordulhat, az Aramcót államosítani fogják, vagy akár Szaúd-Arábia királyi családja is elveszheti a hatalmát (az esetleges erőteljes szovjet térnyerésről már nem is beszélve).

A Nyugat félelme nem volt teljesen alaptalan, ugyanis a térségben újabb és újabb konfliktusok robbantak ki. Libanonban polgárháborús helyzet alakult ki, amely több tényezőre is visszavezethető: egyrészt az egyértelműen Nyugat-szimpatizáns Camille Chamoun köztársasági elnök nem sokkal az Eisenhower-doktrína meghirdetése után csatlakozott hozzá (1957 márciusában) és így szemben találta magát azzal a helyzettel, hogy az összes szomszédos arab ország negatívan viszonyult az államához. További ok volt, hogy a szuezi válság idején Libanon volt az egyetlen ország, amely nem szakította meg a diplomáciai kapcsolatot a britekkel és a franciákkal. Az okozta talán a legnagyobb gondot, hogy az ország konfesszionális alkotmányával²⁹⁶ szembehelyezkedve, az 1958 szeptemberében esedékes elnökválasztáson újra akarta jelöltetni magát és ezért alkotmánymódosítást is megpróbált elérni. Ez már sok volt a libanoni muszlimoknak, akik ráadásul folyamatosan hallgatták a kairói rádióból nekik szóló lázító propagandát, illetve a szomszédos EAK-ból érkező arabok lázításait. Május 7-én zavargások törtek ki Bejrútban egy Nasszer-párti újságíró meggyilkolása miatt²⁹⁷, majd szíriai csapatok kezdtek átszivárogni a határon és a libanoni hadsereg parancsnoka nem volt hajlandó a felkelőkre tüzelni, hiába kapott erre parancsot.

---

²⁹⁶ 1926-ban a franciák által létrehozott alkotmány, mely a parlamentben a mandátumok számát a vallási felekezetek számarányához igazítja. Így a nagyjából 29%-kal a legnagyobb arányú maronita keresztények közül került ki a köztársasági elnök, a 22%-os arányú szunniták közül a miniszterelnök, míg a nagyjából 20%-os aránnyal rendelkező síiták közül a parlament elnöke. 1926. óta ez az arány jelentősen változott, egyértelműen a muszlimok javára (ma már nagyjából 60% felett lehet az arányuk), azonban a kényes politikai egyensúly fenntartása miatt 1932. óta nem volt az országban népszámlálás. Azóta is a legtöbb konfliktus forrása maga az alkotmány, az 1975 és 1990 között zajló rendkívül véres polgárháború egyik és legfontosabb oka az alkotmány felépítésének visszássága volt. – Fawwaz Traboulsi: *A History of Modern Lebanon*. Pluto Press, London, 2007. 89-90., J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: i.m. 44-45.

²⁹⁷ Leonid Ivanovic Medvedko: i.m. 68.

Végül Chamoun május 13-án Eisenhowerhez fordult, aki kissé tanácstalan volt, mivel egyrészt szerinte a libanoni elnök a saját politikai tévedésének köszönheti a kialakult helyzetet (amiért újra köztársasági elnök akart lenni). Másrészt viszont meg volt győződve róla, hogy a kommunisták álltak a zavargások háttérében. Dulles szerint minél hamarabb és minél gyorsabban kell lépni az ügyben, de hozzátette a külügyminiszter, hogy egy beavatkozás nagy valószínűséggel hatalmas tiltakozást fog kiváltani a muszlim közvéleményből és tartottak attól is, hogy egy közvetlen amerikai szerepvállalás egy szovjet intervenciót vonhat maga után. Végül is Eisenhower inkább az óvatosság mellett döntött és azt mondta Chamounnak, hogy csak akkor fog beavatkozni, ha legalább egy másik arab állam is támogatja az amerikaiak behívását, és ha nem azért kéri a segítséget, hogy a saját hivatali idejét meghosszabbítsa. Fontos adalék, hogy sok szenátor szerint a Chamoun érdekében való fellépés nem más lenne, mint közvetlen beavatkozás egy szuverén ország belügyeibe, és szó sincs kommunista térnyerésről, amelyet előszere-ttel hangoztattak Eisenhowerék. Ezért a doktrínát sem használhatják fel ürügyként. Erre az amerikai elnök csak annyit válaszolt, hogy „a lényeg az, hogy Chamoun úgy hiszi, hogy a kommunisták okozzák a gondot”.

Ami Washington számára a legfontosabb volt – ahogy London számára is – az nem a libanoni elnök hatalomban maradása, hanem az, hogy a zavargások erősen veszélyeztették a Tapline-t és az IPC olajvezetékeit, ugyanis soknak itt volt a kijárata a Földközi-tengerre. Ha ezeket a vonalakat elvágták volna, akkor Európa csak a szükséges nyersolajigényének maximum egyharmadát lett volna képes beszerezni. Ennek következtében a hiányzó részt a nyugati féltekéről kellett volna importálnia, jóval drágábban, ami óriási többletköltséget (akár évi 1 milliárd dollárnyit, 1958-ban) jelentett volna a kontinens, és főleg Nagy-Britannia számára. Emiatt már rögtön a libanoni kérés megérkezése után – május 13-án – készítettek az amerikaiak előzetes terveket a Libanonba vonulásról, ahogy a britekkel is megtörtént a kapcsolatfelvétel. MacMillan²⁹⁸ tréfálkozva megjegyezte Eisenhowernek, hogy „Ön egy új Suezet testál rám”. Ennek ellenére az amerikai elnök (ekkor még) nem küldött csapatokat Libanonba, helyette azt javasolta a Chamounnak, hogy forduljon az ENSZ-hez a kérdés tisztázása végett. Ezt meg is tette, így 1958 júniusában ENSZ-megfigyelők jöttek az országba, akik jelentésében az áll, hogy, Egyiptomnak és Szíriának szinte semmi befolyása nincs az eseményekre. A konfliktus enyhülni

---

²⁹⁸ Harold MacMillan, 1957. és 1963. között Nagy-Britannia miniszterelnöke, az Eden kormány alatt külügyminiszter volt.

látszott, így egyre többen gondolták úgy, hogy nem lesz szükség amerikai beavatkozásra, azonban az iraki forradalom egy pillanat alatt megváltoztatta ezt.²⁹⁹

Miután 1958. július 14-én kitört a forradalom Irakban, Eisenhower immár komolyan aggodott, hogy valami hasonló fog bekövetkezni Libanonban is, és ez a hozzáállásának radikális megváltoztatásához vezetett. Miután ismét üzenetet kapott Chamountól – amiben újra kérte az elnököt, hogy cselekedjen – a beavatkozás mellett döntött. Érdekesség, hogy az egész hadművelet elfogadtatása a Nemzetbiztonsági Ügynökséggel, a kongresszusi képviselőkkel és a csapatok mozgósítása kevesebb, mint egy napba került. Ez is jól mutatja, hogy mennyire fontos volt a térség stabilitása Washington számára. Már július 15-én partra tudtak szállni az amerikai alakulatok, majd biztosították a stratégiai helyeket (mint amilyen a reptér volt) a helyi katonai erőkkel, akiknek az élén a későbbi köztársasági elnök Sehab tábornok állt. A következő két napban folyamatosan érkezett az utánpótlás, nemcsak katonák, hanem harckocsik és lövegek formájában is, így 17-ére már nagyjából 7000 amerikai katona állomásozott Bejrútban, míg ez a szám a válság végére elérte a 14000 főt. Ugyanakkor a bevetett csapatok nagy száma ellenére egyetlen lövés sem dördült el. Eisenhower szigorúan utasításba adta, hogy a harcot mindenképpen el kell kerülni, nehogy az a vád érhesse őket, hogy inváziót akartak. Nem szabad elfelejteni, hogy a szuezi válság képe még mindenkiben élénken égett a régióban. A csapatoknak csupán azt kellett megmutatnia, hogy az Amerikai Egyesült Államok kész megvédeni az érdekeit és a szövetségeseit. Persze ebben a formában nem lehetett a nyilvánosság elé tárni az akciót, ezért a hivatalos indoklás szerint a Libanonban élő amerikaiak védelme érdekében avatkozott be az elnök: a kinn élő honfitársak életét a szovjet kommunizmus terjeszkedése és amiatt bekövetkező zavargások veszélyeztették. Így pedig máris felhasználhatóvá vált az Eisenhower-doktrína ideológiai alapon. Valójában azonban tisztában kell lenni azzal, hogy a kommunistáktól való félelem jelen esetben sokadlagos szempont volt: valójában az arab nacionalizmus sértette Washington érdekeit, illetve annak lehetséges közvetlen befolyása a kialakult kőolajrendre.

A konfliktus mindenesetre hamarosan megoldódott: július 31-én a békéltető álláspontra helyezkedő Sehab tábornokot választotta köztársasági elnökké a libanoni parlament, aki szeptemberben lépett hivatalba. A folyamatnak hála októberben az utolsó amerikai katona is elhagyta

---

²⁹⁹ FRUS 1958-1960 64-71., Douglas Little: i.m.: 135., Leonid Ivanovic Medvedko: i.m.: 70, Robert A. Divine: i.m. 97-99.; Tyler Patrick: *A World of Trouble – The White House and the Middle East from the Cold War to the War on Terror*. Farrar, Straus, Giroux, New York, 2009. 63; Arthur Goldschmidt – Lawrence Davidson: *A Concise History of the Middle East*. Boulder, Colorado. 2006. 317-318.; Nathan J. Citino: i.m. 140.; illetve J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: i.m. 90.

az országot. Végül is sikerült diplomáciai úton – legalábbis részben – vérontás nélkül megoldani a rendkívül feszültté vált helyzetet. Abban megoszlanak a vélemények, hogy valóban szükséges volt-e az amerikai beavatkozás – főleg ilyen mértékben –, azért hogy elkerülje Libanon az EAK-ba olvasztását (már, ha volt egyáltalán ilyen célkitűzés). Abban viszont a legtöbben egyetértenek, hogy Eisenhoweréknek éppen megfelelő időben jött a válság: demonstrálhatták, hogy politikájukat komolyan gondolják, megvédik a térségben az érdekeiket, illetve a szövetségeseik érdekét. A krízis alatt érvényesítették az Eisenhower-doktrínát katonailag is, nem csak a korábban már próbált gazdasági módszerekkel. Nyilvánvalóan a beavatkozás ideológiai alapja fél lábon állt, hiszen minden félnek egyértelmű volt, hogy a szovjeteknek vajmi kevés köze van a helyben zajló eseményekhez, viszont kiváló ürügyet szolgáltatott arra, hogy az amerikaiak közvetlenül cselekedhessenek az arab nacionalizmus ellenében, hiszen a korábbi, közvetett befolyásolásra épülő politikájuk csődöt mondott.³⁰⁰

Az iraki forradalom 1958. július 14-én éjjel vette kezdetét: Nyugat-ellenes katonatisztek betörték a palotába, megölték az uralkodó II. Fejszált, illetve a fiát, a koronaherceget is. A híresen Nyugat-barát Nuri asz-Szaidnak sikerült ugyan megszöknie, ám másnap megtalálták őt is és meglincselték az utcán. Ezután ez a tiszti csoport ragadta magához a hatalmat Bagdadban, Abdul Karim Kasszem tábornok vezetésével. Ez lépésre kényszerítette az amerikai kormányt: Irakban hatalmas méretű olajmezők voltak, és ezek elvesztésének lehetősége kisebbfajta pánikot okozott, mind az amerikaiakban, mind a britekben. Chamoun ENSZ-beli felhívása után az egyértelműen Nyugat-barát Irak felajánlotta a segítségét, Fejszálék is el akarták kerülni azt, hogy Libanonban átvegye a hatalmat az arab nacionalizmus. A Bagdadi Paktum tagjai számára Nuri asz-Szaid tanácskozást hívott össze július 14-re, illetve csapatokat küldött a libanoni-szíriai határra. Nem véletlen, hogy pont ezt az időpontot választották a nacionalisták a hatalomátvételre. A Bagdadi Paktum tanácskozásán éppen az iraki küldöttség nem jelent meg, ami a többiekből értetlenséget váltott ki, egészen addig, amíg meg nem tudták az okát. A katonaság is csak megindult a közös határ irányába, valójában már menet közben visszahívták azt. Ez volt az igazi indok a libanoni beavatkozásra.

Kasszem tudta azt, hogy a Nyugat nagyon is komolyan gondolja az érdekei védelmét, és, ha bármely része sérül az olajinfrastruktúrának és ezzel veszélybe kerül a fekete arany nyugatra áramlása, akkor Irak sem kerülheti el a beavatkozást, ráadásul valószínűleg sokkal súlyosabb formában, mint az Libanonban történt. Emiatt gondolta azt, hogy ha az olajtermelésbe nem

---

³⁰⁰ Nathan J. Citino: i.m. 140.; Robert A. Divine: i.m. 99-104.; Douglas Little: i.m. 135-136.; J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: i.m. 90.

avatkozik be, akkor jó esélye van, hogy elkerülje a külföldi intervenciót. Éppen ezért július 18-án bejelentette, hogy az olajszállítás továbbra is zavartalan marad. Számítása bejött, ez megnyugtatta annyira az amerikaiakat és a briteket is, hogy nem történt beavatkozás a részükről. Meg kell említeni azonban azt is, hogy még ha Kasszem el is zárta volna a csapokat, akkor sem biztos, hogy az Amerikai Egyesült Államok nagy létszámú hadsereget küldött volna Irakba, ugyanis erre már agresszívabban reagálhatott volna a Szovjetunió is, és esetlegesen kialakulhatott volna egy proxyháború Irakban is. Ezt viszont el akarta kerülni Eisenhower. Tény, hogy Kasszem belátása nagyon előnyös volt Washington számára. Emellett az is nagyon fontos tényező, hogy Irak kapcsán már nagyon erős ellenállásba ütközött a Kongresszusban. Szerencsére Kasszem tábornok döntése nyomán nem eszkalálódott tovább a helyzet, az olajüzlet elé nem gördült akadály, attól függetlenül, hogy az ország vezetését immár más látta el.³⁰¹

A Perzsa-öböl térségében maradt amerikai csapatok jól jöttek ugyan Szaúd-Arábia számára, biztonságérzetet jelentettek a sivatagi királyságnak, valójában azonban szerepük közel sem volt akkora, mint először gondolná az ember. Azt, hogy nem vált az arab nacionalizmus áldozatává az ország, nem annyira az Egyesült Államoknak köszönheti, mint annak, hogy a térségben kibontakozó káosz szélén tudott biztonságosan evezni. Nagyon jól időzítette a királyi család Fejszál hatalomba segítését, ugyanis az ő döntése nyomán Szaúd-Arábia a háttérbe húzódott, kevésbé vett részt a régió egészének politikájában, sokkal inkább a belső problémákra fókuszált. Ezzel egy időben viszont Fejszál törekedett arra, hogy a térség minden arab államával jó viszonyt építsen ki, elsősorban Egyiptommal. Bár ő maga mindig is Nasszer-pártinak volt tekinthető, mégis az országa megítélésén az arab nacionalisták szemében nagyon sokat kellett javítania. Ő mindig is tudatában volt ennek, azáltal pedig, hogy II. Szaúd a végrehajtói hatalomból kiszorult egy időre, megadatott neki a lehetőség, hogy megerősítse az országát és megpróbálja megvédeni azt az arab nacionalisták nyomásától. Meg kell azonban említeni, hogy a térségben sorra növekvő konfliktusok egyike sem érintette közvetlenül a sivatagi királyságot, sőt ironikusan még pozitív hatása is volt. Az EAK megalakulásával, a libanoni polgárháborús helyzettel, illetve az iraki forradalommal lekötött Nasszer egész egyszerűen nem tudott teljes erejével a többi konzervatív monarchia ellen fordulni. Azt is felismerte az egyiptomi elnök, hogy a szaúdi hatalomváltással hosszú távon valószínűleg jobban jár, mint egy káoszba döntött Szaúd-Arábiával. Tisztában volt vele, hogy az amerikaiaknak az utóbbi években túlságosan is fontossá vált a Perzsa-öböl térsége, és egy esetleges hatalomátvételre keményen reagálnának.

---

³⁰¹ FRUS 1958-1960 308-311, Nathan J. Citino: i.m. 140-141.; Robert A. Divine: i.m. 99-104.; Douglas Little: i.m. 135-137.; Leonid Ivanovic Medvedko: i.m. 72-73, Adeed Dawisha: i.m.:208-210.

Ezzel szemben egy belülről szervezett, belpolitikai reformok okozta irányváltással valószínűleg nem akad akkora problémája Washingtonnak. Fejszál a konfliktusoktól távol maradva tudott reformokat végrehajtani országában, újra megerősítvén azt pénzügyileg. Erre a nyugodt időszakra szüksége is volt: könnyen elképzelhető, hogy Szaúd-Arábia nem tudott volna ellenállni az arab nacionalisták nyomásának, ha azok az 1958-as év első felében teljes erővel a sivatagi királyságra koncentráltak volna. Mivel azonban másfelé figyeltek, ezért ezzel időt nyertek Szaúd-Arábiának.³⁰²

---

³⁰² Roby C. Barrett: i.m. 140-142.

Összegzés

Ibn Szaúd életének végén alapvető változások kezdődtek meg Szaúd-Arábiában. II. Szaúd trónra lépésekor az államisággá válás első pár lépcsőfokát már maga mögött hagyta a sivatagi királyság. Apja lerakta egy modern állam alapjait, azonban kiépült, nyugati mintájú, bürokrati-kus apparátusról még nem beszélhetünk az ő idejében. Ennek gyökerei II. Szaúd uralkodása idején jelentek meg, azonban nem az ő, hanem fivére, Fejszál jóvoltából. Ebben az időszakban az átalakulás még éppenhogy elkezdődött az országban, és csak nagyon lassan ment végbe. Ennek oka – az egyértelmű lemaradottság mellett – az volt, hogy II. Szaúd ragaszkodott az autoriter kormányzáshoz, ugyanúgy, ahogy az apja tette. Ő úgy gondolta, hogy Szaúd-Arábia az ő magántulajdona elsősorban, másodsorban királyság és csak harmadsorban állam. Szerette volna folytatni azt az Ibn Szaúd által kitaposott utat, miszerint minden fontosabb döntés az ő kezében van, mindenféle hatalommegosztás nélkül. Ezt azonban nem tudta megvalósítani, egyrészt azért, mert ez a gondolkodásmód már túlhaladott volt a 20. század közepén, egy modern államot így nem lehetett működtetni, másrészt pedig azért, mert a korszak nemzetközi eseményei nagyon komoly befolyással voltak a sivatagi királyságra nézve is.

Uralkodásának első néhány évében törekedett arra, hogy minél inkább önállóvá tegye Szaúd-Arábiát, elsősorban az Aramcótól szerette volna függetleníteni magát – legalábbis részben – és egyszersmint nagyobb haszonra akart szert tenni az olaj révén, ezért kezdett el tárgyalni a görög hajómágnással, Onasszisszal. Bár elgondolása nem volt teljesen reménytelen, lebecsülte az Aramco hatalmát és befolyását, valamint számított arra, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem fog közvetlenül belefolyni az olajüzlettel kapcsolatos kérdésekben. Ebben tévedett a legnagyobbat, hiszen Washingtonnak elsődleges célkitűzése volt a korábban kialakult kőolajrend biztosítása, még akkor is, ha ehhez közvetettebb módszerekhez is folyamodtak, mint a britek. Így végül a királynak visszakozenia kellett az Onasszisz-ügy kapcsán, mégis az eset jól megmutatja, hogy II. Szaúd koránt sem volt annyira felkészületlen és ostoba, ahogy beállítani próbálták őt, sőt, néha kifejezetten jól ismerte fel az adódó lehetőségeket.

További fontos célkitűzése volt II. Szaúdnak, hogy Szaúd-Arábiát regionális hatalommá tegye, emellett az „arabság” vezetőjévé. A király – az ideológiai okok mellett – elsősorban ennek következtében került szembe Egyiptom elnökével, Nasszerrel is. Bár tény, hogy II. Szaúd nem ismerte fel mindig az aktuális politikai helyzetet és gyakran erősebbnek, nagyobb befolyással rendelkezőnek gondolta magát, mint ami valójában volt, azt nem lehet tőle elvitatni, hogy a sivatagi királyságot erőssé akarta tenni. Ezzel összefügg, hogy nagyon féltette országa függet-

lenségét, ezért újra és újra elutasította a Nyugat azon kérelmét, hogy belépjen valamelyik szövetségi rendszerbe (legyen szó akár a MEDO-ról, akár a Northern Tierről), nehogy nagyon elszigetelje magát a Közel-Kelet régiójában. Azonban azt is le kell szögezni, hogy nem minden politikai döntése volt előrelátó és „böles”, távolról sem.

Buraimi kapcsán II. Szaúd folytatta apja politikáját, aki már az 1940-es évek végén szembekeült Nagy-Britanniával, ami – ugyan jóval gyengébb volt már, mint a II. világháború előtt – még mindig a térség egyik vezető nyugati hatalma volt. Mind Ibn Szaúd, mind II. Szaúd úgy vélte, hogy Buraimi területe Szaúd-Arábiát illeti, mivel már évszázadok óta szaúdi törzsek lakják az oázist és az ománi-brit behatolás a régióba veszélyezteti a sivatagi királyság egységét, valamint hatalmi pozícióit. Emellett pedig mind a britek, mind a szaúdiak úgy gondolták, hogy nagy mennyiségű olajat rejt a föld Buraimi alatt, ezért aztán mindkét félnek komoly gazdasági érdekei is kötődtek a kis területhez, olyannyira, hogy emiatt a korábbi jó viszony a két ország között drasztikusan megváltozott, majd a brit katonai megszállás után ellenségessé vált. Ezek után II. Szaúd reménykedett benne, hogy Washington a pártjára áll majd, de elszámította magát azzal kapcsolatban, hogy az Amerikai Egyesült Államok kormánya mennyire fog kiállni mellette. Túlságosan arra építette politikáját az oázis kérdésében, hogy az amerikaiak nyomást fognak gyakorolni Londonra. Mivel ez (leegyszerűsítve) elmaradt, ezért a király egyedül találta magát szemben a britekkel és ebben a harcban a sivatagi királyság nem nyerhetett. Így II. Szaúd politikai presztízse erősen csökkent Buraimi kapcsán.

A fentebbi események miatt éppen az ellenkezője következett be annak, mint amit előzetesen tervezett, és amelyet nagyjából 1955 végéig tartani is tudott. Az ő uralma alatt meggyengült Szaúd-Arábia, ám nem csak a saját döntéseinek következtében. Ehhez nagyban hozzájárult az arab nacionalizmus egyre komolyabb előtörése, majd pedig Nasszer hihetetlen megerősödése is Szuezi kapcsán. Ez pedig közvetlen módon kihatással volt a királyságra is. Egyre nagyobb lett a belpolitikai feszültség Szaúd-Arábiában, egyre többen támadták II. Szaúdot kormányzási és uralkodási módszerei miatt. Így mire 1958-ra Fejszál kezébe került a döntési jog, addigra a sivatagi királyság már komoly gondokkal küzdött, emiatt Fejszál első „uralkodása” – vagy második miniszterelnöksége – leginkább a problémák csökkentésére való törekvésként jellemezhető. Azon problémáké, amelyek II. Szaúd politizálásából fakadtak. II. Szaúd károkozása nem alapvetően abból fakadt, hogy csak hibás döntéseket hozott, hanem abból, hogy nem alkalmazkodott az újonnan kialakult helyzetekhez.

Felhasznált irodalom

Primer források

Magyar Nemzeti Levéltár, külügyminisztériumi titkos- és adminisztrációs iratok

The National Archives Public Records Office (London, UK), Foreign Office – Political Departments: General Correspondence from 1906-1966.

The Foreign Relations of the United States. Online elérhető dokumentum gyűjtemény.

Lugosi Győző: Dokumentumok a Közel-Kelet XX. Századi történetéhez. L'Harmattan Budapest, 2006.

Monográfiák

Arthur P. Clark (szerk. et al): Saudi Aramco and its World. Aramco Services Company, Houston, 1995.

Barret, Roby C.: Oman: The Present in the Context of a Fractured Past (továbbiakban Roby C. Barret 2011). Joint Special Operations University. Tampa Bay. 2011.

Barret, Roby C.: The Greater Middle East and the Cold War. I.B Tauris, New York, 2007.

Benedek Gábor: Irán története a kezdetektől napjainkig. Alternatív Kiadó, Budapest, 2012.

Benke József: Az arab országok története. I. kötet. Pécsi Direkt Kft., Pécs, év nélkül,

Bowen, Wayne H.: The History of Saudi Arabia. Greenwood Press, Westport, 2008.

Bronson, Rachel: Thicker than Oil. Oxford University Press, New York, 2006.

Citino, Nathan J.: From Arab Nationalism to OPEC. Indiana University Press, Bloomington, 2002.

Commins, David: The Wahabi Mission and Saudi Arabia. I.B. Tauris & Co., New York, 2006.

Dawisha, Audeen: Arab Nationalism in the Twentieth Century – From Triumph to Despair. Princeton University Press, Princeton, 2003.

Divine, Robert A.: Eisenhower and the Cold War. Oxford University Press, New York, 1981.

Goldschmidt, Arthur - Davidson, Lawrence: A Concise History of the Middle East. Boulder, Colorado. 2006.

Hewins, Ralph: The Richest American. Jean Paul Getty. E.P. Dutton and Co., New York, 1960.

J. Nagy László: Az Ummától a nemzetállamig. Az arab országok a 19-20. században. SZTE Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2009.

J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: Az arab országok története. JATE Press, Szeged, 2003.

al-Kahtani, Mohammad Zaid: The Foreign Policy of King Abdulaziz. Doktori értekezés. Department of Arabic and Middle Eastern Studies, University of Leeds, 2004.

Kanyó András: Versenyfutás az olajért. Táncsis Kiadó, Budapest, 1976.

Kepel, Gilles: Dzsihád. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Kostiner, Joseph: The Making of Saudi Arabia 1916-1936. From Chieftaincy to Monarchical State. Oxford University Press, New York, 1993.

Kunz, Diane B.: The Economic Diplomacy of the Suez Crisis. The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1991.

Kyle, Keith: Suez – Britain’s End of Empire in the Middle East. I.B. Tauris, New York, 2011.

Lipmann, Thomas W.: Inside the Mirage – America’s Fragile Partnership with Saudi Arabia. Westview Press, Boulder, 2004.

Lederer, Ivo J. és Vucinich, Wayne S. (szerk.): The Soviet Union and the Middle East. Hoover Institution Publications. Stanford, 1974.

Little, Douglas: American Orientalism. The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2004.

Makai György: A szaúdi kapcsolat. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Manea, Elham: Regional Politics in the Developing World. The Case of the Arabian Peninsula. Yemen, Saudi Arabia, Oman. University of Zürich, Zürich, 2001.

Medvedko, Leonid Ivanovic: Szueztől keletre és nyugatra. Zrínyi, Budapest, 1982.

Niblock, Tim: Saudi Arabia: Power, legitimacy and survival. Routledge, New York, 2006.

Patrick, Tyler: A World of Trouble – The White House and the Middle East from the Cold War to the War on Terror. Farrar, Straus, Giroux, New York, 2009.

Podeh, Elie: The Quest for Hegemony in the Arab World – The Struggle over the Baghdad Pact. Leiden, Brill, 1995.

Robertson, Terence: Crisis – The Inside Story of the Suez Conspiracy. Hutchinson, London, 1965.

Rostoványi Zsolt: Az iszlám a 21. század küszöbén. Aula, Budapest, 1998.

Safran, Nadav: Saudi Arabia – The Ceaseless Quest for Security. Cornell University Press, Ithaca, 1991.

Sampson, Anthony: A Hét Nővér - A nagy olajtársaságok és az általuk teremtett világ. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Szurovy Géza: A kőolaj regénye. Hírlapkiadó Vállalat, Budapest. 1993.

Troeller, Gary: *The Birth of Saudi Arabia – Britain and the Rise of House Sa'ud*. Routledge, New York, 2013.

Vassiliev, Alexei: *The History of Saudi Arabia*. Saqi Books, London, 2000.

Wynbrandt, James: *A Brief History of Saudi Arabia*. Facts on File, New York, 2004.

Yergin, Daniel: *The Prize – The Epic Quest for Oil, Money and Power*. Simon & Schuster, New York. 1991.

Yesirbursa, Behcet Kemal: *The Baghdad Pact. Anglo-American Defense Policy in the Middle East 1950-1959*. Frank Cass, Abingdon, 2005.

Yisraeli, Sarah: *The Remaking of Saudi Arabia. the struggle between King Saud and Crown Prince Feisal, 1953-1962*. The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies. Tel-Aviv, 1998.

Zuhur, Sherifa: *Saudi Arabia*. ABC Clio, Santa Barbara, 2011.

Tanulmányok

Abdullah al-Szálíh al-Utajmin: *Nadj from the Tenth/Sixteenth Century until the Rise of Sheik Muhammad ibn Abd al-Wahhab*. In: Fahd al-Semmari (szerk.): *A History of the Arabian Peninsula*. I.B. Tauris és King Abdul Aziz Foundation, New York, 2010.

Arts Shields: *500 milliárd dollár értékű olajbirodalom*. In.: *Nemzetközi Szemle*. 1957. július
Az Egyesült Államok kongresszusának határozata az Eisenhower-elvről. In.: *Nemzetközi Szemle*. 1957. június

G. Mirszkij: *Az amerikai imperializmus a Közel-Keleten*. In.: *Nemzetközi Szemle*. 1957. december.

Guido Steinberg: *Ecology, Knowledge and Trade in Central Arabia (Nadj) during the Nineteenth and early Twentieth Century*. In: Madawi al-Rashhed, Robert Vitalis (szerk.): *History, Contemporary Society, and Politics in Saudi Arabia and Jemen*. Palgrave Macmillan, New York 2004.

Kefauer amerikai szenátor az Eisenhower-elv sugalmazóiról. In.: *Nemzetközi Szemle*. 1957. szeptember.

Manyasz Róbert Kázmér: *Az iszlám irányzatai*. In: Krizmanits József (szerk.): *Vallási fundamentalizmus: tradíció, politika és radikalizmus az iszlám világban*. L'Harmattan, Budapest. 2009.

Petersen, Tore Ingvold: *Anglo-American Rivalry in the Middle East: the Struggle for the Buraimi Oasis, 1952-1957*. In.: *The International History Review*, Vol 14, No. 1.

Traboulsi, Samer: An early refutation of Muhammad Ibn' Abd al-Wahhab's reformist views.
In.: Die Welt Des Islam, New Series. 42. évfolyam 3. szám.

Szótár

Ligeti Lajos (szerk.): Keleti nevek magyar helyesírása. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.

Sajtó

Chicago Tribune

Magyar Nemzet

Népszabadság

Népszava

Internetes hivatkozások

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/428916/Aristotle-Socrates-Onassis>

http://pdf.oac.cdlib.org/pdf/berkeley/bancroft/m95_20_cubanc.pdf

<http://enistoria.eni.com/en/>

<http://history.state.gov/departmenthistory/people/wadsworth-george>

<http://research.un.org/en/docs/ga/quick/emergency>